

KODANIKU KÄSIRAAMAT

Tallinn 2006

Raamatu väljaandmist toetab
Siseministerium

Koostajad ja autorid: Helen Allik, Inna Dolgovskaja, Sten Hansson, Sirje Jüriso, Rait Kaarma, Kaja Kaur, Urve Miidla, Kaie Piiskop, Mare Räs, Kaie Saar, Rein Taagepera, Erko Vanatalu, Liina Võsu

Lisaks koostajatele ja autoritele andsid oma panuse käesoleva raamatu ilmumisele Mare Jõeorg, Maire Karmo, Liina Kirsipuu, Märt Kõrgmaa, Ele Nuka, Anne Osvet ning Tervise Arengu Instituut ja Õiguskantsleri Kantselei.

Projektijuht: Kaie Kõrtsini

Kaane kujundus ja
illustratsioonid: Erki Evestus

Autoriõigus käsiraamatule ja illustratsioonidele kuulub
Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutusele

Väljaandja: Mitte-eestaste Integratsiooni Sihtasutus

Kolmas täiendatud ja parandatud trükk.
Märts 2006.

ISBN 9985-9601-9-X

Tasuta jagatav tiraaž

Vanasti räägiti riigialamaist. Tänapäeval räägime kodanikest. Kodanik ei ole alam, kodanik on peremees.

Alamate all mõistetakse neid, kes peavad ülemate armust tehtud reeglite järgi elama ja suu pidama. Kodanikud aga teevad oma esindajate kaudu ise selle riigi seadusi, mille kodanikud nad on. Demokraatlik õigusriik – see on kodanike riik. Nii-sugusel riigil ei ole muud ega rohkemat õigust oma kodanike üle kui see, mida kodanikud ise talle on andnud.

Et elukorraldus oleks õiglane, et kodanike huvid oleks tasakaalus ja kaitstud, läheb vaja seadusi. Ükski kodanik ei tea kõiki seadusi peast ega jõua ka alati vajaduse korral seda kõige õigemal pügalal kiiresti üles otsida. Sellest ka vajadus niisuguse raamatu järele, mida praegu käes hoiate. Kodaniku käsiraamat annab hõlpsasti jälgitava ülevaate kõigest põhilisest, mida Eestis elades vaja teada oma õiguste ja kohustuste kohta.

See raamat pole mõeldud ainult Eesti kodakondsseile, s.o mitte ainult neile, kellel on sünnijärgne või seaduse järgi omandatud Eesti Vabariigi kodakondsus. Seaduslikud õigused ja kohustused, mida siin tutvustatakse, kehtivad Eesti kõigi leaalsete alaliste elanike kohta. Selle erandiga, et seadusi teha – st valida seadusandlikku kogu (Riigikogu) või olla ise valitud selle liikmeks – saavad ainult kodakondsed. Neile, kes seda sooviksid, aga pole veel kodakondsust omandanud, õpetab see raamat kõige muu hulgas ka seda, kuidas kodakondsuse taotlemine ja saamine käib.

Selle raamatu esimene trükk sai suure huvi osaliseks. Trükiarv polnud just väike, kuid ometi ei jätkunud sellest kõigile soovijaile. See innustas looma võimalusi uue tiraaži tegemiseks. Ühtlasi sai raamatu sisu täiendada ja värskendada vastavalt järjest täienevale ja täpsustuvale seadustikule.

Hoidke see raamat endal käeulatuses, temast on palju abi. Igaüks meist on tema ise, kuid koos me oleme rahvas ja riik. Riik – see oled ka Sina.

Lugupidamisega

Paul-Eerik Rummo
rahvastikuminister

Hea lugeja,

Suur rõõm on tõdeda, et „Kodaniku käsiraamat” on osutunud nii vajalikuks ja oodatud infoallikaks, et välja tuleb anda suure tiraažiga korduustrükk. Kuna ühiskond ja elu meie ümber on pidevas muutumises, on tulnud täiendada ka selle raamatu sisu. Teabe värskendamise kõrval on uudseks osaks materjal, mis tutvustab Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni elluviimist. See keerulise nimega dokument on saanud tabava rahvapärase nimetuse „Ehk kõik algab koostööst”. Tõepoolest, kontseptsiooni loomine toimus kodanikuühenduste ja riigi esindajate koostöös ning seda saab ellu viia üksnes läbi ühiste pingutuste. Seetõttu sündiski 2003. aasta lõpus Siseministeeriumi juurde kodanikuühenduste ja Vabariigi Valitsuse ühiskomisjon.

Komisjoni esimeseks ülesandeks sai tööühmade loomine ja üksik- asjaliku tegevuskava koostamine. Tänapäevaks on süvitsi analüüsitud kodanikuühiskonna olukorda ja kaardistatud selle vajadused. Arutluse all on olnud: seadusandlus, statistika, kaasamine, ühenduste riigieelarveline rahastamine, kodanikuharidus, avalik teadlikkus, vabatahtlik tegevus ja palju muud. Oleme jõudnud välja töötada mitmeid materjale, teinud ettepanekuid õppekavadesse, kirjutanud lahti kaasamise hea tava aluspõhimõtted, juhtinud avalikkuse tähelepanu vabatahtlikele töötegijatele, tutvustanud kontseptsiooni ja ühiskomisjoni tegevust. Praegu käib hoogne töö Vabariigi Valitsuse kodanikualgatuse toetamise strateegia koostamisel.

Riik on kodaniku jaoks ja seetõttu on väga oluline, et iga inimene tunnetaks kodanikuks olemist ja kasutaks võimalusi avaliku elu protsessides osalemisel.

Aktiivne kodanikuühiskond tähendabki osalemist, valvelolekut ja erinevaid väljakutseid. Nõustun ajaloolase David Vseviõvi väljaõeldud mõttega, et “ei saa olla absoluutset kodanikuühiskonda.” Kõik suuremad ideed inimkonna ajaloos on realiseerimatud ja see ongi nende eelis, mis võimaldab kogu aeg edasi minna.

Liigume kodanikuühiskonna arendamisel hoogsalt edasi ja teeme seda üheskoos!

*Edusoovidega
Jaan Õunapuu
Regionaalminister*

Vabariigi Valitsuse ja kodanikuühenduste ühiskomisjoni esimees

Hea eestimaalane!

„Kodaniku käsiraamatu“ koostamise eesmärgiks on tuua informatsioon riigi toimimisest ja riigiasutustega suhtlemisest käepärasel vormis kõigi inimesteni, ka nendeni, kes ei kasuta igapäevaselt Interneti. Käsitletud teemad on koostajate valik neist võimalikest, millega igapäevaste kõige sagedamini kokku puutub. Siin pole tähtsaid ega vähemtähtsaid peatükke, seepärast on teemad reastatud tähestiku järjekorras.

„Kodaniku käsiraamat“ ilmus esmakordselt 2004. aastal Ameerika Ühendriikide Suursaatkonna toetusel. Käesolevat, 3. trükki on parandatud vastavalt muutunud seadustele ning täiendatud uute teemadega.

Tuleb meele pidada, et kõik käsiraamatu 3. trükis kirjapandu kehtib/kehtis 2006. aastal. Mõne aasta pärast mingi toimingu tegemise jaoks seda käsiraamatut kasutades peab kõigepealt selgitama, kas asjade korraldus, riigilõivude, hüvitiste ja toetuste määrad on vahepeal muutunud või ei.

Siiski usume, et „Kodaniku käsiraamat“ toob kas kuulnud, kuid vahepeal meelest läinud, või koguni päris uut informatsiooni selle kohta, milline asutus millega tegeleb, kelle poole mingis küsimuses pöörduda, millised on meie õigused ja kohustused.

Käsiraamat on mõeldud kõigile
Eestis elavatele inimestele,
seega Sulle.

Koostajad

Riiklikud sümbolid

Eesti riigilipp

Eesti riigilipp on ühtlasi rahvuslipp. Ta on ristkülik, mis koosneb kolmest võrdse laiusega horisontaalsest värvilaiust: ülemine laid on **sinine**, keskmine **must** ja alumine **valge**. Lipu laiuse ja pikkuse suhe on 7:11,

heisatava lipu tava suurus on 105 korda 165 sentimeetrit.

Esimene sinimustvalge lipp pühitseti ja õnnistati Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuna Otepääl 4. juunil 1884. aastal. Järgnevate aastakümnete jooksul sai sinimustvalgest lipust Eesti rahvuslipp.

Esimese määruse Eesti riigilipu kohta võttis vastu Eesti Vabariigi ajutine valitsus 21. novembril 1918. aastal. 1922. aasta juunis kinnitas Riigikogu sinimustvalge lipu ametlikult riigilipuks. Pärast Eesti Vabariigi vägivaldset liitmist NSV Liidu koosseisu 1940. aastal keelati senise lipu kasutamine.

Uuesti ilmusid Eesti rahvusvärvid avalikkuse ette 1987.-1988. aastal, kui sai alguse Eesti vabanemine ja taasiseseisvumine. Pika Hermannitorni heisati sinimustvalge lipp taas 24. veebruaril 1989. aastal. 1990. aasta augustis antud seadusega otsustati sinimustvalge lipp uuesti riigilipuna kasutusele võtta. Riigilipu seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993. aastal. Alates 1. jaanuarist 2006. a reguleerib Eesti lipu kasutamist Eesti lipu seadus.

Eesti lipu heiskamise päevad (lipupäevad) on:

- 1) 3. jaanuar – Vabadussõjas võidelnute mälestuspäev
- 2) 2. veebruar – Tartu rahulepingu aastapäev
- 3) 24. veebruar – iseseisvuspäev, Eesti Vabariigi aastapäev
- 4) 14. märts – emakeelepäev
- 5) maikuu teine pühapäev – emadepäev
- 6) 9. mai – Euroopa päev
- 7) 4. juuni – Eesti lipu päev
- 8) 14. juuni – leinapäev (lipud heisatakse leinalipuna)
- 9) 23. juuni – võidupüha
- 10) 24. juuni – jaanipäev
- 11) 20. august – taasiseseisvumispäev

Riigilipp

Lipupäevad

Leinalipp

- 12) 1. september – teadmistepäev
- 13) novembrikuu teine pühapäev – isadepäev
- 14) Riigikogu või kohaliku omavalitsuse volikogu valimise päev, rahvahääletuse toimumise päev ja Euroopa Parlamendi valimise päev.

Vabariigi Valitsus võib ühekordselt otsustada Eesti lipu heiskamise ka muul ajal, et tähistada riigi ja rahva jaoks olulise tähtsusega sündmust.

Lipupäevadel heiskavad Eesti lipu riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused ning avalik-õiguslikud juriidilised isikud. Kolmel lipupäeval – iseseisvuspäeval, võidupühal ja taasiseseisvumispäeval – heisatakse lipud ka elu-, äri- ja büroohonetele. Samas võib neil hoonetel heisata Eesti lipu ka muudel lipupäevadel.

Riigilippu võib heisata avalikel üritustel. Igaühel on õigus, järgides Eesti lipu seaduse sätteid ning head tava, heisata soovi korral lipp ka muudel päevadel. Lipu heiskamisega on sobiv tähistada perekondlikke sündmusi ja tähtpäevi.

Leina tähistamiseks heisatakse riigilipp leinalipuna. Neil juhtudel kinnitatakse lipuvarde ülemisse otsa 50 kuni 100 millimeetri laiune must lint, mille mõlemad otsad ulatuvad lipu laiust pidi kuni lipukanga alumise servani, või heisatakse lipp poolde lipumasti nii, et lipu alumine äär on masti keskel.

Eesti lipp heisatakse päikesetõusul, kuid mitte hiljem kui kell 8.00 ja langetatakse päikeseloojangul, kuid mitte hiljem kui kell 22.00.

Pika Hermanni torni Tallinnas heisatakse Eesti lipp iga päev päikesetõusul, kuid mitte varem kui kell 7.00, ja langetatakse päikeseloojangul. Eesti lipu heiskamisel Pika Hermanni torni kasutatakse muusikalise signatuurina Eesti Vabariigi hümn algusfraase ning langetamisel laulu «Mu isamaa armas» algusfraase.

Eesti lippu ei langetata jaaniööl.

Jaaniööl lippu ei langetata

Riigivapp**Eesti riigivapp**

Eesti riigivapil on kaks kuju: suur riigivapp (pildil) ja väike riigivapp. Suurel riigivapil on kuldsele kilbil kolm sinist sammuvat ja otsavaatavat (*passant gardant*) lõvi. Vapi kilpi ümbritseb külgedelt ja alt kaks kilbi alaosas ristuvat kuldset tammeoksa. Väikese vapi kilp ja vapi kujund on samad mis suurel riigivapil, kuid ilma tammeoksteta.

Eesti riigivapi motiiv pärineb XIII sajandist, kui Taani kuningas Valdemar II annetas Tallinna linnale Taani riigivapi sarnase kolme lõviga vapi. Sama motiiv kandus hiljem üle Eestimaa kubermangu vapile, mille kinnitas keisrinna Katariina II 4. oktoobril 1788.

Riigikogu kinnitas Eesti riigivapi 19. juunil 1925. Eesti vägivaldsel liitmisel NSV Liiduga 1940. aastal keelati senise vapi kasutamine. Uuesti võeti ajalooline Eesti riigivapp kasutusele 1990. aasta 7. augustil. Riigivapi seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993.

Riigivapi kasutamise õigus on riigiasutustel ning riigivõimu teostaval organitel ja isikutel.

Eesti Vabariigi hümn

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm

muusika Fredrik Pacius

sõnad Johann Voldemar Jannsen

1. Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
kui kaunis oled sa!
Ei leia mina iial teal
see suure, laia ilma peal,
mis mul nii armas oleks ka,
kui sa, mu isamaa!
2. Sa oled mind ju sünnitand
ja üles kasvatand;
sind tänan mina alati
ja jään sull' truuks surmani,
mul kõige armsam oled sa,
mu kallis isamaa!
3. Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
ja võtku rohkest õnnista,
mis iial ette võtad sa,
mu kallis isamaa!

Eesti Vabariigi hümn on koorilaul "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm", mille viisi lõi 1848. aastal saksa päritolu Soome helilooja Fredrik Pacius. Eestikeelsed sõnad kirjutas laulule Johann Voldemar Jannsen. Eestis lauldi seda esimest korda Eesti esimesel laulupeol 1869. aastal. Koos rahvusliku liikumise ja rahvusteadvuse kasvuga Eestis 19. sajandi lõpul sai "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" Eestis väga populaarseks. Niisama tuntud ja armastatud oli algul

Riigihümn

**Viisi autor
Fredrik Pacius**

**Sõnade autor
Johann
Voldemar
Jannsen**

üliõpilastele kirjutatud laul ka Soomes. Kui Eesti ja Soome end pärast Esimest maailmasõda iseseisvateks riikideks kuulutasid, sai Paciuse meloodia, mida Eestis ja Soomes lauldi erinevate sõnadega ja ka erinevas tempos, mõlema maa riigihümniks. Ametlikult kinnitas Eesti Vabariik Fredrik Paciuse “Mu isamaa, mu õnn ja rõõm” Eesti riigihümniks pärast Vabadussõja lõppemist 1920.

Vene okupatsiooni ajal oli “Mu isamaa, mu õnn ja rõõm” rangelt keelatud. Hümn laulmine tõi kaasa karmid repressioonid, kuid laul ei ununenud. Ühes Eesti iseseisvuse taastamisega 1991. aastal võeti uuesti kasutusele ka Eesti riigihümn.

Suverääanne võim

Eesti riik ja rahvas on suverääanne ja vaba ning võrdne partner teistele riikidele ja rahvastele kogu maailmas. Alati ei ole see aga nii olnud. 13. sajandil allutati Eesti territoorium Saksa ordule, hiljem valitsesid meie territooriumi Rootsi, Poola ja Taani kuningad kuni Eesti liideti Vene tsaaririigiga (Põhjasõda 1700–1721). Selleks, et olla vaba rahvas vabal maal, on Eesti rahvas läbinud pika ja keerulise enesemääramise protsessi.

Maapäev

Eesti suveräänse riigivõimu loomine algas 1917. aasta novembris. Kuna Venemaal oli toimunud revolutsioon ning seaduslik riigivõim kukutatud, kuulutas Eestimaa kubermangu Ajutine Maanõukogu ehk Maapäev ennast kõrgeima (suveräänse) võimu kandjaks Eestis. Enne võimu haaranud kommunistide poolt laialiajamist jõudis Maapäev volitada oma juhtorganeid enda nimel edasi tegutsema. Maapäeva juhatus ja vanematekogu moodustasid pöranda all Päästekomitee. Punavägede põgenemisest tingitud võimuvaakumit kasutades avaldas Päästekomitee **1918. aasta 24. veebruaril Eesti iseseisvusmanifesti**, millega kuulutati Eesti iseseisvaks demokraatlikuks riigiks. Seda päeva tähistatakse Eesti Vabariigi aastapäevana.

Iseseisvusmanifest 24. veebruar 1918

Kohe pärast seda tungisid Eestisse Saksa väed ning riigis kehtestati Saksa okupatsioon. Sakslased taandusid Eestist 1918. aasta novembris, kuid nende asemel püüdis siia tungida Nõukogude Vene Punaarmee. Eestlased otsustasid end kaitsta ning novembris 1918 algas **Vabadussõda**. Selle käigus võitsid eestlased nii Punaarmeed kui ka baltisaksa Landeswehri.

Eesti riigivõimu ja riigiorganisatsiooni kujunemine algas 1918. aasta novembrist, mil Maapäev ja Ajutine Valitsus taas kokku tulid. Vabadussõja ajal 1919. aastal valiti Eesti rahva esindusorganina **Asu-**

tav Kogu, kes võttis vastu „Eesti Vabariigi valitsemise ajutise korra”.
2. veebruaril 1920 sõlmisid Nõukogude Venemaa ja Eesti Vabariik rahulepingu – **Tartu rahu**, millega Venemaa tunnustas tingimusteta igaveseks ajaks Eesti Vabariigi suveräänsust.

Juunis 1920 võeti vastu Eesti Vabariigi põhiseadus, mis jõustus sama aasta detsembris. Lõppesid Asutava Kogu volitused ja ühtlasi lõppes ka ajutine valitsemiskord. Järgnevatel aastatel tunnustasid Lääneriigid Eesti Vabariiki *de jure* ning Eestist sai Rahvasteliidu liikmesriik. Põhiseadust muudeti oluliselt 1933 ning asendati uuega 1938. aastal.

1940. aasta suvel algas NSV Liidu sõjaline agressioon Eesti vastu, võimule tulid kommunistid ning Eesti liideti NSVL koosseisu. Saksamaa ja NSVL-i vahel puhkenud sõjategevuse käigus asendus Nõukogude okupatsioon 1944. aasta sügiseni Saksa okupatsiooniga. Katkenud Eesti iseseisvust prooviti ebaõnnestunult taastada 1944. aasta septembris. 1944 alustas NSV Liit Eesti sõjalist okupeerimist, järgnesid Eesti põhiseadusliku korra muutmine, riigiparaadi ja tsiviilühiskonna lammutamine ning riikluse lõpetamine. Eesti Vabariigist sai Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik.

1980-ndate lõpul algas Eesti taasiseseisvumise protsess. Nii Ülemnõukogu kui ka Eesti kodanikkonna esindus Eesti Kodanike Komiteed (Eesti Kongress) otsustasid Eesti Vabariigi taastada. Kuulutati välja üleminekuperiood põhiseadusliku riigivõimu taastamiseks. Taasiseseisvumine kiideti heaks ka 1991. aasta märtsis toimunud rahvahääletusel.

20. augustil 1991, kasutades Nõukogude Liidus toimunud riigipöördekatset, kuulutati Eesti Vabariik taastatuks. Lühikese ajaga teatasid paljud riigid, et nad tunnustavad Eesti suveräänsust. Üleminekuperiood lõppes põhiseaduse vastuvõtmise ja põhiseaduslike riigiorganite loomisega 1992. aastal.

Eesti maismaapiir

Eesti maismaapiir fikseeriti 1920. aasta Tartu rahulepingus Venemaaga ning 1923. aasta piirilepingus Lätiga. Praeguseks on Eesti-Läti piir endisel kujul taastatud ja märgistatud.

Lugedes Eestit ENSV järglaseks, ei tunnista aga Venemaa enam Tartu rahulepinguga kokkulepitud piiri. Eesti okupeerimise järel kehtestas Nõukogude Liit Tartu rahu joonest lääne pool asuva administratiivpiiri, seetõttu jäi Eesti ilma suuremast osast kunagi-

**Tartu rahu
2. veebruar
1920**

**Taas
iseseisvumine
20. august
1991**

Ajutine kontrolljoon

sest Petserimaast (Setumaast) ja Narva-tagusest (ehk Eesti Ingerimaast). Eesti iseseisvuse taastamise järel on Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni piirivalvurid valvanud ajutist kontrolljoont, mis kattub ligilähedaselt selle administratiivpiiriga. 1994. aastal määrgistas Vene Föderatsioon ühepoolset ajutise kontrolljoone oma riigipiirina. Pärast aastatel 1992-1999 peetud piiriläbirääkimisi allkirjastasid Eesti ja Vene välisministrid 18. mail 2005 Moskvas Eesti ja Venemaa maismaapiiri lepingu ning merealapiiride lepingu. Riigikogu ratifitseeris lepingud 20. juunil ning EV president kuulutas need välja 22. juunil 2005. Vene pool keeldus aga lepinguid ratifitseerimast ning teatas, et ei pea enam oma allkirju nendel siduvaks. Maismaapiiri lepingus määratletud piir on väga lähedane ajutisele kontrolljoonele. Vaatamata piirilepingute puudumisele valitseb Eesti ja Vene piirivalve- ja tolliteenistuste vahel ajutisel kontrolljoonel konstruktiivse koostöö õhkkond.

Eesti territoriaalmeri ulatub 12 meremiilini.

Eesti riigikord

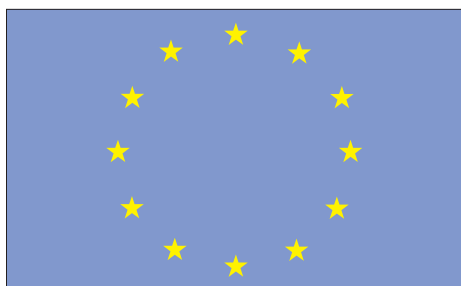
Kõrgema võimu kandja on rahvas

Eesti Vabariik on **demokraatlik parlamentaarne vabariik**, kus kõrgema võimu kandja on rahvas. Hääleõiguslike kodanike kaudu teostab rahvas oma suveräänsust ehk iseseisvust. Rahvas otsustab, kellele ta annab õiguse riiki juhtida. Nii teostub **enamuse tahe**. Vähemus peab alluma kujunenud võimukorraldusele, kuid talle jääb õigus olla eriarvamusel, agiteerida oma põhimõtete poolt, kritiseerida võimalolijaid jne.

Võimude lahusus

Riigivõim ei koondunud kellegi kätte konkreetselt, vaid jaguneb kolme institutsiooni vahel. **Seadusandlik võim** kuulub parlamendile (Riigikogule), **täidesaatev võim** Vabariigi Valitsusele (ministrid ja peaminister) ning **kohtuvõim** kohtutele. Üks ja sama isik võib töötada korraga vaid ühes riigiametis. Seda nimetatakse kokku võimude lahususe põhimõtteks. Vabariigi President on Eestis eelkõige esindusisik, kelle võim on põhiseadusega tugevalt piiratud.

Riigivõimu teostajad ei ole oma tegevuses piiramatult võimuga ametnikud, vaid seotud ennekõike Eesti põhiseaduse sätetega. See tähendab, et iga Eestis vastuvõetud õigusakt peab **põhiseadusega kooskõlas olema**. Kui ta seda ei ole, on ta õigustühine. Seda, kas seadused põhiseadusega kooskõlas on, kontrollivad Vabariigi President, õiguskantsler ja kohtud. Kuna Eesti Vabariigis on nii võimulahususe printsiip kui ka õigusaktide põhiseadusele vastavuse nõue põhiseadusesse sisse kirjutatud, nimetatakse meie riigivõimu **põhiseadusega piiratud riigivõimuks**.

Eesti ja Euroopa Liit

Alates 1. maist 2004 on Eesti täieõiguslik Euroopa Liidu liikmesriik. Euroopa Liitu kuuluvad demokraatlikud Euroopa riigid, kes on võtnud endale kohustuse

teha koostööd rahu ja õitsengu tagamiseks. EL ei ole omariiklust asendav liitriik, samas on see midagi enam kui rahvusvaheline koostööorganisatsioon.

Euroopa Liidu loomine on seotud II maailmasõjaga. Idee sai alguse Euroopa rahvaste soovist välistada tulevikus alatiseks selliste ohvrite ja purustuste kordumine. Alguses sidus koostöö vaid kuut riiki ja hõlmas peamiselt kaubandust ja majandust. Täna kuulub Euroopa Liitu 25 riiki 450 miljoni elanikuga ning koostöö hõlmab paljusid inimeste igapäevaelu otseselt mõjutavaid valdkondi.

Euroopa lipul olev kuldsetest tähekestest ring sümboliseerib Euroopa rahvaste solidaarsust ja nende vahel valitsevat harmooniat. Euroopa hümn meloodia on "Ood rõõmule" Ludwig van Beethoveni 9. sümfooniast. Hümnis sõnu ei kasutata. Paljudes Euroopa riikides kehtib ühisraha euro, mille kasutusele võtmiseks valmistub ka Eesti.

Eesti kodanik on ühtlasi ka Euroopa Liidu kodanik ning talle kehtivad kõik EL kodaniku õigused, sealhulgas õigus elada vabalt valitud liikmesriigis, kõikjal võrdne juurdepääs õiguskaitsele, õigus EL piires viisavabalt reisida, õppida EL haridusasutustes madalama õppemaksuga või tasuta, tulevikus õigus töötada ilma tööloata kõikjal Euroopa Liidus jm.

Kodanikud ja välismaalased

Eesti kodakondsus tugineb kahele printsiibile:

- a) maailmas üldlevinud printsiibile *jus sanguinis* (ladina keeles "vereõigus"), mille kohaselt laps pärib oma vanemate kodakondsuse sõltumata sellest, mis riigis ta sündis,
- b) Eesti riikluse järjepidevuse printsiibile.

Tänane Eesti on 1918. aastal rajatud vabariigi õigusjärglane. Sama põhimõtte kehtib kodakondsuse suhtes. 1992. aastal taasjõustati okupatsioonieelne 1938. aasta kodakondsusseadus. Seega on automaatselt Eesti kodanikud need isikud, kes olid seda kuni Eesti vägivaldse liitmiseni NSV Liidu koosseisu, samuti nende järglased.

1. mai 2004

Euroopa lipp

Jus sanguinis

Järjepidevus

Naturalisatsioon

Lisaks sünnipärastele kodanikele on Eesti kodakondsus laienenud ka naturalisatsiooni (*naturalisatsioon* – teise maa kodakondsusesse astumine) teel. Naturaliseerumine eeldab isiku soovi kodakondsust vahetada ning teatud tingimuste täitmist, mida kodakondsust andev riik nõuab. Pärast Eesti riikluse taastamist on siin elavatele välismaalastele antud õigus naturalisatsiooni korras Eesti kodakondsust taotleda. Eestis võivad välismaalased pikaajaliselt viibida või püsivalt elada ka elamisloa alusel.

Eesti kodanike ja välismaalaste põhiseaduslikud kohustused, õigused ja vabadused

Põhiseaduslikud kohustused**Põhiseaduslikud kohustused:**

Kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust osaledes seaduse alusel riigikaitstes. Kaitseväge-teenistusest keelduv meeskodanik on kohustatud läbi tegema asendusteenistuse.

Välismaalane on Eestis viibides kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda. Riigikaitsekohustust neil ei ole.

Vanematel on õigus ja kohustus oma lapsi kasvatada ja nende eest hoolitseda. **Perekond** on kohustatud oma abivajavate liikmete eest hoolitsema.

Kooliealistel lastel on õppimine seaduses määratud ulatuses kohustuslik.

Õppimine on kohustuslik**Igaüks** on kohustatud:

- säästma loodust ja keskkonda ning hüvitama sellele tekitatud kahju;
- tasuma seadusega sätestatud riiklikke ja omavalitsuste poolt kehtestatud makse, lõive, trahve ja sundkindlustusmakseid ning täitma seadusega sätestatud koormisi.

Kodanikuõigused**Kodanikuõigused** on eeskätt poliitilised õigused:

- Ainult kodanikel on õigus kuuluda erakondadesse;
- Kodanikul on hääleõigus Riigikogu valimistel ja rahvahääletusel, kui ta on saanud 18 aastat vanaks ega ole tunnistatud kohtu poolt teovõimetuks;
- Vähemalt 21-aastane hääleõiguslik kodanik võib kandideerida Riigikokku;
- Vähemalt 40-aastane sünnijärgne kodanik võib kandideerida presidendiks;
- Kodaniku tahte vastaselt ei tohi ametiasutused ja ametiisikud koguda andmeid tema veendumuste kohta;

- Kodanikul on välismaal viibides õigus Eesti riigi kaitsele, samuti on tal õigus abi saamiseks pöörduda ükskõik, millise Euroopa Liidu riigi saatkonna poole;
- Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast. Välisriigile võib kodanikku välja anda kurjategijate vastastikuse väljaandmise vms lepingu täitmiseks vastava seaduse alusel. Igal üksikjuhul teeb otsuse Vabariigi Valitsus, kusjuures see otsus on vaidlustatav kohtus.
- Riigi- ja omavalitsuse ametikohad täidetakse seadusega sätestatud korras kodanikega. Seadus võib siin teha kitsendusi ka kodanikele, nt. nõuda ametikohale vastavat eriharidust. Teatud ametikohtadele ei tohi võtta välisriikide julgeoleku- ja luureteenistuses olnud isikuid.

Põhiõigused ja -vabadused

Kõigi Eestis elavate inimeste suhtes kehtivad õigused ja vabadused (Põhiseaduse II peatükk):

- võrdsus seaduse ees;
- õigus seaduse ja riigi kaitsele;
- õigus pöörduda kohtusse oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral;
- õigus elule;
- õigus kuuluda töötajate ühinguisse (ametiühingutesse) ja tööandjate (ettevõtjate) ühinguisse;
- omandi puutumatus;
- kodu puutumatus;
- jne.

Lisaks üldistele inimõigustele ning isiku kodakondsusest tulenevatele õigustele sätestab põhiseadus **rahvskuuluvusest tulenevaid õigusi**:

- Igaühel on õigus säilitada oma rahvskuuluvus – see tähendab, et inimese rahvskuuluvust ei saa tema tahte vastaselt muuta.
- Igal eestlasel, sõltumata kodakondsusest, on õigus asuda Eestisse.
- Vähemusrahvustel on õigus kultuuriautonomia seaduse alusel luua oma rahvuskultuuri huvides omavalitsusasutusi.
- Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, omavalitsuste ja nende ametiisikute poole ja saada vastuseid eesti keeles. Riigiasutuste ja omavalitsuste suhtlemis- ja asjaajamiskeel on eesti keel. Paikkondades, kus elanike enamus on vähemusrahvusest, võivad omavalitsused kasutada seadusega

**Võrdsus
seaduse
ees**

**Rahvus-
kuuluvusest
tulenevad
õigused**

määratud ulatuses ja korras oma sisemise asjaajamiskeelena selle vähemusrahvuse keelt.

Põhiseaduslikke õigusi ja vabadusi võidakse piirata põhiseadusest lähtuvalt ning täiendavaid kohustusi kehtestada tegevteenistuses kaitseväelaste, samuti asendusteenistuses olevate isikute suhtes ja erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal (ohu korral riigi julgeolekule).

Igaühel on õigus pöörduda kohtusse või õiguskantsleri poole, kui tema õigusi on ebaseaduslikult piiratud (vt. Õiguskantsler, lk 266).

Välismaalase õigus töötada

Tööluba

Välismaalane, kes viibib Eestis tähtajalise elamisloa alusel, peab töötamiseks omama **tööluba**. Sellega antakse välismaalasele õigus töötada Eestis määratud tähtaja jooksul. Tööluba ei vaja välismaalane, kellel on Eestis alaline elamisluba, tähtajaline elamisluba töötamiseks või ettevõtluseks.

Teatud juhtudel võib välismaalane töötada Eestis kuni kuus kuud ilma töö- ja elamisloata. Selleks peab välismaalane enda **töötamise registreerima** eelnevalt Kodakondsus- ja Migratsiooni-ametis.

Euroopa Liidu kodanikud Eestis elades töötamiseks eraldi luba taotlema ei pea.

Avalik teenistus

Riigi- või kohaliku omavalitsuse ametnikuna saavad töötada vähemalt 18-aastased ja vähemalt keskharidusega Eesti kodanikud. Koosõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega. Ettevõtluses välismaalaste õigused kodanike omadest ei erine. Äriühingu asutajaks, osanikuks ja aktsionäriks võib olla igaüks. Äriseadustik nõuab küll, et vähemalt pooled äriühingu juhatuse liikmeist elaks Eestis või mõnes Euroopa Liidu riigis, kuid see ei sõltu kodakondsusest.

Õigus valida ja olla valitud

Hääleõigus 18. eluaastast

Kohaliku omavalitsuse valimistel on hääletamisõigus vastavas vallas või linnas püsivalt elavatel Eesti kodanikel ja EL kodanikel, kes on vähemalt 18 aastat vanad ja teovõimelised. Kohaliku omavalitsuse valimistel saavad osaleda ka välismaalased, kes omavad alalist elamisluba ja on vastavas linnas või vallas elanud vähemalt viimased 5 aastat. Volikogu valimistel saavad kandideerida hääleõiguslikud Eesti kodanikud ja EL kodanikud, kelle püsiv elukoht asub hiljemalt valimisaasta 1. augustiks vastavas linnas või vallas (vt Volikogu, lk 31). Volikogu valitakse **neljaks aastaks**.

Riigikogu valimistest võivad osa võtta vähemalt 18-aastased hääleõiguslikud ja teovõimelised Eesti Vabariigi kodanikud. Eesti kodanikul on õigus Riigikogu valimistel kandideerida alates 21. eluaastast. Riigikogu koosseis vahetub iga **nelja aasta** järel.

Vabariigi Presidendiks saab kandideerida vaid sünnilt Eesti kodanik, kes on valimiste ajaks vähemalt 40-aastane. Presidendi valib Riigikogu. Juhul kui Riigikogus ei saa üksi kandidaat nõutavat häälteenamust, valib Presidendi valimiskogu. Valimiskogu koosneb Riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Vabariigi President valitakse ametisse **viieks aastaks**.

Eesti kodakondsus

Eesti kodakondsus on Eesti kodaniku ja Eesti Vabariigi vaheline õiguslik side, mis toob mõlemale poolele kaasa nii õigusi kui kohustusi. Eesti kodakondsus omandatakse sünniga või saadakse naturalisatsiooni korras.

Õigus saada Eesti Vabariigi kodanikuks on igal lapsel, kelle sündimisel on vähemalt üks tema vanematest Eesti kodanik. Sel juhul pole tähtis, kas laps sünnib Eestis või välismaal. Leidlapsed, kelle vanemate andmed on teadmata, võivad saada Eesti Vabariigi kui elukohamaa kodakondsuse. Samuti saab Eesti kodakondsuse laps, kes sündis pärast isa surma ja kelle isa oli surma hetkel Eesti Vabariigi kodanik.

Eesti kodakondsust soovival välismaalasel, kes vastab kodakondsuse seadusega sätestatud tingimustele, on võimalik esitada Eesti kodakondsuse saamiseks taotlus ning saada kodakondsus **naturalisatsiooni korras**. Taotlus esitatakse Kodakondsus- ja Migratsiooniametile (KMA).

Kodakondsuse võib saada ka riigile osutatud **eriliste teenete** eest, vastava ettepaneku saab teha ainult Vabariigi Valitsuse liige. Aasta jooksul võib eriliste teenete eest Eesti kodakondsuse anda kõige rohkem 10 inimesele.

Kodakondsuse andmise otsustab Vabariigi Valitsus.

Eesti kodanik ei või olla samal ajal mõne muu riigi kodakondsuses. Kui lisaks Eesti kodakondsusele on inimene sünniga omandanud ka mõne muu riigi kodakondsuse, peab ta 18-aastaseks saamisel kolme aasta jooksul loobuma kas Eesti või muu riigi kodakondsusest.

Kellel on õigus taotleda Eesti kodakondsust?

Taotluse Eesti kodakondsuse saamiseks võib esitada iga vähemalt 15-aastane välismaalane, kes:

Tingimused

<p>Lojaalsus Eesti riigile</p>	<ul style="list-style-type: none"> • on viibinud Eestis alalise elamisloa alusel vähemalt viis aastat enne Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse esitamist või • on asunud Eestisse enne 1990. aasta 1. juulit ja viibib kodakondsuse saamise sooviavalduse esitamise ajal Eestis elamisloa alusel. <p>Kui üks nendest tingimustest on täidetud, peab Eesti kodakondsust saada sooviv välismaalane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskama eesti keelt vähemalt algtasemel; • tundma Eesti Vabariigi põhiseadust ja kodakondsuse seadust; • omama legaalselt püsivat sissetulekut, mis tagab tema ja tema ülalpeetavate äraelamise; • olema lojaalne Eesti riigile ja andma vande: “Taotledes Eesti kodakondsust, tõotan olla ustav Eesti põhiseaduslikele korrale.”
<p>Kaks eksamit</p>	<p>Enne kodakondsuse taotluse esitamist tuleb sooritada kaks eksamit: Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam ning eesti keele oskuse eksam. Eksameid korraldab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (www.ekk.edu.ee)</p> <p>Keeleeksamit ei pea sooritama isik, kes on omandanud eesti keeles põhi-, kesk- või kõrghariduse.</p> <p>Eksamitest on vabastatud:</p> <ul style="list-style-type: none"> • täisealine piiratud teovõimega isik; • isik, kes tervises seisundi tõttu pole võimeline eksameid sooritama (vajalik ekspertkomisjoni otsus). <p>Isik, kes tervises seisundi tõttu pole võimeline eksami tingimusi täielikult täitma, sooritab ekspertkomisjoni otsuse alusel eksamid sellises ulatuses ja sellisel viisil, mida tema tervises seisund võimaldab.</p> <p>Enne 01.01.1930. a sündinud inimesed on keeleeksami kirjalikust osast vabastatud.</p>
<p>Kodakondsus lapsele</p>	<p>Taotluse Eesti kodakondsuse saamiseks alla 15-aastasele lapsele võivad esitada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eesti kodakondsuses olevad vanemad; • Eesti kodakondsuses olev vanem ametlikult kinnitatud allkirjadega kokkuleppel Eesti kodakondsuses mitteoleva vanemaga; • last üksi kasvatav Eesti kodakondsuses olev vanem või lapsendaja; • eestkostetasutus või lapse Eesti kodakondsuses olev eest-

kostja, kui lapse vanemad on surnud, tunnistatud teadmata kadunuks või teovõimetuks, või neilt on võetud vanemlikud õigused;

- Eesti kodakondsust saada sooviv vanem võib esitada koos enda sooviavaldusega ka sooviavalduse Eesti kodakondsuse saamiseks oma lapsele.

Vanemad, üksikvanem või lapsendaja, kes ei oma ühegi riigi kodakondsust, saavad/saab taotleda Eesti kodakondsust üksnes lapsele, kes on sündinud Eestis pärast 26. veebruari 1992. a. ning keda ükski riik ei pea ega ole pidanud oma kodanikuks. Vanemad, üksikvanem või lapsendaja peavad/peab olema Eestis kehtiva elamisloaga elanud vähemalt viis aastat.

Laps, kellele taotletakse Eesti kodakondsust, peab viibima püsivalt Eestis.

Eesti kodakondsuse taotlemine alla 15-aastasele lapsele on lihtne. Lapsel ei ole kohustust teha eesti keele oskuse ja põhiseaduse ning kodakondsuse seaduse tundmise eksameid. Kui ülalnimetatud tingimused on täidetud, siis piisab kodakondsuse saamiseks lapsevanema avalduse ja vajalike dokumentide esitamisest (vt allpool).

Äsjasündinud lapsele on soovitav kodakondsuse saamise taotlus esitada enne lapse 1-aastaseks saamist, sest siis ei ole tarvis lapsele elamislooma taotleda ja nii hoitakse kokku aega ja raha.

Kuidas kodakondsust taotleda?

Eesti kodakondsuse taotlemiseks tuleb pöörduda Kodakondsus- ja Migratsiooniameti (edaspidi KMA) teenindusbüroosse ning esitada sooviavaldus ja kõik nõutavad dokumendid. Ankeedid on saadaval nii teenindusbüroos kui KMA kodulehel www.mig.ee.

Kui kodakondsust taotleb täiskasvanu, tuleb esitada järgmised dokumendid:

- eesti keeles täidetud vormikohane sooviavaldus või vabas vormis kirjutatud avaldus, milles on märgitud taotleja ees- ja perekonnanimi, andmed ees- ja perekonnanime muutmise kohta, sünniaeg ja -koht, emakeel, kodakondsus, elukoht, ustavusvanne ning allkiri;
- isikut ja kodakondsust tõendav dokument;
- elulookirjeldus, milles on märgitud taotleja teenistuskäik, Eestisse elama asumise aeg ja asjaolud, temaga koos saanud isikud, taotleja perekonnaseis ja selle muudatused Eestis elamise ajal, kõik senised elukohad Eestis,

Alla 1-aastane laps

Kodakondsuse taotlemisel tuleb esitada ...

6. kuu pärast peab oma soovi kinnitama

Lapsele
kodakondsuse
taotlemisel
esitatakse ...

- andmed lähedaste sugulaste kohta, samuti seosed välisriikide sõjaväe-, luure- ja julgeolekuorganisatsioonidega;
- haridust ja teenistuskäiku tõendavad dokumendid;
 - tõend legaalse püsiva sissetuleku kohta;
 - eesti keele oskuse tunnistus või dokument, mis tõendab eestikeelse põhi-, kesk- või kõrghariduse omandamist;
 - Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise tunnistus;
 - dokumendifoto mõõtmetega 4 x 5 cm;
 - riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Kui Eesti kodakondsust taotleb 15 – 18-aastane isik, tuleb lisaks esitada oma vanema, eestkostja või eestkostesutuse kirjalik nõusolek.

Sooviavaldus ja elulookirjeldus on võimalik vormistada kohapeal ametniku abiga.

KMA büroos sooviavaldus registreeritakse ja selle kohta antakse tõend.

Sooviavalduse menetlusse võtmine otsustatakse ühe kuu jooksul taotluse registreerimisest arvates ja tehtud otsuse kohta antakse tõend.

NB! Kuue kuu möödumisel sooviavalduse menetlusse võtmise päevast peab kodakondsuse taotleja ühe kuu jooksul minema uuesti KMA bürosse ja kinnitama kirjalikult, et soovib jätkuvalt saada Eesti kodakondsust. Isik, kes oli või on mõne teise riigi kodanik, peab esitama tõendi, et ta on vabastatud või vabastatakse senisest kodakondsusest. Kui nimetatud tõend ja kinnitus jäetakse tähtaegselt esitamata, siis sooviavalduse menetlemine lõpetatakse ja isikule saadetakse selle kohta kirjalik teade.

Kolme kuu jooksul pärast kirjaliku kinnituse esitamist edastab KMA dokumendid Vabariigi Valitsusele Eesti kodakondsuse andmise otsustamiseks. Tehtud otsusest teavitab KMA isikut kirjalikult.

Kui Vabariigi Valitsus on langetanud positiivse otsuse, vormistatakse isikule KMA-s **kodakondsustunnistus**, mille alusel on õigus taotleda Eesti kodaniku passi ja isikutunnistust.

Kuidas lapsele kodakondsust taotleda?

Kui lapsevanemad taotleavad kodakondsust oma lapsele, tuleb esitada:

- eesti keeles vormistatud sooviavaldus;
- lapse dokumendifoto suuruses 4 x 5 cm;
- lapse sünnitunnistus ja olemasolu korral lapse isikutunnistus või pass koos elamisloaga;

- mõlema lapsevanema isikutunnistus või pass ning mitte kodanikel ka elamisluba.

Sõltuvalt vajadusest esitatakse lisadokumente. Lisainformatsiooni saab Kodakondsus- ja Migratsiooniametist telefonil 612 6979 või Kodakondsus- ja Migratsiooniameti teenindusbüroodest.

Taotluse esitamine KMA-s toimub samamoodi, nagu täiskasvanud isiku puhul (vt eespool). Kodakondsuse andmise otsustamine toimub aga märksa kiiremini – menetlusse võetud sooviavalduse koos lisadokumentidega edastab KMA Vabariigi Valitsusele otsustamiseks kolme kuu jooksul. Vabariigi Valitsuse otsusest teavitab KMA taotlejat kirjalikult. Kui Vabariigi Valitsus on otsustanud anda lapsele Eesti kodakondsuse, vormistatakse KMA-s kodakondsustunnistus. Kodakondsustunnistuse alusel saab lapsele taotleda Eesti kodaniku passi või isikutunnistuse vormistamist.

Kodakondsusest vabastamine

Kodakondsusest vabastatakse kodanik tema enda taotlusel Vabariigi Valitsuse otsusega. Taotlus võidakse tagasi lükata, kui kodanik on tegevteenistuses, tal on täitmata kohustusi Eesti riigi ees või kui kodakondsusest vabastamisega võib kaasneda kodakondsusetus (st inimesel pole võimalust astuda mõne muu riigi kodakondsusesse). Kui isik soovib vabaneda Eesti kodakondsusest, esitab ta vastava taotluse KMA teenindusbüroosse. Välisriigis püsivalt elav isik esitab taotluse Eesti Vabariigi välisesindusse.

Kodakondsus võetakse ära, kui kodanik:

- astus Vabariigi Valitsuse loata välisriigi riigi- või sõjaväeteenistusse;
- astus välisriigi luure- või julgeolekuteenistusse või sõjaväestatud ühingusse;
- püüdis vägivaldselt Eesti põhiseaduslikku korda muuta;
- omandas Eesti kodakondsuse valeandmete esitamise või kodakondsuse saamist välistavate asjaolude varjamise abil;
- on mõne välisriigi kodakondsuses, kuid pole vabastatud Eesti kodakondsusest.

Isik loetakse Eesti kodakondsuse kaotanuks, kui ta võtab vastu mõne muu riigi kodakondsuse või loobub Eesti kodakondsusest mõne muu riigi kodakondsuse kasuks.

Sünniga omandatud kodakondsust ei ole õigust kelleltki ära võtta.

Isikut tõendavad dokumendid

Isikut tõendav dokument **on riigiasutuse poolt väljaantud dokument, kuhu on kantud kasutaja nimi ja sünniaeg või isiku-**

**Kodakondsus-
tunnistus**

**Kodakondsus
võetakse ära,
kui ...**

**Isikut
tõendavad
dokumendid**

kood ning foto ja allkiri, kui seadus või selle alusel kehtestatud õigusakt ei sätesta teisiti. Dokumentide väljaandmist reguleerib Isikut tõendavate dokumentide seadus, mille alusel väljaantavad dokumendid on:

- isikutunnistus;
- Eesti kodaniku pass;
- diplomaatiline pass;
- meremehe teenistusraamat;
- välismaalase pass;
- ajutine reisidokument;
- pagulase reisidokument;
- meresõidutunnistus;
- tagasipöördumistunnistus;
- tagasipöördumise luba.

Isikut tõendava dokumendina on kasutatavad ka mõne teise seaduse alusel välja antud dokumendid. Eelduseks on, et esitatav dokument on kehtiv ja sellesse on kantud kasutaja **nimi, foto, allkiri ja sünniaeg või isikukood**.

Paljud asutused ja ettevõtted aktsepteerivad isikut tõendava dokumendina ka

- Eesti Vabariigis välja antud juhiluba, v.a. ajutine juhiluba;
- Eesti Vabariigi kaitseväeteenistuse tunnistust;
- Alaealise puhul sünnitunnistust koos seadusejärgse esindaja isikut tõendava dokumendiga.

Isikutunnistus ja pass**Dokumendi
kohustus**

Eesti kodanik peab omama isikut tõendavat dokumenti alates 15. eluaastast. Välismaalasel peab olema dokument alates sünni registreerimisest.

Eesti Vabariigi elaniku kohustuslik isikut tõendav dokument on isikutunnistus ehk ID-kaart, millega saab tõendada Eestis enda isikut kõikjal, kus on selleks tarvidus – pangas, poes, notari juures jne. Isikutunnistusega saab Eesti kodanik reisida ning tõendada enda isikut Euroopa Liidu ja Euroopa Majanduspiirkonna ning Šveitsi piires. Isikutunnistust saab lisaks tavapärasele isiku tõendamisele kasutada ka enda isiku tuvastamiseks elektroonilises keskkonnas ning digitaalallkirja andmiseks.

Eesti kodaniku pass on reisidokument, mis on eeskätt vajalik reisimiseks väljaspool Euroopa Liitu.

Välismaalase pass on välismaalasele Eesti Vabariigi poolt antav reisidokument. Välismaalase pass antakse välja välismaalasele, kellel on kehtiv Eesti elamisluba, ning kui on tõendatud, et välis-

maalasel puudub välisriigi reisidokument ja tal ei ole võimalik seda saada.

Isikutunnistuse ja passi kehtivusaeg on 10 aastat, tähtajalise elamisloa korral elamisloa kehtivusaja lõpuni. Alla 15-aastase lapse isikutunnistus ja pass kehtivad kuni 5 aastat. Passe ja isikutunnistusi annab välja Kodakondsus- ja Migratsiooniamet (KMA).

Kuidas dokumenti taotleda

Isikut tõendavat dokumenti taotlema hakates tuleb esmajoones taotleda isikutunnistust, millega koos võib vajadusel taotleda ka passi.

Kui dokumenti taotletakse esmakordselt, on kindlasti vaja pöörduda isiklikult KMA teenindusbüroosse ja lisaks tavapärastele taotlusdokumentidele esitada Eesti kodakondsusesse kuulumist tõendavad dokumendid. Teenindusbüroos vormistab taotluse ametnik, inimesel endal tuleb anda vaid allkiri.

Kui dokumenti taotletakse mitmendat korda, võib taotluse esitada posti teel või digitaalselt (vt selgitusi lk 26).

Isikutunnistust ja Eesti kodaniku passi taotledes tuleb esitada:

- vormikohane taotlus;
- isikut tõendav dokument;
- värvifoto suurusega 4x5 cm;
- riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Kui passi taotletakse põhjusel, et isikuandmed on muutunud, tuleb esitada lisaks dokument, mis isikuandmete muutust tõendab.

Välisriigis välja antud dokument peab olema tõlgitud eesti, inglise või vene keelde ning tõlke õigsus peab olema notariaalselt kinnitatud. Dokument peab olema legaliseeritud või apostilliga kinnitatud, kui välisleping ei sätesta teisiti.

Alates 15-ndast eluaastast võib taotleda isikut tõendavat dokumenti iseseisvalt. Vajadusel võib kuni lapse täisealiseks (18-aastaseks) saamiseni lapse eest taotluse esitada lapsevanem.

Kuigi alla 15-aastaselt lapsel ei ole dokumendikohustust, vajab ta reisimiseks reisidokumenti – passi. Kui laps reisib koos lapsevanemaga, kelle passi on kantud lapse andmed (alates 7. eluaastast ka pilt), siis lapsele reisidokumenti taotleda ei ole vaja. Uutesse välja antavatesse dokumentidesse enam lapse andmeid ei kanta.

Alla 15-aastase lapse või piiratud teovõimega isiku eest esitab isikut tõendava dokumendi taotluse tema seadusjärgne esindaja – lapsevanem või kohtu poolt määratud eestkostja.

**Isiku-
tunnistuse ja
passi
kehtivusaeg**

**Esmakordne
taotlemine**

**Alates
15-ndast
eluaastast
iseseisvalt**

Lapsele dokumenti taotledes**Lapsele isikut tõendavat dokumenti taotledes tuleb esitada**

- vormikohane taotlus;
- lapse isikut tõendav dokument; kui see puudub, esitatakse sünnitunnistus;
- 1 värvifoto mõõtmetega 4x5 cm;
- seadusliku esindaja isikut tõendav dokument;
- riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Kui taotluse esitab lapsevanem, tuleb esitada ka lapse sünnitunnistus (vanema esindusõigust tõendav dokument).

Kui lapsevanema nimi on lapse sünnitunnistusel ja vanema isikutunnistusel või passis erinev, tuleb esitada ka lapsevanema nime muutumist tõendav dokument, nt abielutunnistus.

Kui taotluse esitab eestkostja või eestkostetasutuse esindaja, tuleb tal esitada esindusõigust tõendav dokument.

Taotluse saab esitada posti teel

Isikutunnistust ja passi saab taotleda posti teel, juhul kui taotlejale (või alla 15-aastasele lapsele või eestkostetavale, kelle jaoks dokumenti taotletakse) on varem KMA poolt isikut tõendav dokument välja antud.

Taotlusankeet on võimalik saada internetist (www.mig.ee, www.pass.ee) või KMA teenindusbüroost. Ankeedi täitmisel on oluline järgida ankeedi juures olevaid täitmise juhiseid – kui ankeet on täidetud valesti, ei saa taotlust menetlusse võtta.

Taotlust posti teel saates esitatakse originaaldokumendi asemel koopia. Koopia vastavust originaaldokumendile tuleb kinnitada oma allkirjaga koopia igal andmetega leheküljel. Allkirjale lisatakse allkirja andmise kuupäev.

Täidetud taotlusankeet koos nõutavate dokumentidega (v.a isikut tõendav dokument) tuleb saata aadressil: **Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Sõle 61a, 10313 Tallinn**. Taotlus võetakse menetlusse hiljemalt selle KMA-sse saabumisele järgneval tööpäeval. Ankeedile märgitud postiaadressil saadetakse inimesele teatis taotluse menetlusse võtmise kohta, samas on kirjas ka passi väljastamise aeg ja koht.

Digitaalselt on võimalik taotlus esitada juhul, kui taotlejal on olemas kehtivate sertifikaatidega isikutunnistus. Digitaalse taotluse esitamiseks tuleb minna internetilehele www.pass.ee.

Riigilõivud – kuhu ja kuidas maksta

Riigilõiv on summa, mis tasutakse juriidiliste toimingute tegemise, avalduste läbivaatamise ja dokumentide väljastamise eest. Toimin-

gud, mille eest ja summad, kui palju riigilõivu tasuda tuleb, kehtestab Riigilõivuseadus. Eesti kodakondsuse, isikutunnistuse või passi taotlemisel on riigilõivud järgnevad:

Toiming	Riigilõiv
Isikutunnistuse ja passi koos taotlemine	250.- / 100.-*
Isikutunnistuse taotlemine	150.- / 25.-*
Passi taotlemine	150.- / 75.-*
Passi taotlemine kiirkorras e 2 tööpäeva jooksul (<i>lähem info KMA-st</i>)	500.-
Eesti kodakondsuse saamise või taastamise sooviavalduse läbivaatamine	200.- / alla 15-aastased vabastatud

* Soodustus alla 15-aastasele isikule; keskmise, raske või sügava puudega isikule (taotlemisel vajalik esitada puuet tõendav dokument) ja üldtingimustel Eesti vanaduspensioni ikka jõudnud isikule.

Riigilõivu saab tasuda pangaülekandega või KMA teenindusbüroos.

Tasudes riigilõivu pangaülekandega, tuleb Kodakondsus- ja Migratsiooniametile esitada **riigilõivu tasumist tõendav dokument** (sobib ka Internetipanga väljatrükk) või **kirjalikud andmed riigilõivu tasumise kohta**. KMA teenindusbüroodes on riigilõivu võimalik tasuda **sularahas ja panga deebetkaardiga**. Kuni 100 krooni suuruse riigilõivu on maksja soovil KMA teenindusbüroo kohustatud vastu võtma sularahas. Pangakaardiga saab tasuda riigilõivu olenemata summast. Kaardimakse on tasuline ja selle eest tasub kaardiomanik vastavalt panga hinnakirjale. Krediitkaardiga riigilõivu tasuda ei saa.

Juhul, kui inimesel ei ole raske majandusliku olukorra tõttu võimalik riigilõivu tasuda, on KMA peadirektoril ja tema asetäitjal õigus vähendada riigilõivu määra või inimene selle tasumisest vabastada. Selleks tuleb KMA-le esitada vastav taotlus koos dokumentidega, mis kinnitavad taotluse põhjendatust.

Dokumenti kantavad andmed

Üldjuhul võib dokumendi kasutaja kohta kanda dokumenti üksnes järgmisi isikuandmeid:

- 1) nimi;
- 2) sünniaeg ja -koht;
- 3) isikukood;
- 4) foto;
- 5) sugu;
- 6) kodakondsus;

Riigilõivu tasumine

**Dokument
väljastatakse
30 päevaga**

- 7) sõrmejäljed või allkiri;
- 8) silmade ja juuste värv;
- 9) muud isikuandmed, kui see on ette nähtud välislepingu, seaduse või selle alusel antud muu õigustloova aktiga.

Dokumenti võib kanda digitaalset tuvastamist ja allkirjastamist võimaldavat informatsiooni ning teisi digitaalseid andmeid, mille loetelu kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.

Kui isikunimes on võõrtähti, kantakse isikunimi dokumenti Rahvusvahelise Tsiivilnendusorganisatsiooni (ICAO) ümberkirjutusreeglite kohaselt, säilitades võimaluse korral algupärased tähed. Kui isiku eesnimi ületab 15 tähemärki või perekonnanimi ületab 28 tähemärki, kantakse see dokumenti nii, et nime lõpust jäetakse kirjutamata tähed, mis andmevälja reale ei mahu. Sellistel juhtudel kantakse isikunimi algupärasel kujul dokumendi (välja arvatud isikutunnistus) märkustelehele ning kanne kinnitatakse pitsatiga.

Dokumendi väljastamine

Isikutunnistus ning pass väljastatakse taotlejale **30 päeva jooksul** pärast taotluse jõudmist KMA-sse.

Kui taotleti isikutunnistust või passi ja isikutunnistust koos, väljastatakse dokument/dokumendid volitatud pangakontorist. Kui taotleti ainult **passi**, siis saab dokumendi kätte KMA teenindusbüroost. Pangakontori või KMA teenindusbüroo, kuhu dokumendile kõige mugavam on järgi minna, valib välja inimene ise taotlemise käigus.

Isikut tõendav dokument väljastatakse dokumendi **kasutajale isiklikult**. Kui dokumenti taotletakse mitmendat korda, siis tuleb dokumendile järgi minnes kaasa võtta varem välja antud samalilgiline dokument. Näiteks kui taotleti uut passi, tuleb selle kättesaamisel esitada vana pass.

Alla 15-aastase lapse dokumentide kättesaamisel tuleb esitada järgmised dokumendid:

- lapsevanem – enda pass või isikutunnistus ja lapse sünnitunnistus. Kui lapsevanema nimi on lapse sünnitunnistuses ja vanema passis erinev, tuleb esitada ka lapsevanema nime muutumist tõendav dokument, nt. abielutunnistus.
- muu seaduslik esindaja – enda isikut tõendav dokument ja lapse esindusõigust tõendav dokument (vastav kohtuotsus).

Dokumendi kättesaamise kohta annab dokumendi kasutaja või tema seaduslik esindaja allkirja.

Kui vanas passis on kehtiv välisriigi viisa või elamisluba, tuleb pärast uue passi kättesaamist pöörduda vastava riigi välissaatkonda.

Dokumendi kasutaja kohustused ja dokumendi tagastamine

Isikut tõendavasse dokumenti kantud andmete muutumisest – näiteks nime muutumisest abiellumisel – on dokumendi kasutaja kohustatud teatama KMA-le ühe kuu jooksul andmete muutumise päevast alates.

Dokumendi kasutamiskõlbmatuks muutumisest, kaotsiminekuks või hävimisest on dokumendi kasutaja kohustatud teatama KMA-le kolme tööpäeva jooksul.

Dokumendi kasutaja surma või surnuks tunnistamise korral tagastatakse dokument KMA-le.

Dokumendi kehtivus

Dokument on kehtiv, kui ta vastab järgmistele nõuetele:

- 1) dokument on välja antud ja andmed on dokumenti kantud õiguspäraselt selleks pädeva asutuse poolt;
- 2) dokumendi kehtivusaeg ei ole lõppenud;
- 3) dokument on kasutamiskõlblik ja võimaldab tuvastada sellesse tehtud kandeid ja nende õigsust ning dokumendi kasutaja isikut;
- 4) dokument on terviklik ja ei ole rikutud.

Lisainfo:

Eesti riigi sümbolika: Riigikantselei: www.riigikantselei.ee

Ajaloolised dokumendid: Eesti omariikluse arengust (MEIS 2004)

Euroopa Liit: <http://europa.eu.int>

Kodakondsuseksamid: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, www.ekk.edu.ee

Isikut tõendavad dokumendid, kodakondsus, elamisload:

Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, www.kodanik.ee,

www.pass.ee, www.mig.ee

Teatamise ja tagastamise kohustus

Kohalik omavalitsus

15 maakonda

Eesti territoorium jaguneb maakondadeks, valdadeks ja linnadeks. Eestis on 2006.aastal **15 maakonda** ning **227 kohaliku omavalitsuse üksust**, mis jagunevad omakorda **33 omavalitsuslikuks linnaks** ja **194 vallaks**. Kui iga vald moodustab omaette haldusüksuse, siis lisaks 33-le omavalitsusstaatuselga linnale on Eestis veel **vallasisesed linnad**, mis eraldi haldusüksust ei moodusta. Iga omavalitsusüksus kuulub maakonna koosseisu.

Maavanem esindab riigi huve

Maakonna tasandil teostatakse riigi esindaja, maavanema, poolt riiklikku haldamist ning maavanemat teenindavaks asutuseks on maavalitsus. Maavanem esindab riigi huve maakonnas, hoolitseb maakonna arengu eest, koordineerib tööd kohaliku omavalitsuse üksuste ja ministriumide kohahalduse üksuste (maksuameti kohalikud asutused, politseiprefektuurid jne) vahel ning teostab järelvalvet kohaliku omavalitsuse üksuste üksikaktide üle.

Vald ja linn on võrdsed

Vallad ja linnad on omavalitsuslikud kogukondlikkuse printsiibil põhinevad haldusüksused, moodustades **avaliku halduse süsteemi esmase tasandi**. Vastavalt Euroopa kohaliku **omavalitsuse** hartale ja Kohaliku omavalitsuse korralduse seadusele on kohalik omavalitsus kohalike võimuorganite õigus, võime ja kohustus seaduse alusel ja kohalike elanike huvides juhtida nende vastutusalasse kuuluvaid ühiskonnaelu valdkondi. **Vallal ja linnal kui kohalikul omavalitsusüksusel on võrdne õiguslik staatus.** Eesti haldusterritoriaalses korralduses esineb omavalitsusüksusi, mis kannavad alevi nime, kuid staatuselt on nad vallad.

Kohaliku omavalitsuse üksused võivad võimu detsentraliseerimiseks oma territooriumil moodustada piiratud omavalitsusliku staatuselga osavaldu ja linnaosasisid. Osavaldade ja linnaosade moodustamine on jäetud kohaliku omavalitsuse põhimääruse reguleerida. Linnaosad on moodustatud näiteks Tallinnas ja Kohtla-Järvel ning mõned vallad on moodustanud osavaldasid.

Kohalike omavalitsusüksuste organisatsiooniline ülesehitus

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab kohaliku omavalitsuse juhtimisstruktuuri aluspõhimõtted ning töökorralduse üld-

reeglid. Juhtimisstruktuuri kehtestab iga kohaliku omavalitsuse üksus oma põhimäärusega, kus on detailselt lahti kirjutatud struktuuriüksuste vastutus ja töökorraldus. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 4 kohaselt on kohaliku omavalitsuse üksusel kaks organit: volikogu ja valitsus.

Vastavalt Euroopa kohaliku omavalitsuse hartale peab igal kohaliku omavalitsuse üksusel olema valitav esinduskogu — volikogu. Täitesaatva organi ehk valitsuse olemasolu ei ole kohustuslik. Eestis siiski selline praktika puudub ning kõigil omavalitsusüksustel on nii volikogu kui ka valitsus.

Volikogu

Kohaliku omavalitsuse volikogu on esindusorgan, **mis valitakse üldistel, ühetaolistel, otsestel ja salajastel valimistel neljaks aastaks**. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste valimisõiguse sätestab kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus ning valimistel on hääletamisõigus Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks ja kelle püsiv elukoht, see on elukoht, mille aadressiandmed on kantud Eesti rahvastikuregistrisse, asub vastavas vallas või linnas. Hääletamisõigus on välismaalasel, kes elab Eestis alalise elamisloa alusel ja on valimispäevaks elanud seaduslikult vähemalt viimased viis aastat vastavas vallas või linnas.

Kohaliku omavalitsuse volikogu liikmeks kandideerimisõigus on igal hääleõiguslikul Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kelle püsiv elukoht asub hiljemalt valimisaasta 1. augustil vastavas vallas või linnas. Volikogu liikmeks ei või kandideerida isik, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud kuriteos ja kannab karistust kinnipidamiskohas.

Kohaliku omavalitsuse volikogu suurus sõltub omavalitsusüksuse elanike arvust.

Volikogus peab olema vähemalt 7 liiget. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab volikogu liikmete arvu järgnevalt:

- üle 2000 elanikuga omavalitsusüksuse volikogu on vähemalt 13-liikmeline
- üle 5000 elanikuga omavalitsusüksuse volikogu on vähemalt 17-liikmeline
- üle 10000 elanikuga omavalitsusüksuse volikogu on vähemalt 21-liikmeline
- üle 50 000 elanikuga omavalitsusüksuse volikogu on vähemalt 31-liikmeline.

Volikogu võib moodustada komisjone, mis võivad olla nii alalised

Valimine

Kandideerimine

Volikogu suurus

	<p>kui ka ajutised. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab, et iga omavalitsusüksuse volikogul peab olema vähemalt 3-liikmeline revisjonikomisjon, mis kontrollib valla- või linnavalitsuse tegevust. Muude komisjonide moodustamise õigus on jäetud kohaliku omavalitsuse põhimääruse reguleerida. Volikogu komisjone võivad juhtida ainult volikogu liikmed ning enamike omavalitsusüksuste põhimäärused näevad ette, et pool komisjonide liikmetest oleksid volikogu liikmed. Erandiks on revisjonikomisjon, kus kõik liikmed peavad olema volikogu liikmed.</p>
<p>Esimees</p>	<p>Volikogu valib enamuse häältega volikogu esimehe, kes korraldab volikogu tööd, juhhib istungeid ja esindab omavalitsusüksust. Volikogu esimehe ning aseesimeeste ametikohad võivad volikogu otsusel olla palgalised ning volikogul on õigus volikogu liikmetele maksta hüvitist põhitöökohal saamata jäänud töötasu ning volikogu ülesannete täitmisel tehtud kulutuste eest.</p>
<p>Istungid on avalikud</p>	<p>Volikogu istungid on avalikud.</p> <p>Seaduse alusel kuuluvad kohaliku omavalitsuse volikogu ainupädevusse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • valla- või linnaeelarve formeerimise, maksude kehtestamise, laenude võtmise, munitsipaalvaraga seotud küsimuste üle otsustamine; • valla või linna põhimääruse ning arengukava vastuvõtmine; • kohaliku omavalitsuse üksuse piiride muutmise ning linnaosa või osavalla moodustamise otsustamine; • valla- või linnavolikogu esimehe, valla- või linnapea valimine ning ametist vabastamine; • teenistujate palgaastmete ning palgamäärade kehtestamine; • volikogu komisjonide moodustamine ning likvideerimine.
<p>Valitsuse istungid on kinnised</p>	<p style="text-align: center;">Valitsus</p> <p>Valla- või linnavalitsus on volikogu poolt üheks volikogu perioodiks ametisse nimetatud kollegiaalne organ. Valitsust juhhib vallavanem või linnapea ning volikogu nimetab vallavanema või linnapea ettepanekul ametisse valitsuse liikmed. Valitsuse koosseisu võivad kuuluda nii poliitikud kui ka ametnikud. Kui volikogu istungid on avalikud, siis valitsuse istungid on tavaliselt kinnised. Valitsuse liikmed ei tohi olla samal ajal volikogu liikmed.</p> <p style="text-align: center;">Administratsioon</p> <p>Eesti kohaliku omavalitsuse juhtimissüsteemis täidab vallavanem või linnapea lisaks valitsuse juhi ülesannetele ka administratsiooni</p>

juhi kohustusi. Administratsioon jaguneb osakondadeks ning kantseleiks. Suuremates linnades, kus on palju töömahukaid valdkondi, on moodustatud administratsiooni struktuuriüksustena ametid, mis omakorda koosnevad osakondadest. Väiksemates omavalitsusüksustes asendab osakonda üks erialaspetsialist, kes vastutab kogu valdkonna eest. Iga kohaliku omavalitsusüksuse administratsioonis peab olema ette nähtud valla- või linnasekretäri ametikoht.

Valla- või linnasekretäri ülesandeks on ette valmistada valitsuse istungi materjalid ning ta vastutab valitsuse poolt vastuvõetavate õigusaktide õiguspärasuse eest.

Linnaosad ja osavallad

Kohaliku omavalitsuse osavald/linnaosa on omavalitsusüksuste haldusjaotusel rajanev piiratud omavalitsusliku staatusega üksus. Kohaliku omavalitsuse linnaosa ja osavalla moodustamise üldised alused on määratud kohaliku omavalitsuse korralduse seadusega. Osavalla ja linnaosa staatus sätestatakse kohaliku omavalitsuse volikogu poolt vastu võetud linnaosa/osavalla põhikirjaga, kus sätestatakse osavalla/linnaosa moodustamise kord, territoorium, pädevus, vanema ametisse nimetamise kord jm. Tallinnas on võimu detsentraliseerimiseks moodustatud linnaosad, millel on halduskogu ja linnaosavalitsus. Tallinna linnaosade moodustamise põhimõtted ning halduskogude moodustamise kord on määratud Tallinna põhimääruses.

Kohaliku omavalitsuse ülesanded

Kohaliku omavalitsuse olemuslikuks ülesandeks on kogukonna elu juhtimine. Kaasaegse demokraatliku riigikorralduse nurgakiviks on **subsidiiaarsusprintsiiip** (*subsidiarne – abistav, toetav*), mis tähendab, et funktsioone tuleb täita eelistatumalt elanikule kõige lähemal asuval avaliku halduse tasandil.

Kohalikule omavalitsusele funktsioonide andmisel tuleb lähtuda põhiseadusest, mis lubab kohalikele omavalitsustele ülesandeid anda ainult seaduse alusel või lepingutega. **Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse §6** toob ära kohaliku omavalitsuse vastutusvaldkonnad, milleks on haridus, kultuur ja sport, sotsiaaltoetused, tervishoid, kommunaalmajandus ja infrastruktuuri korrashoid, jäätmemajandus, planeerimistegevus jt.

Haridus ja noored

Kohalik omavalitsus vastutab alus-, põhi- ja keskkoolide

Piiratud omavalitsuslik staatus

Kogukonna elu juhtimine

Vastutusvaldkonnad

Munitsipaal- haridus- asutused

ning huvialaharidust andvate asutuste ülalpidamise eest, kattes nende tegevuskulud (hoonete remont, inventari ning õppevahendite soetamine jm). Lastesõimed-aiad, põhikoolid ja gümnaasiumid ning huvialakoolid on kohaliku omavalitsuse poolt hallatavad asutused. Kõrvuti munitsipaalkoolidega esineb riigi poolt hallatavaid koole (mõned eriala-, huvi- ja keskkoolid), mille tegevuskulud kaetakse üldjuhul haridusministeeriumi poolt. Munitsipaalharidusasutuste pedagoogide palgad makstakse kohaliku omavalitsuse eelarvest, need vahendid eraldatakse kohalikele omavalitsusüksustele riigieelarvest. Vastavalt Eesti seadusandlusele peavad kohalikud omavalitsused korraldama õpilastranspordi. Kohalik omavalitsus toetab oma eelarvest mittetulunduslike noorteühingute ja sihtasutuste tööd, noorsooprojekte ja -laagreid.

Kultuuri ja spordi finant- seerimine

Kultuur ja sport

Kohalik omavalitsus vastutab kohaliku omavalitsuse omanduses olevate raamatukogude, kultuurimajade, muuseumide ning muude selle valdkonna asutuste ülalpidamise eest. Enamus kultuuriasutusi on munitsipaalomandis, kuid esineb ka riiklikult tähtsaid kultuuriasutusi (kesk- ning maakondlikud muuseumid jt), mida hallatakse riigi poolt. Kohalik omavalitsus teostab järelvalvet tema territooriumil asuvate mälestiste üle ning vastutab muinsuskaitse nõuete täitmise eest. Spordi valdkonnas finantseerib kohalik omavalitsus oma territooriumil asuvaid spordiasutusi ning -rajatisi ja toimuvaid spordiüritusi, jagab finantstoetusi ning ostab teenuseid eraõiguslikelt spordiklubidelt.

Esmatasandi tervishoiu- teenused

Tervishoid

Üldiselt rahastatakse tervishoidu riiklikust haigekassa süsteemist, millel on oma eelarve. **Kohalik omavalitsus vastutab esmatasandi tervishoiuteenuste osutamise eest** (valla- ja linnaarsti töötasu, velskripunktide ülalpidamise kulud) ning korraldab tema territooriumil asuvate tervishoiuasutuste nagu haiglad ja kliinikud ülalpidamist. Suurte haiglate haldamiseks asutatakse sageli mitme kohaliku omavalitsusüksuse poolt ühine asutus (üldjuhul sihtasutus). Kohaliku omavalitsuse ülesanne on korraldada ravikindlustusega hõlmamata inimeste ravi ja kompenseerida nende ravikulud.

Sotsiaalabi ja -toetused

Sotsiaalhoolekanne

Kohaliku omavalitsuse kanda on antud toimetulekutoetuste maksimine valla- või linnaeelarvesse riigieelarvest laekunud vahenditest. Sotsiaalhoolekande valdkonnas on **kohalike omavalitsuste vastutusel sotsiaalabi ja vanurite, puuetega inimeste ning**

teiste abivajajate hoolekande (sh avahoolduse) **korraldamine** ning vanadekodude, turvakodude ja teiste sotsiaalhoolekande asutuste ülalpidamise korraldamine. Lisaks määrab ja maksab kohalik omavalitsus teisi sotsiaaltoetusi, korraldab vältimatu abi andmist ning sotsiaalteenuseid vastavalt haldusterritooriumi elanikkonna vajadusele. Kohaliku omavalitsuse ülesannete hulka kuulub eestkostetasutuse töö korraldamine.

Kommunaalteenused ja infrastruktuuri korrashoid

Kohalik omavalitsus vastutab elamu- ja kommunaalmajanduse korraldamise ning vastavate teenuste (vesi, küte, kanalisatsioon jt) osutamise eest. Kohaliku omavalitsuse vastutusalasse kuulub ühistranspordi korraldamine ning teede ja tänavate korrashoid. Valdkonnas on levinud teenuste osutamise üleandmine era- ja kolmandale sektorile. Suurem osa kommunaalteenuste osutamisega seotud kulutustest kaetakse maksete või teenustasude vormis.

Keskkonnakaitse ja jäätmemajandus

Kohalik omavalitsus vastutab loodusressursside (maa, mets ja veekogud) hooliva kasutamise ja tervikliku elukeskkonna loomiseks soodsate tingimuste tagamise eest. Samuti on tal õigus seada väärtuslike maastike kaitse- ja kasutustingimusi.

Kohalik omavalitsus vastutab jäätmemajanduse korraldamise eest oma haldusterritooriumil.

Planeerimis- ja ehitustegevus

Vastavalt planeerimis- ja ehitusseadusele on kohalikel omavalitsustel kohustuslik koostada üld- ning detailplaneeringuid ning anda välja ehituslubasid ja teostada ehitusjärelvalvet. Samuti peavad kohalikud omavalitsused osalema koostöös maakonna planeeringu koostamisel.

Korrakaitse ja päästeteenistus

Antud valdkonnas jagavad riik ja kohalik omavalitsus vastutust, kuigi korrakaitse, päästeteenistus, tuletõrje ja riigikaitse on keskvallitsuse funktsioonid. Mõned omavalitsusüksused on vabatahtlikult võtnud enda kanda vastavate riigiasutuste osalise finantseerimise. Kohalike omavalitsuste vastutada on avaliku korra järelvalve ning kodanikukaitse korraldamine.

Muud riigifunktsioonid

Kohalikud omavalitsused vastutavad omandi- ja maareformi läbi-

**Ühis-
transport**

**Avaliku korra
järelvalve**

NB!

viimise eest, samuti koguvad andmeid riigiregistrite (nt rahvastikuregister) jaoks.

Kuidas on asjad korraldatud

Järgnevad küsimused on esitatud Tallinna Linnavalitsuse teabebüroole. Nii kehtivad vastused eelkõige Tallinna linna asjakorralduse osas. Teistes kohalikes omavalitsustes võib korraldus olla sarnane, kuid võib ka erineda. Infot selle kohta saate kohalikust linna- või vallavalitsusest.

Eluasemega seotud küsimused

Kes ja kuidas saab esitada taotluse linnalt eluruumi saamiseks?

Tallinna linnalt saavad korterit taotleda ainult need isikud, kelle elukohta andmed on või olid viimati kantud rahvastikuregistrisse Tallinna aadressil. Eluruumi üürimist võivad taotleda eluruumi mitteomavad isikud, tagastatud eluruumide üürnikud ja elamistingimuste parandamisel abi vajavad isikud.

Eluruumi mitteomavatena võetakse arvele:

- isikud, kelle õiguslikul alusel kasutatav Tallinna linnas asuv eluruum on vääramatu jõu tagajärjel muutunud kasutuskõlbmatuks. Vääramatuks jõuks loetakse erakorralisi sündmusi (loodusõnnetus, tulekahju, plahvatus jms), mida ei võidud ette näha ega saadud mõistlike tegevustega vältida ja mille tekkimise eest ei saanud eluruumi omanik või üürnik vastutada;
- isikud, kes on Tallinna linnas asuva eluruumi, mis kuulub lammutamisele seoses maa sundvõõrandamisega või kasutusõiguse lõpetamisega munitsipaalvajadusteks, omanikud või üürnikud;
- isikud, kes on vabanenud kinnipidamiskohast, kui endisesse eluruumi asumine on võimatu;
- orvud ja vanemliku hoolitsuseta isikud, kes pöörduvad tagasi endisesse elukohta lasteasutustest, sugulaste, eestkostjate või hooldajate juurest, samuti pärast õppimist õppeasutuses, kui endisesse eluruumi asumine on võimatu. Orvud ja vanemliku hoolitsuseta isikud, kes võetakse arvele munitsipaal-eluruumi taotlejana, kuid kellele antakse üürile sotsiaaleluruum, jäävad sotsiaaleluruumi üürile saamisel arvele munitsipaal-eluruumi taotlejana esialgse arvelevõtmise kuupäevaga;
- teistel mõjuvatel sotsiaalsetel põhjustel.

Tagastatud eluruumide üürnikena võetakse arvele:

- isikud, kes kasutavad üürilepingu alusel eluruumi, mis on tagastatud Eesti Vabariigi omandireformi aluste seaduse kohaselt tingimustel, et eluruumi kasutamist on alustatud enne selle tagastamist ja avaldus munitsipaaleluruumi taotlemiseks on esitatud enne 1. märtsi 2003;
- isikud, kes kasutavad õigusvastaselt võõrandatud eluruumi, mille tagastamise menetlus on pooleli, tingimusel, et avaldus munitsipaaleluruumi taotlemiseks on esitatud enne 1. märtsi 2003;

Elamistingimuste parandamisel abivajavatena võetakse arvele:

- isikud, kes kasutavad üürilepingu alusel Tallinna linna omandis olevat varisemisohtlikku või kasutuskõlbmatut eluruumi;
- üksinda elavad vanurid ja vanuritest paarid, puudega isikud, kellel ei ole seadusjärgseid ülalpidajaid või kes vajavad kõrvalabi või kelle kasutuses olevas eluruumis ei ole võimalik nende hooldamist korraldada;
- vähekindlustatud lastega pered, kes vajavad sotsiaalteenuseid;
- teistel mõjuvatel sotsiaalsetel põhjustel.

Taotleja peab esitama kirjaliku avalduse eluruumi üürimiseks linnaosa valitsusele, kelle territooriumil on või olid tema viimase elukoha andmed kantud rahvastikuregistrisse. Avalduse blankett internetis: www.tallinn.ee struktuuris "Linnaosad" all.

Munitsipaaleluruumid antakse üürile viieks aastaks. Eestis alalist elamisluba mitteomavate isikutega sõlmitakse eluruumi üürileping mitte kauemaks kui elamisloa kehtivuse ajaks. **Sotsiaaleluruumid antakse üürile üheks kuni viieks aastaks**, täpne tähtaeg määratakse kindlaks linnavalitsuse korralduses.

Lisainfo internetis: www.tallinn.ee/g1082s4345

Kus kohast leida andmeid asustamata eluruumide kohta?

Asustamata munitsipaaleluruumide andmed on avalikustatud Tallinna veebilehel: www.tallinn.ee struktuuris "Linnaosad" all.

Kas üksikemal on õigus munitsipaalpinnale?

Üksikvanema staatus ei anna õigust taotleda munitsipaal- või sotsiaaleluruumi.

Üürilepingutega seotud seadusandlus

Üürilepingutega seonduv on sätestatud Võlaõigusseaduses (RT I 2002, 53, 336) ning Eesti Vabariigi elamuseaduses (RT I 1998, 60, 953).

Tagastatud eluruumide üürnikud

Elamistingimused vajavad parandamist

Asustamata eluruumid

Üürileping

Üürniku õigused**Tagastatud eluruumi üürniku õigused**

Lepingujärgseid kohustusi nõuetekohaselt täitnud tagastatud eluruumi üürnikul on lepingu tähtaja möödumisel eesõigus uue üürilepingu sõlmimiseks. Sundüürnikul on eluruumi üürilepingu viieaastase tähtaja möödumisel õigus selle üürilepingu ühekordseks pikendamiseks või uue üürilepingu sõlmimiseks (Elamuseaduse §32 lõige 1 ja 4).

Kas omanikul on õigus mitte sõlmida sundüürnikuga uut üürilepingut?

Üürniku eesõigust uue lepingu sõlmimisele (Elamuseaduse § 32 1. lõige) võib üürileandja lepingu tähtaja möödumisel kohtus vaidlustada, kui:

- 1) üürnik korduvalt jättis täitmata oma lepingujärgsed kohustused või rikkus lepingu tingimusi;
- 2) üüritud eluruum on elamiseks vajalik üürileandjale endale või tema perekonnaliikmetele;
- 3) üürilepingu ese on välja arvatud eluruumide hulgast seoses ümberehitamisega mitteiluruumiks või füüsilise kulumise tõttu või kui see remondi käigus ei jäänud alles, oluliselt vähenes või suurenes;
- 4) üürileping oli sõlmitud tähtajaga mitte üle ühe aasta koos kohustusega vabastada eluruum pärast selle tähtaja möödumist;
- 5) üürnikul puudub kehtiv elamisluba.

Kuidas taotleda kolimistoetust?

Ühekordset kolimistoetust sundüürnikele eraldatakse Tallinna Elamumajandusameti poolt. Kolimistoetuse suurus on 10000 krooni taotlejatele, kes kasutasid Tallinna linnas asuvat eluruumi enne tagastamist õigustatud subjektile ja asusid tagastatud eluruumist ümber ajavahemikul 01. jaanuar 2001 kuni 31. detsember 2005. Toetust saab taotleda tagastatud eluruumi üürnik või temaga koos elav täisealine perekonnaliige.

Kolimistoetuse suurus on 31 300 krooni taotlejatele, kes asusid tagastatud eluruumist ümber alates 01. jaanuarist 2006.

Kolimistoetust ei maksta, kui tagastatud eluruumist asutakse ümber Tallinna linna omandis olevasse eluruumi.

Taotleja esitab Tallinna Elamumajandusametile kolimistoetuse taotluse ja nõutavad lisad:

- a) kolimistoetuse taotleja seadusliku esindaja puhul notariaalne volikiri ja esindaja passi koopia;
- b) tagastatud eluruumi või mõttelise osa eluruumist omanda-

Kolimistoetus

misel notariaalselt kinnitatud ärakiri lepingust, millega eluruum või mõtteline osa elamust omandati;

- c) mittetöötava taotleja puhul koopia dokumendist, mis tõendab, et ta on riikliku pensioni saaja; õpib õppeasutuses statsionaarses õppevormis; teenib kaitseväes või asendusteenistuses; on töötuna arvele võetud elukohajärgses tööhõiveametis või lisab muu vastavasisulise dokumendi.

Kolimistoetuse taotluse blankett internetis: www.tallinn.ee/g1947.
Lisainfo telefonil 640 4509.

Korteriühistu juhtkonna ja korteriomanike vaheline probleem – elamu hooldus-, haldus- ja remondikulud?

Korteriühistu (KÜ) liikmete korteriomandite hooldus- ja halduskulude arvete aluseks on vastavalt mõõdikute näitudele tarbitud teenuste tasud (vesi- ja kanalisatsioon, vee soojendamine). Tasu prügiveo, maamaksu, üldelektri ja keskkütte eest jagatakse üldjuhul vastavalt korteriomandi suurusele. Ülejäänud maksete hinnad (hooldustasu, haldustasu, avarii- ja remonditasud jm) otsustatakse kas KÜ liikmete üldkoosoleku või juhatuse otsuse alusel sõltuvalt ühistu põhikirjas sätestatule.

Korteriühistu juhatuse ja liikmete vahelisi probleeme aitab lahendada Eesti Korteriühistute Liidus tegutsev konsultant. Lisainfo Eesti Korteriühistute Liidu kodulehelt www.ekyl.ee.

Sotsiaalküsimused

Kus vormistatakse sotsiaaltoetusi puuetega inimestele?

Sotsiaaltoetuste kaudu hüvitatakse puuetega inimestele erivajadusest tingitud lisakulud.

Puue võib olla sügav, raske või keskmine. Puude aste sõltub sellest, kas inimene vajab kõrvalabi 24 või 12 tundi ööpäevas või vähemalt korra nädalas. Puude raskusaste võib rehabiliteerimise, abivahendite kasutamise, elukeskkonna kohandamise või muude asjaolude mõjul muutuda.

Tallinn maksab puudega inimesele, kelle elukoha andmed on rahvastikuregistris registreeritud Tallinna aadressil, linna eelarvest järgmisi toetusi:

- 1) toimetuleku tagamiseks;
- 2) rehabilitatsiooni- ja taastusraviteenuse osaliseks hüvitamiseks;
- 3) abivahendite soetamise osaliseks hüvitamiseks;
- 4) retseptiravimite maksumuse osaliseks hüvitamiseks.

**Korteriühistu
ja
halduskulud**

**Puudega
tallinlase
sotsiaal-
toetused**

**Puudega
inimene ja
transport**

Toetuse taotlemiseks peab pöörduma elukohajärgse linnaosa sotsiaalhoolekande osakonda.

Puuetega inimeste sõidusoodustused

Ühistranspordiseaduse kohaselt on riigisisesel liinil (kaasa arvatud kommertsliin) raudtee-, maantee- ja veeliikluse vedaja kohustatud tasuta vedama puudega lapsi, sügava puudega 16-aastaseid ja vanemaid isikuid ning nägemispuudega isikut saatvat juhtkoera.

Tallinna linna ühistranspordis on tasuta sõidu õigus puudega lastel, sügava puudega 16-aastastel ja vanematel isikutel, puudega lapse saatjal ja sügava puudega isiku saatjal.

Soodushinnaga sõiduõigust omavad raske või keskmise puudega 16-aastased või vanemad isikud.

Lisainfo telefonil 640 4626.

Liikumispuudega inimese sõiduki parkimiskaart

Liikumispuudega inimeste parkimiskaartide taotlusi võetakse vastu ja kaarte väljastatakse Tallinna Linnavalitsuse teenindusbüroos Vabaduse väljak 7 ja Tallinna Puuetega Inimeste Tegevuskeskuses, aadressil Endla 59/Mooni 30. Info tel 640 4456 ja 631 3992. Parkimiskaardi väljaandmise aluseks on arsti teatis.

Millised on eakate inimeste sõidusoodustused?

Tallinna ühistranspordis on kõigil 65-aastastel ja vanematel inimestel tasuta sõidu õigus nii tava- kui ekspressbussides. Sõiduõigust kinnitab isikut tõendav dokument või pensionitunnistus.

Tallinna linna eelarvest 2006. aastal makstavad sotsiaaltoetused

**Pensionäridel
Tallinnas
tasuta sõit**

**Sissetulekust
sõltuvad
toetused**

Perekonna sissetulekust sõltuvad toetused:

- **eakatele:**
 - 1) toimetuleku tagamiseks;
 - 2) taastus- ja hooldusravi osaliseks hüvitamiseks;
 - 3) abivahendite soetamise osaliseks hüvitamiseks;
 - 4) retseptiravimite maksumuse osaliseks hüvitamiseks.
- **teistele abivajajatele:**
 - 1) kodututele ja teistele abivajavatele isikutele;
 - 2) resotsialiseerimistoetus kinnipidamiskohast vabanenud isikutele;
 - 3) töötutele.
- **lastele** (makstakse vanemale, eestkostjale või hooldusele võtjale):
 - 1) toimetuleku tagamiseks;

- 2) puudega lapse perele rehabilitatsioonituusiku osaliseks hüvitamiseks;
 - 3) abivahendite soetamise osaliseks hüvitamiseks;
 - 4) retseptiravimite maksumuse osaliseks hüvitamiseks;
 - 5) laagrituusiku osaliseks hüvitamiseks;
 - 6) lapse põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise ja koolimineku kulude osaliseks hüvitamiseks;
 - 7) laste huviala- ja sporditegevusega seotud kulutuste ja erakorralisteks väljaminekute osaliseks hüvitamiseks;
 - 8) elluastumistoetus eestkostelastele;
 - 9) paljulapseliste (3 ja enam last) perede toetus;
 - 10) paljulapseliste (3 ja enam last) perede toetus Eesti Vabariigi aastapäevaks.
- **muud toetused:**
 - 1) erakorraliste eluasemekulude osaliseks hüvitamiseks;
 - 2) õnnetusjuhtumite korral (päästeteenistuse või politsei kirjaliku tõendi alusel);
 - 3) lähedase inimese matuse korraldamiseks;
 - 4) toitlustamise osaliseks hüvitamiseks;
 - 5) üritustel osalemiseks;
 - 6) üliõppimise majanduslikus seisus isikutele retseptiravimite osaliseks hüvitamiseks.

Perekonna sissetulekust mittesõltuvad toetused on:

- 1) ühekordne lapse sünnitoetus;
- 2) esmakordselt kooli mineva lapse toetus;
- 3) lapse sünnipäevatoetus pere teise ja järgnevate laste teiseks ja kolmandaks sünnipäevaks;
- 4) mitmike (3 ja enam last) sünnitoetus;
- 5) eakatele, represseritutele ja nendega võrdsustatud isikutele teatripiletite osaline hüvitamine.

Toetuse taotlemiseks pöörduda elukohajärgse linnaosa sotsiaalhoolekande osakonda.

Kellel on õigus saada ühekordset pensionäri sotsiaaltoetust?

Ühekordset toetust on õigus saada igal vanadus- ja töövõimetuspensionäril ning täisealisel (alates 18. eluaastast) rahva- ja toitjakaotuspensionari saajal, kelle elukohaks rahvastikuregistris on Tallinna aadress ja kanne on tehtud enne eelneva aasta 1. jaanuari. Kõigil kehtival aastal pensionile jäävatel tallinlastel tekib alates esimesest pensionipäevast õigus ühekordsele toetusele. 2006. aastal on Tallinna Linnavolikogu otsusega toetuse suurus 700 krooni.

Sissetulekust mittesõltuvad toetused

**Toetused
represeeritud
isikutele**

Represeeritud ja nendega võrdsustatud isikute hüvitised ja soodustused

Sotsiaalkindlustusameti piirkondlike pensioniametite kaudu saavad represeeritud isikud järgmisi hüvitisi:

- Eriarstile makstud visiiditasu, retseptiravimite ja hambaraviteenuse ja meditsiiniliste abivahendite ostmise hüvitist makstakse kalendriaastal tehtud kulutuste eest kokku kuni 1000 krooni.

Kui represeeritu on kalendriaasta jooksul teinud nimetatud kulutusi väiksemas summas kui 1000 krooni, siis hüvitatakse tegelikult tasutud summa.

- Taastusravi tuusiku hüvitist makstakse kalendriaastal tehtud kulutuste eest kuni 1000 krooni.

Kui kulutused statsionaarsele või ambulatoorsele taastusravile on kalendriaasta jooksul väiksemad kui 1000 krooni, siis hüvitatakse tegelike kulutuste summa.

Taastusravi hüvitisele on õigus üle 63-aastastel represeeritudel või noorematel represeeritudel, kellele makstakse vanaduspensionari riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel.

Hüvitised kantakse represeeritu pangakontole või makstakse välja Eesti Posti vahendusel. Kui dokumendid on esitatud hiljemalt kalendrikuu 10. kuupäevaks, siis makstakse hüvitis järgmisel kalendrikuul.

Lisaks hüvitistele on represeeritudel õigus järgmistele soodustustele:

- õigus külastada tasuta riigimuuseumi, üldlaulu- ja -tantsupidu ning koolinoorte laulu- ja tantsupidu;
- õigus tegeleda tasuta harrastuskalapüügiga;
- isiku omandis oleva kinnisasja kohta väljavõtete tegemine maakatastrist on vabastatud riigilõivust;
- alates 01.01.2005 on õigus kuni 50%-lisele soodustusele ühistranspordi riigisisestel liinidel.
- kohalik omavalitsus võib maamaksust vabastada elumaa, kui represeeritud isik ei saa sellelt rendi- või üüritud.

Tallinna Linnavolikogu otsusega on:

- maamaksust vabastatud represeeritud, kelle elumaa asub linna haldusterritooriumil. Vabastust on õigust taotleda vaid ühe maatüki eest.
- õigus sõita Tallinna ühistranspordiliinidel tasuta.

Represeeritud ja pension

Represeeritud isikute pensioniõigused

Õigus soodustingimustel vanaduspensionile on vähemalt 15-aastase Eestis omandatud pensionistatusega isikutel, kes:

- 1) on viibinud kinnipidamiskohas või asumisel;

- 2) sündisid asumisel või kinnipidamiskohas, kus nende vanem oli õigusvastase repressiooni ohvrina; Õigus vanaduspensionile tekib nii mitu aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist kui mitu täisaastat isik kinnipidamiskohas või asumisel viibis, ent mitte varem kui 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist;
- 3) võtsid osa Tšernobõli aatomielektrijaama avarii tagajärgede likvideerimisest. Neile määratakse soodustingimustel vanaduspension 5 aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist.

Rahvastikuregistriga seotud küsimused

Kuidas registreeruda elanikuks?

Elukoha andmete registreerimiseks rahvastikuregistris peab isik pöörduma kohaliku valla- või linnavalitsuse rahvastikuregistri toiminguid teostavasse asutusse ning esitama kirjaliku elukohateate. Perekonnaliikmed võivad esitada ühise elukohateate. Kui elukohateate esitaja ei ole eluruumi omanik, peab ta lisama ruumi kasutamise õigust tõendava dokumendi või ruumi omaniku allkirjastatud nõusoleku elukohateates nimetatud aadressi andmete kandmiseks rahvastikuregistrisse.

Kui elukohateade saadetakse posti teel, tuleb lisada koopia isikut tõendava dokumendi isikuandmetega leheküljest.

Tallinnas saab elukohta registreerida kõigis linnaosade rahvastikuregistri osakondades, perekonnaseisuametis ja linnavalitsuse teenindusbüroos.

Lisainfo ja elukohateate blankett internetis: www.tallinn.ee/g2639

Mis teha, kui puudub eluruumi omaniku nõusolek?

Kui eluruumi kasutamiseks on üürnikul sõlmitud omanikuga kirjalik üürileping, siis registreeritakse elukoha andmed elukohateate ja sellele lisatud üürilepingu alusel, st et elukohateate blanketil ei pea olema eluruumi omaniku nõusolekut (allkirja).

Miks lapsi vanaema juurde ei registreerita?

Vastavalt Rahvastikuregistri seadusele kantakse alaealise lapse elukoha aadressiandmetena rahvastikuregistrisse tema vanemate elu- või asukoha aadressiandmed. Seaduse § 42 lõige 3 kohaselt võib lapse vanem või eestkostja taotleda lapse aadressiandmete kandmist ka enda elukohaks mitteolevasse ruumi (näiteks vana vanemate juurde), kuid sel juhul peab see olema lapse huvides ning vajalik on lastekaitsetöötaja nõusolek.

**Elukoha
registree-
rimine**

Välja registreerida pole vaja

Rahvastiku registri tõend

Huvalaringide toetamine

Kas eelmisest elukohast peab välja registreerima?

Eelmisest elukohast ei ole vaja välja registreerida, kuna uue elukoha registreerimisel annulleerub rahvastikuregistri andmebaasis eelmine elukoht.

Kust saab rahvastikuregistri tõendit?

Rahvastikuregistri tõendeid (elukohateade, arhiiviteade) saab valla- või linnavalitsuse rahvastikuregistritoiminguid teostavatest asutustest. Tallinna linnas väljastavad elukohateateid jm teateid kõikide linnaosade rahvastikuregistri osakonnad ja perekonnaseisuaamet.

Tahaksime oma abielu Tallinnas registreerida, kuigi me pole tallinlased?

Abielu võite sõlmida Eesti piires teile sobivas perekonnaseisuasutuses, sh Tallinna Perekonnaseisuaametis. Avaldusi võetakse vastu mitte varem kui kolm kuud enne abielu sõlmimist.

Täpsem info Tallinna Perekonnaseisuaameti kodulehelt www.tallinn.ee/g24

Kas laste huvalaringide toetus on seotud rahvastikuregistriga?

Üldreeglina toetab Tallinna linn oma eelarvest huvitegevusi, mis toimuvad Tallinna haldusterritooriumil, on suunatud lastele ning noortele vanuses 4-19 aastat ja puudega inimestele, kelle elukohaks rahvastikuregistris on registreeritud Tallinn aadress. 2006. aastal toetatakse 41 erinevat spordiala, noorteprojekte (uuritud, seminarid, koolitused, osalemine rahvusvahelises noorsootöös), mittetulunduslikke noorteühinguid ja sihtasutusi. Samuti toetatakse linna eelarvest linnanoores laagreid, mis tegutsevad väljaspool Tallinna haldusterritooriumi ning mille kestvus on vähemalt 6 ööpäeva ja on suunatud lastele ja noortele vanuses 7 – 19 aastat.

Lisainfo internetis: www.tallinn.ee/g26

Avalikud üritused ja koosolekud

Avalik koosolek on avalikus kohas vabas õhus (väljakul, pargis, teel, tänaval jne) korraldatav miiting, pikett, koosolek, demonstratsioon, religioosne üritus, rongkäik vm meeleavaldus, mille korraldamine Eesti Vabariigis on reguleeritud Avaliku koosoleku seadusega.

Avalike ürituste korraldamise nõuded oma haldusterritooriumil kehtestavad kohalikud omavalitsused. Tallinnas peab avaliku ürituse korraldaja juhinduma Tallinna Linnavolikogu poolt 25.08.2005 vastu võetud määrusest nr 43.

Kus võiks oma üritusi korraldada?

Tallinna Linnakantselei registreerib avalikke üritusi Tallinna avalikus linnaruumis – üldkasutatavas kohas või avalikus kohas. Tihti juhtub, et ürituseks planeeritud ala on juba mõne teise ürituse korraldamise tõttu hõivatud ning siis tuleb leida uus ürituse läbiviimise koht. Samuti ei ole iga paik sobilik kõigi ürituste korraldamiseks (nt Raekoja platsil tuleb arvestada Tallinna Raekoja siseüritustega jne).

Mida peab tegema avaliku ürituse korraldaja, et vormistada luba? Millest alustada asjaajamist?

Avaliku ürituse korraldaja peab esitama linnavalitsuse teenindusbüroosse avaliku ürituse loa taotluse koos lisadega vähemalt 14 päeva enne ürituse läbiviimise päeva. Avaliku ürituse puhul, mis:

- toimub Vabaduse väljakul;
- lõpeb pärast kella 23.00;
- on mitmepäevane või traditsiooniline;
- või põhjustab suurt avalikku huvi.

peab taotluse esitama vähemalt 30 päeva enne ürituse toimumist. Kui avalik üritus tingib ühistranspordiliinide ümberkorraldamise vajaduse, peab loa taotluse esitama vähemalt 40 päeva enne ürituse läbiviimise päeva. Kui üritusega kaasneb turvarisk, peab korraldaja

**Avaliku
ürituse taotlus
ja lisad**

**Millest
alustada?**

**Kauplemis-
luba**

koostöös turvaettevõttega vormistama turvaplani ning vajadusel lisama parkimis- ja liiklusskeemi. Asendiplaane on võimalik korraldajal endal visandada, kuid saab kasutada ka olemasolevaid (linna)kaarte Eesti Kaardikeskuse kodulehelt www.ekk.ee/TALLINN.

Lisainfo Tallinna Transpordiameti liikluskorralduse osakonnast Harju tn 13, tel 640 4616.

Loa taotluse vorm avaliku ürituse korraldamiseks on kättesaadav Tallinna veebilehel, linnavalitsuse teenindusbüroos ja linnaosade valitsustes.

Kui avalik üritus soovitakse korraldada eramaal või osaliselt eramaal, siis peab korraldaja lisama taotlusele eelnevalt omanikuga sõlmitud kirjaliku nõusoleku.

Kas korraldatav ettevõtmine on ikka avalik üritus (kas üldse on luba vaja)?

Kui tegemist on omanäolise ettevõtmisega, mille määratlemine avaliku üritusena tekitab korraldajas kahtlusi, võib helistada tel 640 4299.

Kas kauplemislubasid (registreeringuid) peab eraldi vormistama?

Kui avalikul üritusel soovitakse tegeleda kauplemisega ja/või toitlustamisega, peab ürituse toimumise asukohajärgsele linnaosavalitsusele esitama taotluse vastava tegevuse registreerimiseks majandustegevuse registris.

Kui kiiresti luba vormistatakse?

Linnakantselei annab ürituse läbiviimiseks loa 10 tööpäeva jooksul taotluse esitamise päevast arvates. Vabaduse väljakul korraldatava ja pärast kella 23.00 lõppeva avaliku ürituse luba antakse 25 päeva jooksul.

Avaliku ürituse loa vormistamine on tasuta.

Kuidas saada linnalt toetusi ürituste korraldamiseks?

Tallinna linna eelarvest on võimalik taotleda mittetulundustegevuseks toetusi läbi Tallinna Kultuuriväärtuste Ameti ja Tallinna Spordi- ja Noorsooameti või linnaosade. Lisainfo ja taotluse blanketi leiate Tallinna veebilehel vastava ameti alt ning linnaosade alamlehetedelt.

Kuhu pöörduda, et ürituse läbiviimiseks laenata linnalt vajalikku tehnikat ja võtta elektirivoolu (nt ruuporite, helitehnika jm laenus)?

Elektrisüsteemide kasutamisega seotud küsimustes tuleb pöör-

**Toetused
ürituste
korralda-
miseks**

duda vastava linnaosa valitsuse poole, kellel on kõige täpsem informatsioon antud territooriumiga seoses.

Kes võib Tallinnas korraldada ilutulestikku?

Klasside III ja IV pürotehniliste toodete ilutulestiku korraldamist võib tellida lõhkematerjalisektori ettevõtja majandustegevuseregistrisse registreeritud pürotehnikult.

Vormikohane loa taotlus tuleb esitada vähemalt 6 tööpäeva enne ilutulestiku toimumist Tallinna Linnavalitsuse teenindusbüroosse või elektrooniliselt aadressil teenindus@tallinnlv.ee. Loa taotlusel peab olema kinnitus Harju Päästeteenistusele ja ilutulestiku toimumiskoha järgsele Põhja Politseiprefektuuri politseijaoskonnale edastatud teate kohta ning lisatud nõuetele vastav ilutulestiku projekt. Lisainfo tel 640 4299.

Linnakantselei annab ilutulestiku korraldamiseks loa 5 tööpäeva jooksul. Madalama klassi ilutulestikke ei ole vaja registreerida.

Maaküsimused¹

Mille jaoks on maa maksustamishinna akt?

Maatüki maksustamishinna akt on aluseks maamaksule. Akti väljastamise eesmärk on maaomanike teavitamine neile kuuluva maatüki maksustamishinnast. Maksustamishinnast võetakse teatud maksumäär, mis jääb vahemikku 0,2-2,5%.

Maamaksumäär Tallinnas kehtestab Tallinna Linnavalikogu, hetkel kehtiv maamaksumäär Tallinnas on 0,6% maa maksustamishinnast aastas.

Maamaksu määratakse võrdsetel alustel nii kinnistutele kui ka valasvarale.

Millised on maamaksu soodustused represseeritutele ja pensionäridele?

Maamaksuvabastust on õigus saada represseeritul ja represseerituga võrdsustatud isikul, kelle omanduses on Tallinna linnas asuv elamumaa või selle mõtteline osa ning millelt isik ei saa rendi- või üüritulu. Maamaksuvabastuse andmisel vabastatakse isik täielikult maamaksust.

Pensionäridel, kes saavad pensioni riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel ning kelle omanduses on Tallinna linnas asuv elamumaa või selle mõtteline osa on suurem kui 200 m², on õigus saada maamaksuvabastust kuni 500 krooni ulatuses. Maamaksuvabastust antakse tingimusel, et isik ei saa rendi- või üüritulu.

¹ Vt Maaküsimuste kohta ka peatükist Maksud lk 75.

**Ilutulestiku
registreeri-
mine**

**Maa
maksustamis-
hind**

**Maamaksu
soodustused**

**Maa
kinnistamine****Alates
1. märtsist 2006
vallasja
müüa ei saa**

Kui pensionäril, represseeritul või represseerituga võrdsustatud isikul on mitu elamumaa sihtotstarbega maatükki või selle mõttelist osa, siis maamaksuvabastust on võimalik saada ainult ühele neist.

Maamaksuvabastuste saamiseks tuleb vormistada avaldus Tallinna Maa-ametile. Isikud, kellele on maamaksuvabastus juba eelnevatel aastatel määratud ei pea esitama täiendavat avaldust maamaksuvabastuse saamiseks juhul, kui ei ole muutunud maksuvabastuse tingimused või taotleja andmed.

Täiendav info ja avaldusete blanketid: www.tallinn.ee/g23, telefon 640 4454.

Kas Tallinnas elavad pensionärid, kes omavad väljaspool Tallinna krunte, saavad ka maamaksu soodustust Tallinna linnalt?

Tallinna Linnavalitsus saab anda maamaksusoodustust ehk maamaksuvabastust oma haldusterritooriumil asuvale maale, seega on maamaksusoodustuse andmine võimalik ainult Tallinna linna piires.

Maa erastamine ja tagasitamine***Kui kaugel on konkreetse maatüki erastamine?***

Tallinna linnas asuva maa ostueesõigusega erastamise toimingute kohta saab teavet Linnavalitsuse teenindusbüroost tel 640 4163 või veebilehelt www.tallinn.ee maa-ameti alamlehelt.

Kui kaua saab esitada maa ostuõigusega erastamise avaldusi?

Maa ostuõigusega erastamise avaldust oli võimalik esitada kuni 1. märtsini 2006. Ehituse teenindamiseks vajaliku maa erastamiseks tuleb ehitise vallasajana omandanud isikul avaldus esitada hiljemalt 1. juunil 2006. Sama kuupäevani saab esitada avaldusi kinnistu kõrval asuva kasutamata maa kinnistu juurde liitmiseks.

Katastriüksuse moodustamine

Erastamise õigust omav isik on kohustatud esitama litsentseeritud maamõõtjale tellimuse katastriüksuse moodustamiseks kolme kuu jooksul pärast kohaliku omavalitsuse poolt koostatud piiride kulgemise ettepaneku saamisest.

Kas meie krunn on juba kinnistus?

Kinnistusraamatu andmebaasi infoteenust osutab Justiitsministeeriumi Registrikeskus. Kinnistusraamatu tasuline infotelefon on 900 1212 (12 kr/min), kodulehekülg: www.eer.ee.

Tallinna Linnakohtu kinnistusosakond asub Pärnu mnt 142, tel 611 5763.

Kui kaua kehtivad EVP-d?

Erastamisväärtpaberite kasutamise lõppkuupäev on 31. detsember 2006.

Loodus ja keskkond**Missuguseid puid tohib raiuda?**

Raieluba ei ole vaja taotleda alla 8 cm diameetriga (möödetuna 1,3 meetri kõrguselt juurekaelast) puudele ja põõsastele oma eramaal. Enamlevinud viljapuid võib likvideerida omanik omal äranägemisel.

Hoolduslõikusluba ei ole vaja taotleda kuivanud okste ja vesivõsude kõrvaldamiseks.

Palju maksab ja kaua kehtib raieluba?

Raieloa ja hoolduslõikusloa saab Tallinnas tasuta, kuid loa väljastamiseks võib Tallinna Keskkonnaamet seada kõrvaltingimusi: puude asendamine, asendusistutuse korraldamine, asendatud puude hooldamine, raie keelamine raierahu perioodil.

Raieluba kehtib 1 aasta. Väljastatavale loale on märgitud kehtivusaeg. Raieluba on võimalik pikendada esitades keskkonnaametile uue taotluse.

Raieloa taotlus: www.tallinn.ee/g2260

Kas Tallinna Linnavalitsus organiseerib/teostab puude maharaiumist/saagimist?

Ei, sellist teenust saab tellida erafirmadelt.

Kas võib peale saagimist koheselt puuksad ära põletada?

Lõkke tegemine Tallinna haldusterritooriumil on keelatud. Puu- ja põõsaokste põletamine tuleb kooskõlastada Tallinna Keskkonnaametiga.

Kas maharaiumist tullakse kohapeale kontrollima?

Raieloa omamist ja kehtivust on õigus kontrollida munitsipaalpolitseil.

Kelle nõusolekut on vaja korteriühistul puude mahavõtmiseks?

Korteriühistu puhul on vajalik poolte (50%) korteriomanike nõusolek, mis on fikseeritud üldkoosoleku protokollis. Ärakiri protokollist tuleb esitada koos raieloa taotlusega.

Üksi elaval vanainimesel tekib ju prügi väga vähe. Vajadus konteinerit tühjendada tekib kord või kaks aastas. Miks peab seda tühjendama kord kuus?

Konteineri tühjendussageduse piirang ei tulene täitumisest, vaid sanitaarnõuetest, sest konteinerisse kogutud biojätmed hakkavad, eriti soojal ajal, kiiresti lagunema ja tekitavad haisu ning põh-

Raieluba

Okste
põletamine

Prügivedu

**Munitsipaal-
politsei**

justab putukate ja näriliste levikut. Konteinerit tuleb tühjendada vähemalt kord kahe nädala jooksul. Kord kuus võib seda tühjendada ainult juhul, kui biojäätmekompostitakse ja neid ei panda segaolmejäätmekonteinerisse.

Milllega tegeleb munitsipaalpolitsei?

Tallinna Munitsipaalpolitsei teostab järelevalvet ja menetleb väärtegusid heakorra eeskirja, koerte ja kasside pidamise eeskirja, jäätmehoolduseeskirja ning kaevetööde eeskirja üle.

Liikluskorraldus***Milline on sildade ja viaduktide kandevõime ning viadukti-
alused kõrguskabariidid Tallinnas?***

Tallinna linnas on sildade ja viaduktide kandevõime kuni 30 tonni. Viaduktialused kõrguskabariidid on 3,8 – 5,2 meetrit, kõige madalam on Rohu tänava viadukt.

Raskekaaluliste ja suuremõõtmeliste veokite sõiduks Tallinna tänavatel tuleb taotleda tasulist veoluba. Tasu oleneb iga konkreetse veo puhul taotlemise kuupäevast ja veose mõõtmetest. Luba tuleks taotleda vähemalt kaks tööpäeva enne veo toimumist.

Veoloa taotlus: www.tallinn.ee/g267

Millisel ajal tohib suurveosega sõita?

Suurveose sõitmise aeg sõltub veose mõõtmetest ja marsruudist. Väga laiade veoste puhul toimub see üldjuhul öösel. Veotee tuleb valida võimalikult lühem, kuid samas selline, et takistatakse vähem teisi liiklusvahendeid. Marsruut täpsustatakse veoloa vormistamisel.

Kas ja kui palju saateautosid ja reguleerijaid on suuremõõtmelisel veol vaja kasutada?

Veose saateautode ja reguleerijate määratakse konkreetse veose puhul vastavalt suuremõõtmelise ja/või raskekaalulise autoveo eeskirja tabelitele.

Ehitus**Ehitusluba*****Millal peab taotlema ehitusluba?***

Isik peab esitama ehitusloa taotluse, kui ta soovib:

- 1) püstitada ehitist;
- 2) laiendada ehitist;
- 3) rekonstrueerida ehitist;
- 4) lammutada ehitist;
- 5) muuta ehitise tehnosüsteeme.

Väikeehitiste puhul, mille ehitusalune pindala on 20-60 m², esitatakse ehitusloa taotluse asemel kirjaliku nõusoleku taotlus.

Kuidas taotleda ehitusluba?

Ehitusloa taotleja esitab taotluse koos kõikide asjaomaste isikute poolt kooskõlastatud projektdokumentatsiooniga (ehitusprojekt) Tallinna Linnaplaneerimise Ameti ehituslubade osakonda.

Taotleja esitab:

- 1) Ehitusloa taotluse (blanketil);
- 2) Ehitise või rajatise osa tehnilised andmed (blanketil);
- 3) Ehitusprojekti kahes eksemplaris.
- 4) Tasutud riigilõivu maksekorralduse koopia,
- 5) Ehitusprojekt, välja arvatud väikeehitise ehitusprojekt.

Blanketid ja lisainformatsioon internetis: www.tallinn.ee Linnaplaneerimise Ameti alamlehel või Ehitusregistri kodulehelt www.ehr.ee.

Kui palju tuleb tasuda riigilõivu ehitusloa eest?

Alus: Riigilõivuseadus, § 1979.

(1) Ehitise püstitamiseks, rekonstrueerimiseks ja laiendamiseks väljastatava ehitusloa eest tasutakse riigilõivu 2000 krooni, millele lisandub 5 krooni iga ehitatava ruutmeetri eest ehitusprojektis fikseeritud ehitise suletud netopinnast arvestatuna.

(2) Ehitusloa väljastamise eest tasutakse riigilõivu 1000 krooni, kui väljastatakse ehitusluba üksikelamu, suvila, aiamaja või taluhoone püstitamiseks.

(3) Ehitusloa väljastamise eest tasutakse riigilõivu 500 krooni, kui väljastatakse: ehitusluba üksikelamu, korteri, suvila, aiamaja või taluhoone rekonstrueerimiseks; ehitusluba ehitise lammutamiseks.

Kuidas taotleda kasutusluba?

Vastavalt ehitusseaduse §72 lõikele 2 võib enne 22. juulit 1995 asjaõigusseaduse rakendamise seaduse tähenduses õiguslikul alusel (seadusliku maakasutuse ja ehitusloa olemasolul) ehitatud ehitist kasutada vastavalt ehitisele ettenähtud kasutamise otstarbele selleks kasutusluba omamata.

Peale ülanimetatud kuupäeva ehitatud ehitise (samuti varemehitatud ja muudetud kasutusotstarbega ehitise) kasutamiseks peab olema vormistatud kasutusluba. Selleks tuleb Tallinna Linnaplaneerimise Ameti ehituskontrolli osakonnale esitada vormikohane kasutusloa taotlus. Vastava vormi leiab Riikliku Ehitisregistri kodulehelt www.ehr.ee. Ameti spetsialist kontrollib taotluse nõuetele

**Kuidas
taotleda
ehitusluba**

**Riigilõiv
ehitusloa
eest**

Kasutusluba

vastavust ja annab konkreetsest olukorrast lähtuvalt juhised edasiseks tegutsemiseks.

Kas vintskapi ümberehitamiseks ja täiendavate aknaavade tegemiseks on vaja ehitusluba?

Ehitustööde teostamiseks, mille käigus muudetakse ehitise piirdekonstruktsioone, on ehitusloa olemasolu vajalik. Asjaõigussaaduse kohaselt on sellisteks ümberehitusteks vajalik ka teiste kaasomanike nõusolek.

Kas ja milliseid dokumente on vaja suurpaneelilamu korteri siseseina ava tegemiseks?

Suurpaneelilamu siseseinad on reeglina kandeseinad, va WC ja vannitoa karp.

Ehitusseaduse kohaselt on kandeseina ava tegemine ehitusprojekti ja kohaliku omavalitsuse luba vajav ehitustöö. Korteri siseseina ava tegemise sooviga tuleb pöörduda AS Eesti Projekti kui hoonete autori poole. Eesti Projektis hinnatakse ava teostamise võimalikkust ning soovi korral koostatakse vastav projekt. Projekti võib koostada ka mõni muu projektbüroo, kuid siis on vajalik võtta projektile Eesti Projekti kooskõlastus. Väga oluline on teavitada oma soovist korteriühistut, kelle kooskõlastus on ehitustööde registreerimiseks vajalik.

Kui projekt on olemas, tuleb leida pädev omanikujärelevalve tegija ja ehitaja ning vähemalt 3 tööpäeva enne planeeritavat ehitamise algust registreerida ehitustööd Tallinna Linnaplaneerimise Ameti ehituskontrolli osakonnas Estonia pst 5A, tel 640 9064. Registreerimisele võtta kaasa korteriühistu kooskõlastusega ehitusprojekt ja omanikujärelevalve poolt täidetud kohustusleht. Kui dokumendid on korras registreeritakse ehitustööde algus ja väljastatakse ehitusleht.

Milliseid toiminguid on vaja teha soklikorrusel paikneva ruumi kasutusotstarbe muutmiseks?

Selles küsimuses tuleb pöörduda Tallinna Linnaplaneerimise Ameti ehituskontrolli osakonna spetsialistide vastuvõtule. Kaasa võtta kõik asja puudutavad plaanid ja dokumendid. Võimalik menetluskäik sõltub paljudest asjaoludest, nt kas muudatusega kaasnevad ehitustööd, mis on maaüksuse maakasutuse sihtotstarbeks jne.

Lisainfo: Tallinna veebilehel www.tallinn.ee Linnaplaneerimise Ameti alamblehel.

Ettevõtluskonsultatsioon, stardiabi

Kuidas alustada ettevõtlusega?

Ettevõtlusega alustamise eelduseks on äriidee. Edaspidise nõu ja

abi saamiseks võite pöörduda ettevõtja infopunkti, kus teil on võimalik kasutada kuni 5 tundi tasuta ettevõtlusalast konsultatsiooni: ettevõtlusega alustamise ajakava, rahastamisvõimalused, ülevaadet erinevatest ettevõtlusvormidest ja ettevõtjaks registreerimise käik.

Lisainfo <http://ettevotja.tallinn.ee> ja www.aktiva.ee.

Kuidas FIE-ks registreerida ja kus?

Isik, kes soovib alustada füüsilisest isikust ettevõtjana, peab ennast enne tegevuse alustamist registreerima kas elu- või tegevuskohajärgses Maksu- ja Tolliameti piirkondlikus maksukeskuses või äriregistris. Selleks tuleb täita vastava avalduse vorm, kuhu märgitakse:

- 1) ettevõtja ees- ja perekonnanimi;
- 2) isikukood (selle puudumisel sünnikuupäev, -kuu ja -aasta);
- 3) elukohta aadress;
- 4) tegevusala(d);
- 5) tegevuskoht või tegevuskohad (püsiva ja kestva majandus- või kutsetegevuse koht või kohad).

Hooajalise või ajutiselt ettevõtlusega tegelemise korral on FIE-l õigus märkida avalduses ettevõtlusega tegelemise algus- ja lõppkuupäev. Sellisel juhul loetakse isik maksustamise seisukohast FIE-ks üksnes avalduses märgitud ajavahemikus.

Ettevõtja kantakse Maksu- ja Tolliameti maksukohustuslaste registrisse avalduse esitamise või avalduses märgitud veel saabumata kuupäeva seisuga ligikaudu kahe tööpäeva jooksul arvates avalduse esitamise päevast.

Registreerimise kohta väljastab Maksu- ja Tolliameti piirkondlik maksukeskus ettevõtjale vastava tõendi, mille saab kätte allkirja vastu. Tõendile on märgitud järgmised andmed:

- 1) ettevõtja ees- ja perekonnanimi;
- 2) isikukood (selle puudumisel sünnikuupäev, -kuu ja -aasta);
- 3) elukoht;
- 4) ettevõtlusega alustamise ja tegutsemise aeg;
- 5) ettevõtluse tegevusala(d);
- 6) tegevuskoht või -kohad;
- 7) tõendi väljaandmise kuupäev.

Üksikasjalik informatsioon Maksu- ja Tolliameti koduleheküljel www.emta.ee

Milliseid toetusi on ettevõtjal võimalik saada?

Ettevõtjatel on võimalik on taotleda Tallinna linna ettevõtlustoetusi ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) toetusi. Üldjuhul on investeringutoetuse taotlemise õigus alustavatel ettevõtjatel.

**Ettevõtlus-
konsultatsioon**

FIE

**Toetused
ettevõtjale**

Info	<p>Teised ettevõtjad saavad sõltuvalt tegevusalast, vanusest ja ettevõtte suuruselt taotleda mitmesuguseid koolitus-, nõustamis- ja muid toetusi.</p> <p>Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusel on olemas ka maakondlikud arenduskeskused. Samuti leiab infot rahastamisvõimaluste kohta erinevatest infobaasidest aadressidel www.fkt.ee ja www.ngo.ee</p> <p>Kust saab infot Euroopa Liidu toetuste kohta?</p> <p>Euroopa Liidu toetused koos Eesti riigipoolse finantseeringuga liiguvad läbi vastavate ministeeriumide ja nende rakendusüksuste kaudu ettevõtjateni. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ning Rahandusministeeriumi kaudu liiguvad läbi EAS ettevõtjateni ettevõtlustoetused, Põllumajandusministeeriumi ja PRIA kaudu põllumajandustoetused.</p>
Majandustegevuse registreering	<p>Kus saab majandustegevuse registreeringut teostada ja mis selleks tuleb teha?</p> <p>Majandustegevuse registreeringut teostab asukohajärgne kohalik omavalitsus ja Tallinnas asukohajärgne linnaosavalitsus. Majandustegevuse register on asutatud majandustegevuse registri seaduse alusel erinõuetega tegevusaladel tegutsevate ettevõtjate üle avalikkusele kättesaadaval viisil arvestuse pidamise ja järelvalve teostamise eesmärgil.</p> <p>Registreering majandustegevuse registrisse tehakse kaupleja või kaubanduse korraldaja poolt esitatud taotluse alusel. Taotlusesse tuleb märkida ka kaubad, mille müügiks on ettevõtjal vaja omada vastavat märget registreeringus, näiteks nagu alkohoolsed joogid ja tubakatooted. Nii ettevõtja kui tarbija saab igal ajal kontrollida registris olevaid andmeid.</p> <p>Info Majandusministeeriumi kodulehel www.mkm.ee ja registri leheküljel http://mtr.mkm.ee/</p>
Võla puudumise tõendamine	<p>Kuidas tõendada maksuvõlgnevuse puudumist?</p> <p>Maksuvõlgnevuste tõendi saamiseks ei ole vaja ettevõtjal pöörduda Maksuametisse. Võlgade puudumist on võimalik nii ettevõtjal kui taotluse menetlejal kontrollida e-maksuametist internetipanga kaudu.</p> <p>Allikas: Tallinna Linnavalitsuse teabebüroo</p>

Loodus ja Inimene

Eesti loodus on meie kõigi, kogu rahva ühisvara, millest on õigus osa saada igaühel. See asetab igaühele, kes loodusega kokku puutub, nii matkajale, puhkajale kui maaomanikule ja maavaldajale kohustuse hoida loodust inimväärse, puhta ja kaunina. Põhjamaiselt hapra looduse koormustaluvus pole suur, seepärast tuleb kaitsta tema häirimatust ja elustikku. Nii säilib ta ka meie järglastele.

Kõiki õigusi ja kohustusi, mis seovad inimest loodusega, nimetatakse kokkuvõtvalt igaüheõiguseks. Tegu on eetiliste tõekspidamistega, mida on austanud juba meie esiisad ja mis tuginevad nii tavadele kui seadustele.

Looduses liikumine

Eestis on kõikjal, loodus- ja kultuurmaastikul, sõltumata maa omandivormist, lubatud liikuda jalgsi, jalgrattal, suuskadel, paadiga või ratsa.

Eramaal võib liikuda päikesetõusust kuni loojanguni, kui sellega ei tekitata kahju maaomanikule või muule maavaldajale. Kui eramaa on tarastatud või liikumist keelava tähistusega, siis on selle läbimiseks vajalik omaniku luba. Piirdeks ei loeta ainult karjamaa tarastamiseks ehitatud lihtsat karjaaeda ja varisenud aeda.

Maaomanikud või muud maavaldajad **ei või keelata kaaskodanike liikumist avalikel ja avalikuks kasutamiseks määratud maadel, teedel ja veekogudel, samuti jääl ning kallasrajal.** Talvel võib jääl liikumist keelata või reguleerida Päästeamet.

Igaühe liikumine ei ole siiski lubatud külvil, orasel, viljas, istandikus ja mesilas, samuti kohas, kus sellega võidakse tekitada kahju omanikule, kuigi alal puudub piire või keelav tähis. Suvel tuleb põldude vahel liikuda piki põllupeenart või mööda kuivenduskraavi kallast.

Kõikidel avalikel või avalikuks kasutamiseks määratud veekogudel on **igaühele** kasutamiseks avatud kuni **4 m laiused kallasrajad.** Kallasrada võib ulatuda laevatatava veekogu ääres kuni 10 m kaugusele, soisel alal aga inimese läbimist võimaldava maa piirile.

Igaüheõigus

Liikumine eramaal

Liikumine veekogu ääres

<p>Liikumine õue-aiamaal</p>	<p>Omanik ei tohi seda sulgeda isegi siis, kui eramaa on tarastatud või liikumiskeeluga tähistatud. Kallasradadel paiknevatel karja- ja muudel aedadel peavad olema väravad.</p> <p>Avalikus kasutuses ei ole ühe maaomaniku maal tervikuna paiknev umbjärv või mitme maaomaniku maadel paiknevad viiest hektarist väiksemad järved, samuti ojad ja magistraalkraavid, mille vesikonna suurus on alla 25 km². Sellistel veekogudel ei ole igapähele avatud kallasrada ja ka veekogul liikumiseks on vaja maaomaniku või muu maavaldaja luba.</p> <p>Kallasrada ei ole ka joogiveeallikana kaitstaval veekogul, kalakasvatusel või teisel erikasutuses oleval veekogul.</p> <p>Avalikus kasutuses olevate veekogude nimistu kinnitas Vabariigi Valitsus 1996. aastal.</p> <p>Liikumine kohalike elanike õue-aiamaal ei ole kodurahu tagamise nimel lubatud isegi siis, kui see on tähistamata. Kohalikuks elanikuks loetakse ka suvekodu elanik. Kui hajakülas paiknev maakodu on avalikust teest kaugemal kui 200 m, tuleb sellest mööduda võimaluse korral vähemalt 150 m kauguselt.</p>
<p>Liikumine metsas</p>	<p>Metsad võib kohalik omavalitsus põua ajal liikumiseks ajutiselt sulgeda, sellest teatatakse massiteabevahendite kaudu.</p> <p>Tuleohutuse tagamiseks võib niisuguse kitsenduse seada ka metskodanik, selgitades sulgemise keeldu vastavatel tähistel.</p>
<p>Liikumine paadiga</p>	<p>Mootorpaadiga võib sõita avalikul või avalikuks kasutuseks määratud veekogul, kuid alla 100 ha suurusel järvel loetakse seda kohatuks. Tava ei puuduta valve- ja päästeteenistuse mootorpaate.</p> <p>Paadisõitjad peavad vältima sissesõitu kalakoelmusse kudemis- või veelindude hulgalise pesitsemise paikadesse pesitsusperioodil. Sellised kohad tuleb looduses tähistada ja neist tuleb teada anda infoallikates. Paadiga ei tohi ületada vette asetatud ja tähistatud kalapüüniseid, sellega kahjustatakse omandit.</p>
<p>Liikumine looduses</p>	<p>Loodusmaastikel liikudes tuleb vältida loomade ning lindude, eriti kaitsealuste liikide häirimist nende pesitsusperioodil, elu- ja sigimisperioodil ning rännuteedel.</p> <p>Kultuurmaastikel liikudes tuleb enda järel sulgeda karjaväravad, seda ka talvel.</p> <p>Looduskaitsealadel ja kaitsejõudude maadel võib kehtida liikumise erikord. Liikumine võib olla suletud kaitsejõudude polügoonidel õppuste ajal, millest kaaskodanikke teavitatakse tähistega looduses.</p> <p>Igapäheõigus ei puuduta spordi- ja muude massiürituste korral-</p>

damist maastikul. Nende organiseerimiseks tuleb taotleda maaomanike või muude maavaldajate, vajadusel ka kohaliku omavalitsuse nõusolekut.

Looduses viibimine

Lühiajaline maastikel viibimine puhkamiseks, päevitamiseks, suplemiseks, loodusandide korjamiseks, kalastamiseks, paadi ankurdamiseks või randumiseks on lubatud samades kohtades ning samadel tingimustel kui maastikel liikuminegi. Pikemaks ajaks peatumiseks, **telkimiseks ja tuletegemiseks** on vaja maaomaniku või muu maavaldaja luba. Riigimets on avatud kõigile. Igaüheõigus lubab ööbida riigimetsas ja süüdata lõket tähistatud ja ettevalmistatud telkimis- ja lõkkekohtades.

Lõket ei tohi teha turbapinnasele, kus see võib tekitada põlengu, ega ka rannaliivale, kui randa kasutatakse supelrannana. Tuld ei tohiks teha maakividele, sest need võivad hakata hiljem lagunema. Loata võib tuld teha matkapliidil, kus tuli asub maast kõrgemal.

Lõkkematerjaliks võib korjata metsa alt risu. Kuivanud puud võib langetada ainult maaomaniku loal. Lõke peab olema ohutu ning lahkumisel tuleb veenduda, et tuli on summutatud ja söed lõplikult kustunud.

Koht nii lühiajaliseks peatumiseks kui **telkimiseks** tuleb valida selline, et oleks tagatud kohalike elanike rahu. Tuleb arvestada sedagi, et häiritud õuekoerad võivad üles äratada kogu küla. Sobimatu on telkida niitmata heinamaal, sest heina tallamine tekitab omanikule kahju.

Teed ja jalgrajad

Avalikku teed, sealhulgas riigimetsa rajatud sihti võib kasutada igaüks. Jälgida tuleb liiklusmärke ja täita liikluseeskirju. Talvel on kõigil lubatud kasutada tavakohaseid taliteid ja jalgteid ning ületada põlde. Seejuures ei tohi häirida kohalikke elanikke müraga. Igaüheõigus ei anna luba liikuda väljaspool avalikke teid mootorsõidukitega, välja arvatud talvel lumesaaniga. Kauaaegsete tavade kohaselt kujunenud **jalgrajad** on vabaks kasutamiseks kõigile jalgsi, jalgrattal, suuskadel või ratsa. Selliseid teeradu ei tohi maaomanik või maavaldaja sulgeda.

Maaomanik võib märgi ja tähisega keelata sõitmist **erateel**, mis ei ole avalikus kasutuses. Maaomaniku kodu läheduses parkimiseks tuleb ka tähistatud keelu puudumisel küsida temalt luba.

Avaliku või avalikuks kasutamiseks määratud veekogu **veeteed**

Riigimets
on avatud
kõigile

Sõitmist
erateel võib
keelata

Veeteed on avatud kõigile

on liikluseks avatud kõigile. Igaühe õigus ei anna luba sildumiseks ja paadi sidumiseks eraomaniku paadisillale. Randumine kaldal ja pääs kallasrajale on lubatud kõigile.

Tõkestamiskeeld kehtib ka veeteedel. Kui avalikule või avalikuks kasutamiseks määratud veekogule siiski ehitatakse pais, siis peab selle omanik kindlustama võimaluse selle ületamiseks sobivas kohas. Sillad ja purded väikejõgedel peavad võimaldama normaalse vee-seisu ajal nende alt paadiga läbipääsu. Avaliku või avalikuks kasutamiseks määratud veekogu omanikul või muul valdajal lasub kohustus hooldada veekogu, koristada vette langenud puud, tagamaks jõe kallaste kindluse ja jõe kasutamise veeteena.

Jalgsi juurdepääs peab olema tagatud

Suusaradadel liikujad peavad arvestama, et karjamaa- ja muud tarastust ei tohi kahjustada.

Maaomanikud või muud maavaldajad peavad võimaldama kõigile jalgsi juurdepääsu nende maadel asuvatele **muinsuskaitse- ja loodusobjektidele**, samuti **supluskohtadele**, purretele tava-kohastel jalgradadel, jalgsi läbitavatele koolmetele ning joogikõlbliku veega looduslikele **joogiveeallikatele**. Omaniku õueaiamaal paikneva objekti külastamiseks on siiski loa küsimine vajalik.

Õppe-, orienteerumis- ja muude **püsiradade rajamiseks** ja tähistamiseks tuleb alati saavutada kokkulepe maaomaniku või muu maavaldajaga. Sellistel tähistatud radadel on kõigil õigus liikuda.

Külastusmaks

Looduses viibimine ja liikumine on kõigile tasuta, kuid **külastusmaksu** võidakse siiski kehtestada kohtades, kus on tehtud **kultuuri loodusandide saagikuse tõstmiseks, muinsus- või looduskaitseobjekti säilitamiseks**, sellele paremaks juurdepääsuks või **ümbruse esteetilise väärtuse tõstmiseks**. Tasuline võib olla ka kinnise supelranna kasutamine, kuid seal peab kallasrada olema määratud laiuses avatud kõigile.

Loodusandide korjamine

Marjad, seened

Metsamarju, seeni, lilli, ravimtaimi, sarapuupähkleid ja muid loodusande, mis ei ole looduskaitse all, **on lubatud korjata kõigil**, kõikjal ja alati eeldusel, et korjamiskohas on viibimine lubatud. Eramaal ja -metsas, kui need on piiratud ja tähistatud, on loodusandide korjamiseks vajalik maaomaniku või muu maavaldaja luba. Eramaa omanikul või muul maavaldajal on õigus keelata oma maal loodusandide korjamist siis, kui sellega tekitatakse talle ülemäärast kahju või rikutakse vägivaldselt tema kodurahu.

Pajukoore

Tehnilise toorme, nagu pajukoore, korvivitsade, männikasvude,

vaigu jms kogumine igaüheõiguse alla ei kuulu. Murda elusaid puid ja põõsaid, koorida tüvesid ja langetada kuivanud puid võib ainult omaniku loal.

Igaüks võib võtta looduslikest veeallikatest vett nii joogiks, pesemiseks kui olmevajadusteks, samuti varuda kõikjalt jääd. Talukaevust vee võtmiseks on vajalik omaniku luba.

Kalastamine ja jaht

Igaühel on õigus avalikul või avalikuks kasutamiseks määratud veekogul, sh mitme maaomaniku või muu maavaldaja vooluveekogul kalastada ühe lihtkäsiõngega kellelegi tasu maksmata. Muul eraveekogul võib kalastada ainult veekogu omaniku loal. Teiste kalapüügivahenditega on kalastamine lubatud vaid kalastajakaardiga ning seadusega sätestatud korras.

Jahipidamine on Eestis korraldatud seadusega, see ei kuulu igaüheõiguse alla.

Koeraga võib looduses liikuda vaid teda lõas pidades, välja arvatud jahi ajal.

Maastikul liikuja peab vältima metsloomade ja lindude häirimist, seda eriti nende sigimis- ja pesitsuspaikades. Ka veekogudel ei ole lubatud sõita kalade kudemis- ja lindude hulgalise pesitsemise paikadesse.

Looduse risustamine

Looduses viibides ja seal liikudes ei tohi loodust risustada. Tuleb meeles pidada, et tänapäeval rohkesti kasutatavad plastpakendid ei lagune ja lubamatu on neid endast loodusesse maha jätta. Bensiin ja õlid kuuluvad ohtlike jäätmete hulka ning need tuleb alati loodusest lahkudes kaasa võtta.

Igaühe vastutus

Kui inimene tekitab oma tegevusega tahtmatult või tahtlikult kahju loodusele, looduskaitseobjektidele või kaitstavatele liikidele, kivististele ja mineraalidele, samuti maaomanikele või muudele maavaldajatele või rikub nende seaduslikke õigusi, tuleb tal kahju (põlengud, vilja ja heina tallamise, reostamise jms) hüvitada. Hea on, kui hüvitatakse vabatahtlikult ja südametunnistuse järgi. Vastasel juhul on kahjukannatajal õigus hüvitus süüdlaselt sisse nõuda seaduses kehtestatud korras.

Looduse, samuti maaomaniku või muu maavaldaja kodurahu ning omandi rikkumine võib tuua kaasa haldus- ja kriminaalvastutuse.

Nn igaühe õiguste rikkumisel maaomaniku poolt võidakse rikkuda

Vesi

**Plastipakend
ei lagune**

**Kahju
hüvitamine**

**Avalik-õiguslik
norm**

avalik-õiguslikku normi. Sellisel juhul on rikkuja suhtes võimalik alustada väärteomenetlust.

Kui isikule tekib seetõttu kahju, et maaomanik ei võimalda tal seaduses sätestatud igaüheõigust teostada, on võimalik kohtus nõuda ka tekitatud kahju hüvitamist.

Igaühe õiguste hulka loetakse aga ka selliseid õiguseid, mida kodanik ei saa endale nõuda. Tegemist on lihtsalt hea tavaga, mille täitmine näitab ühiskonna kultuuritaset.

Kust saab infot?

Esmasteks teabeallikateks on loa andjad, s.o maaomanikud ja muud maavaldajad.

Vallavalitsuses on vallavanema ja vallasekretäri kõrval kõige teadja-maks omavalitsusametnikuks valla maakorraldaja. Maakonna tasandil saab igaüheõiguse kohta asjakohast informatsiooni maakonna keskkonnateenistusest ja keskkonnainspeksiooni piirkonna kontorist, kes teavitavad üldsust kõigile kättesaadavate infokanalite kaudu ka kõikidest seadusjärgsetest ajutistest või alalistest igaüheõigust ahistavatest kitsendustest.

Teavet saab ka iga maakonna turismiinfokeskusest.

Lühikokkuvõte

Looduses võib:

- liikuda jalgsi, jalgrattaga, suuskade, paadiga ja ratsa kõikjal, kus see ei ole seadusega või seaduse alusel keelatud;
- viibida kõikjal, kus on lubatud liikuminegi;
- korjata metsamarju, seeni, lilli, ravimtaimi, sarapuupähkleid ja muid loodusande, mis ei ole looduskaitse all;
- kalastada ühe lihtkäsiõngega avalikel või avalikuks kasutamiseks määratud veekogudel.

Ei või:

- liikuda kohalike elanike koduõuel, istandikes, mesilates, külvidel, viljas ja mujal põllumajandusmaal, kus omanikule tekitatakse sellega kahju;
- süüdata lõket ja telkida maaomaniku või maavaldaja loata;
- pidada jahti ja kalastada ilma vastava loata, välja arvatud lihtkäsiõngega;
- vigastada puid ja põõsaid;
- häirida kohalike elanike kodurahu;
- kahjustada metsloomade ja lindude elupaiku ja pesi, korjata nende mune, tuua neid kaasa koju ning tekitada neile kahju muul viisil;

- kahjustada looduskaitseobjekte ja kaitstavaid liike;
- kasutada mootorsõidukeid seal, kus see on keelatud;
- saastada loodust.

Igaüheõigus kehtib kõigi isikute kohta.

- **Asjaõigusseadus**, RT I 1999, 44, 509;
- **Haldusõigusrikkumiste seadustik**, RT I 2001, 74, 453;
- **Jahiseadus** RT I 2002, 41, 252
- **Jäätmeseadus**, RT I 1998, 57, 861;
- **Looduskaitseseadus** RT I 2004, 53, 373; RT I 2005, 15, 87; RT I 2005, 22, 152
- **Keskkonnajärelevalve seadus**, RT I 1997, 86, 1460;
- **Kalapüügiseadus**, RT I 1995, 80, 1384; 1996, 27, 567; 1998, 108/109, 1784; 2000, 13, 92; 2000, 81, 514; 2001, 18, 88;
- **Kriminaalkodeks**, RT I 2001, 73, 452;
- **Metsaseadus**, RT I 1998, 113/114, 1872; 1999, 82, 750; 2000, 102, 670; 2001, 50, 282;
- **Päästeameti põhimäärus**, RTL 2004, 160, 2410
- **Veeseadus**, RT I 1994, 40, 655; 1996, 13, 241; 1998, 2, 47; 1999, 10, 155; 54, 583; 95, 843; 2001, 7, 19.

Keskkonnaministeerium www.envir.ee

Maksud¹

Sissejuhatus

Riiklikud maksud

Eesti maksusüsteem koosneb riiklikest ja kohalikest maksudest. Seadused võimaldavad hetkel Eestis kehtestada 8 riiklikku ning 8 kohalikku maksu. **Riiklikud maksud** (tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, aktsiisid, maamaks, raskeveokimaks, hasartmängumaks ja tollimaks) laekuvad riigieelarvesse. Osa füüsilise isiku tulumaksust ning maamaks tervikuna laekub kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Kohalikud maksud (nt parkimistasu, reklaamimaks, teede- ja tänavate sulgemise maks, müügitaks, mootorsõidukimaks ja loomapidamismaks) laekuvad kohaliku omavalitsuse eelarvesse. **Kohalikud maksud** kehtestab iga kohalik omavalitsusüksus vastavalt vajadustele kohalike maksude seaduses sätestatud korras. Riiklike **maksude haldajaks** on **Maksu- ja Tolliamet** (maksuhaldur). Kohalike maksude haldajaks on **valla- või linnavalitsus** või muu valla või linna ametiasutus. Müügitaksu puhul on võimalik maksuhalduri ülesanded halduslepingu alusel delegeerida Maksu- ja Tolliameti piirkondlikule maksu- ja tollikeskusele.

Maksukohustused

Makse peavad tasuma nii juriidilised kui füüsilised isikud. Teatud juhtudel on maksumaksjaks ka nõ erisubjektid, kellel ei ole isiku staatust – nt riigiasutused. Juriidiliseks isikuks loetakse seaduse alusel loodud õigussubjekti (nt äriühing, mittetulundusühing, sihtasutus, kuid ka riik ja kohaliku omavalitsuse üksus). Füüsiline isik on inimene. Maksude arvestamise ja tasumisega seotud isikud on hõlmatud üldnimetusega – maksukohustuslane.

Maksukorraldus

Maksukorralduse seadus (MKS) on üldseadus, mis sätestab kõi-

¹ Käesolev ülevaade maksudest on koostatud ettevõtlusega mittetegelevale residentist füüsilisele isikule. Käsitlemist ei leia ettevõtjatega seonduvad küsimused ja mitteresidentide maksustamisega seotud probleemid. Käesolevate nõuannete kasutamine toimub kasutaja enda vastutusel. Autor ei pretendeeri toodud seisukohtade täielikkusele, vaid on välja toonud enda arvates olulisema, mis puudutab residentist füüsilise isiku maksustamist.

kide maksude suhtes **maksumenetluse korra**, aga ka maksuhalduri ning maksukohustustase õigused, kohustused ning vastutuse. Samuti reguleerib MKS maksuvaidluste lahendamise korda.

MKS-st leiab täpsed reeglid, kuidas **maksuhaldur** alustab **maksumenetlust**, kuidas toimub **maksukohustuse tuvastamine** ning mil viisil on maksuhalduril võimalik maksuvõlg **sundtäita**, nt anda krediitiasutusele korraldus võlgniku pangakonto arestimiseks või tema kontolt raha ülekandmiseks maksuhalduri pangakontole võla summa suuruses. Samuti sätestab MKS nii maksukohustustase kui ka maksuhalduri kasuks makstava intressi arvestamise alused. Lisaks eelnevale on MKS-is mitmesugused menetlustähtajad ning maksunõuete aegumise tähtajad.

Maksukorralduse seadus ise ei sätesta ühtegi maksu. Iga konkreetne riiklik maks sätestatakse selle kohta käiva eraldi seadusega (nt tulumaksuseadus ja käibemaksuseadus). Kohalikud maksud (kehtivad üksnes vastava valla või linna haldusterritooriumil) kehtestatakse kohaliku omavalitsusüksuse volikogu määrusega.

Füüsilist isikut puudutavad riiklike maksudena eelkõige **tulumaks, sotsiaalmaks ja maamaks**. Lisaks kehtivad sundkindlustusena **töötuskindlustus ja kohustuslik pensionikindlustus**. Nende maksude ja maksete arvestusel (v.a maamaks) kasutatakse tihti mõisteid bruto- ja netopalk. **Brutopalgana** mõistetakse palgasummat, millelt on tööandja poolt tulusaaja eest makstavad maksud veel kinni pidamata (tulumaks, töötuskindlustusmaks osa 0,6% ja kohustusliku kogumispensioniga liitunute² makse 2%) ja mille summalt maksab väljamakse tegija lisaks sotsiaalmaksu 33% ja tööandja töötuskindlustusmaksu osa 0,3%. **Netopalk** on seevastu palgasumma, millest on maksukohustused maha arvestatud, seega saab töötaja kätte netopalga.

Näide: Inimene võetakse tööle brutopalgaga 10000 krooni. Isik on liitunud kohustusliku kogumispensioniga ja esitanud töökohas avalduse maksuvaba tulu rakendamiseks. Töötaja netopalga arvutamiseks peab tööandja brutopalgast lahutama tööandja poolt kinnipeetava töötaja töötuskindlustuse makse osa (0,6% brutopalgast ehk 60 krooni) ja kohustusliku kogumispensioni makse (2% brutopalgast ehk 200 krooni). Seejärel tuleb tööandjal maksuvaba tulu (2000 krooni) ning juba maha arvatud sundkindlustusmaksu (kokku 260 krooni) arvestades kinni pidada tulumaks (23% ehk

² Isikud, kes on sündinud 1983. a või hiljem muutuvad 18-aastaseks saamisel automaatselt kogumispensionide seaduse mõistes kohustatud isikuteks. Maksukohustus tekib 18-aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril.

**Maksu-
menetlus**

**Maksu-
seadused**

**Palgast
arvutatavad
maksud**

Brutopalk

Netopalk

Teabe andmise kohustus

“Maksin maksu liiga palju, mida teha?”

“Jätsin deklaratsiooni esitamata ...”

1780 krooni). Seega saab töötaja kätte (10 000-60-200-1780) 7960 krooni. Samas ei tohi ära unustada, et tööandja peab brutosummalt tasuma riigile sotsiaalmaksu (33% brutosummalt ehk 3300 krooni) ja tööandja töötuskindlustuse makse osa (0,3% brutosummalt ehk 30 krooni). Seega on käesoleval juhul tööandja palgakulu kokku 13 330 krooni.

Küsimused maksukorralduse seaduse kohta

Millist informatsiooni peab väljastama maksuhalduri asutus?

Maksu- ja Tolliamet annab maksukohustuslase taotlusel teavet tema poolt tasumisele kuuluvate maksude, maksusumma arvutamise korra ja määramise aluste kohta ning selgitusi maksudeklaratsiooni täitmise ja vaide või taotluse esitamise kohta. Samuti on maksuhalduril kohustus vajaduse korral tutvustada füüsilisele isikule tema õigusi ja kohustusi maksumenetluses. Maksukohustuslasel on õigus tutvuda maksuhalduri poolt tema kohta kogutud andmetega ning teha neist koopiaid või väljavõtteid. Maksu- ja Tolliamet on kohustatud maksukohustuslase taotlusel väljastama talle kirjaliku tõendi või tegema elektrooniliselt kättesaadavaks andmed ka maksukohustuslase maksuvõlgade suuruse, samuti tema tasutud, temale tagastatud või tasaarvestatud maksusummade ja intressi kohta, mille sundtäitmise aegumistähtaeg ei ole möödunud.

Olen ekslikult tasunud maksuhaldurile ettenähtust suurema maksusumma, kas mul on võimalik enammakstud summa kuidagi tagasi saada?

Maksumaksjal, kes on tasunud ettenähtust suurema maksusumma, **on õigus taotleda kolme aasta jooksul enammakse** tekkimise päevast arvates maksuhaldurilt enammakstud summa **tagastamist** või tasaarvestamist enda mõne muu maksukohustusega. Tagastusnõue tuleb esitada maksuhaldurile kirjalikult, märkides selles nõude täitmise viisi (tasumine, tasaarvestus). Enammakstud maksusumma tagastamist võib taotleda ka maksudeklaratsioonis.

Mul jäi tuludeklaratsioon õigeaegselt esitamata/esitasin valeandmeid. Milline on minu vastutus?

Kõigepealt tuleks tuludeklaratsioon viivitamata ära esitada. Maksukorralduse seaduses on sätestatud, et maksudeklaratsiooni, dokumentide, asjade või muu teabe tähtpäevaks esitamata jätmise, maksuhalduri juures enda registreerimata jätmise, maksuhaldurile valeandmete, teadvalt ebaõigete dokumentide esitamise, arvestuse pidamise nõuete eiramise, maksuhalduri korralduse

täitmatajätmise või muul viisil maksuhalduri tegevuse takistamise eest – karistatakse **rahatrahviga kuni 300 trahviühikut** (trahviühik on rahatrahvi baassumma, mille suurus on 60 krooni). Kui maksukohustuslane enne maksusumma määramise aegumist avastab, et tema poolt või tema nimel **esitatud deklaratsioonis esinevate vigade või andmete** puudulikkuse tõttu on deklareeritud maksusumma väiksem maksuseaduse alusel tasumisele kuuluvast maksusummast, tuleb tal sellest viivitamatult maksuhaldurit kirjalikult teavitada.

Kui maksukohustuslane ei ole tasunud maksu seaduses sätestatud tähtpäevaks, on ta kohustatud arvestama ja tasuma tähtpäevaks tasumata maksusummalt intressi. Intressi arvestatakse alates päevast, mis järgneb päevale, mil maksu tasumine seaduse järgi pidi toimuma, kuni tasumise või tasaarvestamise päevani, viimane kaasa arvatud. **Tasumata maksusummadel arvestatakse intressi 0,06% päevas.**

Kas maksuhaldur võib nõuda originaaldokumentide äraandmist?

Üldiselt võib väita, et dokumentide esitamisel maksuhaldurile ei ole vaja ära anda originaaldokumente. Juhud, mil maksuhaldur võib maksumaksja **originaaldokumendid ära võtta**, on **sätetatud** ammendavalt **maksukorralduse seaduses** (s.o maksuhalduri põhjendatud kahtlus, et hiljem ei ole tõendid talle kättesaadavad, see on vajalik dokumentidest väljavõtete või ärakirjade tegemiseks või dokumendid ja asjad viitavad arvatavalt toimepandud õigusrikkumisele).

Kas maksuametniku poolt telefoni teel esitatud väljakutsel peab ilmuma Maksu- ja Tolliametisse?

Võib minna kohale ka telefonikõne peale, kuigi seadus sätestab siiski kohustuse väljastada isiku ametiasutusse kutsumiseks kirjalik korraldus.

Kuidas toimub maksuhalduri toimingute ja haldusaktide vaidlustamine maksuhalduri asutuses ja kohtus?

Kõiki maksuhalduri haldusakte ja toiminguid saab vaidlustada ettenähtud aja jooksul **halduskohtus** (30 päeva jooksul haldusakti teatavakstegemist või toimingust teadasaamisest) **või kohtuväliselt** (vaie tuleb esitada 30 päeva jooksul alates haldusakti teatavakstegemisest või toimingust teadasaamisest piirkondliku struktuuriüksuse kaudu maksuhalduri keskasutusele). Kohustusse pöördumise korral tuleb maksta riigilõivu 3% vaidlustatavast summast, kuid mitte vähem kui 10 krooni ja mitte rohkem kui

**Dokumentide
äraandmine**

**Kutsuti
maksu-
ametisse**

**Maksuhalduri
toimingu
või akti
vaidlusta-
mine**

<p>Kirjavahetust on mõistlik säilitada</p>	<p>5000 krooni. Toimingute vaidlustamise korral tuleb tasuda riigilõivu 10 krooni. Vaide esitamisel ei pea maksma riigilõivu ning vaide vormistamine ja lahendamine on kohtumenetlusest tunduvalt lihtsam. Kui vaidemenetluse tulemusena isiku taotlust ei rahuldatud, on tal õigus pöörduda halduskohtu poole. Vaidemenetlus on üldiselt soovitatav olukorras, kui vaieldakse faktilistes küsimustes nt maksusumma arvutusviga. (<i>Eesti Maksu- ja Tolliamet Liit pakub oma liikmetele tasuta õigusabi nii vaide- kui kohtumenetluses</i>).</p> <p>Mida peab veel silmas pidama maksuhalduriga suhtlemisel?</p> <p>Soovitatav oleks säilitada Maksu- ja Tolliametiga toimunud suhtlemist kajastavad dokumendid (nt kirjaümbrikud, tähitult saadetud kirjade kviitungid jne). Olulistest küsimustest on soovitatav küsida maksuametnikult kirjalikku vastust. Probleemide tekkimisel on mõistlik aegsasti pöörduda maksukonsultantide poole, et vältida kiirustamist, mille tõttu võib kannatada maksukonsultantide töö kvaliteet.</p>
<p>Kes on resident</p>	<p>Tulumaksuga maksustamisel liigitatakse isikud residentideks ja mitteresidentideks. Füüsiline isik on resident, kui tema elukoht on Eestis või kui ta viibib Eestis 12 järjestikuse kalendrikuu jooksul vähemalt 183 päeval. Residentid on piiramatult maksukohustusega isikud, st tulumaksuga maksustatakse nende poolt maksustamisperioodil nii Eestis kui ka väljaspool Eestit kõikidest tuluallikatest saadud tulu. Mitteresident on Eestis piiratud maksukohustusega isik – tema maksab tulumaksu üksnes Eesti tuluallika tuludelt ning vastavad maksuobjektid on tulumaksuseaduses selgesõnaliselt ammendavalt sätestatud.</p>
<p>Maksustatav tulu</p>	<p>Tulumaksuga maksustamisel liigitab kehtiv tulumaksuseadus tulud aktiivseteks ja passiivseteks. Aktiivse tulu liigid on nt palgatulu (§13) ja ettevõtlustulu (§14). Passiivse ehk kapitalitulu liikideks on nt kasu vara võõrandamisest (§15), renditulu ja litsentsitasu (§16), intressitulu (§17) ja dividenditulu (§18). Aktiivne tulu maksustatakse lisaks tulumaksule ka sotsiaalmaksuga.</p>
<p>Tulumaksumäär</p>	<p>Tulumaksuseaduse kohaselt on tulumaksumäär 2006. aastal 23%, 2007. aastal 22%, 2008. aastal 21% ja 2009. aastal 20%. Tulumaksuvaba tulu on alates 2006. aastast 2000 krooni kalendrikuus (24000 aastas). Füüsilise isiku tulumaksu maksustamisperiood on kalendriaasta (ajavahemik, mis algab 1. jaanuaril ja lõpeb sama aasta 31. detsembril).</p> <p>Tulumaksuga maksustatakse residentist füüsilise isiku kogu tulu.</p>

Erinevate tululiikide maksustamise osas on tulumaksuseaduses erisätted:

- 1) palgatulu (§13);
- 2) ettevõtlustulu (§14);
- 3) kasu vara võõrandamisest (§15);
- 4) renditulu ja litsentsitasud (§16);
- 5) intressid (§17);
- 6) dividendid (§18);
- 7) elatis, pensionid, stipendiumid, toetused, preemiad, loteriivõidud (§19);
- 8) kindlustushüvitised ja väljamaksed pensionifondist (§-d 20, 20¹ ja 21);
- 9) madala maksumääraga territooriumil asuva juriidilise isiku tulu (§22).

Ülaltoodud väljamaksete tulumaksuga maksustamisel on tulumaksuseaduses sätestatud rida **erandeid**. Samuti on erisused tulumaksu tasumise viisides. Palgatulu puhul toimub tulumaksukohustuse täitmine maksu kinnipidamise teel jooksvalt (väljamakse tegemisel). Füüsilisest isikust ettevõtja arvestab ning deklareerib ettevõtlustulu ning tasub avansiliselt nii tulu- kui ka sotsiaalmaksu, lõpliku maksukohustuse määrab Maksu- ja Tolliamet deklareeritud andmete põhjal maksuteates. Osade kapitalitulu liikide puhul on võimalik nii tulumaksu kinnipidamine kui ka maksu maksmine tulu saaja poolt (renditulu). Kui väljamakse tegija kvalifitseerub tulumaksu kinnipidajaks, siis täidab maksukohustuse väljamakse arvelt tema. Muul juhul deklareerib füüsiline isik renditulu ning tulumaksu summa määrab Maksu- ja Tolliamet maksuteates. Kasu vara võõrandamisest deklareerib aga isik ise ning tulumaksu tasumine toimub maksuteate alusel.

Oluline on silmas pidada, et juhul, kui tulu ei ole kvalifitseeritav ühegi eelnevas loetelus toodud tulu alla, siis toimub selle maksustamine üldreegli alusel – maksustatakse residendist füüsilise isiku kogu tulu (§12 lg 1 preambula).

Füüsilise isiku tulust tehtavad mahaarvamised

Tulust tehtavad mahaarvamised võib jagada kaheks:

- 1) füüsilise isiku kohustuslikud maksed (kinnipeetud elatis, töötuskindlustuse makse, kohustusliku kogumispensioni makse);
- 2) maksusoodustused, mille mahaarvamise õigus on jäetud füüsilisele isikule (eluasemelaenu intressid, koolituskulud, kingitused, annetused, täiendava kogumispensioni sissemaksed).

**Jälgi
erandeid**

**Tulust
tehtavad
maha-
arvamised**

Maksu kinnipidamine

Mahaarvamiste õiguse kasutamiseks peab isikul olema vajalikus suuruses tulusid. Mahaarvatavad kulud tuleb mahaarvamiseks tuludeklaratsioonis kajastada ja need **kulud peavad olema dokumentaalselt tõendatavad**.

Millistelt väljamaksetelt on kohustatud tasuma (kinni pidama) tulumaksu füüsilise isiku eest väljamakse tegija? Millal peab füüsiline isik tulumaksu ise tasuma?

Enamik füüsilistele isikutele tehtavate väljamaksete puhul täidetakse tulumaksukohustus **maksu kinnipidamise teel**. Kinnipidamist ei saa rakendada füüsilise isiku ettevõtlustulu ja vara võõrandamisel saadud kasu korral. Seejuures lubatakse nendest tuludest teha mahaarvamisi (tulumaksuseaduse §-d 32 – 35; §37). Renditasudelt ja litsentsitasudelt peetakse teatud juhul tulumaks kinni, kuid tulu saaja võib neid soovi korral deklareerida ka ettevõtlustuluna (tulu saajal on sellisel juhul võimalus teha tulust mahaarvamisi, kuid samal ajal peab ta arvestama sotsiaalmaksu tasumise kohustuse tekkimisega ja kohustusega registreerida ennast füüsilisest isikust ettevõtjaks) ning täita maksukohustus ise.

Kui füüsiline isik saab tulu selliselt isikult, kellel ei ole maksu kinnipidaja kohustusi (nt teine füüsiline isik, kes ei ole ettevõtja) või ei kuulu tulumaks muul alusel kinnipidamisele, siis peab füüsiline isik tulumaksu ise deklareerima ja tasuma. Tulumaksukohustuse arvutab deklaratsiooni alusel Maksu- ja Tolliamet, kes koostab maksukohustuse kohta ka vastava maksuteate. **Ettevõtlusega mittetegelev füüsiline isik ei pea ise deklareerima ega tasuma sotsiaalmaksu, töötuskindlustusmakset ega kogumispensioni makset.** Vastavad maksukohustused täidab tööandja.

Tulumaksukohustuse täitmise üle peab arvet Maksu- ja Tolliamet

Mida peab füüsiline isik maksuvaba tulu arvestamiseks tegema?

Maksuvaba tulu mahaarvamiseks peab isik esitama tulumaksu kinnipidajale (nt tööandja) kirjaliku avalduse. Seejuures saab **maksuvaba tulu maha arvata ainult ühe tööandja juures**.

Maksuvaba tulu

Mis on ettevõtlustulu ja mida ma pean selle saamisel silmas pidama?

Ettevõtlusega tegelev isik peab end registreerima

Ettevõtlustulu on ettevõtlusest saadud sissetulek. Ettevõtlus on isiku iseseisev majandus- või kutsetegevus, mille eesmärgiks on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loomingu- või teaduslik tegevus. Enne ettevõtlusega tegelemise alustamist on füüsilisel isikul kohustus registreerida ennast äriregistris

või Maksu- ja Tolliameti piirkondlikus struktuuriüksuses füüsilisest isikust ettevõtjana.

Ettevõtlustulu maksustamisel peab arvestama, et tulu teenimiseks tehtud kulud arvatakse lõpliku maksukohustuse leidmiseks ettevõtlustulust maha. Mahaarvatavad kulud peavad olema dokumentaalselt tõendatud.

Ettevõtlustulu maksustatakse nii **tulu- kui ka sotsiaalmaksuga**. Kui ettevõtja on liitunud kohustusliku kogumispensioni süsteemiga, siis peab maksma ka kogumispensioni makset.

Füüsilise isiku tulumaks vara võõrandamisest saadud kasult

Tulumaksuga maksustatakse kasu võõrandatava ja varaliselt hinnatava eseme või muu varalise õiguse **müügist või vahetamisest**. Oluline on seejuures, et tulumaksuga ei maksustata mitte kogu müüdava asja hinda, vaid üksnes müügist saadud kasu. **Kasu** on vara müügihinna ja soetamismaksumuse vahe. **Soetamismaksumus** sisaldab kõiki isiku poolt vara omandamiseks ning selle parendamiseks ja täiendamiseks tehtud dokumentaalselt tõendatud kulusid, sealhulgas makstud komisjonitasusid ja lõivusid. Müügi või vahetamisega otsest seotud kulud arvatakse samuti tulemist maha. Kui vara müügist saadakse kahju, siis maksukohustust ei teki. Kui kahju tekib **väärt-paberite võõrandamisel**, siis saab kahju maha arvata tulevastel perioodidel tekkivast väärt-paberi võõrandamisel saadavast kasust.

Millist kasu ei maksustata tulumaksuga?

Tulumaksuga ei maksustata näiteks füüsilise isiku³:

- 1) vastuvõetud pärandvara;
- 2) omandireformi käigus tagastatud vara;
- 3) tulu omandireformi käigus tagastatud maa võõrandamisest;
- 4) sundvõõranditasa ja hüvitisi sundvõõrandamisel;

Füüsiline isik saadud kingitustelt tulumaksu tasuma ega kingitusi deklareerima ei pea

Müües või vahetades maksustatakse kasu

³ NB, loetelu ei ole ammendav.

Eeltäidetud deklaratsioon**Millal ei pea tulu-deklaratsiooni esitama**

- 5) teiselt inimeselt või residendist juriidiliselt isikult saadud kingitusi ja annetusi;
- 6) kindlustuslepingu alusel saadud kindlustushüvitusi;
- 7) tulu isiklikus tarbimises oleva vallasasja võõrandamisest;
- 8) suvila kui vallasasja müüki, kui see on olnud omanduses üle 2 aasta;
- 9) kasu kinnisasja (nt korteriomandi) või ehitise müügist, juhul kui müüja kasutas eluruumi enne müüki oma alalise või peamise elukohana jne.

Tuludeklaratsioon

Tuludeklaratsioon on maksuhaldurile esitatav dokument, kuhu märgitakse üles kõik eelmise aasta jooksul teenitud tulud ja neilt makstud tulumaks. Maksu- ja Tolliamet täidab tema käsutuses olevate andmete põhjal füüsilise isiku deklaratsiooni ning teeb **eeltäidetud deklaratsiooni** kättesaadavaks. Vastavat deklaratsiooni võib isik õigsuse korral aktsepteerida või vajadusel korrigeerida ja esitada täiendatud deklaratsiooni. Vaid palgatulu saavatel isikutel ei ole kohustust tuludeklaratsiooni esitada, kui tulumaks on sellelt kinni peetud. Kui inimene soovib kasutada maksusoodustusi (nt füüsilise isiku tulust tehtavad mahaarvamised), siis tuleb selle soodustuse kasutamiseks tuludeklaratsioon esitada. Erandiks on maksuvaba tulu arvestamine, kuna seda teeb juba tööandja tulumaksu kinnipidamisel (töötaja peab selleks tööandjale esitama ühekordse kirjaliku avalduse).

Tuludeklaratsiooni ei pea füüsiline isik esitama juhul, kui:

- 1) puudus maksustamisperiodil maksustatav tulu;
- 2) kogutulu maksustamisperiodil ei ületanud maksuvaba tulu aastas⁴;
- 3) ainsaks maksustatavaks tuluks maksustamisperiodil on palgatulu, riiklik pension ja ajutise töövõimetuse hüvitis, millelt on tulumaks kinni peetud.

Seejuures tuleb silmas pidada, et juhul kui vastavatelt väljamaksetelt ei ole tulumaksu kinni peetud või kinnipeetud tulumaksu summa on väiksem seaduses ettenähtust, on füüsiline isik kohustatud esitama tuludeklaratsiooni. Tuludeklaratsioon esitatakse Maksu- ja Tolliameti piirkondlikule struktuuriüksusele hiljemalt maksustamisperiodile järgneva aasta 31. märtsiks. Maksu- ja Tolliameti e-teenuse vahendusel on tuludeklaratsiooni võimalik esitada ala-

4 Enammakstud tulumaksu tagasisaamiseks tuleks tuludeklaratsioon esitada juhul, kui tasult on küll tulumaks kinni peetud, kuid ilma maksuvaba tulu arvesse võtmata.

tes maksustamisperioodile järgneva aasta 15. veebruarist.

Tuludeklaratsiooni alusel väljastab maksuhaldur vajaduse korral füüsilisele isikule maksuteate juurde- või tagasimakse kohta, näidates selles ka **maksuhalduri pangakonto andmed** ja raha ülekandmisel märgitava viitenumbri. **Juurdemakse** või **tagasimakse** tuleb reeglina sooritada 1. juuliks. Füüsiline isik, kes deklareeris ettevõtlustulu või kasu vara võõrandamisest, on kohustatud tasuma talle saadetud maksuteates näidatud juurdemakse hiljemalt maksustamisperioodile järgneva kalendriaasta 1. oktoobriks. Samaks ajaks tagastatakse ka enammakstud maksusumma maksumaksjale.

Tuludeklaratsiooni saavad **seaduslikud abikaasad** esitada ühiselt. **Vabaabielus** elavad isikud ühist tuludeklaratsiooni esitada ei saa, samuti ei saa ühist tuludeklaratsiooni esitada, kui abielu on lahutatud maksustamisperioodil. Ühise deklaratsiooni **esitamine on kasulik** näiteks siis, kui ühel abikaasast on sissetulek liialt väike kõikide tulumaksuseadusest tulenevate mahaarvamiste tegemiseks. Sellisel juhul saavad abikaasad tulust tehtavaid mahaarvamisi ja oma tulu summeerida, seega efektiivsemalt maksusoodustusi kasutada ja rohkem tulumaksu tagasi taotleda.

Tuludeklaratsiooni saavad seaduslikud abikaasad esitada ühiselt

Välisriigid ja tulumaks

Kui füüsiline isik saab välisriigis töötamise eest töötasu, siis **ei maksustata** seda tulu Eestis **tulumaksuga**, kui on **täidetud korraga** kõik alljärgnevad tingimused:

- 1) isik on viibinud töötamise eesmärgil välisriigis vähemalt 183 päeval 12 järjestikuse kalendrikuu jooksul;
- 2) välisriigis on nimetatud tulu olnud isiku maksustatav tulu ning see on dokumentaalselt tõendatud ja tõendil on näidatud tulumaksu summa (ka juhul, kui summa on null).

Teistel juhtudel liidetakse kõik välisriikides saadud tulud isiku maksustatavale tulule ning tasumisele kuuluvast tulumaksust arvatakse maha nimetatud tuludelt välismaal tasutud või kinnipeetud tulumaks. Kui välisriigis saadud tulult arvatatud Eesti tulumaks on suurem vä-

**Abikaasade
ühis-
deklaratsioon**

**Välisriigist
saadud
töötasu**

Riiklikke
toetusi
ei maksustata

lisriigis tasutud tulumaksust, siis on isik kohustatud Eestis tulumak-
suna tasuma välisriigi tulumaksu ja Eesti tulumaksu vahe.

Küsimused füüsilise isiku tulumaksu kohta

Kas ajateenija toetus on ka tulumaksustatav tulu?

Tulumaksuga **ei maksustata** seaduse alusel makstavat ajateenija
toetust, kaasa arvatud ajateenistusest vabastamisel makstavat
ühekordset toetust.

Kas töötutoetust maksustatakse ka tulumaksuga?

Töötutoetust tulumaksuga **ei maksustata**.

Kas riigi poolt makstavat rahalist toetust peab arvestama kui maksustatavat tulu ja selle pealt tulumaksu maksuma?

Toetusi, mida saadakse seaduse alusel, reeglina tulumaksuga **ei maksustata**.

Kas kuriteoohvrile makstavatelt hüvitistelt tuleb tulumaksu maksta?

Kuriteoohvritele seaduse alusel makstavaid hüvitisi tulumaksuga **ei maksustata**.

Kas ülikoolis makstavalt stipendiumilt tuleb tulumaksu maksta?

Seaduse alusel või riigieelarvest makstavaid stipendiume tulu-
maksuga **ei maksustata**. Samuti ei maksustata ülikooli poolt sel-
les ülikoolis õppijale makstavat stipendiumi.

Kas pensionär peab ka tuludeklaratsiooni esitama?

Kas pensionär
peab esitama
tulu-
deklaratsiooni

Eesti riigi poolt seaduse alusel makstavat pensioni või kogumis-
pensionide seaduses sätestatud kohustuslikku kogumispension
saava füüsilise isiku tulust arvatakse täiendavalt maha maksuva-
ba tulu nimetatud pensionide summa ulatuses, kuid mitte rohkem
kui 36 000 krooni maksustamisperiodil. Kui saadud pension jääb
alla selle (st 36 000 pluss 2006. a maksuvaba tulu 24 000 krooni,
kokku 60 000 krooni), siis **deklaratsiooni esitama ei pea**. Tähe-
lepanu väärib asjaolu, et Pensioniametil on õigus üldine maksuva-
ba tulu (24 000 krooni aastas) pensioni väljamakselt maha arvata
ainult pensionäri isikliku kirjaliku avalduse alusel. Seega, kui mit-
tetöötav pensionär sellist avaldust esitanud ei ole, siis on Pensio-
niamet kohustatud ka 3000 krooni ületavalt pensioni summalt tu-
lumaksu kinni pidama. Tuludeklaratsiooni ei esitata ka juhul, kui
vastavat liiki tulu on eelnimetatust suurem, kuid maksukohustused
on korrektselt täidetud. Kui pensionär saab peale eelpool nimeta-

tud tulude veel **muid tulusid, on ta kohustatud** oma tulud **tavapärasel viisil deklareerima** ja võimaliku maksuhalduri poolt juurdemääratava **tulumaksu tasuma**.

Mul on kolm alaealist last. Kas täiendavat maksuvabastust (24000 krooni) saab iga lapse kohta või saab kasutada ainult ühte lisamaksuvabastust?

Lapse üks vanem, eestkostja või muu last ülalpidav isik, kes peab üleval kahte või enam alaealist last, võib **alates teisest lapsest** maksustamisperioodi tulust maha arvata täiendava maksuvaba tulu **iga kuni 17-aastase lapse kohta**. Seega ei saa seda soodustust rakendada ühe lapse puhul, küll aga alates teisest lapsest. Seega on Teie maksuvaba tulu suurus koos Teie enda osaga kokku 72 000 krooni (3x24 000).

Kas sugulaste poolt kingitud auto tuleb deklareerida?

Füüsiline isik **ei pea** saadud kingitustelt **tulumaksu tasuma** ega kingitusi deklareerima.

Pärsin sugulaselt eluruumi, mille müüsin hiljem maha. Kas ma pean saadud kasult maksma tulumaksu?

Antud juhul sõltub maksukohustus sellest, kuidas on päranduseks saadud eluruumi kasutatud. Juhul, **kui päritud eluruumi kasutati oma alalise või peamise elupaigana kuni müümiseni**, siis saadud kasu tulumaksuga ei maksustata. Kasutamise ajaline kestus ei ole seejuures oluline (v.a suvila ja aiamaa korral, mis peab olema olnud isiku omandis 2 aastat). Muul juhul toimub maksustamine.

Mulle on tagastatud omandireformi käigus maa. Kas maa müügist saadud tulult tuleb maksta tulumaksu?

Omandireformi käigus tagastatud maa võõrandamisest saadud kasu on **maksuvaba**.

Kas sõiduauto müügist saadav kasu maksustatakse tulumaksuga?

Kui kasutatud sõiduauto oli **isiklikus tarbimises** (st ei kasutatud nt ettevõtlustulu saamiseks), siis auto müügist saadud kasult **tulumaksu ei maksta**.

Olen õppurina võtnud õppelaenu ja maksnud õppelaenu intressid aasta lõpus. Kas ma saan nende pealt tulumaksu tagasi, kui ma esitan tuludeklaratsiooni, kuigi ma tööl pole käinud?

Kui isikul maksustatavat tulu ei olnud, siis tehtud kulutustelt (nt õppelaenu intressid) ta tulumaksu tagasi ei saa, sest tulumaksu tagasisaamise eelduseks on tulumaksu maksmine riigile. Samas on teisel isikul, nt vanemal või ülalpidajal õigus maksustamispe-

Lapsed ja lisamaksuvabastus

Kingitus

Pärandatud eluruum

Maa

Auto müük

Õppelaen ja koolituskulu

	<p>rioodi tulust maha arvata maksustamisperioodil tasutud alla 26 aasta vanuse ülalpeetava koolituskulud või ühe alla 26 aasta vanuse Eesti alalise elaniku koolituskulud (sh õppelaenu intressid). Maha saab arvata koolituskulud, mis on kantud õppimise eest:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) riigi või kohaliku omavalitsusüksuse haridusasutuses; 2) avalik-õiguslikus ülikoolis; 3) koolitusluba omavas erakoolis; 4) samaväärses välismaa õppeasutuses. <p>(Vt ka abikaasade ühise deklaratsiooni kohta käivat).</p> <p><i>Käisin autokoolis ja tasusin ise kulud. Kas saan need kulud oma tulust maha arvata?</i></p>
Autokool	<p>Kui koolitajal oli koolitusluba, siis võib sellised kulud oma tulust maha arvata.</p> <p><i>Kui maksan oma naisele elatist (nn alimendid), kas saan siis need oma maksustatavast tulust maha arvata?</i></p>
Elatis	<p>Füüsilisel isikul on õigus maksustamisperioodi tulust maha arvata tema poolt maksustamisperioodil füüsilisele isikule makstud elatis, kui elatise maksmine toimub kohtuotsuse, kohtumäärusega kinnitatud kokkuleppe või pooltevahelise notariaalselt kinnitatud kokkuleppe alusel. Sellisel juhul maksab elatise saaja elatiselt ise tulumaksu (tulumaks peetakse väljamakse tegija poolt kinni). Juhul, kui elatist makstakse teistsuguse pooltevahelise kokkuleppe alusel, siis ei saa elatise maksja neid oma tulust maha arvata ja seega pole see ka elatise saaja jaoks maksustatav tulu.</p> <p><i>Üürisin suvel oma korterit 3 kuud välja. Kas saadud tulult peab maksma tulumaksu?</i></p>
Üüritulu	<p>Jah, tulumaksuga maksustatakse tulu kinnis- või vallasasja või selle osa üürile või rendile andmisest.</p> <p><i>Sain pangast oma arveldusarvelt intresse, kas need tuleb deklareerida?</i></p>
Intressid	<p>Krediidiasutuselt (nt panga) saadud intresse tulumaksuga ei maksustata ja deklareerimisele need ei kuulu. Seevastu maksustatakse tulumaksuga kõik laenudelt, väärtpaberitelt või muudelt võlakohustustelt saadud intressid.</p> <p><i>Kas ma saan maha arvata oma elamuaseme ostuks võetud laenu intressid?</i></p>
Eluaseme-laenu intressid	<p>Füüsiline isik saab oma tulust maha arvata endale eluaseme soetamiseks (st nii ostmiseks kui ka ehitamiseks) võetud laenu intressid. Samuti võib residendist füüsiline isik tulust maha arvata oma abikaasale, vanematele või lastele eluaseme soetamiseks</p>

võetud laenu või liisingu intressid, kui leping on sõlmitud enne 2005. aasta 1. jaanuari.

***Kas ehitise laiendamiseks/rekonstrueerimiseks võetud elu-
asemelaenu makstud intressid võib maksustamisperioodi
tulust maha arvata?***

Tulumaksuseaduse kohaselt **võib vastavaid mahaarvamisi teha**, kui toimub ehitise püstitamise, laiendamine ja rekonstrueerimine ehitusloa või ehitusprojekti alusel. Seega on mahaarvamise tingimuseks ehitusloa või ehitusprojekti olemasolu.

Maamaks

Maamaksu⁵ maksab üks alltoodud isikutest:

- 1) maa omanik (v.a kui maa on koormatud hoonestusõiguse või kasutusvaldajaga);
- 2) kuni 2006. aasta 31. detsembrini maa kasutaja, kelle maa-kasutus ei ole ümber vormistatud maareformi seadusega ettenähtud korras;
- 3) hoonestaja;
- 4) kasutusvaldaja.

Maamaksukohustuse tekkimiseks peavad olema täidetud kolm tingimust:

- 1) maatükile on määratud maksustamishind ning vastav haldusakt on isikule kätte toimetatud;
- 2) kohalik omavalitsusüksus on kehtestanud maksumäära ning
- 3) maksuhalduri piirkondlik struktuuriüksus on saatnud maksumaksjale maksuteate.

Maksumaksja peab maamaksu tasuma maksuteate alusel 1/3 suuruste osadena **15. aprilliks, 15. juuliks ja 15. oktoobriks**. Maksumäärad võivad olla kehtestatud sõltuvalt kohalikust omavalitsusüksusest vahemikus 0,1% kuni 2,5% maa maksustamishinnast aastas (haritava maa ja loodusliku rohumaa maamaksu määr on vahemikus 0,1-2,0%). Konkreetse **maksumäära kehtestab kohaliku omavalitsuse volikogu** hiljemalt maksustamisaasta 31. jaanuariks (kui selleks ajaks ei ole maksumäära kehtestatud, siis rakendatakse eelmise aasta määra). Maksumaksjad, kes ei ole maamaksuteadet 15. aprilliks kätte saanud, on kohustatud sellest 30 päeva jooksul teavitama maa asukohajärgset maksuhalduri piirkondlikku struktuuriüksust. Kui maa omanik või kasutaja vahetub jooksval aastal enne 1. juulit,

**Kes peab
maamaksu
maksma**

**Makstakse
kolm korda
aastas**

**Maamaksu
määra
kehtestab
kohalik
omavalitsus**

⁵ Maamaksuga seonduvat reguleerib maamaksuseadus.

siis tekib uuel omanikul või kasutajal maksukohustus 1. juulist. Kui aga pärast esimest juulit, siis lasub terve aasta maksukohustus endisel omanikul või kasutajal.

Kohalik omavalitsus võib teatud tingimustel vabastada maamaksust pensioni saaja tema kasutuses olevalt elamumaalt linnas kuni 0,1 ha või vallas kuni 1,0 ha ulatuses ja repressseeritu ja repressseerituga võrdsustatud isiku tema kasutuses oleva elamumaa osas. Isiku taotluse vaatab isiku kirjaliku avalduse alusel läbi ja otsustab valla- või linnavalitsus volikogu poolt kehtestatud ulatuses ja korras.

Käesoleva ülevaate koostamisel kasutatud kirjandus

1. L. Lehis. Kommenteeritud maksuseadused 2005. Kogumiku koostajad ja tekstide toimetajad M. Huberg ja I. Raudjärv. OÜ Casus, 2005 Tartu.
2. Maksu- ja Tolliamet: Korduma kippuvad küsimused. – Arvuti-võrgus kättesaadav: <http://www.emta.ee/?id=1206> (seisuga: 06.03.2006).
3. H. Öunpuu. Kui maksuamet kontrollib teid. – Maksumaksja nr 9 (71) 2003, lk 26 – 27.

Kust on võimalik saada lisainformatsiooni?

Maksualast teavet füüsiliste isikute maksustamise kohta saab Maksu- ja Tolliameti telefoninumbriilt 8800 811 (üldinfo 1811) ja e-posti aadressilt fyysisik@emta.ee.

Lisainformatsioon, nagu maksuhalduri tulukontode numbrid, deklaratsioonivormid, õigusaktide kommentaarid jms, on kättesaadav Maksu- ja Tolliameti veebilehel: <http://www.emta.ee>

Maksu- ja Tolliameti Keskuse aadress:
Narva mnt 9j, 15176 Tallinn
Telefon: 683 5700
Faks: 683 5709
E-post: emta@emta.ee

Samuti leiab maksualast teavet Eesti Vabariigi Rahandusministeeriumi veebilehelt: <http://www.fin.ee>

Suur-Ameerika 1, Tallinn 15006
Telefon: 611 3558
Faks: 696 6810
E-post: info@fin.ee

Maksuõigusaktid on kättesaadavad veebilehelt: <http://www.riigiteataja.ee>

Olulisemad maksuõigusaktid füüsilisele isikule on:

1. tulumaksuseadus;
2. maksukorralduse seadus;
3. maamaksuseadus;
4. sotsiaalmaksuseadus;
5. töötuskindlustuse seadus;
6. kogumispensionide seadus;
7. kohalike maksude seadus.

Mittetulundusühingu Eesti Maksumaksjate Liit kohta saab teavet veebilehelt: <http://www.maksumaksjad.ee>

Maksumaksjate Liit annab oma liikmetele tasuta õigusabi (sealhulgas õigusabi maksuhalduri haldusakti ja toimingu vaidlustamisel).

MTÜ Eesti Maksumaksjate Liit
Ahtri 6a 10151 TALLINN
telefon 626 4190
faks 626 4199
e-post info@maksumaksjad.ee

Lapse õigused

Noorte õigused ja haridus

Lastekaitse

Laste õigused ja kohustused on sätestatud Eesti Vabariigi lastekaitse seaduses. Seadus peab lapseks kuni 18-aastaseid inimesi.

Igal lapsel on sünnipärane **õigus elule, tervisele, arengule, tööle ja heaolule**.

Sünnihetkest alates on igal lapsel **õigus oma nimele, rahvusele, rahvuskultuurilisele üldharidusele**, oma vanematele ja hooldamisele oma vanemate poolt.

Lastel on **võrdne õigus saada abi ja hooldust** ning areneda, sõltumata soost ja rahvusest ning sellest, kas nad elavad täisperekonnas või üksikvanemaga, kas nad on lapsendatud või hooldatavad, kas nad on sündinud registreeritud või registreerimata abielust, kas nad on terved, haiged või puudega.

Lapsel on **mõtte-, südametunnistuse-, usu- ja sõnavabadus**. Lapsel on õigus ja tal peab olema võimalus otsida, saada ja jagada mitmekülgset humanistlikku informatsiooni, osaleda organisatsioonides ja liikumistes.

Igal lapsel on **õigus puhkusele ja jõudeajale**, mida ta kasutab eakohaseks, meelepäraseks tegevuseks olenevalt tervisest, soovidest ja võimalustest. Lapsele tuleb tagada võimalused ja tingimused mänguks.

Lapsel on **õigus isiklikule elule, suhtlus- ja sõprusringile**. Lapse õigust eraelule ei tohi kahjustada meelevaldse või ebaseadusliku sekkumisega, riivates lapse au, väärikust, kiindumusi ja head mainet. Korduv jõhker sekkumine lapse eraellu võib olla aluseks administratiiv- või distsiplinaarvastutusele võtmiseks või vanemlike õiguste äravõtmiseks.

Laps peab olema kaitstud majandusliku eksploateerimise eest ja töö eest, mis on ohtlik, üle jõu käiv või kahjustab tema arengut või segab õppimist. Laps ei või olla kehalise ega vaimse eksploateerimise objektiks.

Orvul või vanemliku hoolitsuseta lapsel on õigus täielikule riiklikule ülalpidamisele.

Lapsel on õigus ise või enda poolt valitud esindajate kaudu osa võtta lastekaitseprogrammide väljatöötamisest.

Laps peab:

- täitma oma põhiseaduslike kohustusi Eesti Vabariigi ees (näiteks õppima);
- lugupidavalt suhtuma riigikorda ja tema seadustesse;
- hoidma kultuuriväärtusi ja elukeskkonda;
- kinni pidama väärika käitumise tavadest ja järgima elu-, töö- ja õpikoha reegleid;

Laps peab austama oma vanemaid ja kasvatajaid, nagu ka nemad peavad austama oma lapsi. Laps peab aitama oma abivajavaid vanemaid, vanavanemaid, õdesid-vendi ja üleskasvatajaid. **Laps on täisväärtuslik ühiskonna liige.** Tema kohustused ühiskonna ees küpsevad koos eaga. Oma õiguste kasutamisel ei tohi laps kahjustada teiste laste ega täiskasvanute seaduslike huve ja õigusi.

Laps on kohustatud järgima avalikku korda. Alla 16-aastaselt alaealisel on keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikes kohtades kella 23:00-6:00. Ajavahemikus 01. juuni – 31. august on alaealisel keelatud viibida ilma täiskasvanud saatjata avalikes kohtades kella 24:00-5:00.

Kohalikul omavalitsusel on õigus öist liikumiskiirangut ajutiselt lühendada.

Põhihariduse omandanud laps, kes ei soovi või ei ole võimeline jätkama õpinguid, saab tööle asuda vastavalt seadusele.

Mis on haridus?

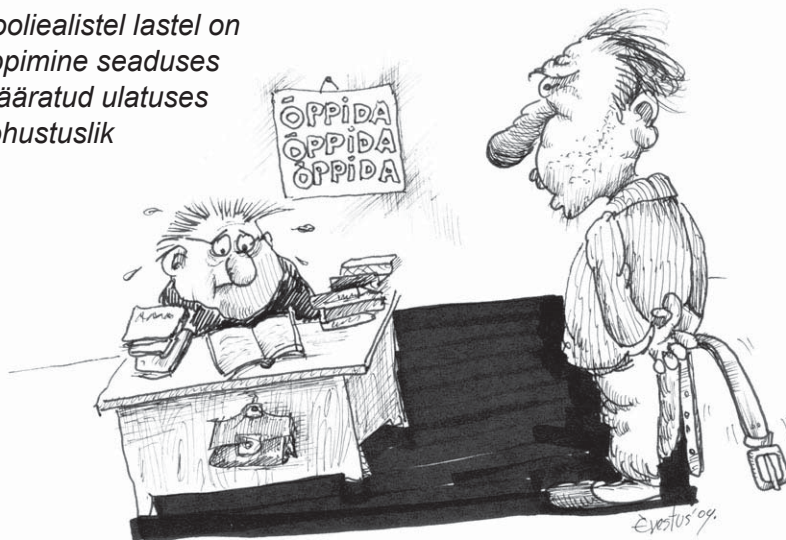
Haridus on õppeprogrammidega ettenähtud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust kontrollib.

Õppimine on kooliealistel lastel **kohustuslik** ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta. Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole. Eesti Vabariigi lastekaitseseaduse kohaselt tagavad riik ja kohalik omavalitsus orbudele ning vanemliku hoolitsuseta lastele täieliku riikliku ülalpidamise, võimaluse õppida ja saada haridust.

Lapse kohustused

Mis on haridus?

Kooliealistel lastel on õppimine seaduses määratud ulatuses kohustuslik

Avalikud haridusasutused võimaldavad oma õpilastel ja üliõpilastel kasutada oma asutuse õpperuume ja -vahendeid ning spordi- ja kultuurirajatisi tasuta.

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust.

Õppekeele vähemusrahvuse õppeasutuses valib õppeasutus.

Üldharidus

Üldharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ning käitumisharjumiste süsteem, mis võimaldab inimesel kujuneda pidevalt arenevaks isiksuseks, kes on suuteline elama väärikalt, austama iseennast, oma perekonda, kaasinimesi ja loodust, valima ning omandama talle sobivat elukutset, tegutsema loovalt ning kandma kodanikuvastutust.

Kutseharidus

Kutseharidus on teatud erialal töötamiseks, teatud kutse saamiseks, teatud ametikohale kandideerimiseks või selle säilitamiseks vajalike teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisharjumiste süsteem, mille omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks.

Huvialaharidus

Huvialaharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisharjumiste kogum, mis lisaks üld- ja kutseharidusele loob täiendavaid eeldusi isiksuse arenguks, samuti aitab inimesel elu ja tööga toime tulla.

Üldnõuded kooliastmeti

Põhihariduse ja üldkeskhariduse standardid kehtestatakse põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavaga kooliastmeti.

Kooliastmed on:

- I kooliaste - 1.-3. klass;
- II kooliaste - 4.-6. klass;
- III kooliaste - 7.-9. klass;
- gümnaasium - 10.-12. klass.

Põhikoolis, põhikooli üksikutes astmetes ja põhikooli üksikutes klassides võib õppekeeleks olla mis tahes keel kohaliku omavalitsuse volikogu ja riigikoolides haridus- ja teadusministri otsustuse alusel. Vastava **ettepaneku** kohaliku omavalitsuse volikogule või haridus- ja teadusministrile **teeb kooli hoolekogu**.

Gümnaasiumiastme **õppekeel** on põhikooli- ja gümnaasiumi-seaduse järgi eesti keel, venekeelsete gümnaasiumide üleminek eestikeelsele õppele algab praegu kehtiva seaduse kohaselt alles alates 2007/2008 õppeaastast.

Gümnaasiumi **õppekeel** on eesti keel, kuid munitsipaalkooli gümnaasiumiastmes ja munitsipaalkooli gümnaasiumiastme üksikutes klassides võib õppekeeleks olla mis tahes keel. Loa mis tahes keeles toimuvaks õppetööks annab Vabariigi Valitsus kohaliku omavalitsuse volikogu taotluse alusel. Ettepaneku kohaliku omavalitsuse volikogule teeb gümnaasiumi hoolekogu.

Eesti keel loetakse kooli õppekeeleks, kui vähemalt 60% õppekava mahust õpetatakse eesti keeles. See tähendab, et 40% õppeainete mahust võib jääda venekeelseks. Seega tagab Eestis riik vene keeles nii alg-, põhi- kui ka keskkooliduse. Venekeelseid rühmi on ka kutse- ja kõrgkoolides.

Koolis või klassis, kus õpe ei toimu eesti keeles, on eesti keele õpe 1. klassist alates kohustuslik.

Koolikohustusele üldnõuded

Koolikohustuslik on laps, kes jooksva aasta

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel

Õppekeel

Põhiharidus on kohustuslik

<p>Kooli valib vanem</p>	<p>1. oktoobriks saab seitsmeaastaseks. Õpilane on kooli-kohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Lapsevanem võib nõustamiskomisjonilt taotleda koolikohustuse edasilükkamist. Kool tagab õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse.</p> <p>Riik ja kohalikud omavalitsused peavad tagama soovijatele võimaluse keskhariduse omandamiseks. Vanemate soovil võib esimesse klassi vastu võtta lapse, kes on jooksva aasta 30. aprilliks saanud kuueaastaseks. Eestis elava välisriigi kodaniku ja kodakondsuseta isiku laps, välja arvatud välisriigi esindaja laps, on koolikohustuslik.</p> <p>Vanemad on kohustatud looma lapsele kodus soodsad tingimused õppimiseks ja koolikohustuse täitmiseks. Lapse koolikohustuse täitmata jätmise eest karistatakse tema vanemaid. Vanematele on koolikohustusliku lapse jaoks kooli valik vaba, kui soovitud koolis on vabu kohti. Kool on kohustatud tagama õppimisvõimalused igale kooli teeninduspiirkonnas elavale koolikohustuslikule lapsele. Kooli teeninduspiirkonna kinnitab kohaliku omavalitsuse volikogu. Mitut omavalitsusüksust teenindava kooli teeninduspiirkonna kinnitavad ühiselt vastavad valla- või linnavolikogud. Koolikohustust võib täita ka kodus õppides. Koduõppe korra kehtestab haridus- ja teadusminister määrusega.</p>
<p>Koolilõuna</p>	<p>Riigieelarves nähakse ette toetus põhiharidust omandavate õpilaste ning võimaluse korral üldkeskharidust omandavate õpilaste koolilõuna kulude katmiseks. Riigikoolide õpilaste toitlustuskulud kaetakse riigieelarvest. Alates 2006. aasta 1. septembrist laieneb õigus tasuta koolitoidule ka põhikoolijärgses kutseõppes õppivatele noortele.</p>
<p>Laste-vanemate ja kooli-suhtlemine</p>	<p>Kooli ja kodu koostöö koordineerimiseks kutsub kooli juhtkond (klassijuhataja) kokku vanemate koosoleku vähemalt üks kord aastas. Kui kolmandik klassi õpilaste vanemaid nõuab, on kooli juhtkond kohustatud kokku kutsuma selle klassi õpilaste vanemate koosoleku. Vähemalt üks kord õppeaasta jooksul viiakse õpilasega koolis läbi arenguvestlus, mille üldeesmärk on õpilase arengu toetamine. Õpilasega läbiviidavast arenguvestlusest võtab osa lapsevanem (eestkostja, hooldaja) ja õpilase klassijuhataja, kaasatakse ka teisi õpetajaid ja koolitöötajaid ning vajadusel õpilase elukohajärgse valla- või linnavalitsuse sotsiaalabi ja -teenuseid korraldava struktuuriüksuse esindajaid või ametiisikuid.</p> <p>Õpilane on kohustatud täitma kooli kodukorda.</p> <p>Õpilastele avaldatakse tunnustust ja laitust haridusministri määrusega.</p>

ses, kooli põhimääruses ja kooli sisekorraeeskirjas ettenähtud korras.

Õpilasele väljastatakse õppeasutuses õppimise perioodiks õpilaspilet.

Usuõpetuse õppimine ja õpetamine on vabatahtlik. Kool on kohustatud usuõpetust õpetama, kui seda soovivad õpilasi on kooliastmes vähemalt 15.

Õpilase üldised õigused koolis

Õpilasel on õigus:

- valida oma huvidele ja võimetele vastav kool, valida õppeaineid koolis õpetatavate valikainete piires või õppida individuaalõppekava järgi;
- moodustada koolis **õpilasesindus**, samuti moodustada ühinguid, klubisid, stuudioid ja ringe, mille sihid ja tegevus ei ole vastuolus kooli ja kodu kasvatustaotlustega;
- osaleda valitud õpilasesindajate kaudu koolielu probleemide lahendamises, gümnaasiumiõpilastel olla valitud kooli hoolekogusse;
- saada ettenähtud korras ainelist abi selleks eraldatud summadest või fondidest;
- saada sõidu- ja muid soodustusi;
- saada koolist teavet koolikorralduse ja õpilase õiguste kohta, samuti esmast teavet õppimisvõimaluste kohta;
- pöörduda oma õiguste kaitseks haridus- ja teadusministeeriumi, maavanema või lastekaitseorganisatsioonide poole;
- õpilasel ja tema vanematel on õigus õppenõukogu otsusega nõustumatuse, samuti õpetamist ja kasvatamist puudutavate vaidlusküsimuste korral pöörduda kooli hoolekogu ja kooli üle riiklikku järelevalvet teostava ametiisiku poole.

Õppekoormus

Ühes õppenädalas on viis õppepäeva. Õpilase nädalakoormus õppetundidena määratakse kooli õppekavaga. Õpilase väikseim lubatud nädalakoormus gümnaasiumiastmes on 32 tundi.

Õpilase suurim lubatud nädalakoormus põhikooliklassides on:

1. klassis	20 tundi;
2. klassis	23 tundi;
3. – 4. klassis	25 tundi;
5. klassis	28 tundi;
6. – 7. klassis	30 tundi;

**Õpilase
õigused**

**Nädala-
koormuse
määrab
õppekava**

3 – 4,5 kg

Teine vahetus
peab lõppema
hiljemalt
kell 20:00“Külma-
pühad”

- 8. klassis 32 tundi;
- 9. klassis 34 tundi.

Klassi täituvuse ülemine piirnorm on põhikooliastmes 24 õpilast ja gümnaasiumiastmes 36 õpilast. Kui kahe või enama klassi õpilaste arv kokku on 20 või alla selle, moodustatakse nendest õpilastest liitklass. Liita on lubatud 1. – 4., 3. – 6. ja 5. – 9. klasse.

Koolitee pikkus ja koolikoti raskus

Õpilase jalgsi läbitav koolitee ei tohi olla pikem kui 3 km. Pikema koolitee puhul korraldab kohalik omavalitsus õpilase igapäevast vedu lähimasse kooli ja tagasi koju juhul, kui õpilase kooli ja kodu vahel puudub regulaarne või kooli õppekorraldusega sobiv bussi-liin või kui koolil puuduvad internaadiruumid.

Koolikoti lubatud raskus (koos sisuga) on:

- 1. – 3. klassi õpilastel kuni 3,0 kg
- 4. – 6. klassi õpilastel kuni 3,5 kg
- 7. – 9. klassi õpilastel kuni 4,5 kg

Õppepäeva korraldus

Õppetunnid algavad koolis kell 8.00 või hiljem. Õppetunnid (45 minutit) vahelduvad vahetundidega, mis ei tohi olla lühem kui 10 minutit. Söögivahetund kestab vähemalt 20 minutit ja on soovitatavalt 3. – 4. vahetunnil.

Kui koolis ei jätku ühes vahetuses piisaval arvul õpilaskohti, võib kooli õppetegevust korraldada kahes vahetuses. Teise vahetuse tunnid lõpevad hiljemalt kell 20:00.

Ühe õppepäeva tunniplaanis peavad humanitaarained vahelduma reaali- ja oskusainetega, arvestades, et üldjuhul on õpilase õpi- ja töövõime suurem päeva esimesel poolel ning teisipäeval ja kolmapäeval.

Välis- ja siseõhu temperatuuri mõju õppetegevuse korraldamisele

Kui klassiruumi õhutemperatuur langeb alla 15 °C, tohib:

- 5. – 12. klassi õpilaste õppetunde lühendada;
- 1. – 4. klassi õpilaste õppetunnid ära jätta.

Õppetunnid jäetakse ära kui:

- 1. klassiruumi õhutemperatuur on alla 13 °C.
- 2. välisõhu temperatuur on:
 - miinus 20 °C ja madalam maakooli 1. – 4. klassis;
 - miinus 25 °C ja madalam maakooli 5. – 9. klassis;

miinus 24 °C ja madalam linnakooli 1. – 4. klassis;
miinus 28 °C ja madalam linnakooli 5. – 9. klassis.

Madalast välisõhu temperatuurist hoolimata kooli tulnud õpilastele korraldatakse kojusaatmise võimaluseni erinevaid tegevusi.

Kehalise kasvatuse tunde võib talvel õues läbi viia õhutemperatuuril:

1. – 4. klassi õpilastele kuni miinus 15 °C vaikse ilmaga;
5. – 9. klassi õpilastele kuni miinus 18 °C;
5. – 12. klassi õpilaste suusatunnid kuni miinus 18 °C vaikse ilmaga.

Hindamine

Õpilaste hindamist koolis reguleeritakse ministri määrusega „Õpilaste hindamise, järgmisse klassi üleviimise ning klassikursust kordama jätmise alused, tingimused ja kord“.

Teadmiste ja oskuste hindamise eesmärk on:

- 1) innustada ja suunata õpilast sihikindlalt õppima;
- 2) suunata õpilase enesehinnangu kujunemist, toetada edasise haridustee valikut;
- 3) suunata õpetaja tegevust õpilase õppimise ja individuaalse arengu toetamisel;
- 4) anda tagasisidet õpilase õpiedukusest ja toetada õpilase arengut.

Käitumise ja hoolsuse hindamise eesmärk on:

- 1) suunata õpilast järgima üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnorme ning täitma kooli kodukorra nõudeid;
- 2) motiveerida õpilast hoolikalt täitma õppeülesandeid.

Kooli õppekavas sätestatud õpilaste hindamise põhimõtted ja kord on avalikustatud kooli kodulehel.

Teadmiste ja oskuste hindamise põhimõtteid ja korda tutvustavad õpilastele klassiõpetajad ja aineõpetajad. Õppeveerandi, poolaasta või kursuse algul teeb õpetaja õpilastele teatavaks õppeaine nõutavad teadmised ja oskused, nende kontrollimise aja ja vormi. Käitumise ja hoolsuse hindamise põhimõtteid ja korda tutvustab õpilastele klassijuhataja. Õpilasel on õigus saada õpetajatelt teavet oma hinnete kohta. Lapsevanemal on õigus saada teavet õpilase teadmiste ja oskuste ning käitumise ja hoolsuse hindamise põhimõtete ja korra kohta ning saada teada oma lapse hindeid või tema teadmiste ja oskustele antud hinnanguid.

Teadmiste ja oskuste hindamisel kasutatakse hindeid viiepallisüsteemis.

Teadmised ja oskused

Käitumine ja hoolsus

Sõnalised hinnangud

Põhikooli 1. ja 2. klassis õpilaste teadmiste ja oskuste hindamisel võib mõnes või kõigis õppeainetes kasutada hinnete asemel suulisi ja kirjalikke **sõnalisi hinnanguid**. Sõnaliste hinnangute kasutamine on sätestatud kooli õppekavas. Toimetuleku riikliku õppekava rakendamise korral kasutatakse hindamisel ainult sõnalisi hinnanguid.

Kui hindamisel tuvastatakse kõrvalise abi kasutamine või mahakirjutamine õpilase poolt, võib vastavat suulist vastust (esitust), kirjalikku või praktilist tööd, praktilist tegevust või selle tulemust hinnata hindegaga «nõrk», kui see on ettenähtud kooli õppekavas.

Kool võib viiepallisüsteemi asemel kasutada koolisisest teistsugust hindedüsteemi. Kasutatav hindedüsteem ja hinnete teisendamine viiepallisüsteemi sätestatakse kooli õppekavas.

Viiepallisüsteem

Teadmiste ja oskuste **hinded viiepallisüsteemis**:

Hindegaga «5» («väga hea») hinnatakse suulist vastust (esitust), kirjalikku või praktilist tööd, praktilist tegevust või selle tulemust, kui see on täiel määral õppekava nõuetele vastav. Kui õpitulemuse hindamisel kasutatakse punktiarvestust, hinnatakse õpitulemust hindegaga «5», kui õpilane on saanud 90 – 100% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga «4» («hea») hinnatakse õpitulemust, kui see on üldiselt õppekava nõuetele vastav, kuid pole täielik või esineb väiksemaid eksimusi. Kui õpitulemuse hindamisel kasutatakse punktiarvestust, hinnatakse õpitulemust hindegaga «4», kui õpilane on saanud 70–89% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga «3» («rahuldav») hinnatakse õpitulemust, kui see on üldiselt õppekava nõuetele vastav, kuid esineb puudusi ja vigu. Kui õpitulemuse hindamisel kasutatakse punktiarvestust, hinnatakse õpitulemust hindegaga «3», kui õpilane on saanud 45 – 69% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga «2» («puudulik») hinnatakse õpitulemust, kui see on osaliselt õppekava nõuetele vastav, esineb olulisi puudusi ja vigu. Kui õpitulemuse hindamisel kasutatakse punktiarvestust, hinnatakse õpitulemust hindegaga «2», kui õpilane on saanud 20 – 44% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindegaga «1» («nõrk») hinnatakse õpitulemust, kui see ei vasta õppekava nõuetele. Kui õpitulemuse hindamisel kasutatakse punktiarvestust, hinnatakse õpitulemust hindegaga «1», kui õpilane on saanud 0 – 19% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Õppeveerandi, poolaasta või kursuse õpitulemuste omandamist kontrollivate kirjalike tööde (kontrolltööd) aeg kavandatakse kooskõlastatult teiste õppeainete õpetajatega. **Järelevastamine** või järeltööde sooritamine toimub kooli õppekavas määratud korras.

Põhikooli 8. ja gümnaasiumi 10. ja 11. klassi õpilastele võib kool ühes õppeaines läbi viia üleminekueksami. Eksami nõuded, läbi viimise tingimused ja kord määratakse kooli õppekavas.

Õpilast, kes õpib individuaalse õppekava järgi, hinnatakse vastavalt individuaalses õppekavas ette nähtud hindamise korrale.

Kokkuvõttev hinne ja hindamise üldjuhud

Kokkuvõttev hinne on õppeaine õppeveerandi-, poolaasta-, kursuse- ja aastahinne ning kooliastmehinne.

Kokkuvõttev hindamine 1. – 3. kooliastmel

1. – 3. kooliastmel hinnatakse õpilase õpitulemusi vastavas õppeaines kokkuvõtvalt veerandi- ja aastahindega.

Veerandihinne pannakse välja õppeveerandi lõpul antud õppeveerandi jooksul saadud hinnete alusel. Aastahinne pannakse välja antud õppeaasta jooksul saadud veerandihinnete alusel enne õppeperioodi lõppu.

Õppeaines, mida õpitakse ühe nädalatunniga, võib õppeveerandi lõpus jätta hinne välja panemata. Sellisel juhul pannakse järgmise õppeveerandi lõpul veerandihinne välja kahe eelnenud õppeveerandi jooksul saadud hinnete alusel.

Kui õpilase hindamisel kasutatakse hinnete asemel sõnalisi hinnanguid antakse õpilase teadmiste ja oskuste õppeveerandi lõpul kirjalikult kokkuvõtvaid sõnalisi hinnanguid. Õppeveerandite lõpul antud sõnaliste hinnangute alusel antakse enne õppeperioodi lõppu kokkuvõtvaid sõnalisi hinnanguid kogu õppeperioodi kohta.

Õpilasele, kelle veerandihinne on «puudulik» või «nõrk», kellele on antud samaväärne sõnaline hinnang või on jäetud hinne välja panemata, koostatakse selles õppeaines individuaalne õppekava või määratakse mõni muu tugisüsteem (nt logopeediline abi, parandusõpe jm) vastavalt kooli õppekavas sätestatule, et aidata omandada nõutavad teadmised ja oskused.

Kui õppeaine veerandihinne on jäänud välja panemata ja õpilane ei ole kasutanud võimalust järele vastata, loetakse aastahinde väljapanekul antud õppeveerandi vältel omandatud teadmised ja oskused vastavaks hinnele «nõrk».

Veerandi- ja aastahinne

Individuaalne õppekava

**Kokkuvõtvad
hinded
gümnaa-
siumis**

9. klassi õpilasele pannakse aastahinded välja enne lõpueksamite toimumist, välja arvatud õppeainetes, milles õpilane jäetakse täiendavale õppetööle.

**Kokkuvõttev hindamine
gümnaasiumiastmel**

Gümnaasiumiastmes hinnatakse õpilase õpitulemusi vastavas õppeaines kokkuvõtvalt kursuse- ja kooliastmehindega. **Kursusehinne** pannakse välja kursuse jooksul saadud hinnete alusel. **Kooliastmehinne** pannakse välja õppeaine 10. – 12. klassi kursusehinnete alusel.

Kui kursusehinne on jäänud välja panemata ja õpilane ei ole kasutanud võimalust järele vastata, loetakse kooliastmehinde välja panekul antud kursuse vältel omandatud teadmised ja oskused vastavaks hindele «nõrk».

Õppeaines, milles riigieksam toimub väljaspool eksamiperioodi, pannakse 12. klassi õpilasele kooliastmehinne välja enne riigieksami toimumist. Teiste õppeainete kooliastmehinded pannakse välja enne õppeperioodi lõppu. Õppeainetes, milles õpilane jäetakse täiendavale õppetööle, pannakse kooliastmehinne välja pärast täiendava õppetöö lõppu.

Õpilase käitumist ja hoolsust hinnatakse päevase õppevormiga koolis.

Põhikoolis hinnatakse õpilase käitumist ja hoolsust, gümnaasiumiastmes ainult käitumist. Käitumise hindamise aluseks on kooli kodukorra täitmine ning üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnormide järgimine koolis. Hoolsuse hindamise aluseks on õpilase suhtumine õppeülesannetes: kohusetundlikkus, töökus ja järjekindlus õppeülesannete täitmisel.

**Hinnete
vaidlustamine**

Õpilasel ja lapsevanemal on **õigus hindeid ja sõnalisi hinnanguid vaidlustada** kümne päeva jooksul peale hinde või hinnangu teada saamist.

Õpilase hindamisega seotud vaidlusküsimusi lahendab kool õpilase või lapsevanema kirjaliku põhjendatud taotluse alusel. Otsusest teavitab kool õpilast ja lapsevanemat kirjalikult viie tööpäeva jooksul pärast otsuse vastuvõtmist.

Kui õpilane või lapsevanem ei ole otsusega nõus, võib ta pöörduda kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle järelevalvet teostava asutuse poole.

Õpilase järgmise klassi üleviimise, täiendavale õppetööle või klassikursust kordama jätmise otsustab kooli õppenõukogu

Õpilane, kes jäeti täiendavale õppetööle viiakse järgmise klassi üle hiljemalt 30. augustiks (v.a individuaalse õppekava alusel õppijad).

Õpilaste järgmise klassi üleviimise tingimused ja kord ning täiendava õppetöö rakendamise põhimõtted ning täiendavale õppetööle jätmise tingimused ja kord gümnaasiumiastmel sätestatakse kooli õppekavas, kuna koolil on õigus läbi viia näiteks ülemineku-eksameid.

Täiendav õppetöö viiakse läbi pärast õppeperioodi lõppu. Täiendava õppetöö raames täidab õpilane õpetaja vahetul juhendamisel spetsiaalseid õppeülesandeid. Täiendava õppetöö tulemusi kontrollitakse ja hinnatakse.

Täiendavale õppetööle jätmise otsustab õppenõukogu enne õppeperioodi lõppu.

1. – 3. kooliastmel jäetakse õpilane täiendavale õppetööle õppeainetes, milles tulenevalt veerandihinnetest või veerandite lõpus antud sõnalistest hinnangutest tuleks välja panna aastahinne «puudulik» või «nõrk» või anda samaväärne kokkuvõttev sõnaline hinnang.

Erandjuhul võib jätta õpilase **klassikursust kordama**, kui

- õpilasel on kolmes või enamal õppeaines pandud välja aastahinne «puudulik» või «nõrk»;
- täiendav õppetöö ei ole tulemusi andnud;
- õppekavaga nõutavate õpitulemuste saavutamiseks ei ole otstarbekas rakendada individuaalset õppekava või muid koolis rakendatavaid tugisüsteeme.

Õppenõukogu kaasab otsuse tegemisel õpilase või tema seadusliku esindaja ning kuulab ära tema arvamuse.

Klassikursust ei jäeta kordama lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) ja toimetuleku riikliku õppekava järgi õppivaid õpilasi ning gümnaasiumiastmel õppivaid õpilasi.

Õppenõukogu:

- arutab läbi ja kiidab heaks kooli arengukava ja õppekava ning kooli üldtööplaani iga õppeaasta algul;
- arutab läbi ja kiidab heaks kooli põhimääruse ning kooli kodukorra ja päevakava;
- annab õppeaasta lõpul hinnangu kooli õppe- ja kasvatus-

“Suvetöö”

Õppe-
nõukogu
pädevus

	<p>tegevuse tulemustele ja teeb kooli juhtkonnale ettepaneku kuid kooli õppe- ja kasvatustegevuse täiustamiseks;</p> <ul style="list-style-type: none"> • otsustab kuni kahes aines mitterahuldava aastahindega 9. klassi õpilase lõpueksamitele lubamise; • otsustab 12. klassi õpilaste koolieksami sooritamise ainealase uurimistöona; • otsustab 12. klassi õpilase eksamiperioodi pikendamise arstitõendi alusel; • otsustab õpilaste tunnustamise õppeperioodi lõpul ja kooli lõpetamisel.
<p>Kiituskiri</p>	<p>Õpilaste tunnustamine</p> <p>Kiituskirjaga «Väga hea õppimise eest» ja kiituskirjaga «Väga heade tulemuste eest üksikus õppeaines» võidakse tunnustada kõikide klasside õpilasi.</p> <p>Kiitusega põhikooli lõputunnistusega tunnustatakse põhikooli lõpetajat, kellel kõigi lõputunnistusele kantavate õppeainete viimane aastahinne ja lõpueksamihinne on «väga hea» ning käitumine «eeskujulik» või «hea».</p>
<p>Kuldmedal</p>	<p>Kuldmedaliga tunnustatakse gümnaasiumilõpetajat, kelle kõigi õppeainete kooliastmehinne on «väga hea» ning käitumine «eeskujulik» või «hea».</p>
<p>Hõbemedal</p>	<p>Hõbemedaliga tunnustatakse gümnaasiumilõpetajat, kellel kuni kahes õppeaines on kooliastmehinne vähemalt «hea» ja ülejäänud õppeainetes «väga hea» ning käitumine «eeskujulik» või «hea».</p>
<p>Õpilasmavalitsuse õigused</p>	<p>Õpilasmavalitsus</p> <p>Õpilasmavalitsus on õpilaste õigus kooskõlas seadusega iseseisvalt otsustada ja korraldada õpilaselu küsimusi, lähitudes õpilaste huvidest, vajadustest, õigustest ja kohustustest. Õpilasmavalitsuse teostamiseks on õpilaskonnal õigus valida õpilasesindus, kes esindab õpilaskonda koolisisestes suhetes ning suhetes rahvuslike ja rahvusvaheliste organisatsioonide, asutuste ja isikutega. Õpilasesinduse ülesanded ja valimise korra sätestab õpilasesinduse põhimäärus, mille kiidab heaks kooli hoolkogu (nõukogu) ning kinnitab direktor.</p> <p>Õpilaskonnal on õigus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • moodustada teiste õpilaskondadega liite ja organisatsioonide õigusaktides sätestatud alustel ja korras; • astuda vastavate rahvusvaheliste organisatsioonide liikmeks või arendada nendega koostööd; • otsustada ja korraldada kõiki muid õpilaselu puudutavaid

küsimusi, mis seaduse ja seaduse alusel antud õigusakti kohaselt kuuluvad õpilaskonna pädevusse ning mis ei ole samadel alustel antud kellegi teise otsustada ja korraldada.

Eesti Õpilasomavalitsuste Liit

Eesti Õpilasomavalitsuste Liit (EÕOL) on 1998. aastal asutatud suurim Eesti õpilaste esindusorganisatsioon. Liidu missiooniks on seista õpilaste huvide eest, kaitsta nende õigusi ning edendada õpikeskkonda ja koolielu. Toetatakse õpilasesinduste arengut ning seistakse nende järjepidevuse eest. Oma tegevusaastate jooksul on arendanud õpilasomavalitsuste liikumist kui võimalust osaleda aktiivselt koolielu kujundamisel ning saada esmaseid juhtimis- ja meeskonnatöökogemusi.

Miks?

Eesti Õpilasomavalitsuste Liidul on mitmeid tegevuseesmärke:

- esindada õpilaste vajadusi ja arvamusi avalikkuse ees ning suhetes riigiasutustega;
- aidata kaasa õpilasesinduste koostööle, kogemuste vahetamisele ja arengule;
- seista õpilasesinduste jätkusuutliku tegevuse eest; kaitsta õpilaste ja õpilasesinduste õigusi;
- seista hariduse kvaliteedi, õpikeskkonna parandamise ja õpimotivatsiooni tõstmise eest;
- muuta õpilaste enda aktiivsusel koolielu huvitavamaks ja mitmekesisemaks;
- anda võimalus saada juhtimis- ja meeskonnatöö kogemusi läbi mitteformaalse hariduse;
- informeerida õpilasi Eesti ja rahvusvahelise hariduselu kohta;
- parandada õpilaste vaba-aja sisustamise võimalusi, tihendada õpilaste omavahelist suhtlemist.

Kuidas?

EÕOL püüab saavutada oma eesmärke tehes koostööd ministriumite, kohalike omavalitsuste ja riigiasutustega; korraldades ümarlaudu, koolitusseminare, õpilaskonverentse, laagreid; suheldes meediaga; saates õpilasi välismaale konverentsidele ja laagritesse, viies läbi mitmesuguseid projekte (nt ISIC kaardid, Arvuti õpilasomavalitsusele, integratsiooniprojektid, ümarlauad UNICEFig, „Õpilaste õigused“, mis hõlmab koolituste seeriat Eesti Õpilasomavalitsuste Liit 44 ja teatmiku väljaandmist, „101 Last Toompeale“, „Roheline kooliõu“, „Koolitants“ jt).

Eesti õpilaste
esindus-
organisat-
sioon

EÕOLI töös ning eesmärkide saavutamisel saavad kaasa lüüa kõik aktiivsemad õpilased, kes selleks soovi avaldavad.

Kontaktandmed: Eesti Õpilasomavalitsuste Liit
Kõleri 8, Tallinn 10150
Telefon: 601 5300
e-mail: escu@escu.ee
Kodulehekülg: www.escu.ee

Hoolekogu

Hoolekogu koosseis

Munitsipaalkooli hoolekogu moodustab valla- või linnavalitsus. Kooli hoolekogu on alaliselt tegutsev organ, kelle ülesanne on kooli pedagoogide, valla- või linnavolikogu, vanemate, vilistlaste ja kooli tegevust toetavate organisatsioonide ühine tegevus kooli õppe- ja kasvatustegevuse jälgimisel ning õppe- ja kasvatustegevuseks paremate tingimuste loomisele kaasaaitamisel.

Hoolekogusse valitakse viis vanemat, vilistlaste ja kooli toetavate organisatsioonide esindajat vanemate üldkoosoleku otsusel.

Hoolekogu koosolekutest võivad osa võtta õpilasesinduse esindajad, kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle riiklikku järelevalvet teostavad ametiisikud, valla- või linnavalitsuse haridusküsimustega tegelevad ametiisikud ning teised isikud hoolekogu esimehe, tema äraolekul aseesimehe loal.

Kooli järjepideva arengu tagamiseks koostab kool koostöös hoolekogu (nõukogu) ja õppenõukoguga kooli arengukava. Sellega määratakse: kooliarenduse põhisuunad ja -valdkonnad ning tegevuskava kolmeks aastaks.

Otsustus- pädevus

Hoolekogu osaleb arenguveestluste läbiviimise tingimuste ja korra kehtestamises, üksikute ainete õppekeele otsustamisel, kinnitab näiteks õpetajate, ja kooli juhtkonna valimise konkursi korra jmt.

Direktor on hoolekogu ees aruandekohustuslik.

Põhikooli lõpueksamid

Millised eksamid on vaja sooritada põhikooli lõpetamiseks?

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi õppiv 9. klassi õpilane sooritab põhikooli lõpetamiseks ühtlustatud küsimustega ja ülesannetega eksamid. Eksamitööd koostatakse Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse poolt, kuid hinnatakse koolis.

Põhikooli lõpetamiseks sooritab põhikoolilõpetajal **kolm eksamit**:

- eesti keele ja kirjanduse (eesti õppekeelega koolides) või eesti keele kui teise keele eksam (muu õppekeelega koolis);
- matemaatikaeksam;
- õpilase valikul üks valikeksam.

Valikeksamit saab valida järgmiste õppeainete hulgast: võõrkeel (inglise, saksa, vene või prantsuse keel), bioloogia, keemia, füüsika, geograafia, ajalugu, ühiskonnaõpetus.

Põhikooli ühtlustatud küsimustega eksamid toimuvad üldjuhul kooli õppekeeles. Eesti keelest erineva õppekeelega kooli põhikoolilõpetajal on õigus sooritada matemaatikaeksam ja valikeksam eesti keeles.

Muu õppekeelega koolide õpilastel on võimalik **eesti keele lõpuksam ühitada eesti keele oskuse algtaseme eksamiga**. Kui õpilane saab algtasemega ühitatud eksami eest 60 punkti, siis väljastatakse talle **eesti keele oskuse algtaseme tunnistus**.

Eesti keele algtaseme oskuse tunnistus on vajalik Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlemisel ning seda nõutakse nende asutuste töötajatelt, kelle teenistuskohustused või tööülesanded on konkreetset laadi, keelekasutusolukorrad on rutiinsed ja kirjalik töö piirdub tüüpdokumentidega.

Samuti on võimalik põhikoolilõpetajal **ühitada põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpuksam Eesti Vabariigi põhiseaduse ja „Kodakondsuse seaduse“ tundmise eksamiga**, mis on eelduseks kodakondsuse taotlemisel.

Millal toimuvad põhikooli lõpueksamid?

Põhikooli lõpueksamid toimuvad juuni kuus kõikides koolides üheaegselt. Põhikooli lõpueksamite õppeained, vormid ja aja kehtestab haridus- ja teadusminister lõpueksamitele eelneva õppeaasta 25. maiks.

Põhikooli lõpueksamid algavad kell 10:00.

**Põhikooli
lõpetamine**

**Eksamite
toimumise
aeg**

Eksamitele registreerimine

Kuidas registreeruda põhikooli lõpueksamitele?

Põhikoolilõpetaja teatab kooli juhtkonnale **1. märtsiks** õppeaine, milles ta soovib sooritada valikeksami.

Samuti tuleb õpilasel **1. märtsiks** teavitada kooli juhtkonda:

- kui ta soovib eesti keele kui teise keele eksami alusel saada eesti keele oskuse algtaseme tunnistust;
- kui ta soovib ühitada ühiskonnaõpetuse eksami Eesti Vabariigi põhiseaduse „Kodakondsuse seaduse” tundmiseksamiga;
- kui eesti keelest erineva õppekeelega õpilane soovib matemaatika- ja valikeksami sooritada eesti keeles.

5. märtsiks saadavad koolid Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele:

- vormikohase tellimisleheksamimaterjalide saamiseks;
- nende õpilaste nimekirja, kes soovivad eesti keele kui teise keele lõpueksami alusel saada eesti keele oskuse tunnistust;
- nende õpilaste nimekirja, kes soovivad ühitada ühiskonnaõpetuse eksami Eesti Vabariigi põhiseaduse „Kodakondsuse seaduse” tundmiseksamiga.

Erivajadustega (nägemis-, kuulmis-, kõne- või kehapuudega) põhikoolilõpetajate eksamineerimiseks vajalikud tingimused tuleb eksamikeskusele esitada **25. jaanuariks**.

Millistel tingimustel pääseb põhikooli lõpueksamitele?

Põhikooli lõpueksamitele lubatakse kõik õpilased, olenemata õpilase aastahinnetest.

Erivajadus

Mida teha kui õpilasel on vaja eksami sooritamiseks eritingimusi?

Kui õpilasel on nägemis-, kuulmis-, kõne- või kehapuue, siis kool koostöö lapsevanemate ja arstidega selgitab välja, kuidas on õpilasel kõige parem lõpueksamit sooritada.

Erivajadustega põhikoolilõpetaja eksamineerimiseks vajalikud tingimused teatab kool kirjalikult 25. jaanuariks Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele.

Mida teha, kui õpilane ei saa põhikooli lõpueksamit sooritada ettenähtud ajal?

Kui põhikoolilõpetaja haigestub põhikooli lõpueksamite ajal või ei saa sellel osaleda muul direktori poolt mõjuvaks loetud põhjusel

(nt osalemine rahvusvahelistel võistlustel, konkurssidel ja olümpiaadidel), sooritab ta lõpueksami kooli direktori määratud ajal ja kinnitatud materjalide alusel.

Millal ja kuidas saab parandada mitterahuldavat lõpueksamihinnet?

Kui põhikoolilõpetaja saab lõpueksami hindeks „nõrga“ või „puuduliku“, siis peab ta sooritama korduseksami hiljemalt 30. juuniks. Korduseksam toimub koolieksamina, mille materjalid kinnitab kooli direktor. Eksami toimumise kuupäev määratakse kindlaks direktori ja õpilase vastastikusel kokkuleppel. Õpilase taotlusel võib eksam toimuda ka pärast 30. juunit, hiljemalt 25. augustil.

Mis tingimustel väljastatakse põhikooli lõputunnistus?

Põhikooli lõputunnistus antakse õppenõukogu otsusega põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi õppinud 9. klassi õpilasele, kelle õppeainete aastahinded on vähemalt rahuldavad ja kes on positiivselt sooritanud lõpueksamid.

Õpilase või tema seadusliku esindaja kirjaliku avalduse põhjal võib õppenõukogu otsusega anda põhikooli lõputunnistuse ka 9. klassi õpilasele, kellel on kuni kahes aines aasta- või lõpueksamihinneks „nõrk“ või „puudulik“.

Kas põhikooli lõpueksamihinnet saab vaidlustada?

Kui eksaminand ei ole rahul lõpueksami tulemusega, on tal õigus kolme tööpäeva jooksul pärast põhikooli lõputunnistuse väljastamist esitada Haridus- ja Teadusministeeriumile vaie oma lõpueksami tulemuste läbivaatamiseks.

Mis tingimustel lõpetavad põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava järgi õppivad õpilased?

Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) järgi õppivad põhikoolilõpetajad sooritavad põhikooli lõpetamiseks kooli direktori kinnitatud materjalidega järgmised lõpueksamid:

- eesti keele ja kirjanduse või eesti keele kui teise keele eksam;
- matemaatikaeksam;
- kooli poolt kohustuslike õppeainete hulgast valitud põhikooli koolieksam.

Õppeaine, milles eksam toimub, määrab kooli direktor ning teeb selle põhikoolilõpetajale ja seaduslikule esindajale teatavaks enne käimasoleva õppeaasta esimese poolaasta lõppu. Nimetatud lõpueksamid toimuvad kooli direktori määratud ajal.

Põhikooli lõputunnistus antakse õppenõukogu otsusega lihtsusta-

Eksam ebaõnnestus

Lõputunnistus

Lihtsustatud õppekava

**Põhikooli
lõpetamine
õhtukoolis**

**5 eksamit,
sh 3
riigieksamit**

tud õppekava järgi õppinud 9. klassi õpilasele, kelle õppeainete aastahinded on vähemalt rahuldavad ja kes on positiivselt sooritanud lõpueksamid.

Õpilase või tema seadusliku esindaja kirjaliku avalduse põhjal võib õppenõukogu otsusega anda põhikooli lõputunnistuse ka 9. klassi õpilasele, kellel on kuni kahes aines aasta- või lõpueksamiindeks „nõrk” või „puudulik”.

Mis tingimustel lõpetavad põhikooli toimetuleku riikliku õppekava järgi õppivad õpilased?

Toimetuleku riikliku õppekava järgi õppivad õpilased põhikooli lõpueksameid ei soorita ning õppekava läbinud õpilastele antakse õppenõukogu otsusega põhikooli lõputunnistus.

Kuidas toimub põhikooli lõpetamine õhtuses ja kaugõppe vormis või eksternina?

Põhihariduse omandamine õhtuses ja kaugõppe vormis ning kooli lõpetamine eksternina on lubatud koolikohustusliku vanuse ületanud isikutel, kes pole omandanud põhiharidust.

Põhikooli lõpetamine ja põhikooli lõputunnistuse väljastamine toimub samadel tingimustel, mis on päevases vormis õppivatel õpilastel.

Gümnaasiumi lõpueksamid

Mitu eksamit on vaja sooritada gümnaasiumi lõpetamiseks?

Gümnaasiumi lõpetamiseks sooritavad 12. klassi õpilased vähemalt viis gümnaasiumi lõpueksamit, millest vähemalt kolm on riigieksamid. Õpilasel on õigus sooritada kõik lõpueksamid riigieksamina. Ühes aines võib sooritada ainult riigieksami või koolieksami.

Millised on kohustusliku lõpueksamid?

Kõigile gümnaasiumilõpetajatele on kohustuslik eesti keele (eesti õppekeelega koolides) või eesti keele kui teise keele (muu õppekeelega koolides) riigieksam.

Kuni 2008/2009 õppeaastani (k.a) on vene õppekeelega koolide gümnaasiumilõpetajatele kohustuslik lisaks eesti keele kui teise keeleksamile ka vene keele riigieksam.

Eesti keele kui teise keele riigieksamit ei pea sooritama need eesti keelest erineva õppekeelega koolide õpilased, kellele on väljastatud eesti keele oskuse kõrgtaseme eksami tunnistus. Selleks peavad õpilased esitama koolile nimetatud tunnistuse hiljemalt

15. jaanuariks. Kui õpilane loobub eesti keele riigieksami sooritamisest, siis peab ta selle asemel valima mõne muu riigieksami, sest gümnaasiumi lõpetamiseks peab olema sooritatud vähemalt kolm riigieksamit.

Ülejäänud lõpueksamid valib õpilane ise arvestusega, et kolme kohustusliku riigieksami hulgas võib olla ainult üks võõrkeele eksam.

Gümnaasiumi õpilasel on õigus sooritada inglise keele, saksa keele, prantsuse keele või vene keele riigieksam ka juhul, kui ta ei ole seda koolis õppinud.

Riigieksamite valikut õpilane samal aastal muuta ei saa.

Koolieksamid

Millistes ainetes võib sooritada koolieksami?

Koolieksameid võib sooritada

- kõigis riikliku õppekava kohustuslikes õppeainetes,
- nendes valikainetes, mida on gümnaasiumiastmes õpitud vähemalt 105 õppetundi.

Ühe koolieksami võib gümnaasiumilõpetaja sooritada ainealase uurimusena.

Millal toimuvad koolieksamid?

Koolieksamid korraldatakse kooli direktori kinnitatud eksamiplaani järgi. Eksamiplan pannakse õpilastele, õpetajatele ja lastevanematele **tutvumiseks** välja hiljemalt **kaks nädalat enne eksami-perioodi algust**.

Eksamiplaani koostamisel arvestatakse riigieksamite kuupäevi ja põhimõtteid, et:

- 1) ühel päeval võib gümnaasiumilõpetajal olla üks lõpueksam;
- 2) lõpueksamite vahel on vähemalt kolm päeva;
- 3) lõpueksameid ei korraldata pühapäeval.

Kas koolieksamit võib sooritada 11. klassis?

Koolieksami võivad sooritada ka gümnaasiumiõpilased, kes ei ole 12. klassis, kuid kes on eksamiaine gümnaasiumiastme kohustuslikud kursused läbinud. Paljudes koolides on 11. klassi lõpuks läbitud keemia või geograafia kursused ja neis ainetes saab lõpueksami sooritada ka enne gümnaasiumi lõppu.

Mis siis saab, kui koolieksamit ei ole võimalik sooritada eksamiperioodi jooksul?

Kui gümnaasiumilõpetajal ei ole võimalik mõjuvatel põhjustel (haigestumine, osavõtt rahvusvahelisest olümpiaadist või võistlusest)

Koolieksam

Eksami
võib teha kohe
pärast vastava
õppeaine
kursuse
läbimist

**Ainealane
uurimus**

sooritada koolieksamit eksamiperioodi jooksul, võib gümnaasiumi õppenõukogu anda õpilasele loa koolieksamite sooritamiseks individuaalplaani järgi. Individuaalplaani kinnitab gümnaasiumi direktor.

Kuidas sooritada koolieksam ainealase uurimusena?

Ühe koolieksami võib gümnaasiumilõpetaja sooritada ainealase uurimusena. Koolieksami sooritamist ainealase uurimusena saab taotleda kuni III õppeveerandi alguseni.

Uurimuse kirjutamisel määratakse õpilasele juhendaja, kelleks võib olla aineõpetaja või vastava ainevaldkonna spetsialist väljastpoolt gümnaasiumi. Uurimus peab kajastama õpilase oskust iseisvalt mõelda, näha ja luua seoseid, teha järeldusi ja kokkuvõtteid ning peab sisaldama õpilase oma seisukohti.

Uurimusele hinnangu andmiseks määrab vastava õppeaine koolieksamikomisjon kuni kaks retsensenti. Retsensent võib olla õpetaja või ainespetsialist väljastpoolt gümnaasiumi. Töö esitatakse retsensentidele hiljemalt kaks nädalat enne kaitsmist. Retsensendid esitavad töö kohta kirjaliku retsensiooni õpilasele ja koolieksamikomisjonile. Uurimuse juhendaja esitab töö kohta koolieksamikomisjonile oma kirjaliku arvamuse.

Uurimusi kaitstakse sama koolieksamikomisjoni ees, kes võtab vastu selle õppeaine koolieksamit, mida uurimusena taotletakse sooritada. Uurimuse hinnet arvestatakse koolieksamihindena. Uurimust kirjutama asunud õpilasel on õigus oma otsust enne 1. märtsi muuta ning sooritada samas õppeaines koolieksam.

Millal saab parandada mitterahuldavat koolieksamihinnet?

Koolieksamihindeks „nõrga” või „puudulike” saanud õpilane sooritab korduseksami kooli direktori poolt kinnitatud materjalide alusel hiljemalt 25. augustiks. Eksami toimumise kuupäev määratakse kindlaks direktori ja õpilase vastastikusel kokkuleppel.

Koolieksami korduseksamit ei saa asendada riigieksamiga.***Mis tingimustel väljastatakse gümnaasiumi lõputunnistus?***

Gümnaasiumi lõputunnistuse annab kool õppenõukogu otsuse alusel:

- 1) 12. klassi õpilasele, kelle õppeainete kooliastmehinded on vähemalt rahuldavad ja kes on kõik lõpueksamid sooritanud positiivselt;
- 2) õhtuses õppevormis üksikuid õppeaineid õppivale õpilasele, kelle õppeainete lõpueksamihinded on vähemalt rahuldavad ja kes on kõik sooritatud lõpueksamid positiivselt;
- 3) eksternile, kelle aineeksamite hinded on vähemalt rahuldavad ja kes on kõik lõpueksamid sooritanud positiivselt;

**Lõpu-
tunnistus**

- 4) isikule, kellel on õppeainete kooliastmehinded vähemalt rahuldavad, kuid kes eelmisel aastal ei saanud gümnaasiumi lõputunnistust, sest tal jäi riigieksam sooritamata või sooritas ta riigieksami mitterahuldavalt ja kes selle kooli juures, kus ta õppis, on järgmisel õppeaastal positiivselt sooritanud kõik tema poolt sooritatud riigieksamid.

Riigieksamid

Millal toimuvad riigieksamid?

Riigieksamid toimuvad üks kord aastas kevaditi kindlaks määratud kuupäevadel. Riigieksamite õppeained, vormid ja aja kehtestab haridus- ja teadusminister eksamitele eelneva õppeaasta 25. maiks. **Tavaliselt toimub esimene riigieksam aprilli keskel ja viimane juuni keskel.**

Gümnaasiumi riigieksamid algavad kell 10:00.

Kes peale gümnaasiumilõpetajate võivad sooritada riigieksameid?

Riigieksamite sooritamise õigus on ka:

- põhihariduse baasil kutseõppeasutuses lõpukursustel õppivatel õpilastel;
- gümnaasiumide õpilastel, kes pole 12. klassis, kuid kellel on eksamiaine gümnaasiumiastme kohustuslik kursus läbitud;
- kutseõppeasutuste õpilastel, kes ei ole lõpukursusel, kuid kellel on eksamiaine läbitud;
- varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikutel, kes ei ole antud õppeaines riigieksami sooritanud;
- varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikutel, kes soovivad varasema aasta riigieksamitulemust parandada;
- välisriigis Eesti keskharidusele vastava haridustaseme omandanud isikutel.

Millal ja kuidas toimub riigieksamitele registreerimine?

Gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste õpilased

Gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste õpilased ning eksternid teatavad kooli juhtkonnale hiljemalt **20. jaanuariks** õppeained, milles nad soovivad riigieksameid sooritada. Koolid täidavad õpilaste riigieksamivalikute alusel vormikohase registreerimislehe,

**Eksamid
algavad
kell 10:00**

**Kes võib
sooritada?**

Registreerimine

<p>Varem kooli lõpetanud</p>	<p>mille saadavad 25. jaanuariks Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele.</p> <p>Riigieksamite valikut õpilane samal aastal muuta ei saa.</p> <p>Ühiskonnaõpetuse riigieksami valinutel on võimalus sooritada samaaegselt ka kodakondsuse taotlemiseks vajalik Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam. Selleks peab õpilane esitama vastava taotluse koolile 20. jaanuariks.</p> <p>Varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud ja välismaal keskhariduse omandanud isikud esitavad avalduse Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele 20. jaanuariks.</p> <p>Varemlõpetanutel on registreerimiseks kaks võimalust:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Internetipõhine registreerimine X-tee kodanikuportaali päringukeskkonna vahendusel www.eesti.ee. Kodanikuportaali saab siseneda kasutades ID-kaarti või internetipanga kaudu autentimist. 2) Registreerimiseks täita kohapeal või saata posti teel avaldus aadressil: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus Sakala 21 10141 Tallinn <p>Avalduse blankett on üleval eksamikeskuse koduleheküljel www.ekk.edu.ee.</p>
<p>Ebaedu puhul ...</p>	<p><i>Mida teha siis, kui sain eelmisel aastal riigieksami alla 20-ne punkti ja kool jäi lõpetamata?</i></p> <p>Isik, kellel on õppeainete aastahinded vähemalt rahuldavad, kuid kes eelmisel aastal ei saanud gümnaasiumi lõputunnistust, sest tal jäid riigieksamid sooritamata või sai ta riigieksami tulemuseks vähem kui 20 punkti, saab riigieksamid sooritada selle kooli juures, kus ta õppis, kui teatab koolile oma soovist 20. jaanuariks. Kool registreerib antud isiku riigieksamitele koos teiste õpilastega. Kui õpilane sai riigieksami vähem kui 20 punkti, peab ta järgmisel aastal sooritama sama aine eksami.</p>
<p>Erivajadus</p>	<p><i>Lapsel on erivajadus, kas riigieksamite sooritamisel sellega arvestatakse?</i></p> <p>Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus arvestab erivajadustega õpilastega ning koostab neile eksamitöö kooli poolt esitatud tingimuste kohaselt.</p> <p>Erivajadustega (nägemis-, kuulmis-, kõne või kehapuudega) õpilaste nimed ja nende eksmineerimiseks vajalikud tingimused</p>

peab kool saatma Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele **25. jaanuariks**.

Gümnaasiumilõpetajad, kelle õppekeel on viipekeel, võivad soovi korral kohustusliku eesti keele või vene keele riigieksami asemel sooritada eesti keele kui teise keele riigieksami.

Kus toimuvad riigieksamid?

Õpilased saavad sooritada riigieksami oma koolis, kui antud riigieksamit on valinud vähemalt 15 õpilast. Kui koolis on riigieksamil osalejaid vähem kui 15 õpilast, moodustab REKK koostöös maa-avalitsuse haridusosakonnaga koolidevahelise komisjoni ja määrab eksami läbiviimise koha.

Varemlõpetanutele määratakse riigieksamite toimumise koht registreerimisavaldusele märgitud aadressi järgi. Üldjuhul toimuvad riigieksamid gümnaasiumide juures, erandiks on suurlinnad, kus suure eksaminandide arvu korral ei soorita varemlõpetanud riigieksameid koos abiturientidega.

Varemlõpetanutele teatatakse eksamikoht kirjalikult vähemalt kaks nädalat enne eksameid. Eksamikoha teade saadetakse kas avaldusele märgitud postiaadressil või elektrooniliselt e-posti aadressil.

Mida teha kui õpilane vahetab kooli pärast riigieksamitele registreerimist?

Kui õpilane vahetab kooli pärast riigieksamitele registreerimist, saadab kool, kuhu õpilane õppima asub, kirjaliku teate REKK-ile.

Teade peab sisaldama järgmisi andmeid:

- õpilase ees- ja perekonnanimi;
- õpilase isikukood;
- kooli täielik nimi, kust õpilane saabus.

Kas riigieksamid on tasulised?

Gümnaasiumi ja kutseõppeasutuste õpilastele on riigieksamid tasuta.

Keskhariduse omandanud isikud peavad tasuma riigieksami korduvaks sooritamiseks registreerimise eest riigilõivu 70 krooni õppeaine kohta ning esitama eksamikeskusele selle kohta koos avaldusega maksekorralduse või selle koopia. Kontonumber, kuhu riigilõiv tasuda ning muud pangarekviisidid on üleval eksamikeskuse koduleheküljel www.ekk.edu.ee.

Need, kes esitavad riigieksamile registreerimise avalduse elektrooniliselt läbi kodanikuportaali, avaldust ja riigilõivu maksekorraldust paber kandjal eksamikeskusele saatma ei pea. Riigilõivu maksekorralduse andmed tuleb sisestada kodanikuportaali, mille järgi

**Eksami
toimumise
koht**

**Korduv
eksam
on tasuline**

	<p>eksamikeskuse töötajad kontrollivad riigilõivu laekumist arvelduskontole.</p> <p>Tsentraliseeritud riigieksamid toimusid esmakordselt 1997. aastal. Eksaminandid, kes lõpetasid keskkooli enne 1997. aastat ja praegu kehtiva korra alusel riigieksameid (varemlõpetanuna) sooritanud ei ole, eksamite eest tasuma ei pea.</p> <p><i>Kas väljaspool Eestit on võimalik riigieksameid sooritada?</i></p> <p>Väljaspool Eestit on võimalik sooritada ainult eesti keele riigieksamit nendel isikutel, kes omandavad välisriigis Eesti keskhariiduse tasemele vastavat haridust. Eksami sooritamiseks välisriigis tuleb eksami sooritamise aasta 25. jaanuariks esitada taotlus Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele. Eksam toimub eksamikeskuse direktori poolt määratud ajal ja korras.</p> <p>Eksamikeskus teavitab taotluse esitajat eksami toimumise ajast ja eksamikorraldusest hiljemalt eksami toimumise aasta 10. aprilliks.</p> <p><i>Kui õpilane puudus riigieksamilt, kas tal on samal aastal võimalik veel riigieksamit sooritada?</i></p> <p>Riigieksamile registreerunud, kuid ilmunata jäänud eksaminand võib kolme päeva jooksul pärast riigieksami toimumist esitada Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele lisaeksamil osalemise taotluse. Eksaminand lubatakse lisaeksamile, kui tal on selleks eksamikeskuse poolt mõjuvaks loetud põhjus. Eksamikeskus vastab taotlusele hiljemalt kolme tööpäeva jooksul pärast avalduse registreerimist.</p> <p>Lisaeksamid toimuvad nädal või paar peale korralist eksamit.</p> <p><i>Millal ja kuidas ma saadakse teada riigieksamitulemused?</i></p> <p>Eksamitulemused avalikustatakse X-Tee kodanikuportaali päringukeskkonna vahendusel. Täpsem selgitus teenuse kohta leidub aadressil www.eesti.ee. Kodanikuportaalis on eksaminandil võimalik näha oma varasemate aastate riigieksamite tulemusi; jooksva eksamiperioodi tulemused ilmuvad sinna juuni alguses. Eksamite tulemused sisestatakse andmebaasi ja muudetakse kättesaadavaks järk-järgult vastavalt sellele, kuidas tööd hinnatud saavad. Ametlik dokument, riigieksamitunnistus, väljastatakse eksaminandidele 20. juuni paiku. Abituriendid ja kutseõppeasutuse õpilased saavad tunnistused kätte oma koolist.</p> <p>Varemlõpetanutele väljastatakse riigieksamitunnistus elukohajärgselt haridusosakonnast või Riiklikust Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusest. Vastava asutuse aadress ja telefoninumber on märgitud eksamikoha teatel.</p>
Lisaeksam	
Tulemustest teavitamine	

Riigieksamitunnistus väljastatakse eksaminandile isikut tõendava dokumendi alusel.

Mitu punkti peab saama, et riigieksam oleks sooritatud positiivselt?

Riigieksamitöid hinnatakse 100-punkti süsteemis. Gümnaasiumi lõpetamiseks on riigieksami tulemus positiivne alates 20 hindepunktist. Kui riigieksamitulemus on vähem kui 20 punkti, on riigieksam sooritatud mitterahuldavalt.

Gümnaasiumiõpilane, kes sooritas riigieksami mitterahuldavalt, saab sooritada eksami samas õppeaines uuesti järgmisel kevadel.

Kutseõppeasutuse õpilastele ja gümnaasiumi varemlõpetanutele soorituspiiri kehtestatud ei ole.

Eesti keele kui teise keele riigieksami ühitamine eesti keele kesktaseme eksamiga

Kõikidele eksaminandidele, kes sooritavad eesti keele kui teise keele riigieksami vähemalt 60-le hindepunktile, väljastatakse koos riigieksamitunnistusega ka eesti keele kesktaseme oskuse tunnistus.

Mida teha, kui eksaminand ei ole rahul oma riigieksamitulemusega?

Oma eksamitulemusega mittenõustumise korral on eksaminandil õigus 10 tööpäeva jooksul peale tunnistuse väljastamist esitada apellatsioon Haridus- ja Teadusministeeriumi apellatsioonikomisjonile, kes vaatab vaidlusaluse töö läbi 10 tööpäeva jooksul ja teatab avalduse esitajale kirjalikult oma otsusest. **Apellatsioonikomisjon võib riigieksamitulemust tõsta, langetada või jätta muutmata.** Eksamitulemuse muutmisel väljastab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus uue riigieksamitunnistuse. Riigieksamitulemust saab apellatsioonikomisjonis vaidlustada üks kord.

Kaua kehtib riigieksamitunnistus?

Riigieksamitunnistus kehtib koos keskharidust tõendava dokumendiga ning on eluaegne.

Allikad:

- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (Vastu võetud 15.09.1993 seadusega (RT I 1993, 63, 892), jõustunud 10.10.1993)
- Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord (Vastu võetud haridusministri 24.12.2001 määrusega nr 75 (RTL 2002, 3, 28), jõustunud 10.01.2002)

**Soorituspiir
20 punkti**

Apellatsioon

- Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus kodulehekülj
www.ekk.edu.ee

Kooli astumine, lahkumine ja koolist väljaheitmine

Põhikooli lõpetanud õpilasel on õigus valida oma huvidele ja võimetele vastav gümnaasium, olenemata õpilase alalisest elukohast. Gümnaasiumisse vastuvõtt toimub põhikooli lõpetamise tulemuste alusel. Õpilaste vastuvõtul võib kool eelistada põhikooli lõpuhindeid teatud õppeainetes, korraldada vestlusi ja/või katseid vastavalt gümnaasiumi suunitlusele.

Üleminek ühest gümnaasiumist teise õppeaasta jooksul või järgmisel õppeaastal on võimalik, kui vastuvõttvas gümnaasiumis on vabu õpilaskohti ja õpilane on täitnud vastuvõttvas gümnaasiumis kehtestatud vastuvõttutingimused.

Gümnaasiumiõpilane võib gümnaasiumist omal soovil lahkuda ja siirduda kutseõppeasutusse või tööle isikliku avalduse alusel mis tahes õppeaastal kogu õppeaasta kestel. Kui õpilane on alaealine, on nõutav avaldusel lapsevanema või teda asendava isiku nõusolekut väljendav märge.

Põhikooli nimekirjast võib õppeaasta lõpul kustutada õppenõukogu otsusega ja kooskõlastatult lastekaitseteenistusega need 17-aastaseks saanud õpilased, kes jääksid klassikursust kordama või rikuvad pidevalt üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnorme, eiravad kooli kodukorda või on karistatud kriminaalkorras.

Gümnaasiumi X-XI klassi õpilasi mitterahuldavate aastahinnetega järgmisesse klassi üle ei viida ning ilma mõjuvate põhjusteta klassikursust kordama ei jäeta. Nad võidakse õppeaasta lõpul õppenõukogu otsusega gümnaasiumi nimekirjast kustutada.

12. klassi õpilane arvatakse õppeaasta lõpul õppenõukogu otsusega **gümnaasiumist välja**, kui:

- tal on enam kui kahes õppeaines mitterahuldav aastahinne;
- tal on kuni kahes õppeaines mitterahuldav aastahinne ja ta ei ole 25. augustiks sooritanud järeltööd;
- ta on sooritanud mitterahuldavalt koolieksami ja ta ei ole 25. augustiks sooritanud positiivselt korduseksamit;
- ta on riigieksami sooritanud mitterahuldavalt.

Kui gümnaasiumiõpilane pidevalt rikub üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnorme ja eirab kooli kodukorda või kui ta on karistatud kriminaalkorras, võib õpilase õppenõukogu otsusega gümnaasiumist välja heita.

Valikuvõimalused kutsehariduses

Olles lõpetanud põhikooli

Sinu ees on mitu valikut: kas jätkata õpinguid gümnaasiumis või astuda kutseõppeasutusse.

Sinu valik on tähtis, olgu see esimene samm iseseisva elu suunas. Õppimise ja töö pidev vaheldumine kogu elu jooksul on loomulik tänapäeva kiiresti muutuvast maailmast.

Kõige tähtsam on õppida tundma iseennast, oma soove ja võimeid. Mida täpsemalt on tehtud esimene valik, seda lihtsam on alustatud jätkata.

Kelleks Sa saada tahad?

Valikut tehes on kasulik tutvuda nii kutseõppeasutuse õppekava sisu kui ka õpetamise meetoditega. Lisaks traditsioonilistele erialadele nagu ehitamine, toidu valmistamine, taime- ja loomakasvatus, on lisandunud uued – keskkonnakaitse, mehhatroonika, telekommunikatsiooniseadmed jne.

Kutseõppeasutuse õppekava on dokument, mis määrab

- õpingute sisu koos mahu ja üldiseloomustusega,
- valikõpingute võimalused ja tingimused,
- praktilise töö õppekeskkonnas ja töökeskkonnas ehk praktika osakaalu ning
- õpingute alustamise ja kooli lõpetamise nõuded.

Iga kutseõppeasutuses omandatava kutse- ja eriala jaoks on eraldi kooliõppekava. Iga kooliõppekava peab tagama tulevases töös vajaliku initsiatiivikuse, vastutustunde, meeskonnatöö, probleemide lahendamise, otsuste tegemise, kriitilise mõtlemise ja suhtlemisoscuse arendamise. **Üldhariduslike ainete valik ja maht sõltub koolitusvaldkonnast ja erialast ning neid õpetatakse ka integreeritult kutsealaste ainetega.**

Praktika on õppekava osa. Kutseõppeasutuse, õpilase ja ettevõtte vahelised suhted õpilaste praktika korraldamisel reguleeritakse lepinguga, mis sõlmitakse enne praktika algust.

Praktika läbiviimiseks loodud ametikohad peavad võimaldama õppekavaga kehtestatud nõuete täitmist. Praktilal viibimise ajal laienevad õpilastele töökaitsealased õigusaktid.

Põhihariduse baasil kutsekeskhariduse õppekava eesmärk on õppureid ette valmistada tööleasumiseks või õpingute jätkamiseks. Õppekava läbimine peab õppijale tagama teadmised, osku-

Enne õppima
asumist
tutvu
õppekavaga

Praktika

Üldhariduslikud ained kutseõppeasutuses

sed, vilumused ja hoiakud oskustöö tegemiseks, mis eeldab laiemaid üldhariduslikke teadmisi, ning omandatu kasutamist nii suurtootmise kui väikeettevõtluse tingimustes. Koolituse kestus on vähemalt 3 aastat ehk 120 õppenädalat, millest kutseõppe maht on vähemalt 50%.

Üldhariduslikke õppeaineid peab kutsekeskhariduse õppekavas olema vähemalt 50 õppenädala ulatuses, millest 32 õppenädalat sisaldavad kohustuslikke õppeaineid kõikide kutse-, eri- ja ametialade õpetamiseks ja 8 õppenädalat sisaldavad kohustuslike õppeaineid, mis tulenevad õpitava kutse-, eri- ja ametiala eripärast ning vähemalt 10 õppenädala mahus on üldharidusaineid integreeritud kutseõppesse.

Põhihariduse baasil kutseõppe õppekava maht on 1 – 2,5 aastat ehk 40-100 õppenädalat ning ei sisalda üldhariduslikke õppeaineid 40 nädala ulatuses.

Olles lõpetanud gümnaasiumi

Kutseõpe keskhariduse baasil

Keskhariduse baasil kutseõppe õppekava eesmärk on ette valmistada keeruka oskustöö tegijaid, teenindajaid ja ametnikke. Õppekava läbimine peab õppijale tagama tööks vajalikud teadmised, oskused, vilumused ja hoiakud iseseisva, keeruka oskustöö tegemiseks, mis eeldab keskharidust ning vanuselist küpsust. Koolituse kestus on 0,5 – 2,5 aastat ehk 20 – 100 õppenädalat. **Mõnes valdkonnas (näit tervishoid ja politseitöö)** on teatud kutse-, eri- või ametialal võimalik kutsekeskharidust omandada ainult keskhariduse baasil, kuna sisseastujatelt **eeldatakse vanuselist küpsust**.

Õppekavas ettenähtud teadmisi ja oskusi võib omandada erinevate õppevormide kaudu. Koolipõhise õppevormi puhul ei ületa praktika ettevõttes 50% kutseõppe mahust õppekavas. Töökohapõhine õppevorm põhineb ettevalmistusel, millest praktika ettevõttes moodustab vähemalt 2/3 kutseõppe mahust õppekavas s.t õppekavas ettenähtud teadmisi ja oskusi omandatakse õpipoisina läbi praktilise õppe otse töökohal.

Kutsestandard

Milleks kutsestandard?

Kutsealase koolituse õppekava on riigi jaoks strateegilise tähtsusega. Pidev riikidevaheline konkureerimine tootmises, majanduses, teeninduses on tekitanud olukorra, kus paremini organiseeritud koolitus kindlustab ka kiirema arengu ning elanikkonna heaolu kasvu. Kaasajal on Euroopa Liidus suuresti päevakorral tööliste vaba liikumise probleem. Sellise riikidevahelise vaba liikumise üheks nurgakiviks ongi õppekavade ülesehitus ühtsetel

põhimõtetel. Õppekavad põhinevad kutsestandarditel. **Kutsestandard on kokkulepitud nõuete kogum kutse või eriala vajalikest oskustest, teadmistest ja isikuomadustest.**

Kutsestandardis on kirjeldatud oskused:

- **Üldoskused** – teadmiste ja oskuste kogum, mis on ühised mitmele erialale ehk valdkonnale (näiteks keelte- ja arvuti-oskus).
- **Põhioskused** – teadmiste ja oskuste kogum, mis moodustabki konkreetse eriala sisu ning sisaldab seetõttu kogu info kaasaaegseimast tehnoloogiast (näiteks õmbleja üheks põhioskuseks on osata õmmelda kraed, taskut jne).
- **Erioscused** – oskused ja teadmised, milleta on võimalik hakkama saada, kuid mille olemasolul on tööturul tunduvalt kergem konkureerida (näiteks õmbleja üheks erioskuseks on korseti õmblemine). Erioscused on kutsestandardis soovitusliku iseloomuga ja kutseõppeasutuses õppijal on neid võimalik valida kooliõppekava piires. Erioscused võivad olla sarnased isegi erinevate valdkondade jaoks (autojuhiload, erialase võõrkeele oskus jt).

Isikuomadused – karjääri alustala

Teadmiste ja oskuste omandamise põhialuseks on õppija isikuomadused.

Isikuomaduste all mõeldakse omadusi, mis kergendavad tema tööd tulevases töökohas, kuid mis ei ole otseselt seotud tema erialase tööga. Isikuomadused võivad olla näiteks sobivus meeskonnatöös, iseseisva töö oskus, probleemide kiire lahendamise oskus, juhendamisoskus ja valmisolek õppimiseks.

Kaasaja tööstuse tehnoloogia on niivõrd kiiresti muutuv, et tööandjad eelistavad tulevastelt töötajatelt mitte niivõrd täpseid ja põhjalikke teadmisi ning oskusi, vaid hakkavad järjest suuremat rõhku panema isikuomadustele, mis võimaldaksid pidevalt ennast täiendada nõutaval tasemel.

Samas on ka rida omadusi ja hoiakuid, mis kujunevad tulevasel töötajal välja ja mis on samuti tööandjate poolt väga hinnatud. Väga oluline on näiteks elukestva õppe põhimõte, mis tähendab, et **inimene on võimeline töö kõrvalt ja töö käigus valmis pidevõppeks ja enesetäiendamiseks.**

Tööelu on esmajoones suhtlemine, mistõttu valmisolek ja oskus suhelda on väga olulised. Tänapäeval ei tähenda hea suhtlemisoskus ainult traditsioonilisi kuulamis- rääkimisoskust, vaid eelkõige

**Kutse-
standaris
kirjeldatud
oskused**

**Isiku-
omadused**

Infoallikad

sotsiaalseid oskusi – **oskust meeskonnas töötada**. Töökohtade ümberkujundamise tagajärjel lähevad järjest enam hinda keerukate info- ja sidesüsteemide kasutamise oskused.

Suhtlemisoskuste kvaliteet sõltub olulisel määral isikuomadustest. Näiteks **teenindamine tähendab eelkõige hoiakut**. Õige hoiaku puudumisel on klienditeenindaja suurepärasest teadmistest ja oskustest üpris vähe kasu.

Tulenevalt eelnevast on kutsestandardites pööratud suurt tähelepanu isikuomaduste väljatoomisele. Koolidele annab see võimaluse teadlikult ja järjepidevalt kujundada õpilaste hoiakuid ja väärtushinnanguid ja õppuritele aluse seda koolidelt oodata.

Kuidas saada teavet kutseõppeasutuste, õpetatavate erialade ja õppekavade kohta?

Kutseõppeasutustes on võimalik omandada kutsekeskharidust peale põhikooli ja peale gümnaasiumi lõpetamist, samuti rakendus kõrgharidust.

Eestis on hetkel 3 tüüpi kutseõppeasutusi: riigi-, era- ja munitsipaal kutseõppeasutused.

Teavet kutseõppeasutuste ja neis õpetatavate erialade kohta on võimalik leida karjääriplaneerimist ja kutsevalikut toetava portaali RAJALEIDJA (www.rajaleidja.ee) abil ning Eesti Hariduse Infosüsteemist (EHIS). EHIS on riiklik register, mis koondab haridusüsteemi puudutavaid andmeid.

EHIS-sse saab siseneda internetiaadressil <http://ehis.hm.ee>.

Enne era- või munitsipaal kutseõppeasutusse õppima asumist on oluline veenduda, kas koolil on konkreetsele õppekavale kehtiv koolitusluba.

Erakooli õpilastel on õigus saada **soodustusi** samadel alustel sama liiki riigi- või munitsipaal kooli õpilastega. Õppimine erakoolis on üldjuhul tasuline ja õpilase ning erakooli pidaja vahel sõlmitakse leping. Teavet koolitusloa olemasolu ja kehtivusaja kohta saab samuti EHIS-st.

Erivajadustega õpilaste kutseõppe korraldamisel lähtutakse võrdsete võimaluste loomise põhimõttest ning arvestatakse õpilase puude eripära. Õppetöö paindlikumaks muutmiseks kohandatakse kutseõppeasutuses õppekavu vastavalt õppuri vajadusele ja koostatakse individuaalsed õppekavad. Lisaks tööks vajalikele teadmistele ja oskustele sisaldavad individuaalsed õppekavad ka sotsiaalseks toimetulekuks vajalikku koolitust. Eriala valikul on

kasulik nõu pidada asjatundjatega. Tuleks valida selline eriala, kus inimese võimed ja andekus maksimaalselt rakenduksid.

Sisseastujale

Kutseõppeasutusse võivad õppima asuda isikud, kellel on üldjuhul põhi- või keskhariidus. Õppima asumiseks peab kandidaat sooritama vajalikud eksamid, katsed või vestluse vastavalt erialale. Kooli vastuvõtmise otsustab kooli vastuvõtukomisjon.

Sisseastumiseks vajalikud dokumendid:

- kirjalik avaldus;
- vanema või eestkostja kirjalik nõusolek, kui õpilaskandidaat on alaealine;
- põhikooli või gümnaasiumi/kutseõppeasutuse lõputunnistus või selle notariaalselt kinnitatud koopia;
- fotod (suuruse ja arvu kehtestab kooli vastuvõtukomisjon);
- tervishoiuteenust osutava isiku väljastatud tõend õpilase tervisliku seisundi kohta;
- muud kooli vastuvõtukomisjoni poolt nõutavad dokumendid.

Õpilaskandidaadil on õigus saada teavet kooli ja selle õppekorralduse kohta.

Põhihariduse baasil õppijad saavad taotleda õppetootust, keskhariiduse baasil õppijad saavad taotleda nii õppetootust kui ka õppe-laenu.

Kutseõppeasutuse lõpetamine

Kutseõppeasutus loetakse lõpetatuks pärast vastava õppekava täitmist. Lõpetamise tingimused on kirjas õppekavas.

Õpilane, kes **õpib kutseõppeasutuses kutsekeskhariduse õppekava järgi põhikooli baasil**, saab lõpetamisel tunnistuse „Tunnistus põhihariduse baasil kutsekeskhariduse omandamise kohta“. Lisaks õppekavas ettenähtud eksamitele peavad need, kelle õppekeel ei ole eesti keel, sooritama kooli lõpetamiseks ka eesti keele riigieksami.

Üldhariduslikud riigieksamid ei ole kohustuslikud, neid võib sooritada vabatahtlikult edasiõppimise eesmärgil.

Õpilane, kes **õpib kutseõppeasutuses kutseõppe õppekava järgi põhikooli baasil**, saab lõpetamisel tunnistuse „Tunnistus põhihariduse baasil kutseõppe läbimise kohta“.

Õpilane, kes **õpib kutseõppeasutuses kutseõppe õppekava järgi gümnaasiumi/ kutseõppeasutuse baasil**, saab lõpetamisel tunnistuse „Tunnistus keskhariduse baasil kutseõppe läbimise“.

Vajalikud dokumendid

Kooli lõpetamine

**Kes omistab
kutse-
kvalifikat-
siooni****Õpipoisist
meistrini**

kohta". Lõputunnistuse lisa on hinneteleht. Lõputunnistus kehtib dokumendina ka ilma hinnetelehetä. Hinneteleht ilma lõputunnistusega ei ole õppe läbimist tõendav dokument.

Kutsekvalifikatsiooni tõendamine ja omistamine

Kutsekvalifikatsiooni tõendamine ja omistamine (edaspidi kutseomistamine) on protsess, mille käigus isik tõendab oma kompetentsuse taset ning kutsekvalifikatsiooni omistav organ hindab selle vastavust taotletavale kutsekvalifikatsioonile ja väljastab kutsetunnistuse.

Kõige olulisem roll kutseomistamise protsessis on **kutsekvalifikatsiooni omistaval organil** (edaspidi KOO). KOO-ks saamise õigust võib taotleda era- või avalik-õiguslik juriidiline isik või asutus, kelle tegevuse hulka kuulub kutsetegevuse arendamine (näiteks Juhi Abi Ühing omistab kutset sekretäridele).

Kutseomistamine toimub isiku poolt esitatud avalduse alusel ja on vabatahtlik kõigil kutsealadel, kus seadusega ei ole ette nähtud teisiti.

Iga KOO töötab oma kutseala jaoks välja täpse kutseomistamise korra ja protseduurireeglid vastavalt Kutseseaduse alusel kehtestatud üldisele korrale ja kutsestandarditele ning moodustab kutsekomisjoni. Vajadusel nimetab kutsekomisjon eksamikomisjoni, kes erinevais paigus eksamite vastuvõtmisega tegelevad. Kutseomistamise võib toimuda lähtuvalt kutsespetsiifikast väga erinevalt: kirjalik või suuline eksam, proovitöö, dokumentide alusel tõendamine või eelpoolnimetatute kombinatsioon.

Kvalifikatsioone hakatakse omistama lähtudes vanast tuntud skeemist:

- meistrid (III tase),
- sellid (II tase),
- õpipoisid (I tase).

Kaugemaks eesmärgiks on esimese taseme kutseeksameid ühildada kutseõppeasutuste eriala lõpueksamitega või luua võimalused sooritada kutseksam tunnustatud eksamikeskustes.

Eksami kord ja protseduurireeglid teisele ja kolmandale tasemele töötatakse välja, kasutades erinevaid võimalikke kvalifikatsiooni tõendamise viise.

Kõigil tasemetel nähakse ette kvalifikatsiooni tõendamise võimalus ka neile, kes vastavat **eriharidust ei oma**, vaid on oma oskused – teadmised omandanud töötades ja täiendkoolitusi läbides.

Teavet kutsestandardite ja kutseeksamite kohta saab Kutsekoja kodulehelt www.kutsekoda.ee.

Europass

Alates 1. maist 2005 on Kutsekoja allüksusena avatud **Europassi Keskus**.

Europassi all mõistetakse kvalifikatsioonide ja kompetentside läbipaistvuse ühtset üleeuroopalist raamistikku, mille eesmärgiks on lihtsustada Euroopa Liidu riikide vahel kodanike kutseoskuste ja kvalifikatsioonide tunnustamist ning teise riiki tööle asumist. Europass on töötaja **elektrooniline dokumendimapp**, milles leiduvate dokumentide vorm on kõikjal Euroopas ühesugune. Tööandja saab võimaluse erinevatest Euroopa riikidest pärit töötajate kvalifikatsiooni paremini võrrelda ja hinnata. Europassiga töötaja aga teab, et ei pea oma dokumente teise riigi nõuete kohaselt ümber tegema või täiendama.

Europass koondab endas viite dokumenti:

- 1) Europassi CV – ühtne struktuur, mis aitab inimestel oma kutseoskusi esile tõsta;
- 2) Europassi õpirände tunnistus (Europass Mobility) – sinna kantakse perioodid, mille jooksul dokumendi omanik on võtnud osa õpingutest väljaspool oma elukohariiki, koolitus- ja karjäärikirjeldused;
- 3) Europassi diplomilisa (Europass Diploma Supplement) - teave haridusalaste saavutuste kohta kõrghariduse tasemel;
- 4) Europassi keelepass (Europass Language Passport) – lihtne vorm keeleoskuse kirjeldamiseks;
- 5) Europassi kutsetunnistuse lisa (Certificate Supplement) – väljastatakse koos kutsetunnistusega selgitamaks kutseoskusi.

Europassi kasutamine ei ole piiratud. Kõik kodanikud, sõltumata vanusest või ametist, võivad täita ära Europassi CV ja keelepassi. Seda soovitatakse neil teha alati, kui on vajadus või soov tutvustada oma kvalifikatsiooni ja kutseoskusi, lisades ükskõik millised juba saadud Europassi elemendid (Europassi õpirände tunnistus jne). Eesmärgiks on julgustada üha mitmekeelsemaks muutuvat Euroopa tööjõudu üha suuremale liikuvusele.

Lähemat informatsiooni Europassi kohta on võimalik leida Europassi keskuse kodulehelt www.europassikeskus.ee

Eesti Õpilasomavalitsuste Liit "Noorte õiguste kogumik", Tallinn 2003
Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus www.ekk.edu.ee

Mis värvi on Europassi kaaned?

Europass koondab endas 5 dokumenti

Kaitseb
kõiki isikuid

Kõike ei
avalikustata

Politsei

Politsei kuulub siseministeeriumi valitsemisalasse. Õiguskorra kaitsel ja turvalise ühiskonna kindlustamisel lähtub politsei seaduslikkuse ja humanismi põhimõtetest. Politsei tegevuse peamiseks aluseks on politseiseadus.

Politsei ülesandeks on avaliku korra ning isikute seaduslike huvide kaitsmine, süütegude ennetamine ja tõkestamine, kriminaal-asjade kohtueelne menetlemine, väärtegude menetlemine ning oma pädevuse piires karistuste määramine ja täideviimine.

Tegevuse põhialused

Politsei kaitse all on kõik Eesti Vabariigi territooriumil viibivad ning tema jurisdiktsioonile alluvad isikud sõltumata nende kodakondsusest, rahvusest või rassist, nahavärvist, soost, keelest, usutunnistusest, sotsiaalsest päritolust, ühiskondlikust ja varanduslikust seisundist, haridusest või muudest asjaoludest.

Politsei ei tohi oma tegevuses kasutada ebaseaduslikku füüsilist ega psüühilist vägivalda, inimese väarikust alandavat kohtlemist või karistust.

Oma ülesannete täitmisel teeb politsei koostööd **teiste riigiorganitega, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike ning nende ühendustega.**

Avalikustamine

Politsei informeerib oma tegevusest riigi- ja kohaliku omavalitsuse organeid ning elanikkonda. Avalikustamisele ei kuulu riiklikke ja teenistuslikke ning organisatsioonide ja isikute ärisaladusi sisaldavad andmed, eraelu puudutavad andmed, samuti politsei ametialase tegevuse käigus saadud andmed, mis võivad kahjustada kodanike au ja väarikust või raskendada kuritegude avastamist või soodustada kuritegevust.

Politsei on kohustatud vastava avalduse korral esitama kodanikule teabesüsteemis tema kohta säilitatavad andmed. Andmete esitamine teiste isikute kohta on keelatud.

Struktuur

Politseiasutused on:

- 1) Politseiamet;
- 2) politseiprefektuurid;
- 3) üleriigilised spetsialiseeritud politseiasutused – Julgestuspolitsei, Keskkriminaalpolitsei ja Kohtuekspertiisi ja Kriminalistika Keskus.

Politseiamet korraldab avaliku korra ja sisejulgeoleku tagamist, kuritegude ja haldusõiguserikkumiste ennetamist, tõkestamist ja avastamist, kriminaalasjade kohtueelset uurimist, haldusõiguserikkumise asjade menetlemist ning täidab muid seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga politseile pandud ülesandeid: **juhib, suunab, koordineerib ja kontrollib** tema halduses olevate politseiasutuste tegevust.

Politseiprefektuur on Politseiameti kohalik täidesaatva riigivõimu volitusi omav asutus. Politseiprefektuur tagab avaliku korra ja sisejulgeoleku, ennetab, tõkestab ja avastab kuritegusid ja haldusõiguserikkumisi, toimetab kriminaalasjade kohtueelset menetlust, väärtemenetlust ning täidab muid seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga politseile pandud ülesandeid, mille täitmine ei kuulu üleriigiliste politseiasutuste pädevusse.

Politseiprefektuuride koosseisu kuuluvad **territoriaalsed struktuuriüksused** – politseijaoskonnad ja politseiosakonnad. Politseiprefektuuri koosseisu kuuluvad arestimajad, kus peetakse kinni vahistatuid ja arestialuseid, samuti kainenemisele toimetatud isikuid ja väljasaadetavaid.

Haldusterritoriaalselt on riigi territoorium jagatud 4 politseiprefektuuri tööpiirkonnaks (Põhja, Lõuna, Ida ja Lääne Politseiprefektuur).

Üleriigiliste spetsialiseeritud politseiasutuste tööpiirkonnaks on terve riigi territoorium.

Politseiametnik

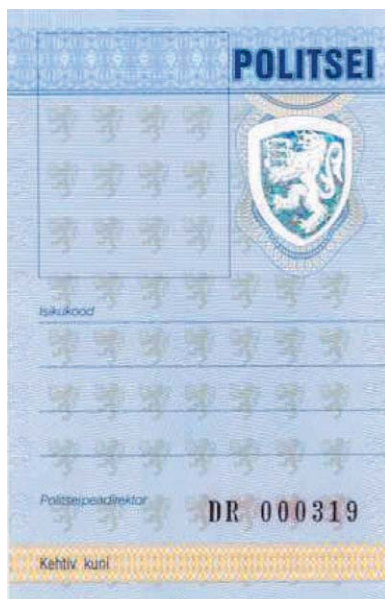
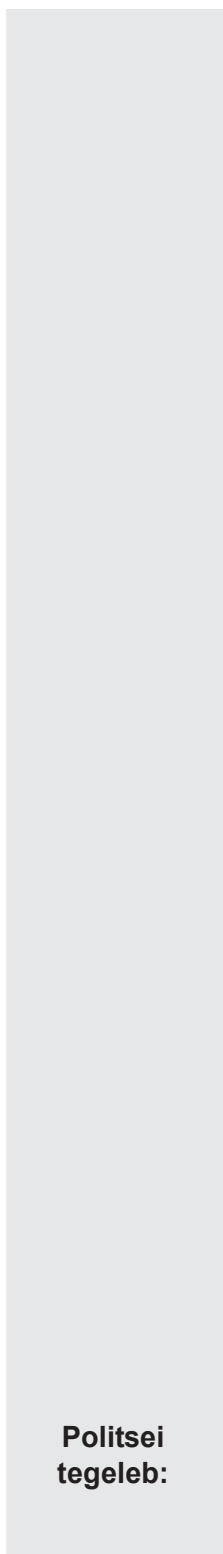
on politseiteenistuses olev isik. Politseiametnik on riigiametnik.

Politseiteenistusse võetakse 19-aastseks saanud vähemalt keskharidusega Eesti kodanik, kes valdab vastavalt kehtestatud nõuetele eesti keelt ning vastab politseiametniku kutsesobivuse nõuetele.

Politseiamet

Politseiprefektuur

Politseiametnik

Politseiametniku ametitõendi näidis

Politseiteenistusse **ei võeta** isikuid,

- kes on piiratud teovõimega;
- kellel on täitmata ajateenistuse kohustus;
- keda on karistatud tahtlikult toimepandud kuriteo eest;
- kes on kandnud vabadusekaotuslikku karistust;
- kes on kriminaalasjas kahtlustatav, süüdistatav või kohtu-
alune;
- kellelt on jõustunud kohtuotsusega ära võetud politsei-
ametniku ametikohal töötamise õigus;
- kes on lähedases suguluses (vanemad, vennad, õed, lap-
sed) või hõimluses (abikaasa, abikaasa vanemad, vennad,
õed, lapsed) vastavat ametikohta vahetult kontrolliva
ametniku või vahetu ülemusega;
- kes saab välisriigilt pensioni, töötasu või muid regulaarseid
hüvitisi.

Politseikolledži õpilane ja täiskoormusega õppe üliõpilane on **politseikadett**.

Kohustused

Politsei põhiülesandeks on avaliku korra kaitsmine.

Politsei kohustused tulenevad lisaks politseiseadusele erinevaid valdkondi reguleerivatest seadustest (nt alkoholiseadus, kaubandustegevuse seadus, liikluseadus jm).

Politsei vastavalt oma ülesannetele:

- 1) **abistab** kodanikke oma pädevuse piires;
- 2) **kaitseb** kodanike elu, tervist, au ja väärikut, vara ning omandit õigusvastaste rünnete eest ja muu ohu korral;
- 3) tagab korra **avalikes kohtades**, õiguserikkumiste korral nõuab nende viivitamatut lõpetamist ning võtab tarvitusele vastavad meetmed;
- 4) **otsib** taga teadmata kadunud, ebaseaduslikult Eestis viibivaid ning teisi **isikuid** seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud korras;
- 5) **teostab riiklikku järelevalvet** oma pädevuse piires;
- 6) võtab vastu ja **registreerib** õiguserikkumiste ning muude sündmuste kohta saabuvat **informatsiooni**, võtab tarvitusele abinõud õiguserikkumiste ärahoidmiseks, tõkestamiseks ning avastamiseks;
- 7) **alustab kriminaalmenetluse**, teostab kuritegude kohtueelset uurimist ja täidab muid ülesandeid, mis tulenevad kriminaalmenetluse seadustikust; teeb ekspertiise ja kriminalistikauuringuid;
- 8) **täidab** oma pädevuse piires **kohtuotsuseid** ja -määrusi, viib täide aresti, lühiajalist vangistust ja väljasaatmist, valvab ja konvoeerib kinnipeetud ja vahi alla võetud isikuid;
- 9) **tagab** politseisse toimetatud isikute **õigused** ja seaduslikud huvid, vajaduse korral meditsiinilise abi, annab esialgse selgituse politseisse kutsumise või toimetamise kohta;
- 10) **osaleb** õiguserikkumiste ennetamises;
- 11) menetleb **väärtegusid** oma pädevuse piires;
- 12) **kaitseb** välisriikide **suursaatkondi** ja suursaadikute elukohti; valvab Vabariigi Valitsuse poolt määratud objekte;
- 13) reguleerib **liiklust** ja teostab liiklusjärelvalvet, kontrollib teede, tänavate, liikluskorraldusvahendite ja liiklusvahendite seisukorda;
- 14) **informeerib** riigi- ja kohaliku omavalitsuse organeid kuritegevuse olukorrast, avariidest, tulekahjudest, katastroofidest, loodusõnnetustest ja muudest erakorralistest sündmustest ning võtab tarvitusele vältimatud abinõud nende tagajärgede likvideerimiseks, inimeste päästmiseks ja abistamiseks; annab abi isikutele, kes on saanud kannata õiguserikkumiste tõttu või kes on abitus seisundis;
- 15) **tagab** leitud ja politseile üleantud asjade ja dokumentide säilimise nende tagastamiseks omanikule või seaduslikule valdajale;

- **kodanikega**

- **õiguserikkumistega**

- **suursaatkondadega**
- **liiklusega**

- **informeerimisega**

**Politsei
õigused pole
piiramatud**

17) **osaleb** looduskeskkonna, loodusvarade ja -objektide kaitsel.

Politsei **abistab oma pädevuse piires**:

- 1) tervishoiu- ja veterinaarjärelevalveorganeid karantiini rakendamisel epideemia või episootia korral;
- 2) raviastutusi, rakendades õigusaktidega ettenähtud korras nende isikute kohtlemist, kes oma tervisliku seisundi tõttu kujutavad ohtu iseendale või teistele isikutele;
- 3) päästetehnikke nende teenistusülesannete täitmisel, tagades vajaduse korral avaliku korra;
- 4) julgeolekuasutusi nende ülesannete täitmisel;
- 5) Maksu- ja Tolliametit tollieeskirjade tolliseaduse tähenduses rakendamisel.

Õigused

Politseil on õigus:

- 1) **nõuda** kodanikelt ja ametiisikutelt avaliku korra järgimist ja korrariikkumiste lõpetamist ning rakendada õiguserikkujate suhtes seaduses ettenähtud sunnivahendeid;
- 2) **kontrollida** õiguserikkumise toimepanemises kahtlustatava isikut tõendavaid dokumente ning ohutuse tagamiseks teostada kohapeal kahtlustatava isiku ja tema asjade läbi-vaatust;
- 3) **koostada protokolle** väärtegu kohta, määrata väärtegukaristusi, teostada isiku kinnipidamist ning rakendada muid seaduses ettenähtud abinõusid võitluses väärtegu vastu;
- 4) **kutsuda politseisse** kodanikke ja ametiisikuid politsei menetluses olevates süüteoasjades, toimetada politseisse õiguserikkumises osalenud isikuid selle asjaolude viivitamatuks väljaselgitamiseks;
- 5) **pidada** seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud korras **kinni ning hoida vahi all** kuriteo toimepanemises kahtlustatavaid isikuid;
- 6) pidada kehtestatud korras kinni Eestis ebaseaduslikult viibivaid isikuid;
- 7) **toimetada ravi- või politseiasutusse** isikuid, kes alkoholi- või narkootikumijoobe tõttu võivad ohustada iseennast või teisi kodanikke, samuti õiguskorda rikkunud kodanikke nende isiku kindlakstegemiseks ja vajaduse korral väärteopro- tokolli koostamiseks;
- 8) **kohaldada** isikute **sundtoomist** seaduste ja muude õigus- aktidega ettenähtud juhtudel;
- 9) **fotografeerida** kuriteo toimepanemises kahtlustatavana kinnipeetud või vahi alla võetud isikuid, karistusest tingi-

- misi vabastatuid või vangistusest tingimisi vabastatuid või arestiga karistatuid ning võtta neilt sõrmejälgi;
- 10) **teha heli- ja videosalvestusi** ning filmida kuriteo toimepanemises kahtlustatavaid, süüdistatavaid, süüdimõistetuid, arestiga karistatuid, karistusest või vangistusest tingimisi vabastatuid, isikuid, keda tuvastatakse neile abi osutamise vajadusel, varjupaigataotlejaid, ebaseaduslikult Eestis viibivaid välismaalasi ja välismaalasi, kelle suhtes on kohaldatud sissesõidukeeldu nende teadmisel ning nende isiku- ja asjade läbivaatust seaduste ja muude õigusaktidega sätestatud korras;
 - 11) **teha kainenemisele toodud isikute läbivaatust** ning **võtta hoiule nende asju ja dokumente**;
 - 12) **teostada jälitustoiminguid**; kasutada kuritegude tõkestamiseks, väljaselgitamiseks ja avastamiseks tehnilisi ja muid vahendeid, rikkumata kodanike põhiseaduslikke õigusi;
 - 13) **siseneda** kuriteo toimepannud isiku jälitamiseks või kuriteo tõkestamiseks või kodanike julgeolekut ohustava loodusõnnetuse või muu erakorralise sündmuse korral kodanike eluruumidesse ja muudesse ruumidesse ning organisatsioonide ruumidesse ja territooriumile;
 - 14) vajaduse või ohu korral **keelata liiklus** või piirata seda tee- ja tänavalõikudel; keelata sõidukite kasutamine, kui nende konstruktsioon või tehniline seisund ei vasta nõuetele; õiguserikkumise korral või politseioperatsiooni läbiviimisel kontrollida sõidukit, juhi-, sõiduki- ja veosedokumente;
 - 15) **kõrvaldada sõiduki juhtimiselt** isikuid, kellel pole vastava kategooria sõiduki juhtimise või kasutamise õigust tõendavat dokumenti; kõrvaldada sõiduki juhtimiselt isikuid, keda kahtlustatakse alkoholi- või narkootikumijoobes ning kontrollida neid kohapeal või suunata joobeseisundi tuvastamiseks arsti juurde;
 - 16) vajaduse korral takistamatult **kasutada** organisatsioonidele kuuluvaid **sidevahendeid** ning edasilükkamatutel juhtudel ka neile kuuluvaid **mootorsõidukeid** (välja arvatud

**Politsei
õigused pole
piiramatud**

Erivahendite kasutamine

diplomaatilistele, konsulaar- ja teistele välisriikide esindustele ning rahvusvahelistele organisatsioonidele kuuluvad ning eriotstarbelised mootorsõidukid) sõiduks sündmuskohale, loodusõnnetuse piirkonda, vältimatut arstiabi vajavate kodanike toimetamiseks raviasutusse ja õiguserikkujate toimetamiseks politseisse;

- 17) seaduste ja muude õigusaktidega kehtestatud korras **nõuda** ja saada organisatsioonidelt politseile pandud ülesannete täitmiseks vajalikke **andmeid**;
- 18) **kasutada** kuritegudest informeerimiseks, kuriteo asjaolude väljaselgitamiseks, kurjategijate tagaotsimiseks, kuritegude ärahoidmiseks ja avaliku korra kindlustamiseks **massitea-bevahendeid**;
- 19) **autasustada** avaliku korra kaitsel ja kuritegevusevastases võitluses silmapaistnud isikuid;
- 20) viia läbi **politseioperatsioone** siseministri poolt kehtestatud korras;
- 21) **kontrollida tegutsemisloa** või tegevuslitsentsi **olemasolu**.

Politseil on õigus kasutada teenistusülesannete täitmiseks erivahendit, kumminuia ja gaasirelva järgmistel juhtudel:

- 1) kuritegelike rünnete tõrjumisel;
- 2) pantvangide vabastamisel;
- 3) politseiametnikku ümbritseva ohutsooni rikkuja tõkestamisel; **Teenistusülesannete täitmisel võib politseiametnik** oma kaaskodanike ohutuse tagamiseks **kehtestada** enda, teiste isikute või objektide ümber **ohutsooni, millesse ei tohi tema loata siseneda**. Selle nõude rikkumise korral võib politseiametnik kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid ning külm- ja gaasirelvi.
- 4) massiliste korratuste ja avaliku korra grupiviisiliste rikkumiste tõkestamisel;
- 5) seadusevastaselt hõivatud maa-alade, hoonete, ruumide ja transpordivahendite vabastamiseks;
- 6) õiguserikkujate kinnipidamisel, nende toimetamisel politseisse või teenistusruumi, konvoeerimisel, kinnipeetute kaitsmisel ning kinnipeetud ja vahi alla võetud isikute suhtes, kui nad ei allu või osutavad vastupanu politseiametnikele või teistele isikutele, kes täidavad ühiskondlikku kohustust avaliku korra kaitsel või võitluses kuritegevuse vastu, või kui on küllaldaselt alust arvata, et nad võivad põgeneda, tekitada kahju teistele isikutele, ümbruskonnale või iseendale.

Politsei võib kasutada erivahendit, kumminuia ja gaasirelva õigu-

serikkuja vastu, arvestades õiguserikkumise laadi, õiguserikkuja isikut ning konkreetset olukorda. **Erivahendi, kumminuia või gaasirelva kasutamise korral tuleb hoiduda inimeste tervise kahjustamisest suuremal määral, kui see on antud juhul vältimatu.**

Politseiametnik võib kasutada teenistusülesannete täitmisel ja enda ohutuse tagamiseks enesekaitsevahendeid ning füüsilist jõudu.

Tulirelva kasutamine

Politseiametnikul on õigus kanda ja kasutada tulirelva. Tulirelva võib politseiametnik kasutada konkreetsetes olukorras äärmise abinõuna, **kui teisiti ei ole elu ja tervist ohtu panemata võimalik täita temale pandud teenistuskohustust.**

Tulirelva võib kasutada:

- 1) **kuritegeliku ründe tõkestamisel**, kui on ohus teise inimese või politseiametniku enda elu;
- 2) **relvastatud kurjategija relvitustamisel ja kinnipidamisel**, samuti esimese astme kuriteo toimepannud isiku kinnipidamisel;
- 3) **pantvangi vabastamisel**;
- 4) politseiametnikule või muule õiguslikul alusel avalikku korda kaitsva või kuritegevust tõkestava isikule **grupiviisilise või relvastatud kallaletungi tõrjumisel**;
- 5) **konvoile või konvoeeritavale isikule toimepandava kallaletungi tõkestamisel**;
- 6) kuriteo toimepannud **relvastatud isiku või vahi alt põgenenud kurjategija kinnipidamisel**;
- 7) korduvatele peatumismärguannetele reageerimata jätnud või jälitava politseisõiduki eest põgeneva **sõiduki peatuma sundimiseks, tulistades ainult kummidesse**;
- 8) **inimest ründava või ohustava looma kahjutuks tegemiseks** või vigastatud looma hukkamiseks.

Relvi ja erivahendeid (välja arvatud enesekaitsevahendid) on **keelatud** kasutada:

- 1) **laste, vanurite ja ilmsete raseduse tunnustega naiste vastu**, välja arvatud nendepoolse relvastatud ründe või grupiviisilise ründe tõrjumiseks või tõkestamiseks või nende relvitustamiseks;
- 2) **välisriikide diplomaatilistes või konsulaaresindustes** ja rahvusvaheliste lepete alusel **puutumatust omavate esinduste hoonetes, ruumides ja territooriumil**, samuti diplomaatilist puutumatust omavate **sõidukite suhtes**, välja arvatud nende esinduste juhtide nõusolekul või teiste rahvusvaheliste kokkulepetega reguleeritud juhtudel;

Tulirelva kasutamine

Millal relvi ja erivahendeid ei tohi kasutada?

- 3) **hoonetes ja ruumides**, kus toodetakse või hoitakse kergesti süttivaid või mürgiseid või lõhkeaineid või aineid, **mis erivahendi mõjul võivad ohustada inimeste elu või tervist.**

Joobeseisundis isiku raviasutusse või kainenemisele toimetamine

Joobeseisundis isik, kes joobnud oleku tõttu võib ohustada teisi või iseennast või osutada kuriteo ohvriks, toimetatakse raviasutusse, politsei arestimajja või arestikambrisse.

Raviasutusse toimetatakse:

- 1) joobeseisundis isik, **kes vajab vältimatut abi;**
- 2) **ilmsete rasedustunnustega joobeseisundis naine**, kellel on keskmine või raske joove;
- 3) **joobeseisundis alaealine**, kellel on keskmine või raske joove.

Kainenemisel võib isikut hoida 24 tundi

Kainenemisele **politsei arestimaja või arestikambri kainestuskambrisse** toimetatakse joobnud **isik, kes on keskmises või raskes joobeastmes ning kes joobe tõttu on:**

- 1) agressiivse käitumisega;
- 2) märgatavate koordinatsioonihäiretega;
- 3) orienteerumis- või liikumisvõimetu.

Rahu rikkumise eest eluruumides võidakse kainenemisele toimetada **agressiivse käitumisega isik.**

Kerges joobeseisundis alaealine toimetatakse kainenemisele juhul, kui tema kinnipidamiskohajärgse **politseiprefektuuri piires ei ole teda võimalik üle anda alaealiste keskuse, turvakodu, täiskasvanud perekonnaliikme, hooldaja või eestkostja hoole alla.**

Kainenemisele toimetamise kohta koostatakse protokoll

Kainenemisele toimetatava **isiku ja tema asjade läbivaatus on kohustuslik.** Kainenemisele toimetatavalt isikult võetakse hoiule raha, väärtasjad ja dokumendid, samuti esemed ja ravimid, mis võivad ohustada teda ennast või teisi isikuid.

Kainenemisele toimetatud isiku **ohutuse tagamiseks teda jälgitakse.** Tervise halvenemise korral kutsutakse kohale meditsiinitöötaja.

Kainenemisele toimetatud isik **hoitakse kainenemisel kuni kainenemiseni**, kuid mitte üle 24 tunni. Kui isik selle aja möödumisel ei ole sel määral kainenunud, et teda võiks lasta iseseisvalt lahkuda, kutsutakse arst tema tervisliku seisundi kindlakstegemiseks.

Kainenemisele toimetatud **isiku suhtes võidakse rakendada ohjeldusmeetmeid** (kinnisidumist, käeraudu, rahustustooli või rahustussärki), kui on otsene enesevigastuse või teise isiku suhtes rakendatava vägivalda oht ja suusõnaline rahustamine ohu kõrvaldamiseks ei ole osutunud küllaldaseks. Ohjeldusmeetme kasutamine **ei tohi kesta üle ühe tunni**.

Kainenemiselt vabastatud isikule **tagastatakse allkirja vastu** kainenemisele toimetamise protokollis **temalt hoiule võetud raha, dokumendid ja muud esemed, samuti kviitung aine või eseme kohta, mida ei tagastatud**.

Kainenemiselt vabastatule **ei tagastata ainet või eset, mida võib omada või kanda ainult eriloaga, kuid mille kohta luba puudub**.

Vabatahtlikud abilised

Vabatahtlikkuse alusel osalevad politsei tegevuses abipolitseinikud.

Abipolitseinik on isik, kes ei kuulu politsei koosseisu, kuid kes vabatahtlikult osaleb politsei tegevuses avaliku korra kaitseks ja turvalise ühiskonna tagamiseks seaduste ning õigusaktidega kehtestatud juhtudel ja korras.

Politsei tegevuses osalemise ajal on abipolitseinik riigivõimu esindaja. Abipolitseinik peab järgima avaliku teenistuse eetikakoodeksis sätestatud põhimõtteid.

Abipolitseinikuks võtmine ja kohustustest vabastamine

Abipolitseinikuks võidakse võtta **vähemalt 18-aastane** kehtestatud nõuete piires eesti keelt valdav Eesti kodanik, keda ei ole karistatud tahtliku kuriteo eest ning kes oma iseloomu ja kõlbeliste omaduste, haridustaseme, kehalise ettevalmistuse ja tervisliku seisundi poolest on võimeline täitma abipolitseiniku ülesandeid.

Abipolitseinikuks **ei võeta kohtunikku, prokuröri, eradetektiiviga kaitseväelast**.

Abipolitseiniku ametitunnused

Abipolitseinikule **antakse tunnistus, rinnamärk, käeside või kollane helkurvest kirjega “ABIPOLITSEINIK” ning muud ametitunnused**. Politsei tegevuses osalemise ajal kannab **abipolitseinik ametitunnuseid**.

Abipolitseiniku tunnused peavad võimaldama identifitseerida politseiasutust ja isikut.

Raha, esemed, dokumendid tagastatakse allkirja vastu

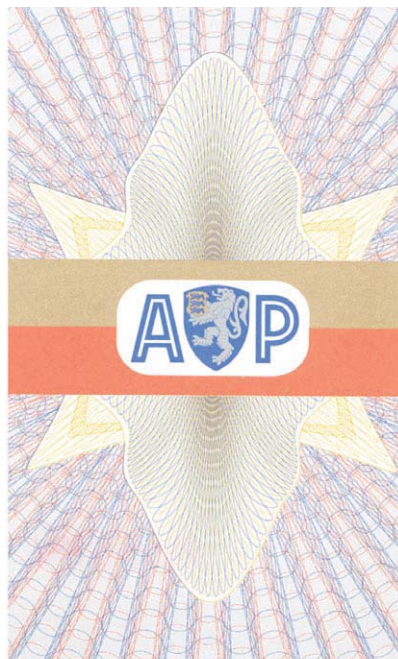
Abipolitseinik

Nõuded abipolitseinikule

Abi- politseiniku tunnistus

Abipolitseiniku tunnistuse näidis

Abi- politseinik tegutseb koos politsei- ametnikuga

Abipolitseiniku politsei tegevusse kaasamise korraldamine

Abipolitseinik kinnitatakse politseiasutuse juhi käskkirjaga politsei-ametniku juurde või arvatakse politseiasutuse juures asuva abipolitseinike formeeringu koosseisu. Abipolitseinike formeeringu moodustab ja selle töökorralduse kehtestab politseiasutuse juht.

Abipolitseinike väljaõpet korraldab politseiasutus. Väljaõppe nõuded kehtestab politseipeadirektor.

Abipolitseiniku tegevusvaldkond

Abipolitseinik:

- 1) abistab politseid avaliku korra tagamisel;
- 2) osaleb liiklustravalisuse tagamisel ning liiklusjärelvalves;
- 3) jälgib heakorra- ja keskkonnanõuete täitmist;
- 4) jälgib tarbijakaitsenõuetest kinnipidamist;
- 5) abistab politseid kuritegude ennetamisel, tõkestamisel ja avastamisel;
- 6) osaleb õiguserikkumiste ennetamises;
- 7) osutab abi isikule, kes on saanud kannatada kuriteo või õnnetusjuhtumi tagajärjel või kes on abitus seisundis;
- 8) võtab osa inimeste ja vara päästmisest loodusõnnetuse või muu erakorralise sündmuse korral.

Naabrivalve

Naabrivalve on lähestikku asuvate majapidamiste ühine järelevalve ja abistamise süsteem, mis aitab naabruskonna inimestel kaitsta ennast ja enda omandit ning vähendada kuritegevuse ohu. Naabrivalve aluseks on tiheda koostöö ja infovahetus elanike, politsei ning kohalike omavalitsuse esindajate vahel.

Politsei koostöö häirekeskuste ja kiirabibrigaadidega

Teabevahetus

Häirekeskus on kohustatud samaaegselt kiirabibrigaadi väljasaatmisega teavitama politseiasutusi juhtudest, mil võib olla tegemist õigusrikkumisega või vajadusega kaitsta avalikku korda. Näiteks:

- 1) kannatanu(te)ga liiklusõnnetus;
- 2) enesetapp või enesetapukatse tulemusel teadvusehäirega isik;
- 3) vägivallatunnustega surnukeha või isik, kellele on tekitatud kehavigastusi;
- 4) rünne relvaga (külmrelv, tulirelv, lõhkeaine jms).

Sündmuskohale abi andma kutsutud **kiirabibrigaad teavitab nimetatud juhtudel häirekeskust, kes on kohustatud kiirabibrigaadilt saabunud teabe edastama viivitamata politseile.**

Politsei on kohustatud teavitama häirekeskust järgmistel juhtudel, kui on reaalne oht inimeste elule või tervisele. Näiteks:

- 1) pantvangi(de) võtmine;
- 2) relva kasutamine;
- 3) massirahutused ja korratused;
- 4) teadvuseta isik, sh raskes joobes isik, kes ei ole kontaktne;
- 5) märgatavate hingamishäiretega teadvusel olev isik;
- 6) teadvusel, kuid teadmata põhjusel liikumisvõimetu isik.

Politsei ja kiirabi õigused ja kohustused

Politsei on kohustatud häirekeskuselt eelnimetatud juhtude kohta laekuva teabe saamisel ja vastava vajaduse olemasolul võtma tarvitusele abinõud kiirabibrigaadi ohutuse tagamiseks sündmuskohal ning abistama kiirabibrigaadi tervishoiuteenuste osutamisel.

Kiirabibrigaadil on õigus juhul, kui esineb oht kiirabibrigaadi liikmete elule või tervisele, **keelduda abi andmisest ilma politsei julgestuseta.** Näiteks kiirabibrigaadil tuleb väljasõidul teenindada psüühiliselt haiget vägivallatsejat isikut.

Naabrivalve

Kiirabi
teavitab
politseid

Politsei
teavitab
kiirabi

Alkohol, tubakas ja narkootilised ained

Kehtiv vanusepiirang

Alla 18. a keelatud

Alkoholi ja tubakatoodete omamine, omandamine ja tarvitamine on keelatud alla 18-aastasel isikul. 14 – 18-aastasest isikut, kes omab või omandab või tarvitab alkoholset jooki või tubakatoodet või on ilmsete alkoholse joogi tarvitamise tunnustega, võib politsei toime pandud väärteo eest karistada.

Samuti on alkoholsete jookide ja tubakatoodete müük alla 18-aastastele isikutele keelatud ning ka selle keelu rikkujat võib toime pandud väärteo eest karistada. Müüjal on õigus ja ka kohustus kontrollida kahtluse korral enne alkoholse joogi või tubakatoote müümist ostja vanust nõudes ostjalt kehtiva isikuttõendava dokumendi esitamist. Dokumendi mitteesitamisel ostja poolt on müüjal õigus alkoholse joogi või tubakatoote müügist keelduda.

Alkoholised joogid

Avalikus kohas alkoholi tarvitamine keelatud!

Alkoholseid jooke on keelatud tarvitada avalikus kohas, välja arvatud nendes kohtades, kus teostatakse alkoholse joogi jaemüüki kohapeal tarvitamiseks. Sellistes kohtades, kus müüakse alkoholseid jooke kohapeal tarvitamiseks, võib tarvitada vaid samast müügikohast ostetud alkoholseid jooke.

Tubakatooted

Suitsetamine on keelatud:

- 1) laste hoolekandenasutuse ruumides ja asutuse piiratud maa-alal;
- 2) koolieelse lasteasutuse, lasteaed-alkkooli, alkooli, põhikooli, gümnaasiumi, kutseõppeasutuse, huvialakooli, avatud noortekeskuse või noorte- ja projektlaagri ruumides ning nende piiratud maa-alal;
- 3) apteegi ruumides;
- 4) ettevõtte tootmis- ja laoruumis;
- 5) kaupluse ja rändkaupluse müügisaalis;
- 6) toitlustusettevõttes, välja arvatud suitsetamiseks ettenähtud kohas;
- 7) sportimiseks ettenähtud ruumis;
- 8) riietusruumis ja tualettruumis, kui need ei ole erakasutuses;
- 9) ühistranspordi ootekojas, reisijate ootesaalis ja reisiterminalis;
- 10) sõitjateveoteenuse osutamiseks kasutatavas sõidukis, välja arvatud rongis või laevas ettenähtud suitsetamiskohas;

- 11) tule- või plahvatusohtlike kemikaalide läheduses, tule- või plahvatusohtlike ruumidega objektidel, ohtlike veoste laadimise kohas, pealelaadimist ootavate saadetiste lähedal, seisva veoüksuse juures ja veoüksuses;
- 12) padrunite laadimisel püssirohu läheduses, relvahoidlas, relvalaos või relvaruumis;
- 13) metsas ja muu taimestikuga kaetud alal tuleohtlikul ajal;
- 14) jalakäijate tunnelis;
- 15) korterelamu koridoris, trepikojas ja korterelamu muus üldkasutatavas ruumis.

Narkootilised ained

Narkootiliseks või psühhotroopseks aineks loetakse ainet või ravimit, mis on sotsiaalministri määrusega kehtestatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjades.

Narkootilist või psühhotroopset ainet on lubatud tarvitada ainult arsti ettekirjutusega, **narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine ilma arsti ettekirjutuseta või väikeses koguses valmistamine, omandamine või valdamine on vääriteona karistatav.**

Narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses valmistamine, valdamine, ostmine, müümine või ostu-müügitehing vahendamine on karistatav kuriteona. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suure koguse minimaalmäärad on sätestatud Sotsiaalministri määrusega.

Politsei ja liiklus

Liiklusjärelvalvet teostavad liiklusseaduse alusel **politseiametnikud**, abipolitseinikud ja muud ametiisikud nendele seadusega antud volituste piires. Riigipiiril kontrollivad mootorsõidukeid ja nende haagiseid ning juhte piirivalve- ja tollitöötajad.

Liiklusjärelvalve eesmärgiks on jalakäijate, sõitjate ja juhtide õigete liiklusharjumuste kujundamisele kaasaaitamine, liiklusalaste õigusaktide nõuete rikkumiste ja liiklusõnnetuste arvu vähendamine ning liiklusohutuse parandamine.

Politsei tegevus liiklusjärelvalve teostamisel

Liiklusjärelvalve teostamisel jälgitakse liiklusalaste õigusaktide nõuetest kinnipidamist jalakäijate, sõitjate, juhtide, muude teekasutajate, teeomanike ning ametiisikute poolt.

Liiklusjärelvalvet **võib teostada:**

- 1) **avalikult**, politseivärvides alarmsõidukiga;

Suitsetamine on keelatud

Narkootilisi või psühhotroopseid aineid võib tarvitada ainult arsti ettekirjutusega

Liiklusjärelvalve

**Sõiduki
peatamine**

- 2) **varjatult**, eritunnusteta sõidukiga;
- 3) teisaldatava või statsionaarse **tehnilise vahendiga**;
- 4) **kombineeritult**, kasutades eelpool nimetatud meetodeid;
- 5) liiklusalase **politseioperatsiooniga**.

Liiklusjärelvalve teostamisel **kasutatakse nii politseivärvides alarmsõidukit kui ka tsiviilvärvides mootorsõidukit või jalgratast.**

Liiklusjärelvalve käigus mõõtevahendite (kiirusmõõteseade, sõidukite massi ja teljekoormuskaalud) kasutamine peab vastama mõõteseaduse nõuetele.

Juhi joobeseisundi tuvastamiseks kasutatakse väljahingatavas õhus alkoholisaldust näitavat indikaatorvahendit.

Sõiduk peatatakse kontrollimiseks, kui:

- 1) **rikutakse** liiklusalaste õigusaktide nõudeid;
- 2) sõiduki **liikumise iseloom viitab sellele, et juht ei valitse sõidukit** nõuetekohaselt;
- 3) sõiduki **välimus viitab ohule** või tehnilistele nõuetele mittevastavusele;
- 4) veose **paigutus, kinnitus või tähistus ei ole nõuetekohased**;
- 5) sõiduki **välimus viitab liiklusõnnetuses** osalemisele;
- 6) sõiduki **müra või heitgaaside suitsusus** viitab nõuetele mittevastavusele.

Politseioperatsiooni ajal peatatakse kõik sõidukid, mille kontrollimiseks on seatud operatsiooni eesmärgid.

Sõiduk tuleb üldjuhul **peatada** parempoolsel teepeenral, selle puudumisel sõidutee parempoolse ääre lähedal **nii, et see ei ohustaks ega takistaks liiklust.**

Sõiduki **peatamine peab olema võimalikult lühiajaline.**

**Sõidukit
ei peatata ...**

Sõidukit ei tohi peatada (välja arvatud erakorralistel asjaoludel):

- 1) piiratud nähtavusega teelõigul;
- 2) kurvis;
- 3) tee tõusu lõpul ja vahetult pärast tõusu;
- 4) ristmikul ja vahetult enne ristmikku;
- 5) jalakäijate ülekäigukohal ja vahetult enne seda;
- 6) raudteeülesõidukohal ja vahetult enne seda;
- 7) kohas, kus seisev sõiduk teeks võimatuks teiste sõidukite liikluse või takistaks jalakäijaid;
- 8) muus ohtlikus kohas.

Peatamise märguande juhile annab liiklusjärelvalve teostaja:

- 1) **käega** (sauaga, helkurkettaga, punase märgutulega);
- 2) tsiviilvärvides või politseivärvides alarmsõidukist eelnevalt loetletud **märguannetega või valjuhääldi kaudu**;
- 3) ees sõitva sõiduki juhile taga sõitvalt alarmsõidukilt **üheaegselt sinise ja punase töötava vilkuriga**.

Liiklusjärelvalve teostaja peab peatatud sõiduki juhile end esitlema ning juhi nõudmisel esitama ametitõendi või muu oma volitusi kinnitava dokumendi.

Hädapeatuse korral osutab liiklusjärelvalve teostaja võimaluste piires juhile abi sõiduki kõrvaldamisel sõiduteelt, rikke või puuduse kõrvaldamisel, tehnoabi väljakutsumisel ning sõiduki remondikohta toimetamisel.

Liiklusjärelvalve teostaja **võib nõuda juhi ja sõitja väljumist** sõitjateruumist või kabiinist turvakontrolliks, juhi, sõitja või sõiduki läbivaatuseks, tehnorikke kõrvaldamiseks, veose või sõiduki kor-rastamiseks või õiguserikkumise korral protokollu või muu asjako-hase dokumendi vormistamiseks.

Õiguserikkumise tuvastamisel fikseerib liiklusjärelvalve teos-taja selle seaduses ettenähtud korras. Väheohtliku liiklusalase õiguserikkumise korral võib liiklusjärelvalve teostaja piirduda koha-peal sellele tähelepanu juhtimisega või suulise märkusega.

Liiklusjärelvalve teostaja on kohustatud:

- 1) **tagama sujuva liikluse ja liiklejate turvalisuse**;
- 2) kontrollima seadustes või seaduste alusel kehtestatud liik-lusalastest nõuetest kinnipidamist, tõkestama liiklusalaste nõuete rikkumise ja selgitama välja õiguserikkujad;
- 3) **võtma tarvitusele abinõud liiklustakistuse ja -ohu kõr-valdamiseks**, liiklustakistuse kohese kõrvaldamise võima-tuse korral rakendama meetmeid selle tähistamiseks või piirde paigaldamiseks ning informeerima liiklustakistusest teeomanikku või tehoiu korraldamise eest vastutavat isikut;
- 4) **hoiatama liiklejaid võimalike takistuste ja ohtude eest teel**;
- 5) vajaduse korral **reguleerima liiklust**;
- 6) **kandma vormiriietust või eraldusmärki ning olema liiklejatele hästi nähtav** (välja arvatud varjatud liiklusjä-re-valve korral), tema tegevus peab olema arusaadav.

Varjatud liiklusjärelvalvet teostavad tsiviilvärvides sõidukites ja tsiviilriietuses politseiametnikud kuritahtlike liiklus- ja muude õigu-serikkumiste tõkestamiseks.

**Märguanne
peatamiseks**

**Juhi väljumist
sõidukist
võib nõuda**

**Liiklusjärel-
valvaja
peab ...**

**Liiklusjärel-
valvajal
on õigus**

Liiklusjärelvalve teostajal on õigus:

- 1) **peatada sõiduk** (eelpool loetletud juhtudel ja korral);
- 2) õiguserikkumise korral või politseioperatsiooni läbiviimisel **kontrollida sõidukit**, sõiduki-, juhi-, veose- ja muid seadusega ettenähtud **dokumente**;
- 3) **kõrvaldada sõiduki juhtimiselt isik**, kui
 - on alust arvata, et ta on tarvitanud narkootilisi või psühho-troopseid aineid;
 - on alust arvata, et ta on joobeseisundis;
 - tal puudub vastava kategooria sõiduki juhtimisõigus või vastava sõiduki kasutamist õigustav dokument;
 - sõiduki rikke, heitmete saasteainesisalduse, mürataseme või muu puuduse tõttu on sellega sõidu jätkamine keelatud;
 - tema juhiluba saadetakse ekspertiisi seoses võltsimise tunnuste ilmnemisega;
 - on alust arvata, et ta tervises seisund ei vasta kehtestatud nõuetele;
 - kui sõidumeerikuga mootorsõiduki juht ei ole täitnud sätestatud puhkeaja nõudeid, puudub vastava kategooria sõiduki juhtimise või kasutamise õigust tõendav dokument;
- 4) **keelata mootorsõiduki kasutamine**, kui selle ehitus ei vasta nõuetele või kui sõiduki rikke, heitgaaside saasteainetesisalduse, mürataseme või muude asjaolude tõttu on sõidu jätkamine keelatud;
- 5) vajaduse või ohu korral **keelata liiklus või piirata seda**;
- 6) **toimetada õiguserikkuja** või õiguserikkumises kahtlustatav isik seaduses ettenähtud juhtudel ja korras **politseisse või muusse ametiasutusse**;
- 7) **pidada kinni dokumente** ja asju seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
- 8) **kasutada sõiduki sundpeatamiseks tulirelva** ja erivahendit seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
- 9) **paigutada sõidukeid ümber** seaduses ettenähtud juhtudel ja korras.

Kodaniku kohustused liiklusõnnetusest teatamisel

Liiklusõnnetus on juhtum, kus vähemalt ühe sõiduki teel liikumise või teelt väljasõidu tagajärjel saab inimene vigastada, surma või tekib varaline kahju.

Kannatanuga liiklusõnnetusest teatamine

Liiklusõnnetuse korral, mille tagajärjel sai inimene vigastada või surma, peab juht:

- 1) kutsuma vajaduse korral välja kiirabi või päästeasutuse;
- 2) teatama juhtunust politseile;
- 3) kirjutama üles pealtnägijate nimed ja aadressid.

Varalise kahjuga liiklusõnnetusest teatamine

Juhul kui liiklusõnnetuse tagajärjel tekkis ainult varaline kahju sõiduki, veose, tee, liikluskorraldusvahendi või muu ainelise väärtuse kahjustamise või hävimise tõttu ning kui õnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saaja on juhtumi põhjuste hindamisel ja vastutuse küsimuses ühel meelel, ei ole vaja politseile teatada. Osalised vormistavad oma arvamuse kirjalikult. Silmas peab siinjuures pidama, et varalise kahju saaja ei ole alati mitte sõidukijuht – näiteks vastu liiklusmärki sõitnud sõidukijuht on tekitanud kahju liiklusmärgi omanikule, teelt välja talu põllule sõitnud juht aga talunikule.

Kui liiklusõnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saaja on juhtumi põhjuste hindamisel ja vastutuse küsimuses eriarvamusel või juhul, kui kahju saaja ei ole teada, peab juht liiklusõnnetusest kohe teatama politseile ja tegutsema politseilt saadud korralduse kohaselt.

Politsei nõuanded liiklejale

Liikluse korraldamise eesmärgiks on tagada sujuv ja takistusteta liiklus. Liikluspolitseinikul on õigus sundida pahatahtlikke või kogemata eksinud liiklejaid järgima kokkulepitud norme selleks, et lõpetada rikkumine ja hoida ära traagilisi tagajärgi. Lihtsalt noomimisest alati ei piisa, sageli on vaja autojuhti või jalakäijat mõjutada tema rahakoti kaudu.

Liikluses järgib umbes 90% inimestest liiklusnõudeid tingituna **subjektiivse riski** faktorist – see on hirm vahelejäämise ees. Mõned aga seda ei pelga või käituvad õiguskuulekalt oma loomusest tulenevalt. Seejuures ei ole jutt mitte kuritahtlikest rikkumistest, vaid väikestest: turvavööta sõit, väikesed kiiruseületamised, märgi nõuete eiramised, fooritule “varastamised” jne.

Liiklusjärelvalvet teostava politseiametniku sallimatu suhtumine rasketesse rikkumistesse nagu joobes juhtimine, kuritahtlik kiiruseületamine, juhtimisõiguseta sõitmine, teiste liiklejate ohustamine on suuremale osale inimestest arusaadav, nn noriv suhtumine

Inimene on saanud kannatada

Juhtide eriarvamus

Ärge andke põhjust enda karistamiseks

**Liiklus-
õnnetus**

“pisirikkumistesse” aga paljude poolt taunitav. Liikluse pahupoolega puutub tavaliikleja kokku harva: vahel kihutab keegi mööda või teeb ohtlikke manöövreid, harvemini nähakse liiklusõnnetusi ning päris erakordne on inimese elus kokkupuude liiklusõnnetusega, kus inimesed hukuvad või saavad raskelt vigastada. Liikluspolitseiniku jaoks on see igapäevatöö. Sageli ei ole liiklusõnnetuse põhjuseks ränkraske liiklusnõuete rikkumine, vaid lihtsalt tähelepanematus või lugupidamatus esmapilgul väheoluliste liiklusnõuete täitmise suhtes.

Hoidmaks ära halvemaid tagajärgi, peab politsei reageerima ka vähemtähtsate liiklusnõuete rikkumiste korral.

Ärge andke põhjust enda karistamiseks! Sellega aitate kaasa üldisele liiklusohutuse paranemisele ning annate võimaluse politseile tegeleda tõeliselt ohtlike inimestega.

Kui on juhtunud liiklusõnnetus, peab selles osalenud sõiduki juht:

- peatuma võimalikult kiiresti, põhjustamata lisaohtu;
- lülitama sisse ohutuled, nende puudumisel või kui õnnetuseosaline sõiduk asub piiratud nähtavusega kohas, asetama teele ohukolmnurga;
- tegema kõik muu vajaliku, et liiklus sündmuskohal oleks ohutu;
- esitama teiste liiklusõnnetuses osalenute nõudel liikluskindlustuse poliisi ja isikut tõendava dokumendi;
- kirjutama üles õnnetuse pealtnägijate nimed ja kontaktandmed.

**Käitumine
õnnetus-
paigal**

Ohutuse kindlustamisele tuleb mõelda eeskätt **asulavälisel sõiduteel**, kus on lubatud suurem sõidukiirus ja politsei kohaletulekuks võib kuluda rohkem aega. Sündmuskoht on soovitatav piirata käepäraste vahenditega. Võimalusel tuleks paluda teiste inimeste abi lähenevate juhtide hoiatamiseks ja suunamiseks.

Kui liiklusõnnetuses on **kannatanuid**, peab juht:

- andma abivajajale esmaabi ja **kutsuma vajadusel kiirabi** (lühinumbril 112);
- teatama juhtunust politseisse (lühinumbril 110) ja **tegutsema vastavalt politsei korraldusele**;
- kannatanu võib toimetada **haiglasse ainult erandjuhtudel** ja juhul, kui kannatanu on seisundis, milles transportimine pole talle ohtlik.

Sõidukit või õnnetusse puutuvaid esemeid tohib enne politseipatrulli kohale jõudmist liigutada vaid siis, kui nende asend takistab teiste sõidukite liiklust ja eelnevalt on tunnistajate juuresolekul ära märgitud sõiduki(te) ja esemete asend(id) ning muud jäljed.

Kui inimesed liiklusõnnetuses **vigastada ei saanud** ja õnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saajad **on süüdlase osas ühel meelel**, ei ole vaja liiklusõnnetusest politseile teatada. Sellisel juhul peavad liiklusõnnetuses osalejad vormistama kirjalikult oma arvamuse, nimetama selles kahju tekitamise eest vastutava isiku ja sellele alla kirjutama.

Liikluskahjust teatamiseks tuleb esimesel võimalusel pöörduda vastavalt vormistatud teatega liikluskahju põhjustanud isiku kindlustusseltsi või Liikluskindlustuse Fondi.

Lahkarvamuste korral **või juhul, kui kahju saaja ei ole teada, tuleb õnnetusest** teatada koheselt politseile **ja tegutseda sealt saadud korralduse kohaselt**.

Liiklusõnnetuses osalenud juhid **ei tohi tarvitada alkoholi** ega narkootilisi või psühhotroopseid aineid kuni asjaolude selgitamiseni sündmuskohal.

Väärtegede menetlemine

Väärtegu on karistusseadustikus või muus seaduses sätestatud süütegu, mille eest põhikaristusena on ette nähtud rahatrahv või arest.

Väärtegede menetlemist teostab politsei vastavalt **väärteomenetluse seadustikule**.

Politsei, täites oma põhiülesandeid, püüab sekkuda igasse õiguserikkumisse. Seadus nõuab, et selline sekkumine toimuks täpsete protseduurireeglite järgi ning nõuab ka otsustust, kas ja kuidas võtta õiguserikkuja vastutusele.

Politseinikul on õigus vähetähtsate väärtegede korral piirduda **hoiatustega**. Ükski väärtegu ei ole iseenesest vähetähtis, kuid sõltuvalt konkreetsest situatsioonist ja inimese suhtumisest oma teosse võib politseinik asuda seisukohale, et sellel korral on rikkumine vähetähtis.

Hoiatusi on kahte liiki. Kõige kergem on **suuline hoiatamine**. Kui politsei otsustab inimest hoiatada suuliselt, siis **kuulatakse inimene üle, kuid talle ei anta otsust**.

Hoiatuse **rangem versioon on hoiatamine, määrates hoiustrahvi**. Hoiustrahvi suurus on 25 kuni 200 krooni. **Hoiustrahv ei ole karistus**, kuid trahv tuleb tasuda tähtaegselt. **Tasumise tähtaeg on 7 päeva**. Tasumata jätmisel menetlus uuendatakse. See tähendab üldjuhul menetluse lõppemisel karistamisotsuse tegemist.

**Liiklus-
kahjust
teatamine**

Väärtegu

**Suuline
hoiatus**

Hoiustrahv

	<p>Hoiatamine eeldab rikkuja nõusolekut hoiatamisega. Lihtsalt märkuse tegemiseks ei ole inimese nõusolek vajalik, kuid selleks, et talletada informatsioon, koostatakse alati vormikohased dokumendid, millele inimene annab allkirja hoiatamisega nõustumise kohta. Kui inimene sellist nõusolekut ei anna, siis järgneb menetlus üldises korras. Hoiatamine on politseiniku õigus, kuid mitte kohustus. Hoiatamise peale ei saa kaevata.</p> <p>Kui politseinik leiab, et hoiatamine ei ole piisav või pole inimene hoiatamisega nõus, menetletakse väärteoasja üldises korras. Väärteo eest võib politsei karistada rahatrahviga, kohus ka arestiga. Liiklusalaste väärtegude korral võib järgneda lisakaristusena veel ka mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmine kuni üheks aastaks.</p>
<p>Rahatrahv</p>	<p>Rahatrahvi määramisel on kaks teed:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Kui rikkumise asjaolud on selged ja politseinik leiab, et rikkumine ei ole väärt suuremat karistust kui 6000 krooni ning inimene sellega nõustub, siis määratakse rahatrahv sündmuskohal st kiirmenetluse korras. <p>Väärteo toimepanija väljendab oma nõusolekut allkirjaga ülekuulamise protokollis. Kiirmenetluse kohaldamisel võtab politseinik mitu allkirja. Lugege alati läbi, mille kohta allkirja annate! Politsei otsust on võimalik kohtus vaidlustada.</p>
<p>Aresti määrab kohus</p>	<ol style="list-style-type: none"> 2) Üldmenetluse korral kogutakse tõendid ning koostatakse väärteoprotokoll. Väärteo toimepannud isikul on võimalus kirjalikult 15 päeva jooksul esitada oma seisukohad (vastulause). Üldjuhul on otsus politseis kättesaadav 30 päeva möödudes. Inimest ei kutsuta enam vestlusele, vaid otsus tehakse kirjalikus menetluses. Üldmenetluse korral saab politseinik määrata rahatrahvi kuni 18000 krooni ning kui väärteomaterjal antakse karistamiseks kohtunikule, siis võidakse raskemate rikkumiste eest määrata ka arest tähtajaga kuni 30 päeva. <p>Kuna väärteomenetlus politseis on valdavalt kirjalik, saab oma seisukohti avaldada peamiselt vastulauses. Politsei otsus on võimalik vaidlustada.</p> <p style="text-align: center;">Kuidas otsust vaidlustada?</p> <p>Isikul on õigus kaevata politsei karistamisotsuse peale 15 päeva jooksul. Kaebus tuleb esitada kohtule, kelle tööpiirkonnas tegu toime pandi.</p> <p>Hoiatamisotsuse peale kaevata ei saa.</p> <p>Kiirmenetluses algab kaebuse esitamise tähtaeg otsuse kättesaamisest.</p>

Üldmenetluses algab edasikaebamise tähtaeg otsuse kättesaadavaks tegemise päevast. Otsus tehakse teatavaks protokollis märgitud kuupäeval ning selleks antakse inimesele ka väärteprotokoll koopia. Kui isik unustab otsusele järele tulla ning edasikaebamise tähtaeg möödub, siis otsust jõustub ning seda vaidlustada ei saa.

Paljudel juhtudel, näiteks liikluses püütakse väärted menetleda üldjuhul kohapeal, st kohaldada kiirmenetlust. Kui see ei ole otsustavaks või isik sellega ei nõustu, viiakse menetlus reeglina lõpule selles politseiprefektuuris, mille tööpiirkonnas süütegu toime pandi.

Rahatrahv tuleb tasuda 15 päeva jooksul alates kiirmenetluse otsuse kättesaamisest või üldmenetluses lahendi kättesaadavaks tegemise kuupäevast. Kui seda ei tehta, on **politseil kohustus edastada otsus rahatrahvi sissenõudmiseks kohtutäiturile**. Üldjuhul ei saadeta inimestele meeldetuletusi, sest tähtajad otsuse sundtäitmisele pööramiseks on lühikesed. Kui inimene ei suuda trahvi ettenähtud aja jooksul tasuda, peaks ta juba eelnevalt tegema vastava põhjendatud taotluse ning siis on võimalik trahvi tasumise tähtaega pikendada või määrata nn maksegraafik. Selleks peavad olema aga mõjuvad põhjused.

Isiku karistatus kustub, kui väärted eest mõistetud karistuse täitmise lõpuleviimisest (so rahatrahvi tasumisest) on möödunud üks aasta. **Tähtaeg katkeb, kui inimene paneb toime mistahes uue süüteo**. Nii võivad karistusregistris olla andmed mitme aasta taguste karistamisotsuste kohta, kui rahatrahvid ei ole tasutud või on pandud toime uus õigusrikkumine. Andmeid oma karistuse kohta saab kontrollida politseiasutuses.

Enamasti annab politsei iga õigusrikkumise korral ka asjakohase paberi. Hoiatustrahvi määramisel antakse **hoiatamisotsus**, rahatrahvi määramisel **kiirmenetluse otsus**. Üldmenetluses antakse **väärteprotokoll koopia**. Kõikides loetletud dokumentides on ka juhised edasiseks käitumiseks.

Kui kohtumisel politseinikuga jäi midagi arusaamatuks, siis lugege kindlasti veelkord läbi Teile antud paberid. **Kahtluste või arusaamatuste korral on alati võimalik (ja vajalik!) küsida nõu politseist**.

Kuritegude menetlemine

Kuritegu on karistusseadustikus sätestatud süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus.

Trahvi tähtaega meelde ei tuletata

Karistatuse kustumine

Kuritegu

Kohtueelset menetlust juhib prokuratuur**Süütuse presumptsioon****Uurimis-
asutused**

Kuritegude kohtueelne menetlemine toimub vastavalt kriminaalmenetluse seadustiku sätetele.

Kohtueelse menetluse eesmärk on koguda tõendusteavet ja luua kohtumenetluseks muud tingimused. Kohtueelses menetluses selgitavad uurimisasutus ja prokuratuur kahtlustatavat ning süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud.

Süütuse presumptsioon tähendab, et:

Kedagi ei käsitata kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Kriminaalmenetluses ei ole keegi kohustatud tõendama oma süütust.

Kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolukus tõlgendatakse tema kasuks.

Kohtueelset menetlust juhib **prokuratuur** tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse ning esindab riiklikku süüdistust kohtus.

Uurimisasutus või prokuratuur alustab kriminaalmenetlust esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga, kui selleks on ajend ja alus ning puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud.

Esimeseks uurimistoiminguks on tavaliselt kas sündmuskoha vaatlus või kannatanu või tunnistaja ülekuulamine.

Uurimisasutused on oma pädevuse piires **Politseiamet, Kesk-kriminaalpolitsei, Kaitsepolitseiamet, Maksu- ja Tolliamet, Piirivalveamet, Konkurentsiamet ja Kaitsejõudude Peastaap**. Need asutused täidavad uurimisasutuse ülesandeid vahetult või nende hallatavate või kohalike asutuste kaudu.

Peale eelpool loetletud uurimisasutuste teevad edasilükkamatuid menetlustoiminguid ka **Keskkonnainspektsioon, Päästeamet, Tehnilise Järelevalve Inspektsioon, Tööinspektsioon, reisil viibiva merelaeva või õhusõiduki kapten ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla**.

Kriminaalmenetluse ajend on kuriteoteade või kuriteole viitav muu teave.

Kriminaalmenetluse alus on kuriteo tunnuste sedastamine kriminaalmenetluse ajendis.

Kuriteoteade esitatakse uurimisasutusele või prokuratuurile suuliselt või kirjalikult.

Teade, milles isikut süüdistatakse kuriteos, on **kuriteokaebus**.

Kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju.

Kannatanul on õigus:

- 1) vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine;
- 2) esitada tsiviilhagi enne kohtuliku uurimise lõpetamist maa- või linnakohtus;
- 3) anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest seadustikus sätestatud alustel;
- 4) esitada tõendeid;
- 5) esitada taotlusi ja kaebusi;
- 6) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokollikohta avaldusi, mis protokollitakse;
- 7) tutvuda kriminaaltoimiku materjalidega;
- 8) võtta osa kohtulikust arutamisest;
- 9) anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks või sellest keelduda, anda arvamus süüdistuse ja karistuse ning süüdistuses nimetatud kahju suuruse ja tsiviilhagi kohta.

Kannatanu on kohustatud:

- 1) ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel;
- 2) osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

Igast teie suhtes või teie nähes toime pandud süüteoist teatage kohe politseisse tasuta telefonil **110**.

Number valitakse ühtemoodi kõigilt telefonidelt.

Kuriteoteate esitamisel, samuti ka politseisse helistamisel pidage meeles:

- 1) edastage enda kohta sellised andmed (aadress, telefoninumber, meiliaadress), et teid on võimalik edaspidi reaalset kätte saada;
- 2) kirjeldage juhtumit konkreetselt:
 - millal, kus ja mis juhtus;
 - mis varastati või rööviti, millised on kurjategija saagiks langenud esemete konkreetsed tunnused ja palju need asjad maksid;
 - kui teil on kedagi põhjust kahtlustada või te olete kindel, et keegi, keda te ei tunne, nägi kuritegu pealt, siis kirjeldage seda või neid isikuid võimalikult täpselt (võimalik vanus,

Kannatanu õigused

Kannatanu kohustused

110

Kuriteost teatamine

Käitumine sündmus- kohal

pikkus, sugu, kehaehitus, kirjelda nägu, juukseid, käsi, jalgu, kõnnakut ja riietust), samuti märgi, kuhu suunas kirjeldatav lahkus;

- 3) kui viibite kuriteo toimumise kohas, püüdke oma käsutuses olevate vahenditega tagada sündmuskoha puutumatus võimalike kuriteo jälgede säilimiseks;
- 4) politseisse helistades ärge lõpetage telefonikõnet enne, kui teile selleks luba antakse.

Politsei reageerib kõigile väljakutsetele võimalikult kiiresti, samas teenindatakse alati esmajärjekorras kiiret reageerimist nõudvaid väljakutseid, näiteks kui:

- kuritegu toimus vahetult enne teadet ja selle toimepanijad pole jõudnud sündmuskohast kuigi kaugemale;
- kuritegu on hetkel veel toimumas;
- tegemist on raske isikuvastase kuriteoga jms.

Sündmuskohal:

- püüdke säilitada sündmuskoht politsei saabumiseni võimalikult puutumatuna;
- jätke meelde või pange kirja võimalike kahtlustatavate ja tunnistajate andmed ning edastage need politseile;
- olge tähelepanelik ja rääkige oma kahtlustest ka politseile.

Mida kiiremini teatate sündmusest politseile edastate ja mida paremini on säilinud kuriteo toimepanemise sündmuskoht, seda tõenäolisem on kurjategijate kindlakstegemine ja nende süü tõendamine.

Tunnistaja

Tunnistaja on füüsiline isik, kes võib teada kuriteo toimepanemise asjaolusid.

Tunnistaja on kohustatud andma tõeseid ütlusi.

Tunnistaja ei tohi keelduda ütluste andmisest.

Ütluste andmisest võib keelduda vaid juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav on tunnistajaks kutsutud isiku lähisugulane (alaneja ja üleneja sugulane, õde, poolõde, vend, poolvend või isik, kes on või on olnud abielus kahtlustatava või süüdistatava õe, poolõe, venna või poolvennaga, võõras- või kasuvanem, võõras- või kasulaps, lapsendaja ja lapsendatu, abikaasa, püsivas kooselus olev isik ja tema vanem, sealhulgas pärast abielu või püsiva kooselu lõppemist) või tunnistajaks kutsutud isiku ütlused võivad süüstada teda ennast või tema lähedasi isikuid.

Samuti võib tunnistajana ütluste andmisest keelduda kutsetege-

vuses teatavaks saanud asjaolude kohta isik, kellele on seadusega pandud ameti- või kutsealaduse hoidmise kohustus.

Kriminaalasjas **ei või tunnistajana osaleda** samas asjas kahtlustatav või süüdistatav isik, samuti uurimisasutuse ametnik, prokurör ega kohtunik, kelle menetluses on kriminaalasi.

Kriminaalmenetlust ei alustata või alustatud kriminaalmenetlus lõpetatakse, kui:

- 1) puudub kriminaalmenetluse alus;
- 2) kuriteo aegumistähtaeg on möödunud;
- 3) amnestiaakt välistab karistuse kohaldamise;
- 4) kahtlustatav või süüdistatav on surnud või juriidilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav on lõppenud;
- 5) samas süüdistuses on isiku suhtes jõustunud kohtulahend või kriminaalmenetluse lõpetamise määrus.

Kui kriminaalmenetlust ei alustata või see lõpetatakse põhjusel, et õigusvastase teo on toime pannud kuni 14-aastane isik, saadab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalasja materjalid alaealise elukoha järgsele alaealiste komisjonile.

Uurimisasutus teeb menetlustoiminguid iseseisvalt, kui menetlustoiminguks ei ole vaja kohtu luba või prokuratuuri luba või korraldust.

Uurimisasutusel on õigus nõuda kriminaalasja lahendamiseks vajaliku dokumendi esitamist.

Kahtlustatav on isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud, või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule.

Kahtlustatavale **selgitatakse viivitamata tema õigusi ja kohustusi** ning ta kuulatakse üle kahtlustuse sisu kohta. Ülekuulamise võib edasi lükata, kui kahtlustatava tervise seisund ei võimalda tema kohest ülekuulamist ning kui see on vajalik kaitsja ja tõlgi osavõtu tagamiseks.

Kahtlustataval on õigus:

- 1) teada kahtlustuse sisu ja anda selle kohta ütlusi või keelduda ütluste andmisest;
- 2) teada, et tema ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu;
- 3) kaitsja abile;
- 4) kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta;
- 5) kaitsja juuresolekul olla üle kuulatud, osaleda vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga ja tema äratundmiseks esitamisel;

Kriminaalmenetlust ei alustata või lõpetatakse ...

Kahtlustatav

Süüdistatav	<ol style="list-style-type: none">6) osaleda vahistamistaotluse arutamisel kohtus;7) esitada tõendeid;8) esitada taotlusi ja kaebusi;9) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse;10) anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel, teha ettepanekuid kohaldamisele kuuluva karistusliigi ja -määra kohta ning sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe. <p>Kahtlustatav on kohustatud:</p> <ol style="list-style-type: none">1) ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel;2) osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele. <p>Süüdistatav on isik, kelle kohta prokuratuur on koostanud süüdistusakti või isik, kellega on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe.</p> <p>Süüdistataval on kahtlustatava õigused ja kohustused. Süüdistataval on õigus tutvuda kaitsja vahendusel kriminaaltoimikuga ja võtta osa kohtulikust arutamisest.</p> <p>Süüdistatav, kelle suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus, on süüdimõistetu.</p> <p>Süüdistatav, kelle suhtes on jõustunud õigeksmõistev kohtuotsus, on õigeksmõistetu.</p>
Kutse uurimisasutusse	<p>Isiku võib uurimisasutusse kutsuda telefoni, faksi või muu tehnilise sidevahendi kaudu edastatud kutsega. Kutses märgitakse:</p> <ol style="list-style-type: none">1) kutsutava isiku nimi;2) kutsuja ametinimetus, nimi ning kontaktandmed;3) kutsumise põhjus ja kellena isik välja kutsutakse;4) juriidilise isiku kutsumise korral, kas kutse on seaduslikule esindajale või esindajale;5) ilmumise kohustuslikkus;6) ilmumise aeg ja koht;7) kriminaalasja number;8) kohustus teatada ilmumata jäämisest ja selle põhjusest;9) ilmumata jäämise tagajärjed. <p>Kutse lõpposa sisaldab teatist, mis täidetakse, kui kutse antakse isikule allkirja vastu üle. Teatistes märgitakse kutse vastuvõtnud isiku nimi, tema allkiri kutse vastuvõtmise kohta, kutse kättesaamise kuupäev ning kutsutava äraolekul kutse vastuvõtnud isiku kohustus anda kutse kutsutavale esimesel võimalusel üle või tea-</p>

tada kutsujale kutse edastamise võimatusest. Kutse vastuvõtmisest keeldumise kohta teeb kutse kättetoimetaja kutse lõpposas olevale teatisele märke, mida kinnitab oma allkirjaga.

Kutse tuleb isikule teatavaks teha või kätte toimetada nii, et talle jääks ilmumiseks piisav ajavaru.

Kui uurimisasutuse ametnik on veendunud, et kriminaalasjas vajalikud tõendid on kogutud, koostab ta viivitamata kohtueelse menetluse kokkuvõtte ja lisab selle kriminaaltoimikusse.

Kohtueelne menetlus politseiasutuses lõpeb kokkuvõtte koostamise ja kriminaaltoimiku edastamisega prokuratuurile.

Politsei ja ohvriabi

Ohvriabi seadus reguleerib riiklikku ohvriabi korraldust ja kuriteo-ohvritele riikliku hüvitise maksmise korda.

Ohvriabiteenus on avalik teenus, mille eesmärgiks on hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Ohvrit nõustatakse ja abistatakse suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega.

Hüvitist makstakse Eesti Vabariigi territooriumil toimepandud vägivallakuriteo ohvritele ja ohvri ülalpeetavatele, samuti on õigus saada hüvitist ohvri ravi- ja matusekulude eest on füüsilisel isikul, kes kannab ohvri ravikulud või matuse korraldamise kulud.

(vt. ka Sotsiaalhoolekanne lk 193).

Kohtueelset uurimist teostav politseiasutus on kohustatud teavitama seaduse sisust neid, kes võiksid saada seaduse alusel ohvriabiteenust või hüvitist.

Uurimisasutuse tõend väljastatakse ohvrile või tema esindajale kirjaliku avalduse alusel.

Uurimisasutuse tõendi koostab uurimisasutuse ametnik, kes teostab kriminaalmenetlust, või muu selleks volitatud ametnik masinakirjas või elektrooniliselt.

Uurimisasutuse tõendi koostamiseks õigustatud ametnik vaatab laekunud avalduse läbi kümne kalendripäeva jooksul avalduse laekumise päevast arvates selleks ajaks kriminaalasjas kogutud materjalide ja tõendite põhjal.

Uurimisasutuse tõendi varguse, kadumise või hävimise korral väljastatakse ohvrile või tema esindajale soovi korral dokumendi teine eksemplar.

Ohvriabi

Hüvitis

Tõend

Politsei annab nõu

Laps

Nõuanded lapsele:

- 1) Teata alati kodustele, kuhu, kui kauaks ja kellega lähed!
- 2) Ole liikluses tähelepanelik ja ettevaatlik!
- 3) Ära mine kaasa võõrastega!
- 4) Ära võta tundmatult inimeselt vastu maiustusi!
- 5) Ära kutsu endale külla juhuslikke tuttavaid või neid, keda alles vähe tunnend!
- 6) Hoia oma rahakotti, õpilaspiletit, sõidukaarti, võtmeid ja muid sulle tähtsaid asju riiete või koolikoti sisetaskus!
- 7) Ära jäta oma asju laokile ja järelvalveta!
- 8) Ära kelgi enda ja oma pere hinnaliste asjadega!
- 9) Ära puuduta tundmatuid esemeid!

Autoomanik

Nõuanded autoomanikule:

- 1) Hoidke oma autot garaažis, valvatavas parklas või hästi valgustatud kohas.
- 2) Kasutage vargaid peletavaid signalisatsioonisüsteeme, samuti rooli-, pedaali-, käigukangi- ja teisi lukke.
- 3) Ärge jätke minutikski autost lahkudes süütevõtmeid autosse, sest ärandajale piisab sekunditest.
- 4) Hoidke oma auto alati heas sõidukorras ja piisava bensiini-varuga, et vältida juhuslikku teelejäämist ohtlikes kohtades.
- 5) Ka siis, kui olete ise autos, hoidke ukсед alati lukus. Suheldes võõraga pilutage akent, et väljast ei saaks uksi avada.
- 6) Märkige üles või jätke meelde kahtlase auto registreerimisnumber.
- 7) Kui mõni auto, mis ei ole politseivärvides, sunnib teid peatuma, olge igaks juhuks ettevaatlik.
- 8) Kindlustage oma auto turuhinnast lähtuvalt, nii kannate võimaliku varguse või ärandamise korral vähem kahju.
- 9) Ärge jätke autosse nähtavale asju või esemeid, mis võivad vargale silma jääda ja ahvatleda teda autosse sisse murdma! Sissemurdmisega tekitatud kahju võib olla suurem autosse jäetud asjade tegelikust väärtusest.
- 10) Asjad, mis kindlaekasse ei mahu ja mida kaasa võtta ka ei taha, asetage pakiruumi.
- 11) Märgistage oma automakk, stereosüsteem ja muud taolised esemed nii, et hiljem oleks võimalik kindlaks teha nende kuuluvust.
- 12) Kirjutage üles seadmete seerianumbrid ja hoidke andmeid kindlas kohas.
- 13) Parkige auto ainult hea nähtavusega kohta. Ka parklasse,

parkimismajja või garaaži paigutatud autosse ärge jätke nähtavale kohale hinnalisi asju. Üldjuhul ei vastuta parkimisteenust pakkuvad ettevõtted autosse jäetud asjade eest.

- 14) Autost lahkumisel kontrollige alati, kas olete lukustanud kõik ukсед ja pagasiruumi ning sulgenud aknad.
- 15) Kui autol on häireseade, ärge unustage seda parkimise korral sisse lülitada.

Koostöö politseiga suudab pidurdada autovargaid:

- 1) Varastatud auto tagasiostmise pakkumisest tuleb viivituse-ta informeerida politseid.
- 2) Kahtlastest toimingutest garaažide juures teatage kohe poliitseile. Suur osa varastatud autodest seisab pikemat või lühemat aega selleks eelnevalt üüritud garaažides. Politsei vajab informatsiooni selliste garaažide tuvastamiseks. Kui te ei soovi oma isikut politseile avalikustada, piisab helistamisest politsei vihjetelefonile.
- 3) Ka võõra auto ärandamiskahtlusest tuleks politseile kohe teada anda.
- 4) Ärge suhtuge ükskõiksusega tähelepanekutesse, mis teie arvates võivad olla seotud autode vargustega või neid sooritavate isikutega, sest nende järgmiseks ohvriks võite olla just teie. Kasulik on aidata kurjategijad tabada, enne kui ise kahju saate!

Mobiiltelefoni omanikule: Kuidas vähendada ohtu sattuda varguse ohvriks?

- 1) Kui kõnnite tänaval, siis peaks mobiiltelefon olema sellises kohas, kust võõras teda ei märka ja hõlpsasti kätte ei saa, näiteks kaelapaela küljes, kuid riiete all; taskus, kuid nendes taskutes, mis on lukustatavad ja vargal võtaks kauem aega telefonini jõudmiseks; käekotis või koolikotis, kuid sahtlites, mis on lukustatavad ja kotti avades ei tohiks telefon sealt silma hakata. Telefon võiks tänaval ja rahvarohketes kohtades liikudes olla suunatud värinalarmile.
- 2) Püüdke vältida tänaval kõndides telefoniga rääkimist, eriti siis kui olete üksi. Vajadusel kasutage telefoni kohas, kus on rohkem inimesi.
- 3) Ärge laenake oma telefoni võhivõõrale.
- 4) Koolipäevadel peaks mobiiltelefon olema kindlalt õpilase kotis ja helin summutatud, ka ei tohiks telefon olla koolilaul ilma järelevalveta.
- 5) Ärge ostke mobiiltelefone tundmatute inimeste käest ilma dokumentideta. On suur tõenäosus, et osutute heauskseks

Mobiiltelefoni omanik

Mis on vägivald?

ostjaks ja teie soetatud mobiiltelefoni vastu võib huvi tunda politsei.

Mida aga teha juhul, kui olete langenud telefonivargaga ohvriks?

- 1) Kõigepealt tuleb ühendust võtta operaatorfirmaga ja paluda sulgeda telefonikaart. Operaatorfirmad võtavad teie kõnesid vastu ööpäevaringselt.
- 2) Kindlasti peaks tegema politseile avalduse. Avaldus tuleks teha selle piirkonna politseile, kus toimus mobiilivargus.

Mis on vägivald?

Vägivald on käitumine, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu tekitades võim tema üle, kontrollitakse teise inimese käitumist, mõtteid ja tundeid. Vägivallatseja rakendab oma ohvri suhtes erinevaid meetodeid alates psühholoogilisest survest ja jõhk-rast sõimust kuni majanduslike piirangute seadmise ja sotsiaalse isolatsioonini.

Vaimse vägivalla alla kuuluvad: jälitamine, kontrollimine (telefonikõned, kirjad, kohtumised jmt), isoleerimine lähedastest, hirmutamine, laimamine, alandamine teiste inimeste ees, sõimamine.

Füüsilise vägivalla alla kuuluvad: nügimine, müksimine, juustest sikutamine, valu tekitamine, liikumise takistamine kinni hoidmise või sidumisega, löömine, peksmine, lämmatamine, relva kasutamine. Füüsilise vägivallaga kaasnevad vigastused võivad ulatuda marrastustest, sinistest plekkidest kuni välimiste ja sisemiste vigastuste ja püsivate kahjustusteni. **Füüsiline vägivald võib lõppeda surmaga.**

Nõuanded lähisuhtevägivalla puhuks

- Õpi vägivalda ette nägema!
- Otsi psühholoog-nõustaja ja perearsti või sotsiaaltöötaja kaudu eneseabi kursusi.
- Leia endale usaldusisik.
- Proovi säästa raha, hoia seda eraldi ja puutumatusena.
- Valmista endale kriisipakike – dokumendid, taksoraha, vajalikud telefoninumbrid.
- Lepi usaldusisikuga eelnevalt kokku öömaja osas, siis ei tule öine helistamine ootamatult. Kasuta naabrivalvet.
- Õpeta oma last hädaabi telefonidega suhtlema. Kasulik on taoline kõne läbi mängida. Kirjuta hädaabi telefonide numbrid nähtavale kohale.
- Lahku kodunt õigeaegselt, ära oota kuni olukord väljub kontrolli alt.

Mida teha, kui oled tunnistajaks kuriteole?

- 1) Kui juhtute nägema kuriteo toimepanemist, teatage sellest võimalikult kiiresti politseisse telefonil **110**.
- 2) Kui kuritegu on võimalik ära hoida, püüdke kurjategijaid takistada. Tihti piisab vaid sellest, kui kurjategijatele märku annate, et neid on tähele pandud.
- 3) Ärge unustage enda turvalisuse tagamist! Paljudes olukordades on kasulik ära oodata politseipatrulli saabumine.
- 4) Püüdke säilitada kuriteo sündmuskoht politsei saabumiseni võimalikult puutumatusena.
- 5) Jätke meelde või pange kirja võimalike kahtlustatavate ja tunnistajate andmed ning edastage need politseile.
- 6) Kui kuriteo tulemusena on keegi vigastada saanud, teatage sellest viivitusega politsei juhtimiskeskusele (**110**) või helistage hädaabinumbri (**112**).

Politseiamet www.politsei.ee

**Kuritegu
märgates**

Töötaja eest maksab sotsiaalmaksu tööandja

Ravikindlustus

Eestis kehtib kohustuslik ravikindlustus. 13% iga töötava inimese brutopalgalt läheb maksuameti kaudu haigekassale ravikindlustuse eelarveks. Kohustuslikuks nimetatakse ravikindlustust Eestis seetõttu, et seadusega on tööandjale pandud kohustus maksta kõigi töötavate inimeste eest sotsiaalmaksu. Ettevõtlusega tegelevad üksikisikud peavad sotsiaalmaksu oma tulult ise maksma.

Eesti ravikindlustus on **solidaarne** – haigestumise korral ei sõltu raviteenuse maksumus, mille haigekassa inimese eest raviasutusele tasub, konkreetse inimese eest makstud sotsiaalmaksu suurusest. Töötava elanikkonna eest makstud sotsiaalmaksust tasub haigekassa ka mittetöötavate inimeste (lapsed, vanurid) ravikulud.

Vältimatut abi on Eestis õigus saada kõigil inimestel. Vältimatut abi tuleb osutada olukorras, kus abi edasilükkamine või selle andmata jätmine võib põhjustada abivajaja surma või püsiva tervisekahjustuse. Seda, kas tegu on vältimatu abiga või mitte, otsustab arst.

Kindlustatud inimesed

Vastavalt ravikindlustuse seadusele on õigus ravikindlustusele Eesti alalistel elanikel või tähtajalise elamisloa alusel Eestis elavatel inimestel, kelle eest makstakse või kes iseenda eest maksavad sotsiaalmaksu, samuti nende inimestega ravikindlustuse seaduse või vastava lepingu alusel võrdsustatud inimestel.

Eestis on kindlustatud:

- üle ühekuulise tähtajaga või tähtajatu töö- või ametilepingu alusel töötav, avalikus teenistuses töötav isik või kaadri- kaitseväelasena lepingulisse teenistusse võetud või asendusteenistuses olev isik, Riigikogu liige, Vabariigi President, Vabariigi Valitsuse liige;
- juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liige;
- üle kolmekuulise tähtajaga või tähtajatu töövõtu-, käsundus- või muu teenuse osutamiseks sõlmitud võlaõigusliku lepingu alusel töö või teenustasusid saav isik;

Kindlustatud on:

- füüsilisest isikust ettevõtja või elukohajärgses Maksu- ja Tolliametis registreeritud isik;
- kaitsejõududes ajateenistuses olev ajateenija;
- Eesti välisesinduses töötava diplomaadi ja teenistuja mitte-töötav abikaasa;
- töötutoetust saav isik;
- tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 13 sätestatud vähemalt 80 tundi kestvas tööturukoolituses osalev isik juhul, kui ta ei saa töötutoetust;
- tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 15 sätestatud tööpikas osalev isik juhul, kui ta ei saa töötutoetust;
- tuumakatastroofi, tuumakatsetuse või aatomielektriijaama avarii tagajärgede likvideerimisest osa võtnud isik;
- töötukindlustushüvitise saaja;
- 18-aastase ja vanema raske või sügava puudega isiku hooldaja või eestkostja, kellele makstakse hooldajatoetust;
- kuni 3-aastase lapsega lapsehoolduspuhkusel olev, mitte-töötav kuni 3-aastast last kasvatav vanem ja 3- või enamalapselises perekonnas 3 – 8-aastast last kasvatav mitte-töötav isik, kes saab lapsehooldustoetust;
- kindlustatud isiku ülalpeetav abikaasa, kes kasvatab vähemalt ühte alla 8-aastast last või 8-aastast last kuni esimese klassi lõpetamiseni või vähemalt kolme alla 16-aastast last ega saa riigi poolt lapsehooldustasu. Ravikindlustuse taotlemiseks peaks inimene pöörduma Sotsiaalkindlustusametisse;
- seitsme- ja enamalapselise pere üks vanematest või hooldaja või eestkostja, kes kasvatab peres seitset või enamat last ja kellele makstakse lapsetoetust;
- 3 – 16-aastase keskmise, raske või sügava puudega lapse vanem või võõrasvanem, kellele makstakse hooldajatoetust;
- 16 – 18-aastase raske või sügava puudega lapse vanem või võõrasvanem, kellele makstakse hooldajatoetust;
- sotsiaaltoetust saav isik;
- vanemahüvitise saaja;
- rase naine alates raseduse 12. nädalast;
- inimene kuni 19-aastaseks saamiseni. **NB! Kõigile alla 19-aastastele noortele on ravikindlustus garanteeritud sõltumata sellest, kas nende vanemad töötavad või mitte;**
- inimene, kes saab Eestis määratud riiklikku pensioni;
- kindlustatud isiku ülalpeetav abikaasa, kellel on vanaduspensioni eani jäänud kuni 5 aastat;

Kindlustatud

**Kaasa isikut
tõendav
dokument**

**Ravikindlustus-
kaarti
saab taotleda
15-aastaselt**

- õigusaktide alusel asutatud ja tegutsevas Eesti õppeasutuses või välisriigi samaväärses õppeasutuses põhiharidust omandav õpilane kuni 21 aasta vanuseni, üldkeskharidust omandav õpilane kuni 24 aasta vanuseni, kutseõpet omandav koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta inimene, põhihariduse või keskhariduse baasil kutseharidust omandav õpilane ning Eesti alalisest elanikust üliõpilane;
- lepingu alusel kindlustatud isikuga võrdsustatud isik.

Euroopa ravikindlustuskaart

Alates 1. augustist 2004 kontrollitakse Eestis ravikindlustatust isikut tõendava dokumendi alusel ja sellest ajast ei väljastata ka nn rohelisi haigekassakaarte. See tähendab, et arsti juurde minnes peab kaasas olema pass, ID-kaart või mõni muu isikut tõendav pildiga dokument. Alla 15-aastased noored võivad esitada isikut tõendava dokumendi, Euroopa ravikindlustuskaardi või nn rohelise haigekassakaardi.

Euroopa ravikindlustuskaart annab õiguse vajaminevale arstiabile **Euroopa Liidu territooriumil** ja **Euroopa Majandusühenduse piirkonnas viibimise ajal**.

Ravikindlustuskaart antakse välja alla 19-aastastele noortele kehtivusajaga 5 aastat, kuid mitte kauemaks kui 19-aastaseks saamiseni. Vähemalt 19-aastasele inimesele väljastatakse ravikindlustuskaart kehtivusajaga 1 aasta, kuid mitte kauemaks kui tema kindlustuskaitse eeldatav kestus.

Sündinud laps tuleb vanematel haigekassas arvele võtta ja talle annab haigekassa kohe välja juba Euroopa ravikindlustuskaardi.

Euroopa ravikindlustuskaardi asendussertifikaadi annab haigekassa välja siis, kui kindlustuskaitse kehtivus on lühem kui 3 kuud, kui kaart on kadunud või inimesel on kiiresti vaja kindlustust tõendavat dokumenti. Euroopa ravikindlustuskaart ja asendussertifikaat kehtivad ainult koos isikut tõendava dokumendiga.

Euroopa ravikindlustuskaardi saab inimene kätte kuni 10 päeva jooksul, asendussertifikaadi aga kohe haigekassa piirkondlikus osakonnas.

Euroopa ravikindlustuskaarti saab taotleda vähemalt 15-aastane inimene, kellel on pass või ID kaart. Lapsele saab kaarti taotleda kuni 18. eluaastani ka lapsevanem või esindaja.

Euroopa ravikindlustuskaardi taotlemiseks **on järgmised võimalused:**

- kodanikuportali kaudu <http://x-tee.riik.ee/portaal/>;
- tuua taotlus ise haigekassa klienditeenindusse;

- saata taotlus haigekassasse postiga;
- saata taotlus haigekassasse e-postiga digitaalselt allkirjastatuna.

Kaardi saab inimene kätte:

- lihtkirjaga sellel aadressil, mis on registreeritud haigekassa andmebaasis;
- haigekassa klienditeenindusest.

Taotluse vorm on haigekassa koduleheküljel www.haigekassa.ee ja haigekassa piirkondlikes osakondades.

Informatsioon Eesti Haigekassa poolt välja antaval Euroopa ravikindlustuskaardil ja asendussertifikaadil on eesti keeles.

Üldarstiabi

Eestis on **perearstisüsteem**, mis tähendab, et **haigestumise korral on inimese esimene kontaktisik perearst**. Ta osutab oma nimistusse kuuluvatele inimestele üldarstiabi; annab nõu, kuidas ennetada haigusi, vigastusi või mürgistusi. **Vajadusel suunab perearst patsiendi eriarsti juurde** konsultatsioonile või haiglasse. Vastavalt ravikindlustuse seadusele on patsiendil võimalik mõne eriarsti vastuvõtule minna ka **ilma perearsti saatkirjata**.

Need eriarstid on:

- naistearst;
- nahaarst;
- silmaarst;
- hambaarst;
- psühhiaater;
- tuberkuloosiarst;
- ägedate traumade korral kirurg või traumatoloog.

Kiirabi

Kiirabi kutsumiseks kehtib Eestis ühtne häirekeskuse telefoninumber **112**. Kiirabi osutab esmast arstiabi **kõigile** Eesti Vabariigi territooriumil viibivatele inimestele. Kiirabi poole tuleb pöörduda siis, kui haige vajab **erakorralist abi** ja tema seisund ei võimalda perearsti poole pöördumist.

Perearsti valimine ja vahetamine

Igal ravikindlustatul on olemas perearst, kelle ta on ise valinud või kes on talle maavanema poolt määratud. Perearsti võib vajadusel (elukoha vahetus jms) ka vahetada.

Perearst

Erakorraline
abi 112

**Registree-
rumine**

Oma perearsti nime ja kontaktandmeid saate kontrollida internetipangast e-teenuste alt, kodanikuportaalist (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>), küsida **infotelefoni numbril 16 363** või haigekassa klienditeenindusest.

Kuidas end perearsti juurde registreerida?

- 1) Esitage valitud perearstile isiklikult või tähitud kirjaga avaldus.
- 2) Perearst võtab inimese nimistusse kas inimese enda, lapsevanema või eestkostja avalduse alusel.
- 3) Kui perearst ei ole teile seitsme tööpäeva jooksul keeldumisest kirjalikult teatanud, kuulute te tema nimistusse hiljemalt avalduse esitamisele järgneva kuu esimesest kuupäevast.
- 4) Perearst võib keelduda teie võtmisest oma nimistusse juhul, kui nimistus on juba üle 2000 inimese või kui teie alaline elukoht ei ole perearsti teeninduspiirkonnas. Olenemata nimistu piirsuuruse ületamisest võib perearst võtta oma nimistusse juba varem nimistusse kuuluvate inimeste pereliikmeid.

Kuidas saab perearsti vahetada?**Perearsti
vahetamine**

Kirjutage avaldus uue perearsti nimele ja teavitage endist perearsti nimistust lahkumisest.

Uue perearsti nimistusse arvamisel peate oma uuele perearstile tooma ka oma haigusloo või ambulatoorse tervisekaardi. **Andmed inimese tervise kohta on delikaatsed** ja nendega ümberkäimisel tuleb arvestada kehtivate seadustega.

**Tervisekaardi
ületamine**

Ambulatoorse tervisekaardi ületamiseks uuele perearstile on 3 võimalust:

- arsti ja patsiendi vahelise usalduse alusel võib eelmine perearst anda teile allkirja vastu haigusloo või ambulatoorse tervisekaardi, mille viite isiklikult või saadate tähitud postipakina uue perearsti aadressil järgneva kuu esimeseks kuupäevaks;
- ka teie eelmisel perearstil lasub vastutus delikaatsete isikuandmete saladuse hoidmisel ja ta võib anda üle teie haigusloo või ambulatoorse tervisekaardi uuele perearstile vastavasisulise kirjaliku nõude saamisel. Ravidokumentatsiooni üleandmisel vormistatakse sellekohane akt, millega läheb vastutus haigusloos või ambulatoorses tervisekaardis olevate delikaatsete andmete konfidentsiaalsuse tagamiseks üle uuele perearstile;
- "Isikuandmete kaitse seaduse" järgi on inimesel õigus saa-

da enda kohta käivaid delikaatseid isikuandmeid 1 kord aastas tasuta. See tähendab seda, et pöördumisel perearsti/tervishoiuteenuse osutaja poole on teil õigus saada väljavõtte või koopia oma ambulatoorsest tervisekaardist. Sama kehtib ka juhul, kui tervisekaart on paigutatud arhiivi.

Ravikindlustuseta inimene ja perearstiabi

Ka ravikindlustuseta inimene võib pöörduda oma perearsti poole abi saamiseks. Registreerimine perearsti vastuvõtule toimub tavalistel alustel. **Ravikindlustuseta inimene tasub aga osutatud üldarstiabi eest ise**, kusjuures teenuse hinna kehtestamise õigus on perearstil. Ravikindlustuseta inimesed võiksid pöörduda ka kohaliku omavalitsuse poole abi saamiseks, sest nii mitmedki tasuvad oma piirkonna elanike perearstiabi eest. Samuti saavad ravikindlustuseta inimesed küsida nõu **perearsti nõuandetelefonilt 1220**.

Erakorralise või vältimatu abi eest ravikindlustuseta haige ise tasuma ei pea. Niisugustel juhtudel tasutakse perearstile riigieelarves ette nähtud vahenditest vastavalt Sotsiaalministeeriumi ja Eesti Haigekassa lepingule.

Perearsti nõuanne 1220

Perearsti nõuanne 1220 on üleriigiline telefon, kust saab meditsiinilist nõu 24 tundi ööpäevas eesti ja vene keeles. 1220 telefonilt saab nõu lihtsamate terviseprobleemide korral, juhiseid esmaseks abiks ning vajadusel ka infot tervishoiu korraldust puudutavates küsimustes.

Helistamisel ei tuvastata helistaja isikut, helistada ja nõu küsida võivad ka ravikindlustuseta inimesed. 1220 on lauatelefonilt helistades esimesed 5 minutit helistajale tasuta, edasi kehtib kohaliku kõne hind. Mobiiltelefonilt helistades kehtib kohe helistamise algusest paketi põhine telefoniminuti hind.

Perearsti nõuandetelefon 1220 on ellu kutsutud selleks, et lihtsustada nõu ja abi saamist perearstilt:

- ka sellel ajal, kui enda perearst ei ole kättesaadav;
- kui arvate, et terviseprobleem ei vaja perearsti poole pöördumist;
- kui viibite Eestis mõnes teises maakonnas;
- kui olete välismaal ega saa kohe oma perearsti poole pöörduda (välismaalt helistades +372 630 4107);
- kui vajate konsultatsiooni kellegi teise (lapse, lähedase) tervise küsimuses.

Kui puudub
ravi-
kindlustus

1220

Haigusleht**Keskmise
tulu
arvutamine**

Ajutise töövõimetuse hüvitis

Ajutise töövõimetuse hüvitis on rahaline kompensatsioon, mida haigekassa maksab töövõimetuslehe alusel kindlustatud inimesele, kellel jääb ajutise töövabastuse tõttu saamata sotsiaalmaksuga maksustatud tulu.

Ajutise töövõimetuse hüvitist makstakse töövõimetuslehe alusel inimestele, kes on kindlustatud tööandja või võlaõigusliku lepingu-partneri kaudu või füüsilisest isikust ettevõtjana. Töövõimetushüvitise arvutamisel lähtub haigekassa Maksu- ja Tolliametist saadavatest andmetest.

Hüvitise arvestamise aluseks on ühe kalendripäeva keskmine tulu.

Ühe kalendripäeva keskmise tulu arvutamine:

- avalikus teenistuses töötava isiku ja töölepingu alusel töötava isiku kalendripäeva keskmine tulu võrdub töövõimetuslehel märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisest vabastuse alguspäeva kalendriaastale eelnenud kalendriaastal isikule arvestatud sotsiaalmaksu alusel arvutatud tulu ja arvu 365 jagatisega. Arvust 365 arvatakse maha nende päevade arv, mil inimene oli töövõimetuslehe alusel töölt vabastatud. (Kui eelmisel kalendriaastal oli inimene füüsilisest isikust ettevõtja, siis on tema arvestatud sotsiaalmaksu summale lisatud ka tema enda eest FIEna makstud sotsiaalmaks);
- võlaõigusliku lepingu alusel töö- või teenustasusid saava isiku, juriidilise isiku juhtimisorgani liikme või FIE kalendripäeva keskmine tulu võrdub töövõimetuslehel märgitud töövabastuse alguspäevale eelnenud kalendriaastal isikule makstud sotsiaalmaksu alusel arvutatud tulu ja arvu 365 jagatisega. Arvust 365 arvatakse maha päevade arv, millal isik oli töövõimetuslehe alusel töölt ajutiselt vabastatud.

Ühe kalendripäeva keskmise tulu arvutamine, kui eelnenud kalendriaastal inimesel tulu puudus või see oli väga väike, siis:

- esimesel juhul võrdub kalendripäeva keskmine tulu töötaja põhipalga ja arvu 30 jagatisega, kuid mitte üle Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära ja arvu 30 jagatise. Seejuures lähtutakse töövõimetuslehel märgitud töökohustuste täitmisest vabastuse alguspäevale eelnenud päeval kehtinud töötaja kuupõhipalgast või Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäärast. 2006. aastal on alampalk 3000 krooni. Sellisel juhul võrdub

ühe kalendripäeva keskmine tulu kuupalga alammäära ja arvu 30 jagatisega. Kui inimese põhipalk on väiksem kuupalga alammäärast, siis ühe kalendripäeva keskmine tulu võrdub põhipalga ja arvu 30 jagatisega.

- Teisel kirjeldatud juhul võrdub isiku kalendripäeva keskmine tulu sotsiaalmaksuseaduses kehtestatud määra (2006. aastal 1400 krooni) ja arvu 30 jagatisega. Füüsilisest isikust ettevõtja puhul on eelnev kehtiv juhul, kui tal on kohustus maksta sotsiaalmaksu avansilisi makseid.

Kalendripäeva keskmise tulu arvestamisel lähtutakse maksuameti poolt esitatud sotsiaalmaksu maksmist puudutavatest andmetest.

Ajutise töövõimetuse hüvitise maksmine

Ajutise töövõimetuse hüvitis **makstakse välja hüvitise saaja arveldusarvele** või hüvitise saaja haigekassas vormistatud kirjaliku avalduse alusel kolmanda isiku arveldusarvele Eestis või hüvitise saaja kulul hüvitise saaja arveldusarvele välisriigis.

Hüvitis makstakse välja kuni 30 kalendripäeva jooksul, alates nõuetekohaselt vormistatud dokumentide laekumisest haigekassasse.

Hüvitiselt peetakse kinni tulumaks.

Oma ajutise töövõimetuslehe seisu saab teada internetipangast, kodanikuportaalist (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>) või helistades haigekassa infotelefonil 16363.

Ajutine töövõimetus

Haigushüvitis

Haigushüvitist makstakse kindlustatule töövõimetuslehele märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisest vabastuse **teisest päevast**. Erandiks on tervislikel põhjustel ajutiselt teisele tööle üleviimine või töötingimuste kergendamine, siis makstakse haigushüvitist esimesest päevast.

Haigushüvitist makstakse ühe **kalendripäeva kohta 80% ühe kalendripäeva keskmisest tulust**.

Tööõnnetuse tagajärjel haigestumise, kutsehaigestumise ning kuriteo tõkestamise või riiklike ja ühiskondlike huvide kaitsmise ning inimelu päästmise tagajärjel haigestumise korral makstakse haigushüvitist ühe kalendripäeva eest **100% ühe kalendripäeva keskmisest tulust**.

Andmed maksuametist

30 päeva jooksul

Haigushüvitist makstakse teisest päevast

Rasedus- ja sünnituspuhkus 140 päeva

Ajutiselt teisele tööle üleviimise või töötingimuste kergendamise korral makstakse haigushüvitist sellises summas, et hüvitis koos selle ajavahemiku eest saadava palgaga, jagatuna selle ajavahemiku kalendripäevadega, on võrdne isiku kalendripäeva keskmise tuluga.

Kindlustatud isikul on õigus saada haigushüvitist kalendriaastas kokku mitte rohkem kui **250 päeva eest**. Järjest võib hüvitist saada 182 päeva ulatuses. Tuberkuloosi korral on õigus saada haigushüvitist pidevalt mitte rohkem kui 240 päeva.

65-aastaselt või vanemal töötaval inimesel on õigus saada haigushüvitist kalendriaastas kokku kuni **90 kalendripäeva eest** ja ühe haiguse korral järjest kuni 60 kalendripäeva ulatuses.

Töövõimetuspensioni saaval töötaval inimesel, kes on haiguslehel haiguse või vigastuse tõttu, mille pärast määrati talle töövõimetuspension, on õigus saada haigushüvitist kalendriaastas kokku kuni 90 kalendripäeva eest ja ühe haiguse korral järjest kuni 60 kalendripäeva ulatuses.

Sünnitushüvitis

Kui kaua kestab rasedus- ja sünnituspuhkus?

Rasedus- ja sünnituspuhkus kestab 140 päeva. Mitmikute sünni või tüsistusega sünnituse korral 154 päeva. Kui naine jääb rasedus- ja sünnituspuhkusele vähemalt 30 päeva enne eeldatavat sünnitamise kuupäeva, siis on tal õigus saada sünnitushüvitist 140 päeva eest. Kui raseduse ajal on arsti otsuse alusel raseda töö- või teenistuskohustusi kergendatud või ta on üle viidud teisele tööle, siis on tal õigus saada sünnitushüvitist 140 päeva eest juhul, kui ta jääb rasedus- ja sünnituspuhkusele vähemalt 70 päeva enne eeldatavat sünnitamise kuupäeva. Jäädes sünnituspuhkusele hiljem, kui on ettenähtud tähtaeg, väheneb hüvitatav periood nende päevade võrra, mille võrra hiljem sünnituslehele jäädi.

Sünnitushüvituse arvutamine

Näide: Mari töötas töölepingu alusel ja jäi sünnituslehele 2006. aastal, seega arvutatakse tema hüvitis 2005. aasta sotsiaalmaksu põhjal. Mari eest maksti 2005. aastal sotsiaalmaksu 23 100 krooni (seega tulu $23\ 100 / 0,33 = 70\ 000$ krooni) ja ta ei olnud ühtegi päeva töövõimetuslehel. Nii on Mari kalendripäeva keskmine tulu $70\ 000$ jagada $365 = 192$ krooni.

Sünnitushüvitist saab ta 140 (päeva) korda 192 (kalendripäeva

keskmine tulu) = 26 849 krooni. Summalt peetakse kinni tulumaks, nii et Mari saab sünnitushüvitist kätte 20 674 krooni.

Mida teha sünnituslehega?

Sünnitusleht tuleb viia oma tööandjale, kes edastab selle 7 päeva jooksul haigekassasse. FIE esitab oma sünnituslehe haigekassale ise.

Millal jõuab sünnitushüvitis pangaarvele?

Haigekassa maksab hüvitise saaja pangaarvele 30 päeva jooksul alates sünnituslehe jõudmisest haigekassasse.

Hooldushüvitis

Hooldushüvitist makstakse kindlustatud inimesele vastavalt töövõimetuslehele märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisest vabastuse esimesest päevast.

Alla 12-aastase lapse kodus hooldamise korral makstakse hüvitist ühe kalendripäeva eest 100% ühe kalendripäeva keskmisest tulust ja haiglas põetamise korral 80%.

Alla 12-aastase lapse hooldajal on õigus saada hoolduslehe alusel hüvitist kuni 14 päeva eest.

Haige perekonnaliikme kodus põetamise või alla 16-aastase puudega lapse hooldamise korral makstakse hüvitist ühe kalendripäeva eest 80% ühe kalendripäeva keskmisest tulust.

Kui lapse hooldaja on haige või talle osutatakse sünnitusabi, kuid laps on alla 3-aastane või hooldatakse alla 16-aastast puudega last, on hooldajal õigus saada hoolduslehe alusel hüvitist 80% kalendripäeva keskmisest tulust kuni 10 päeva eest.

Haige perekonnaliikme kodus põetamise korral on hooldajal õigus saada hoolduslehe alusel hüvitist kuni 7 päeva eest.

Lapsendamishüvitis

Lapsendamispuhkuse korral makstakse kindlustatud inimesele lapsendamishüvitist töövõimetuslehele märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisest vabastuse **esimesest päevast alates**.

Lapsendamispuhkus antakse lapsendamise kohtuotsuse jõustumise päevast arvates.

Lapsendamishüvitist makstakse ühe kalendripäeva eest 100 % ühe kalendripäeva keskmisest tulust.

Alla 10-aastase lapse lapsendajal on õigus saada lapsendamislehe alusel hüvitist 70 päeva eest.

Hooldushüvitist makstakse esimesest päevast kuni 14 päeva

Lapsendamishüvitis esimesest päevast

**Hüvitisi
ei saa, kui ...**

Ajutise töövõimetuse hüvitise saamise õiguse piirangud

Kindlustatud inimesel ei ole õigus saada hüvitist, kui:

- tema või tema hooldatava haigestumise või vigastuse põhjustas isiku tahtlus või see on tingitud joobeseisundist;
- tema või tema hooldatav isik eirab arsti määratud meditsiiniliselt põhjendatud ravi, mille tõttu tervenemine on takistatud;
- ajutine töövõimetus algab hetkel, millal kindlustatud inimene on palgata puhkusel, lapsehoolduspuhkusel, osaliselt tasustataval puhkusel või lapsendaja puhkusel;
- töövabastus hoolduslehe alusel algab ajal, millal kindlustatud inimene on põhi- ja lisapuhkusel.

Kindlustatud inimesel ei ole õigus saada hüvitist rikkumise päevast alates, kui:

- kindlustatu jätab mõjuva põhjuseta määratud ajal arsti vastuvõtule minemata;
- kindlustatu täidab ajutise töövõimetuse ajal töö- või teenistuskohustusi ja saab selle eest sotsiaalmaksuga maksumatav tulu või tegeleb ettevõtlusega.

**Mitut hüvitist
korruga
ei saa**

Kindlustatul, kellel on õigus saada sünnitus- või lapsendamishüvitist, ei ole õigus saada sama aja eest haigus- või hooldushüvitist.

Kindlustatul, kellel on õigus saada haigushüvitist, ei ole õigus saada sama aja eest hooldushüvitist.

Töövõimetuslehe esitamine

Töövõimetuslehe peab haigekassale esitama hiljemalt 90 kalendripäeva jooksul, alates töövõimetuslehel märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisele asumise päevast.

Töövõimetuslehe ning hüvitise määramiseks vajalikud muud dokumendid peab tööandja esitama haigekassale 7 kalendripäeva jooksul, alates inimeselt töövõimetuslehe saamise päevast.

Ajutise töövõimetuse hüvitis välisriigi territooriumil väljastatud haigestumist tõendava dokumendi alusel

Haigekassa maksab kindlustatud inimesele ajutise töövõimetuse hüvitist ka välisriigi arsti välja antud **haigestumist tõendava dokumendi alusel**.

Välisriigi arsti kirjutatud haigestumist tõendav dokument tuleb esi-

**Kui jääd
haigeks
välismaal**

tada tööandjale, kes lisab sinna tööandja tõendi ja esitab dokumendid koos saatelehega haigekassasse. Lisaks peab töövõimelehel viibiv inimene lisama ka avalduse, milles näitab, misugusele kontole hüvitis kanda. Tööandja tõendi vorm ja avalduse vorm on saadaval haigekassa kodulehel www.haigekassa.ee, haigekassa klienditeeninduses ja postkontorites.

Haigekassa nõudmisel tuleb välisriigi arsti välja antud tõendile lisada tõlge eesti keelde (vandetõlgi seaduse § 2 lõikes 1 nimetatud isiku kinnitatud). Tõendi tõlkimise kulud kannab inimene ise.

Tabel hüvitise määramise ja maksmise kestvuse ning hüvitise % kohta kalendripäeva keskmisest tulust:

Töövabastuse põhjus	Lehe tüüp	%	Mitmendast päevast makstakse hüvitist	Hüvitist makstakse
1	2	3	4	5
Haigestumine	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva (tuberkuloosi korral kuni 240 päeva)
Kutsehaigestumine	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva
Olmevigastus	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva
Liiklusvigastus	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva
Tööõnnetus	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva
Tööõnnetuse tagajärjel tekkinud tüsistus või haigestumine	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva
Vigastus riigi või ühiskonna huvide kaitsel või kuriteo tõkestamisel	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva

Põhjus

% keskmisest tulust

Mitmendast päevast

Kui kaua

1	2	3	4	5
Karantiin	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 7 päeva
Haige perekonnaliikme põetamine kodus	Hooldusleht	80	Esimesest päevast	Kuni 7 päeva
Alla 12-aastase lapse põetamine	Hooldusleht	100 kodus, 80 haiglas	Esimesest päevast	Kuni 14 päeva
Alla 3-aastase lapse või 16-aastase puudega lapse hooldamine lapse ema haiguse või sünnitusabi osutamise ajal	Hooldusleht	80	Esimesest päevast	Kuni 10 päeva
Rasedus- ja sünnituspuhkus	Sünnitusleht	100	Esimesest päevast	140 päeva, lisa 14 päeva
Alla 10-aastase lapse lapsendamisele	Lapsendamisleht	100	Esimesest päevast	70 päeva
Üleviimine teisele tööle	Haigusleht	80 või palgavahe	Esimesest päevast, millal asuti kergemale tööle või uuele ametitkohale	Haiguse korral kuni 60 päeva, raseduse korral kuni rasedus- ja sünnituspuhkuseni

Hambaravi hüvitis

Kuni 19-aastastele tasuta

Kuni 19-aastastele noortele on hambaravi tasuta. Tasuta hambaravi saab ainult Vabariigi Valitsuse kehtestatud "Eesti Haigekassa tervishoiuteenuste loetelus" nimetatud teenustele ja tervishoiuteenuse osutaja juures, kellega haigekassal on ravi rahastamise leping.

Täiskasvanutel on õigus saada tasuta vaid vältimatut abi, mida osutatakse siis, kui abi edasilükkamine või selle andmata jätmine

võib põhjustada abivajaja surma või püsiva tervisekahjustuse. Seda, kas tegemist on vältimatu abiga, otsustab arst.

Kindlustatud inimesel on õigus hambaravi hüvitisele ja hambaravi hüvitise maksmist reguleerib sotsiaalministri määrus. Hüvitist taotleval inimesel peab hambaravi osutamise hetkel olema **kehtiv ravikindlustus**. Rahaline hüvitis käib patsiendiga nii öelda kaasas. See tähendab, et **patsient võib minna hambaarsti juurde ükskõik kus**.

Pärast hambaarsti juures käimist saab kuni 150 krooni aastas hüvitist taotleda inimene, kellel on kehtiv ravikindlustus ja kes on vanem kui 19 aastat. **Rasedate** puhul maksab haigekassa hambaarsti teenuse kasutamise eest tagasi kuni 450 krooni. Alla 1-aastase lapse ema saab hambaravi hüvitist aastas tagasi kuni 300 krooni. Neil inimestel, kel on **suurenenud vajadus hambaravi järele**, olgu see siis näiteks pärast ulatuslikku ravi näo- ja kaelapiirkonnas või pärast kiiritusravi, hüvitab haigekassa hambaravi kulud aastas kuni 300 krooni ulatuses.

Hambaravi hüvitise taotlemise avaldus ja hambaravi eest tasumist tõendav dokument (nt tšekk) tuleb saata posti teel või tuua ise haigekassa klienditeenindusse märkides ümbrikule märksõna "Hambaravi hüvitis". Avalduse blankett on saadaval haigekassa klienditeeninduses, koduleheküljel www.haigekassa.ee ja postkontorites. Rasedad ja suurenenud hambaravi vajadusega inimesed peavad lisama ka arsti tõendi.

Haigekassa kannab hambaravi hüvitise inimese pangaarvele hiljemalt kalendriaasta **25. juuliks** või järgmise kalendriaasta **25. jaanuariks**. Hambaravi hüvitist saab taotleda ka tagantjärele kuni 3 aasta jooksul.

Kui kindlustatul tekib kalendriaasta jooksul **õigus erinevatele hüvitistele** (näiteks rasedad, alla 1-aastase lapse emad), on tal õigus taotleda hüvitist kalendriaasta eest **ühe temale soodsama määra ulatuses**.

Hambaproteeside hüvitamine

63-aastastele ja vanematele ning vanaduspensionäridele hüvitab haigekassa **kord kolme aasta jooksul 2000 krooni** hambaproteeside maksumusest. Pensionäridele, kes saavad pensioni soodustingimustel vanaduspensionide seaduse või väljateenitud aastate pensionide seaduse alusel, hüvitist ei maksta (õigus hüvitisele tekib 63-aastaseks saamisel).

Hüvitise saamiseks tuleb esitada avaldus hambaproteesi tegijale, kes omakorda esitab haigekassale arve ja raviarve.

**Tagantjärele
3 aasta
jooksul**

**Õigus
63-aastastel
ja vanematel**

**Kulutused
soodus-
ravimitele****Täiendava
ravimihüvitise
arvutamine**

Hambaproteesi tegijale inimene esialgu maksma ei pea, proteesid maksab tegijale 2000 krooni ulatuses kinni haigekassa. Summa, mis ületab 2000 krooni, peab aga inimene ise kinni maksma.

Juhul, kui kindlustatu on tasunud kogu hambaproteesi maksumuse ja esitanud haigekassale taotluse hambaproteesi hüvitise saamiseks, kantakse see hüvitis tema pangaarvele 90 päeva jooksul, pärast nõutavate dokumentide laekumist haigekassa piirkondlikku osakonda.

Kui inimene saab proteesid odavamalt kui 2000 krooni, siis ülejäänud summa eest võib ta kolme aasta jooksul teha erinevaid proteesimis- ja parandustöid.

Täiendav ravimihüvitis

Täiendav ravimihüvitis on rahaline hüvitis, mille arvestamise aluseks on inimese poolt ühes kalendriaastas **soodusravimitele tehtud kulutused**.

Täiendav ravimihüvitis aitab kompenseerida ravimitele tehtavaid kulutusi eelkõige neil ravikindlustatutel:

- kelle raviskeemides on kallid ravimid;
- kes põevad kroonilisi haigusi ja peavad seetõttu manustama ravimeid pika aja vältel;
- kes peavad kasutama mitmeid erinevaid ravimeid kombinatsioonis.

Soodusravimite loetelusse kantud ravimite puhul maksab inimene kohe apteegis ainult selle osa ravimi hinnast, mis jääb tema kanda. Ülejäänud osa ravimi hinnast hüvitab apteegile haigekassa. Inimese jaoks on sellisel juhul tegemist nn mitterahalise hüvitisega.

Täiendav ravimihüvitis on aga rahaline hüvitis, mis makstakse pangakontole lisaks eelnevatele haigekassa makstud soodustustele juhul, kui **inimene ise on maksnud ravimitele rohkem kui 6000 krooni aastas**.

Kui inimene on kalendriaastas ravimite eest ise tasunud 6000 kuni 10 000 krooni, hüvitab haigekassa 6000 krooni ületavast summast 50%.

Seega võib maksimaalne haigekassa poolne täiendav hüvitis sellesse vahemikku jäävate inimese enda poolt tehtud kulutuste korral olla kuni 2000 krooni.

Kui inimese poolt kalendriaastas tasutud summa jääb vahemikku 10 000 kuni 20 000 krooni, siis hüvitab haigekassa vahemiku

6000 kuni 10 000 krooni eest 2000 krooni ja lisaks 10 000 krooni ületavast summast 75%.

Vastavalt ravikindlustuse seadusele ei arvestata täiendavat ravimihüvitist 20 000 krooni ületavate summade pealt.

Maksimaalne täiendav hüvitis soodusravimitele tehtud kulutuste eest ühele inimesele ühes kalendriaastas võib ulatuda 9500 kroonini.

Täiendavat ravimihüvitist arvutatakse ainult soodusravimite ostmisel inimese makstud summadelt. Arvesse ei lähe haigekassa poolt eelnevalt apteegile tasutud summad ja inimese poolt retsepti pealt makstav omaosaluse alusmäär ning summad, mis ületavad piirhinda või hinnakokkuleppes märgitud hinda. **Omaosaluse alusmäärad ühe retsepti kohta on 20 krooni 100%, 90% ja 75%-lise soodustuse korral ja 50 krooni 50%-lise soodustuse korral.**

Täiendava ravimihüvitise taotlemiseks piisab, kui kindlustatud inimene või tema seaduslik esindaja on ühe korra vastavasisulise avalduse haigekassale esitanud.

Avalduse esitamiseks on järgmised võimalused:

- kodanikuportaali (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>) kaudu;
- saata avaldus posti teel klienditeenindusse;
- tuua avaldus klienditeenindusse;
- saata avaldus digitaalselt allkirjastatuna klienditeenindusse e-posti teel.

Täiendava ravimihüvitise taotlemise avalduse blankett on haigekassa klienditeeninduses, Eesti Posti postkontorites ja haigekassa koduleheküljel www.haigekassa.ee.

Inimese soodusravimite ostmisel tasutud summade üle peab arvestust haigekassa. Kulusid tõendavaid kviitungeid haigekassale esitama ei pea.

Inimene peab hoolitsema vaid selle eest, et isiku- või pangaandmete muutumise korral haigekassa sellest teada saaks.

Haigekassa kannab hüvitise saamise õiguse tekkimisel raha inimese pangakontole kalendriaasta 25. aprilliks, 25. juuliks, 25. oktoobriks ja järgmise kalendriaasta 25. jaanuariks.

Kui inimene tegi haigekassale taotluse 2005. aasta alguses, siis menetleb haigekassa nimetatud avaldust selle saabumise järel kalendriaasta igas järgnevas kvartalis uuesti, kui isikule eelnevalt välja makstud hüvitis jäi alla 9500 krooni.

Näide: inimene tegi haigekassale taotluse 2005. aasta esimeses

Maksimaalne hüvitis 9500 krooni aastas

Hüvitise taotlemiseks esitada avaldus

Avaldus üks kord, makstakse neli korda

Hüvitis
makstakse
lesele või
pärijale

Samad on
tingimused
ja tasud

kvartalis ja tema kulud ravimitele (arvesse on võetud vaid need ravimi hinna osad, mis kuuluvad täiendava ravimihüvitise alla) aasta esimeses kvartalis olid 8000 krooni.

Esimene kord kantakse täiendav ravimihüvitis inimese pangakontole hiljemalt 25. aprilliks 2005 ja selleks summaks on siis 1000 krooni (50% 2000 kroonist on 1000 krooni). Poolaasta möödudes arvestab haigekassa sellesama jaanuarikuus esitatud taotluse alusel inimese teises kvartalis tehtud kulutuste põhjal taas välja täiendava ravimihüvitise kompenseeritava summa ja kannab selle hiljemalt 25. juuliks lisaks eelnevalt üle kantud summale inimese pangakontole. Ja nii edasi kuni haigekassa on tasunud 9500 krooni või kuni kalendriaasta läbi saab.

Kindlustatu võib avaldust esitada kogu kalendriaasta vältel ja täiendava ravimihüvitise arvestamisel lähtutakse alati tema kogu käesoleval kalendriaastal tehtud kulutustest. Näiteks kui inimene teeb taotluse täiendavale ravimihüvitisele alles 2005. aasta detsembris, siis hiljemalt 25. jaanuariks 2006 kantakse tema pangakontole täiendava ravimihüvitise summa, mille arvestamisel on aluseks võetud kõik 2005. aastal selle inimese poolt apteegis soodusravimite ostmisel tehtud kulutused.

Hüvitise taotlemine kindlustatu surma korral

Kindlustatud inimese surma korral makstakse väljamaksmata jäänud hüvitis välja:

- 1) ühe kuu jooksul arvates kindlustatud isiku surmast tema perekonnaliikmetele, kes elasid kindlustatud inimese surmani temaga koos ja olid tema ülalpidamisel;
- 2) ühe kuu jooksul arvates pärijale notari väljastatud pärimistunnistuse esitamisest haigekassa piirkondlikule osakonnale.

Arstiabi Euroopa Liidus

Arstiabi ulatus ajutiselt teises Euroopa Liidu riigis viibides

Eesti Haigekassas kindlustatud inimesed, kes viibivad teises liikmesriigis ajutiselt, saavad vajaminevat arstiabi võrdsetel tingimustel selles riigis elavate kindlustatud inimestega.

See tähendab, et Eestis kindlustatud inimene peab teises riigis vajaminevat arstiabi saades toimima ka ravi eest tasumisel täpselt samamoodi nagu vastava riigi kindlustatugi. **Vajaminev arstiabi ei ole tasuta – maksta tuleb patsiendi omavastutustasud**

asukohamaa tariifide järgi. Patsiendi omavastutustasusid patsiendile ei korvata. Seepärast soovitab haigekassa kõigil sõlmida lisaks ka reisikindlustuse poliisi.

Samamoodi hakkavad Eesti raviasutused teisest riigist tulijatele osutama vajaminevat arstiabi samadel tingimustel ja korras nagu oleks tegemist Eesti Haigekassas kindlustatud inimesega.

Enne teise liikmesriiki minemist on Eesti Haigekassast vaja kaasa võtta Euroopa ravikindlustuskaart või selle asendus-sertifikaat.

Kui inimesel tekib teises riigis viibimise ajal vajadus vajamineva arstiabi järele, läheb teise riigi arsti jaoks vaja Euroopa ravikindlustuskaarti või selle asendussertifikaati. Vajadusel peab esitama ka isikut tõendava dokumendi.

Asendussertifikaadi ja kaardi alusel on inimesel täpselt samasugune õigus teises riigis viibimise jooksul vajaminevale arstiabile, kusjuures tervishoiuteenuse vajadus peab olema meditsiiniliselt põhjendatud ja arvesse tuleb võtta eeldatava viibimise kestust ja tervishoiuteenuse olemust.

Selle sätte alla ei kuulu siiski teise riiki minek sel eesmärgil, et seal end ravida. Arstiabi vajadus peab olema tekkinud teises riigis viibimise ajal.

Igasugune arstiabi teises riigis elades

Teise liikmesriiki elama mineva pensionäri, lähetatud töötaja ja nende pereliikmete kindlustajariigiks jääb mitmel juhul Eesti. See tähendab, et teises riigis elades hakkavad need inimesed saama seal igasugust arstiabi võrdsetel tingimustel sealsete kindlustatutega, kuid kindlustajariigina maksab Eesti teisele riigile nende inimeste ravikulude eest.

Näide: Kui keegi lähetatakse Eestist Suurbritanniasse tööle, siis jääb selle inimese kindlustajariigiks Eesti, sest tema tööandja on Eestis ja tema palgalt makstav sotsiaalmaks jääb laekuma Eestisse. Lähetatud töötajal on õigus saada raviteenust Suurbritannias vastavalt sealsetele õigusaktidele, kuid tema ravikulud korvab Eesti hiljem Suurbritanniale.

Teise liikmesriiki vanaduspõlve veetma minevale Eesti pensionäri jääb Eesti maksuma pensioni ja seetõttu jääb Eesti selle pensionäri kindlustajariigiks. Kindlustajariigina peab Eesti hakkama pensionäri elukohariigile maksuma ravikindlustuse makset. Ravikindlustuse makset tasutakse ka pensionäri pereliikmete eest, kes elavad mõnes muus riigis kui kindlustajariik.

Ravi-kindlustus-kaart peab kaasas olema

Kindlustaja riigiks Eesti

**Vormikohane
tõend kaasa**

Teise riiki lähetatud töötaja ja teise riiki elama minev pensionär peab jällegi eelnevalt Eesti Haigekassast kaasa võtma vormikohase tõendi (lähetatud töötaja vormi E 106, pensionär vormi E 121). See vorm tuleb teise riigi pädevas asutuses registreerida. Alles pärast vormi registreerimist tekib inimesel õigus teises riigis elades iga-sugusele arstiabile, nagu ta oleks kindlustatud seal riigis.

Riigid, kus Eesti Haigekassas kindlustatud isikul on õigus arstiabile eelpool nimetatud reeglite järgi: Austria, Belgia, Hispaania, Holland, Iirimaa, Island, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Liechtenstein, Luksemburg, Läti, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Suurbritannia, Taani, Tšehhi, Ungari.

Täpsemalt saab eri liikmesriikides valitsevatest oludest ja korrast lugeda haigekassa kodulehelt

http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/arstiabi_val/riigiti/

**Plaaniline arstiabi välismaal
vaid haigekassa loal****Eelneva loa
korral tasub
kulud
haigekassa**

Eestis ravikindlustust omavatele kodanikele jäävad teises liikmesriigis plaanilise arstiabi saamiseks kehtima samasugused reeglid nagu praegugi. **Teises riigis plaanilise arstiabi saamiseks tuleb ikka ja jätkuvalt taotleda eelnevalt haigekassa luba.** Vaid haigekassa garantii saanud inimeste ravikulud katab haigekassa. Kui inimene esitab plaanilise ravi hüvitamise taotluse või raviarve hiljem, ilma eelneva kokkuleppeta, siis haigekassa ravikulud ei korva.

Plaanilise arstiabi saamiseks annab kindlustajariik kaasa vormikohase tõendi (E 112). Tõendile märgitakse periood, millal tõend kehtib ja teenuse nimetus, mille saamiseks vorm esitatakse. Kui haigekassa vormi väljastab, siis võtab ta endale kohustuse ka vastava teenuse eest maksta.

Patsiendil on õigus otsustada oma ravi üle

2002. aasta suvel jõustunud võlaõigusseadus sätestab, et üldjuhul on patsiendile tervishoiuteenuse osutamise aluseks patsiendi nõusolek. Seadus sätestab ka erijuhud tervishoiuteenuse osutamiseks, kui ei ole võimalik saada patsiendi nõusolekut. Nõusoleku saab patsient anda aga juhul, kui talle on piisavalt selgitatud asjaolu, mille kohta nõusolekut antakse.

Võlaõigusseaduse kohaselt on patsiendi nõustamine üks tervishoiuteenuse osutaja olulisem ülesanne. **Patsient peab saama aru, milline on tema diagnoos ning sellega kaasnev ravi.**

Patsient on õigustatud kaasa rääkima oma raviprotsessis. Vajaliku informatsiooni peab patsiendile edastama piisava pädevusega isik ehk arst. Arst ei tohi informatsiooni edastamise kohustust anda teisele tervishoiuasutuse töötajale, näiteks meditsiiniõele või registraatorile.

Meditsiiniõde saab teavitada patsienti ainult nendest protseduuridest, mida tema läbi viib. Ka nende protseduuride vajalikkust ja nendega kaasnevaid riske peab arst olema eelnevalt patsiendile selgitanud.

Lepinguline suhe arsti ja patsiendi vahel

Väljavõte võlaõigusseadusest

§ 758. Tervishoiuteenuse osutamise lepingu mõiste

- (1) Tervishoiuteenuse osutamise lepinguga kohustub üks isik (tervishoiuteenuse osutaja) osutama oma kutsetegevuses teisele isikule (patsient) tervishoiuteenust, eelkõige vaatama patsiendi arstiteaduse reeglite järgi tema tervise huvides läbi, nõustama ja ravima patsienti või pakkuma patsiendile sünnitusabi, samuti teavitama patsienti tema tervisest ja ravi käigust ning tulemustest. Tervishoiuteenuse osutamine hõlmab ka patsiendi hooldamist tervishoiuteenuse osutamise raames, samuti muud tervishoiuteenuse osutamisega otseselt seotud tegevust.
- (2) Tervishoiuteenuse osutamisel osalev kvalifitseeritud arst, hambaarst, iseseisvalt tervishoiuteenust osutav õde või ämmaemand, kes tegutseb tervishoiuteenuse osutajaga sõlmitud töölepingu või muu sellesarnase lepingu alusel, vastutab tervishoiuteenuse osutamise lepingu täitmise eest tervishoiuteenuse osutaja kõrval ka isiklikult.

§ 766. Patsiendi teavitamise ja tema nõusoleku saamise kohustus

- (1) Tervishoiuteenuse osutaja peab patsienti teavitama patsiendi läbivaatamise tulemustest ja tervise seisundist, võimalikest haigustest ning nende kulgemisest, pakutava tervishoiuteenuse olemusest ja otstarbest, selle osutamisega kaasnevatest ohtudest ja tagajärgedest ning teistest võimalikest ja vajalikest tervishoiuteenustest. Patsiendi soovil peab tervishoiuteenuse osutaja esitama nimetatud teabe kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.

Tervishoiuteenuse osutamise leping

Patsiendi teavitamise ja nõusoleku saamise kohustus

**Piiratud
teovõimega
patsient**

- (2) Tervishoiuteenuse osutaja ei või reeglina lubada patsiendi paranemist või operatsiooni edukust.
- (3) Patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema nõusolekul. Patsient võib nõusoleku mõistliku aja jooksul pärast selle andmist tagasi võtta. Tervishoiuteenuse osutaja nõudmisel peab nõusolek või selle tagasivõtmise avaldus olema vormistatud kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.
- (4) Piiratud teovõimega patsiendi puhul kuuluvad lõigetes 1 ja 3 nimetatud õigused patsiendi seaduslikule esindajale niivõrd, kuivõrd patsient ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutustundeliselt kaaluma. Kui seadusliku esindaja otsus kahjustab ilmselt patsiendi huve, ei või tervishoiuteenuse osutaja seda järgida. Patsienti ennast tuleb lõikes 1 nimetatud asjaoludest ja tehtud otsustest teavitada mõistlikus ulatuses.
- (5) Tervishoiuteenuse osutaja ei või avaldada patsiendile käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud teavet, kui patsient keeldub teabe vastuvõtmisest ja sellega ei kahjustata tema ega teiste isikute õigustatud huve.
- (6) Seadusega sätestatud juhtudel ja ulatuses ei ole patsiendi ega tema seadusliku esindaja nõusolek tervishoiuteenuse osutamiseks vajalik.

**Ravist keeldujatele on võimalik rakendada
tahtevastast ravi**

Nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seaduse kohaselt on Eestis võimalik saata tahtest olenematule ravile nakkushaiged, kes on oma ravi pooleli jätnud ning kujutavad seetõttu endast ohtu kaaskodanikele. Eelkõige puudutab uus kord ravimitele allumatut tuberkuloosi põdevaid haigeid, kes ravirežiimi eirates on muutunud teistele ohtlikuks.

Tuberkuloosi haigestumiseks on lisaks nakatumisele vajalikud veel haigestumist soodustavad tingimused: töötus, ebatervislik elukeskkond, alkoholism, narkomaania, üldine immuunsüsteemi nõrgenemine. Üks ravimata tuberkuloosihaige nakatab aasta jooksul 10 – 15 inimest. (Vt Tuberkuloos lk 229).

Tuberkuloosihaige tahtevastasele ravile saatmise korral tuleb kõigepealt välja selgitada, et inimene põeb ravimitele allumatut tuberkuloosi ning on oma ravi pooleli jätnud või pole seda üldse olnud nõus alustamagi. **Kui arst on uuringute abil kindlaks teinud, et patsient põeb tuberkuloosi, mis ei allu ühele või mit-**

**Tuberkuloosi
puhul
võib sundida
ravile**

mele tuberkuloosiravimile, saab ta teha otsuse patsiendi ravile saamiseks.

Arsti otsuse alusel tohib patsienti kinni pidada kuni 48 tundi. Selleks tuleb arstil täita tahtevastase ravi otsus ning teavitada otsusest nii patsienti kui tema lähedasi või seaduslikku esindajat esimesel võimalusel.

Pikemaks ajaks saab inimest tahtevastasele ravile suunata ainult siis, kui halduskohtunik on tahtevastasele ravile suunamise kinnitanud. Selleks esitab ravitööd juhtiv arst halduskohtunikule kirjalku taotluse, millele on lisatud eriarsti hinnang. Patsient saab tahtevastase ravi otsuse edasi kaevata Tervishoiuametile, kes seejärel annab oma hinnangu, kas ravile suunamine oli põhjendatud või mitte.

Sõltub isiku
individuaal-
sest
abivajadusest

Õigus
sotsiaalabile

Sotsiaalhoolekanne ja -kindlustus

Põhiseaduse järgi on Eesti kodanikul õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral.

Need õigused tagatakse läbi sotsiaalse kaitse meetmete, mis ja-gunevad sotsiaalhoolekandeks ja sotsiaalkindlustuseks.

Sotsiaalhoolekanne

Sotsiaalhoolekanne on erinevate toimingute süsteem, mis soodustab isiku toimetulekut.

Sotsiaalhoolekande ülesanneteks on isikule või perekonnale toimetulekuraskuste ennetamiseks, kõrvaldamiseks või kergendamiseks abi osutamine ja sotsiaalsete erivajadustega isiku sotsiaalsele turvalisusele, arengule ja ühiskonnas kohanemisele kaasaaitamine. See toimub sotsiaalteenuste osutamise ja toetuste maksmise kaudu. Sotsiaalabina makstakse toetusi abistatava puuduse korral, kusjuures toetuse suurus sõltub isiku individuaalsest abivajadusest.

Riikliku poliitika sotsiaalhoolekandes töötab välja **sotsiaalministeerium**. **Maavanem** töötab koostöös kohalike omavalitsustega välja maakonna sotsiaalhoolekandepoliitika, kontrollib maakonnas osutatavate sotsiaalteenuste ja muu abi kvaliteeti, samuti riigi poolt eraldatud raha kasutamist ning korraldab mõningate teenuste osutamist.

Kohalik omavalitsus korraldab abi vajavatele inimestele sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise, määrab ja maksab sotsiaaltoetusi. (Vt Kohalik omavalitsus lk 30).

Sotsiaalhoolekandes on abi saavateks isikuteks Eesti Vabariigi alalised elanikud, Eestis seaduslikult elavad välismaalased ja pagulased. Vältimatut sotsiaalabi on õigus saada igal Eestis viibival isikul.

Sotsiaalhoolekannet rahastatakse kohaliku omavalitsuse eelarvest, riigieelarvest või muudest vahenditest. Osa teenuste puhul on ka isiku omaosalus.

Valla- või linnavalitsus on kohustatud andma võimaluse tuua puudulikult esitatud taotluse juurde täiendavaid dokumente

Kuidas abi saada?

Sotsiaalteenuste, -toetuste ja muu abi saamiseks tuleb pöörduda valla- või linnavalitsusse.

Valla- või linnavalitsus on kohustatud:

- andma teavet võimaluste ja asjaajamise kohta,
- vajadusel suunama inimese mõne muu asjaomase ametiasutuse või -isiku poole,
- andma võimaluse tuua puudulikult esitatud taotluse juurde täiendavaid dokumente.

Inimene peab esitama valla- või linnavalitsusele andmeid sissetulekute, perekonna suuruse, töötamise, tervisliku seisukorra jmt kohta, mis on vajalikud sotsiaalteenuste, -toetuste ja muu abi saamiseks.

Abi vajavast isikust või perekonnast peavad linna- või vallavalitsust (sotsiaaltöötajat) teavitama kõik, kes sellest infot omavad – nii perekonnaliikmed, politseinik kui ravi- või haridusasutuse töötaja.

Sotsiaalteenused

Sotsiaalteenused on:

- **Sotsiaal-nõustamine** – isikule teabe andmine

Seaduse kohaselt on abivajajal õigus saada proteese, ortopeedilisi ja muid abivahendeid

Sotsiaal-
teenuste
liigid

ne tema sotsiaalsetest õigustest ja abistamine konkreetsete probleemide lahendamisel.

- **Rehabilitatsiooniteenus** – teenus, mis soodustab isiku iseseisvat toimetulekut, sotsiaalset integratsiooni ja töötamist või tööle asumist. Selle raames koostatakse isiku rehabilitatsiooniplaan, juhendatakse isikut ja osutatakse vajalikke teenuseid.
- **Proteeside, ortopeediliste ja muude abivahendite andmine.** Soodustingimustel antavate proteeside ja muude abivahendite loetelu ja nende saamise tingimused kehtestab sotsiaalminister, nendega varustamise korraldab maavanem.
- **Koduteenused** – isikule kodustes tingimustes osutatavad teenused, mis aitavad tal harjumuspärases keskkonnas toime tulla.
- **Eluasemeteenused** – vajaduse korral loob kohalik omavalitsusasutus võimaluse sotsiaalkorteri üürimiseks.
- **Hooldamine perekonnas** – isiku hooldamine sobivas perekonnas, kelle liikmete hulka ta ei kuulu. Hooldamine perekonnas toimub kohaliku omavalitsusasutuse ja hooldamisele võtja vahel sõlmitud kirjaliku lepingu alusel.

Perekond on kohustatud oma abivajajate liikmete eest hoolitsema

- **Hooldamine hoolekandeesutuses.** Hoolekandeesutuses viibivatele isikutele tagatakse nende eale ja seisundile vastav hooldamine, sh põetamine ja kasvatamine.
- **Vältimatu sotsiaalabi** – piisavate elatusvahenditeta isikule hädavajalike sotsiaalhoolekandeliste abinõude (toidu, riietuse, ajutise peavarju) tagamine.

Valla- ja linnavalitsused määravad ja maksavad ka **toimetuleku-toetust**, mille vahendid eraldatakse riigieelarvest.

Valla- või linnavalitsus võib lisaks osutada **täiendavaid sotsiaal-teenuseid** ja -toetusi. Teavet nende kohta saab linna- või vallavalitsusest.

Toimetulekutoetus

Toimetulekutoetust on õigus saada üksi elaval isikul või perekonnal, kelle kuu netosissetulek pärast eluruumi alaliste kulude mahaarvamist on alla kehtestatud toimetulekupiiri.

Toimetulekupiiri üksi elavale isikule või perekonna esimesele liikmele kehtestab Riigikogu riigieelarves. 2006. aastal on toimetulekupiiriks üksi elavale inimesele 750 krooni kuus, iga järgneva pereliikme kohta sellest 80% ehk 600 krooni.

Pere toimetulekupiir sõltub inimeste arvust perekonnas. 4-liikmelise pere toimetulekupiir on 2550 krooni kuus. Perekonnaliikmeteks loetakse abielus või abielulistes suhetes olevad samas eluruumis elavad isikud, nende abivajavad lapsed ja vanemad või muud üht või enam tuluallikat ühiselt kasutavad või ühise maa- ja majapidamisega isikud. Õpilasel ja üliõpilasel, kelle elukoha aadressandmed ei lange kokku perekonnaliikmete aadressandmetega, on õigus saada toimetulekutoetust oma elukoha kohalikust omavalitsusest, kui tema perekond oli eelmisel kuul toimetulekutoetuse saaja. Toimetulekutoetuse arvestamise aluseks on üksi elava isiku või perekonna kõigi liikmete eelmise kuu netosissetulek, jooksvat kuul tasumisele kuuluvad eluruumi alalised kulud ning kehtestatud toimetulekupiir. Sissetuleku hulka ei arvestata ühekordseid toetusi, puuetega inimeste sotsiaaltoetusi (v.a puudega vanema toetus ja hooldajatoetus), riiklike peretoetuste seaduse alusel makstavat kolme- ja enamalapselise ning kolmikuid kasvatava pere toetust, riigi tagatud õppelaenu ja tööturuteenuste ja -toetuste seaduse alusel teatud juhtudel makstavat stipendiumi ning sõidu- ja majutustoetust.

Näide: Neljaliikmelise pere netosissetulek on 3100 krooni, eluasemekulud (piirmäära ulatuses) on 1200 krooni, toimetulekupiir 2550 krooni. Saadav toimetulekutoetus on

$$2550 - (3100 - 1200) = 650 \text{ krooni.}$$

Toimetulekutoetus määratakse jooksvaks kuuks, tagantjärele toetust ei maksta. Selle saamiseks tuleb taotlus esitada elukohajärgsesse kohaliku omavalitsuse sotsiaalhoolekande osakonda hiljemalt 20. kuupäevaks.

Infot toimetulekutoetuse kohta saab Eesti kõigist kohalikest omavalitsusest.

Sotsiaalkindlustus

Sotsiaalkindlustus on riigi poolt antud garantii, et teatud sot-

Toimetuleku
piir

Pere
toimetuleku-
piiri
arvutamine

Sotsiaal-
kindlustus

**Ei hinda
indivi-
duaalseid
vajadusi**

siaalsete riskide korral on isikul tagatud täiendav sissetulek või sissetulekute jätkumine vähemalt tasemel, mis võimaldab inimväärsel äraelamisel. Sotsiaalkindlustus jaguneb (kindlustus-) hüvitisteks ja riiklikeks toetusteks. Nende puhul on erinevalt sotsiaalhoolekandest vajalik vaid teatud riski realiseerumine (toitjakaotus, töötus, teatud vanuse saabumine jne), kusjuures isiku individuaalseid vajadusi ei hinnata.

Eestis on kohustusliku kindlustusena loodud töötuskindlustus, ravikindlustus ja riiklik pensionikindlustus. Riiklikud toetused on töötutoetus, peretoetused, puuetega inimeste sotsiaalhooldust, matusehooldus, kuriteoohvritele makstav toetus.

Sotsiaalkindlustusskeemi rahastatakse kohustuslikest maksudest või maksetest (töötuskindlustus, ravikindlustus ja riiklik pensionikindlustus), vabatahtlikest osamaksetest (III pensionisammas) või riigieelarvest üldistest maksudest.

Sotsiaalkindlustuspoliitika töötab välja Sotsiaalministeerium.

Hüvitisi (pensione) ja toetusi maksavad välja kas Sotsiaalkindlustusamet isiku elukohajärgse pensioniameti kaudu, Tööturuamet, Töötukassa või Haigekassa.

Riiklik pension

Riiklik pension ehk I sammas on igakuine rahaline sotsiaalkindlustushüvitis vanaduse, töövõimetuse või toitja kaotuse korral. Riiklikku pensioni finantseeritakse sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osast, mis on 20% töötasult ja muudelt tuludelt, ning osaliselt ka riigieelarvest.

Riiklikule pensionile on õigus:

- Eesti alalise elaniku;
- tähtajalise elamisloa alusel Eestis elaval välismaalasel.

Riikliku pensioni liigid on:

- vanaduspension
- töövõimetuspension
- toitjakaotuspension
- rahvapension

Iga aasta 1. aprillist indekseeritakse määratud pensione indeksiga, mille väärtus on eelmise aasta tarbijahinnaindeksi aastase kasvu ja sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa aastase laekumise kasvu aritmeetiline keskmine. Näiteks, kui tarbijahinnaindeks kasvas aastast 4% ja sotsiaalmaksu laekumine 10%, siis tõuseb pension

**Riikliku
pensioni liigid**

1. aprillist 7% võrra. Lisaks on toimunud viimastel aastatel täiendavad pensionitõusud kas 1. aprillist või 1. juulist.

Pensionistaaž jaguneb kaheks:

- 1) pensioniõiguslik staaž, mida arvestatakse kuni 1998. aasta 31. detsembrini;
- 2) pensionikindlustusstaaž, mida arvestatakse alates 1999. aastast.

Pensionioiguslik staaž sõltub töötatud ajast, mitte saadud töötasu suurusel. Lisaks arvatakse pensionioigusliku staaži hulka:

- väikelapse eest hooldamise aeg kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni;
- lapsinvaliidi eest hoolitsemise aeg;
- teenistusaeg Eesti kaitseväes ja kohustusliku sõjaväeteenistuse aeg, kui isik suunati teenistusse Eestist;
- õpiaeg kutseõppeasutuse päevases õppevormis või ülikooli statsionaarses õppevormis;
- töötu abiraha saamise aeg;
- töötamise aeg talus;
- tegevuse aeg loomeliidu liikmena, töötamise aeg kirikus, kusjuures alates 1991. aastast juhul, kui maksti sotsiaalmaksu;
- töötamise aeg füüsilisest isikust ettevõtjana, kui maksti sotsiaalmaksu;
- ühel vanemal (eestkostjal, hooldajal) kaks aastat iga lapse kohta, keda ta on kasvatanud vähemalt 8 aastat (st laps pidi 1998. a lõpuks olema 8-aastane);
- mõningad muud juhud.

Üks aasata **pensionikindlustusstaaži** arvatakse isikule, kelle eest on makstud sotsiaalmaksu vähemalt kuupalga alammääralt (aasta arvestuses) või kelle eest on riik maksnud sotsiaalmaksu. Seda arvestust kasutatakse selleks, et teha kindlaks, kas isikul on üldse õigus pensionile.

Pensioni suurus sõltub alates 1999. aastast isiku eest või tema poolt makstud sotsiaalmaksust. Iga aasta kohta arvatakse laekunud sotsiaalmaksu järgi isiku aastakoeffitsient. See saadakse isiku sotsiaalmaksu pensionikindlustuse summa jagamisel vabariigi keskmise summaga. Näiteks oli 2004. a keskmine sotsiaalmaksu summa aastas 15 353 krooni, mis vastas keskmisele palgale 6397 krooni kuus. Kui isiku keskmine palk oli 2004. aastal sellest suurem, oli ta aastakoeffitsient üle 1, kui väiksem, siis alla 1.

Pensioni baasosa ja aastahinde väärtus on kehtestatud riikliku pensionikindlustuse seadusega. Igal aastal indekseeritakse neid

Pensionistaaž

Pensionioiguslikku staaži arvestatakse enne 1999. aastat

Pensionikindlustusstaaži arvatakse alates 1999. aastast

Pensioni taotlemine

sarnaselt eespool toodud juba määratud pensionide indekseerimisega.

Riikliku pensioni **taotlemiseks** tuleb pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse ja esitada:

- vormikohane avaldus;
- pass (välismaalasel koos kehtiva elamisloaga);
- tööraamat;
- jooksva kalendriaasta sotsiaalmaksu tõend (vorm TSM);
- kutsekooli, kesk-eriõppeasutuse või kõrgkooli diplom;
- abiellumisel nime muutnud isikul abielutunnistus;
- 1 foto (2,5 x 3 cm);
- pangakonto number, kui taotleja soovib pensioni kanda oma pangakontole.

Vajadusel esitatakse lapse sünnitunnistus, sõjaväepilet, tööhõivetalituse tõend töötü abiraha saamise või tööturukoolituses osalemise aja kohta. Toitjakaotuspensionimääramisel surmatunnistus või kohtuotsus toitja teadmata kadunuks tunnistamise kohta. Töövõimetuspensionimääramisel püsivat töövõimetust tõendav dokument.

Riiklik pension määratakse taotlemise päevast. Varasemast tähtajast määratakse pension järgmistel juhtudel:

- vanaduspension määratakse pensioniikka jõudmise päevast;
- töövõimetuspension ning rahvapension püsivalt töövõimeks tunnistatud isikule määratakse püsiva töövõimetuse kindlakstegemise päevast, kui pensioniavaldus on esitatud kolme kuu jooksul arvates pensioniikka jõudmise või püsiva töövõimetuse kindlakstegemise päevast;
- toitjakaotuspension või rahvapension toitja surma või teadmata kadumise päevast, kuid mitte üle 12 kuu enne pensioni taotlemist.

Vanaduspension

Õigus vanaduspensionile on isikul, kes on saanud 63-aastaseks ja kellel on 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži. Vanaduspension määratakse eluajaks.

Meeste vanaduspensioniga on juba 63 aastat, kuid naistel saabub see 2016. aastal. Seni tõuseb enne 1953. aastat sündinud naiste vanaduspensioniga järgmiselt:

Sünniaasta	Vanus
1946	59 a 6 kuud
1947	60 a
1948	60 a 6 kuud
1949	61 a

1950	61 a 6 kuud
1951	62 a
1952	62 a 6 kuud
1953	63 a

Näiteks 1947. aastal sündinud naised saavad jääda vanaduspensionile 2007. aastal 60-aastaselt, 1953. aastal sündinud naised 2016. aastal 63-aastaselt.

Vanaduspension koosneb **kolmest osast**:

- 1) põhiosast ehk baasosast, mille suurus on 2006. aasta I kvartalis 858 krooni (alates 1. aprillist 2006 kõik pensionide juures toodud suurused muutuvad);
- 2) staažiosakust, mille suurus võrdub pensioniõigusliku staaži aastate arvu ja aastahinde korrutisega (aastahinde väärtus on 2006. a I kvartalis 42 krooni ja 83 senti);
- 3) kindlustusosakust, mille suurus sõltub alates 1999. aastast kogunenud aastakoeffitsientide summa ja aastahinde korrutisega.

Pensioni baasosa on kõigil ühesugune ja ei sõltu palgast.

Staažiosaku suurus sõltub sellest, kui palju kogunes kuni 31. detsembrini 1998. a. pensioniõiguslikku staaž ehk tööaastaid ja töötamisega võrdsustatud aastaid (näiteks laste kasvatamine, aja-teenistus jms).

Kindlustusosaku suurus sõltub sellest, kui suur on isiku aastakoeffitsientide summa ehk kui palju on ta eest makstud sotsiaalmaksu. Kindlustusosaku osatähtsus töötavatel isikutel aasta-aastalt kasvab, see tähendab, et riikliku vanaduspensioni suurus sõltub üha enam sellest, kui suur on olnud tema palk kogu tööelu vältel.

Internetis aadressil www.eesti.ee, X-tee teenused kodanikule, pensionikindlustuse registri teenuste alt leiab pensionikindlustuse registri teatise, kust saab infot oma pensionikindlustuse aastakoeffitsientide kohta. Kodanikuportaali sisenemiseks peab isik end tuvastama kas ID-kaarti kasutades või oma internetipanga kaudu.

Kui pensionär pole peale 1998. aastat töötanud (pole makstud sotsiaalmaksu), koosneb tema pension kahest esimesest osast.

Näide: pensionärile, kellel on 35 aastat Eestis omandatud pensioniõiguslikku staaži ja 6 aastat pensionikindlustusstaaži, mille aastakoeffitsientide summa on 10,22, arvutatakse pension järgmiselt:

- 1) baasosa 858 krooni;
- 2) staažiosak $35 \times 42,83 = 1499$ krooni;
- 3) kindlustusosak $10,22 \times 42,83 = 438$ krooni.

Kokku 2795 krooni.

Vanaduspension

Ennetähtaegse pensioni puhul pension väheneb

Edasilükatud vanaduspension
puhul pension suureneb

Puudega ning 3 ja enama lapse puhul varem pensionile

Eestis on õigus minna pensionile ka ennetähtaegselt

Konkreetne informatsioon pensionide taotlemise, taotlemiseks vajaminevate dokumentide ning pensionide suuruste kohta on kättesaadav Sotsiaalkindlustusameti koduleheküljel www.ensib.ee.

Ennetähtaegne vanaduspension

Eestis on õigus minna pensionile ka kuni 3 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist, kui isikul on vähemalt 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži. See tagab sissetuleku inimesele, kes vahetult enne pensioniea saabumist on jäänud tööta ja ei leia enam tööd. Ennetähtaegse vanaduspensionari arvutamisel vähendatakse iga varem pensionile jäädud kuu eest pensioni suurus 0,4% võrra. Pensionivähendus on püsiv, **kuna ennetähtaegset vanaduspensionari ei arvutata hiljem ümber tavaliseks vanaduspensioniks.**

Edasilükatud vanaduspension

Pensioniiikka jõudnud isik võib oma pensioni määramise edasi lükata ning sellega suurendada oma vanaduspensionari. Edasilükatud vanaduspensionari puhul suurendatakse pensionit 0,9% võrra iga kuu eest, mille võrra inimene oma pensioni taotlemist edasi on lükanud.

Soodustingimustel vanaduspension

Järgmistel juhtudel on isikul, kel on olemas vanaduspensionari määramiseks vajalik staaž, õigus jääda pensionile enne vanaduspensioniiikka jõudmist:

- 1) ühel vanematest, kes on kasvatanud vähemalt 8 aastat:
 - alla 18-aastast keskmise, raske või sügava puudega last – 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist;
 - **nelja last – 3 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist; kolme last – 1 aasta enne vanaduspensioniiikka jõudmist.**

Selle, kumb vanem kasutab seda õigust, lepivad nad ise kokku, ning esitavad sellekohase kirjaliku nõusoleku pensioniametile. Õigus soodustingimustel vanaduspensionile on ka lapse võõrasvanemal, hooldajal või eestkostjal.

- 2) hüpofüsaarse kääbuskasvuga isikul – 45 aastaselt.

Töövõimetuspension

Õigus **töövõimetuspensionile** on püsivalt töövõimetuks tunnistatud isikul alates 16. eluaastast kuni vanaduspensionini, juhul kui ta töövõime kaotus on 40 –100 % ning kui tal on olemas töövõimetuspensioni saamiseks vajalik staaž. Nõutava staaži pikkus sõltub isiku vanusest. Alla 21-aastastel staažinõue puudub, kuid näiteks 30-aastane peab omama 4 ja 50-aastane 10 aastat staaži.

Töövõime kaotuse või kutsehaiguse tagajärjel tekkinud püsiva töövõimetuse puhul staažinõuet ei ole. Selle taotlemisel esitatakse täiendavalt tööõnnetuse või kutsehaigestumise raport või muu dokument, millest nähtub Eesti õigusaktide alusel tuvastatud tööõnnetus või kutsehaigus.

Töövõime kaotuse protsent määratakse arstliku töövõimetuse ekspertiisiga.

Töövõimetuspensioni arvutamise aluseks võetakse **suurem** järgmistest vanaduspensionidest:

- isiku enda vanaduspension töövõimetuspensioni määramise hetkel;
- vanaduspension 30-aastase pensioniõigusliku staaži korral.

Isiku **töövõimetuspensioni suurus** on eelnimetatud kahest summast suurema ja töövõime kaotuse protsendi korrutis.

Näide: 40-aastase püsivalt töövõimetuks tunnistatud isiku töövõime kaotus on 80 protsenti. Tal on Eestis omandatud pensioniõiguslikku staaži 20 aastat, pensionikindlustusstaaži 3 aastat ja tema aastakoeffitsientide summa on 3,9. Isiku enda vanaduspension oleks järgmine:

- 1) baasosa 858 krooni;
- 2) staažiosak $20 \times 42,83 = 857$ krooni;
- 3) kindlustusosak $3,9 \times 42,83 = 167$ krooni.

Kokku 1882 krooni.

Vanaduspension 30-aastase pensioniõigusliku staaži puhul arvutatakse järgmiselt:

- 1) baasosa 858 krooni;
- 2) staažiosak $30 \times 42,83 = 1285$ krooni.

Kokku 2143 krooni.

**Töövõime
kaotus
40 – 100%**

**Töövõimetus-
pensioni
arvutamine**

	<p>Näites toodud juhul võetakse isiku töövõimetuspensionini arvestamise aluseks vanaduspension 30-aastase pensioniõigusliku staaži puhul, kuna see on suurem kui isiku enda vanaduspension.</p> <p>Kuna isiku töövõime kaotus on 80 %, on tema töövõimetuspension $0,80 \times 2143 = 1714$ krooni.</p> <p>Kui arvatud töövõimetuspension jääb väiksemaks kui rahvapensioni määr (2006. aasta I kvartalis 1156 krooni), siis makstakse töövõimetuspensionini rahvapensioni määras.</p> <p>Vanaduspensioniea saabudes määratakse isikule vanaduspension. Kui arvatud vanaduspension osutub väiksemaks varem makstud pensionist, makstakse vanaduspensionini varem makstud pensioni suurus.</p>
<p>Toitjakaotuspension</p>	<p style="text-align: center;">Toitjakaotuspension</p> <p>Toitjakaotuspensionile on õigus toitja surma korral tema ülalpidamisel olnud perekonnaliikmetel. Lapsele, vanemale või lesele määratakse pension sõltumata sellest, kas nad olid toitja ülalpidamisel või mitte.</p> <p>Toitjakaotuspension määratakse ülalpeetavatele, kui toitjal oli täidetud vanusest sõltuv staažinõue sarnaselt töövõimetuspensionini määramisega. Kui toitja suri töövigastuse või kutsehaiguse tõttu, määratakse toitjakaotuspension staažinõuet esitamata.</p> <p>Toitjakaotuspensionini arvutamise aluseks võetakse suurem järgmistest vanaduspensionidest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toitja arvatud vanaduspension: • vanaduspension 30-aastase pensioniõigusliku staaži korral.
<p>Toitjakaotuspensionini suurus</p>	<p>Toitjakaotuspensionini suurus sõltub perekonnaliikmete arvust.</p> <p>Toitjakaotuspensionini suurus on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kolmele ja enamale perekonnaliikmele 100%, • kahele perekonnaliikmele 80% ning • ühele perekonnaliikmele 50% arvutamise aluseks võetud vanaduspensionist.
<p>Vajaliku pensionistaaži puudumisel rahvapension</p>	<p style="text-align: center;">Rahvapension</p> <p>Õigus rahvapensionile on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 63-aastaseks saanud isikul, kellel puudub vanaduspensionini saamiseks nõutav 15-aastane pensionistaaž ja kes on elanud Eestis alalise elanikuna või tähtajalise elamisloa alusel vähemalt 5 aastat vahetult enne pensioni taotlemist. Pensioni suurus on 100% rahvapensionini määra. • Vanaduspensioniniikka jõudnud isikul, kellele maksti pü-

siva töövõimetuse alusel rahvapensioni. Pensioni suurus on 100% rahvapensioni määrast.

- **Püsiva töövõime kaotuse korral isikul**, kelle töövõime kaotuse protsent on vähemalt 40% ja kellel puudub töövõimetuspensioni saamiseks nõutav pensionistaaž ning kui ta on elanud Eestis alalise elanikuna või tähtajalise elamisloa alusel vähemalt 1 aasta vahetult enne pensioni taotlemist. Rahvapensioni suurus püsivalt töövõimetule isikule moodustab töövõime kaotusele vastava protsendi rahvapensioni määrast.
- **Toitja surma korral** tema perekonnaliikmetel, kellel seoses toitja nõutava pensionistaaži puudumisega ei ole õigust toitjakaotuspensionile, kui toitja oli elanud Eestis alalise elanikuna või tähtajalise elamisloa alusel vähemalt 1 aasta enne surma. Toitja kaotanud perekonnaliikmetele makstakse rahvapensioni sõltuvalt ülalpeetavate arvust samades määrades kui toitjakaotuspensioni puhul.

Rahvapensioni määr on kehtestatud riikliku pensionikindlustuse seadusega. Seda indekseeritakse igal aastal sarnaselt teiste pensioniliikidega. 2006. aasta I kvartalis oli rahvapensioni määr 1156 krooni.

Isikule, kes saab mõne teise riigi pensioni, rahvapensioni ei määrata.

Pensionilisad

Riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel määratud pensionile arvutatakse juurde järgmised pensionilisad:

- 1) Vabadussõjast osavõtnule või tema lesele 100 protsenti rahvapensioni määrast (2006. a I kvartalis 1156 krooni);
- 2) II maailmasõjast osavõtnule ja Omakaitse liikmele 10 protsenti rahvapensioni määrast (116 krooni).

Pensioni maksmine töötamise korral

Üldjuhul makstakse pensioni ka pensionäri töötamisel. Töötamise korral ei maksta rahvapensioni (välja arvatud juhul, kui seda makstakse töövõime kaotuse või lapse toitjakaotuse puhul), toitjakaotuspensioni (välja arvatud alla 24-aastasele päevases õppevormis täiskoormusega õppijale) ning ennetähtaegset vanaduspensioni kuni isiku vanaduspensioniiikka jõudmiseni.

Pensionide tulumaksustamine

Tulumaksuseaduse kohaselt maksustatakse tulumaksuga see osa pensionist, mis ületab 3000 krooni kuus ehk 36 000 krooni

Rahva-
pensioni
määr

Pensionilisad

Mittetöötav
pensionär

Töötav pensionär

kalendriaastas. Lisaks on igal inimesel õigus saada maksuvaba tulu, mis 2006. aastal on 2000 krooni kuus (24 000 kr aastas). Seega on pensionäri tulumaksuvaba kokku 5000 krooni kuus. Kui pension ületab 3000 krooni kuus, peaks **mittetöötav pensionär** esitama elukohajärgsele pensioniametile avalduse tulumaksuvabastuse kasutamise kohta. Selle võib saata ka posti teel. Kui avaldust esitatud ei ole, siis maksustatakse üle 3000-kroonine pensioniosa tulumaksuga, mis 2006. aastal on 23%. Enammaksitud tulumaks on võimalik sel juhul tagasi saada järgmisel aastal peale tuludeklaratsiooni esitamist.

Töötav pensionär peab valima, kas ta soovib maksuvaba tulu maha arvata töötasult või pensionist, ja esitama selle kohta avalduse tööandjale või elukohajärgsele pensioniametile. Üldjuhul toimub see töökohas ning siis pole pensioniametile avaldust vaja esitada, sest kahest kohast vabastust ei saa.

Represseeritud isikute pensioniõigused

Okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seadus näeb ette rea toetusi ja soodustusi natsi-Saksamaa või Nõukogude Liidu okupatsiooniperioodil represseeritud ja represseerituga võrdsustatud inimestele.

**Pensioni-
soodustus
Eesti Vabariigi
kodanikel**

Represseerituteks loetakse isikuid, kes represseerimise ajal olid **Eesti Vabariigi kodanikud** või 1940. aasta 16. juuni seisuga Eestis õiguspäraselt elanud mittekodanikud. Seejuures nn baasidelepingu alusel Eestis elanud isikuid represseerituteks ei tunnistata.

Represseeritud isikute pensioniõigused

Õigus soodustingimustel vanaduspensionile on vähemalt 15-aastase Eestis omandatud pensionistaažiga isikutel:

- kes on viibinud kinnipidamiskohas või asumisel;
- kes sündisid asumisel või kinnipidamiskohas, kus nende vanem oli õigusvastase repressiooni ohvrina.

**Kuni 5 aastat
varem
pensionile**

Õigus vanaduspensionile tekib nii mitu aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist kui mitu täisaastat isik kinnipidamiskohas või asumisel viibis, **ent mitte varem kui 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist.**

Isikutele, kes võtsid osa Tšernobõli aatomielektriijaama avarii tagajärgede likvideerimisest, määratakse soodustingimustel vanaduspension **5 aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist.**

Pensioniõigusliku staaži hulka arvatakse:

- võõrriikide okupatsiooni vastases relvastatud vabadusvõitluses osalemise või õigusvastaste repressioonide eest varjamise aeg – ühekordselt;
- õigusvastaselt vahi all, kinnipidamiskohas või asumisel oleku aeg (sh aeg põgenemise ja hilisema vahistamise vahel) – kolmekordselt;
- sõjavangis, II maailmasõja ajal koonduslaagris, getos, samuti aastatel 1941–1942 töö- ja ehituspataljonis või töö- ja ehituskolonnis viibimise aeg – kolmekordselt;
- juhul kui represseeritud isikul oli keelatud Eestis elamine, tema vahi alt, kinnipidamiskohast või asumiselt vabanemisele järgnenud aeg kuni Eestisse elama asumise õiguse andmiseni – kolmekordselt;
- asumisel või kinnipidamiskohas sündinud lastele vanema asumisel või kinnipidamiskohas oleku aeg kuni lastele Eestisse naasmise loa ja reaalse võimaluse andmiseni – kolmekordselt.

Pensionilisa

Kinnipidamiskohas või asumisel (ka seal sündinud laste), samuti sõjavangis või II maailmasõja ajal koonduslaagris või getos viibinud isikute töövõimetuspensionile arvutatakse juurde pensionilisa 20% rahvapensioni määrast (2006. a I kv – 231 krooni).

Tuumakatastroofi, tuumakatsetuse või aatomielektriijaama avarii tagajärjel vähemalt 40% suuruse püsiva töövõimetusega isiku pensionile arvutatakse juurde pensionilisa 10% rahvapensioni määrast (2006. a. I kv – 116 krooni).

Represseeritud isikutele ettenähtud pensioniõigused laienevad ka Eesti õigusaktide alusel rehabiliteeritud isikutele.

Represseeritute soodustusi saab taotleda pensioniameti kaudu represseeritu tunnistuse alusel.

Eriseaduste alusel makstavad pensionid

Soodustingimustel vanaduspensionide seaduse ja väljateenitud aastate pensionide seaduse alusel on teatud kutsealade töötajatel (töötamine rasketes, tervist kahjustavates või muudes tingimustes) õigus jääda pensionile enne kehtestatud pensioniiga, kui on täidetud staažinõue ning lõpetatakse sel kutsealal töötamine.

Erinevate seaduste alusel on kehtestatud mõningad ametipensionid, mille suurus sõltub üldjuhul viimasest ametipalgast.

**Pensioni-
õiguslik
staaž**

Pensionilisa

Eripensionid

Eripensionid on :

- Presidendi ametipension – 75% kehtivast presidendi ametipalga määrast;
- Riigikogu liikme ametipension – alates X koosseisust eripension puudub; IX koosseisu liikmel, kes vähemalt 3 aastat töötas Riigikogus, olenevalt seal töötamise ajast – 40 – 75 % ametipalgast; varasemad koosseisud – 75% ametipalgast, kusjuures staažinõue puudus;
- kohtuniku ametipension – 75% viimasest ametipalgast;
- riigikontrolöri ametipension – 50-70% ametipalgast;
- riigikontrolli peakontrolöri (varem ka ametniku) ametipension – 60% viimasest ametipalgast;
- prokuröri ametipension – 65% viimasest ametipalgast;
- kaitseväelase väljateenitud aastate pension – 30 – 75% ametikohajärgsest teenistustasust;
- politseiametniku pension – 30 – 75% ametipalgast.

Pensioni maksmine, kui isik on töötanud mitmes riigis

Sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimine EL riikides, Norras, Liechtensteinis, Islandil ja Šveitsis

Kuna erinevates riikides on erinevad sotsiaalkindlustuskeemid, on välja töötatud reeglid Euroopa Liidu riikide sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimiseks, mis sisalduvad Euroopa Liidu Nõukogu määrustes nr 1408/71 ja 574/72 "Sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes". Kooskõlastusreegleid kohalduvad Liidu piires liikuvate kodanike, kodakondsuseta isikute, pagulaste ja kolmandate riikide kodanike suhtes, kes elavad legaalselt EL liikmesriikides. Koordineerimisreeglid kehtivad kõigis EL liikmesriikides, Norras, Liechtensteinis, Islandil ja Šveitsis.

Pensioni kohta, on põhireeglid järgmised:

- 1) Kui pensionär siirdub elama teise liikmesriiki, kantakse ta pension sinna üle. Teise riiki oma vanaduspõlve veetma asunud EL pensionäriil on õigus seal saada raviteenuseid, kuid nende teenuste eest tasub pensioni maksva riigi ravikindlustusasutus.
- 2) Kui isik on töötanud mitmes liikmesriigis, tuleb pensioni määramiseks taotlus esitada elukohariigi sotsiaalkindlustusasutusse.
- 3) Selle kindlakstegemiseks, kas isikul on üldse õigus pen-

Pension mitmes riigis töötamise puhul

Põhireeglid

sionile, liidetakse (vajadusel) erinevates riikides omandatud staažid.

- 4) Iga riik määrab pensioni seal töötatud aastate eest (Eesti näiteks 10 aasta eest, kui isik on töötanud Eestis 10 aastat, kuid erinevates riikides omandatud staažide liitmisel on täiendatud Eestis vajalik 15-aastane staažinõue) oma siseriiklike seaduste alusel ning kannab selle üle taotleja pangaarvele.

Lepingud

Eesti on sõlminud sotsiaalkindlustuslepingu ka Ukrainaga. Täiendavat infot saab: www.ensib.ee

Kohustuslik ja täiendav kogumispension

Kohustuslik kogumispension

Kohustuslik kogumispension (nn II samm) on perioodiline hüvitis, mille saamiseks omandatakse isiku eest makstud sotsiaalmaksu ja isiku täiendavate maksete eest kohustusliku pensionifondi osakuid, mille väljamaksmine toimub pensionifondist või kindlustusandja poolt.

Kogumispensioniga liitumine on vabatahtlik enne 1983. aastat sündinud inimestele. 1983. aastal ja hiljem sündinud inimestele on see kohustuslik. Makse tasumise õigus ja kohustus tekib isiku 18-aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril.

Kogumispensioniga liitumiseks on lepinguid võimalik sõlmida kõigis Eesti suuremates pankades.

Kogumispensioniga liitunu peab välja valima ühe pensionifondi. Kui isik pole valikut teinud, loosib selle pensionifondi registripidaja. Isikule avatakse pensionikonto, kuhu laekuvad tema sissetulekud (pensionifondi osakud).

Pensionifondi läheb igakuiselt **4% tööandja poolt makstud sotsiaalmaksust ja 2% isiku brutopalgast**. See tähendab, et kogumispensioniga liitunud isiku riikliku pensioni kindlustusosak (I samm) väheneb nende aastate eest, sest riiklikuks pensioniks laekub 20% asemel 16%.

Kui vanemahüvitise saaja on liitunud kohustusliku kogumispensioniga, maksab riik vanemahüvitise pealt ühe protsendi II samba pensionifondi iga sündinud lapse kohta. Füüsilisest isikust ettevõtja puhul on tasumise periood kalendriaasta.

II samm

Kohustuslik
1983. ja hiljem
sündinutel

Riik maksab
vanemahüvitiselt
1%
II sambasse

Esimestel tekib õigus II samba pensionile 2009. a

Õigus saada kohustusliku kogumispensioni väljamakseid tekib inimesel, kel on täidetud 3 tingimust:

- 1) on jõudnud vanaduspensioniiikka;
- 2) talle makstakse riiklikku pensioni;
- 3) sissemaksete alustamise aastale järgneva aasta 1. jaanuarist on möödunud vähemalt 5 aastat.

Viimane tähendab, et esimesi väljamakseid hakatakse tegema 2009. aastal.

Kohustusliku kogumispensioniga oli 2004. a lõpus liitunud pea-aegu 427 tuhat isikut.

Aadressil www.eesti.ee, X-tee teenused kodanikule, kohustusliku kogumispensioni registri alt leiab iga liitunu oma pensionikonto saldoteatise ja väljavõtte.

Täiendav kogumispension

III samm

Täiendav kogumispension (III samm) on hüvitis, mille saamiseks omandatakse vabatahtliku pensionifondi osakuid või sõlmitakse täiendava kogumispensioni kindlustusleping isiku valitud kindlustusandjaga.

Vabatahtliku kogumispensioni sissemaksed on tulumaksuvabad kuni 15% ulatuses isiku brutotulust. St järgmisel aastal on võimalik neilt sissemaksetelt saada tulumaksu tagasi.

Pensionile jäädes saab inimene valida, kas võtta säästetud raha korraga välja või sõlmida kindlustusseltsiga leping, mille alusel makstakse pensioni perioodiliste summadena elu lõpuni. Esimesel juhul tuleb kogutud pensionilt maksta tulumaksu 10%, teisel juhul on pension tulumaksuvaba. Kui vabatahtlikust pensionifondist võetakse raha välja enne 55. eluaastat, siis maksustatakse kogu summa tulumaksuga (2006. aastal on see 23%).

Hüvitised ja toetused

Sotsiaaltoetused puuetega inimestele

Toetusi määratakse ja makstakse Eesti alalisele elanikule, tähtajalise elamisloa alusel Eestis elavale isikule või pagulasele lisakulutusi põhjustava keskmise, raske või sügava puude korral.

Toetuse liike on mitmeid, kuid alati tuleb toetuse taotlemisel esitada elukohajärgsele pensioniametile:

- 1) avaldus;
- 2) isikut tõendav dokument;
- 3) arstliku ekspertiisi otsus puude raskusastme kohta.

Mõne toetuse liigi puhul tuleb esitada ka lisadokumente.

Toetuse arvestamise aluseks on **sotsiaaltoetuse määr**, mis kehtestatakse igaks aastaks riigieelarvega. 2006. aastal on see **400 krooni**.

Puudega inimeste sotsiaaltoetuste liigid on:

- 1) puudega lapse toetus;
- 2) puudega täiskasvanu toetus;
- 3) hooldajatoetus;
- 4) puudega vanema toetus;
- 5) õppetoeetus;
- 6) rehabilitatsioonitoetus;
- 7) täienduskoolitustoetus.

Puudega lapse toetust makstakse igakuiselt kuni 16-aastase puudega lapse vanemale puudest tingitud lisakulude hüvitamiseks ja rehabilitatsiooniplaanis ettenähtud tegevusteks. Selle suurus on:

- keskmise puudega lapsele – 270% sotsiaaltoetuste määrast (2006. aastal 1080 krooni);
- raske või sügava puudega lapsele – 315% sotsiaaltoetuste määrast (2006. aastal 1260 krooni).

Puudega täiskasvanu toetust makstakse igakuiselt puudega 16-aastasele ja vanemale inimesele puudest tingitud lisakulutuste kompenseerimiseks ja rehabilitatsiooniplaani olemasolu korral selles ettenähtud tegevusteks:

- sügava puudega isikule 160% sotsiaaltoetuste määrast (2006. aastal 640 krooni);
- raske puudega isikule 105% sotsiaaltoetuste määrast (2006. aastal 420 krooni);
- keskmise puudega isikule 50% sotsiaaltoetuste määrast (2006. aastal 200 krooni).

Hooldajatoetust makstakse igakuiselt puudega lapse vanemale

**Pension
55-aastaselt**

Toetuste liigid

Lapsele

**Täis-
kasvanule**

Hooldajale	<p>või võõrasvanemale, kes ei saa töötada puudega lapse kasvata- mise tõttu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 3 – 16-aastase keskmise, raske või sügava puudega lapse puhul – 75% sotsiaaltoetuste määrast (2006. aastal 300 krooni); • 16 – 18-aastase raske puudega lapse puhul – 60% sotsiaaltoetuste määrast (240 krooni); • 16 – 18-aastase sügava puudega lapse puhul – 100% sotsiaaltoetuste määrast (400 krooni); <p>Dokumentidest tuleb selle toetuse puhul esitada täiendavalt vane- ma tööraamat või muu mittetöötamist tõendav dokument.</p> <p>2005. aasta 1. aprillist maksavad puuetega täiskasvanud inimeste hooldajatoetust kohalikud omavalitsused.</p>
Puudega vanemale	<p>Kui üksikvanem või üks abikaasadest on puudega (ka last üksi kasvatav võõrasvanem, eestkostja või hooldaja) makstakse iga- kuiselt kuni lapse 16-aastaseks (õppimise korral kuni 19-aasta- seks) saamiseni puudega vanema toetust 75% sotsiaaltoetuste määrast (2006. aastal 300 krooni).</p>
Õppuritele	<p>Õppetootust makstakse igakuiselt (v.a juuli ja august) mittetö- tavale puudega õppurile, kes õpib gümnaasiumi 10. – 12. klassis, kutseõppeasutuses või kõrgkoolis ja kellel on puudest tingituna õppetööga seotud lisakulutusi. Õppetootuse suurus on 25 – 100% sotsiaaltoetuse määrast vastavalt tegelikele lisakulutustele (2006. aastal 100 – 400 krooni).</p> <p>Toetuse taotlemisel tuleb lisadokumentidena esitada õppeasutuse teatis õppimise kohta või (üli)õpilaspilet ning dokument puudest tingitud ja õppetööga seotud lisakulude olemasolu või selliste kulutuste tegemise vajaduse kohta.</p>
Rehabili- tatsiooni- teenuse saamiseks	<p>Rehabilitatsioonitoetust makstakse 16 – 65-aastasele puude- ga inimesele rehabilitatsiooniteenuse saamiseks. Rehabilitatsioo- nitoetust makstakse tegelike rehabilitatsioonikulude osaliseks hüvitamiseks kuni 200% sotsiaaltoetuste määrast kalendriaasta jooksul (800 krooni).</p> <p>Toetuse taotlemisel tuleb lisadokumendina esitada dokument re- habilitatsioonikulude kohta.</p>
Koolituseks	<p>Täienduskoolitustoetust makstakse töötavale puudega inime- sele tööalaseks ja tasemekoolituseks. Täienduskoolitustoetust makstakse tegelike koolituskulude osaliseks hüvitamiseks kuni 24-kordses sotsiaaltoetuste määras kolme kalendriaasta jooksul, arvates toetuse esmakordsest määramisest.</p>

Toetuse taotlemisel tuleb lisadokumentidena esitada:

- 1) tööraamat või muu töötamist tõendav dokument;
- 2) dokument täienduskoolituskulude kohta.

Peretoetused

Õigus peretoetustele on Eesti alalise elanikul, Eestis elaval välismaalasel, kellel on tähtajaline elamisluba või kes viibib Eestis välismaalaste seaduse alusel. Õigus taotleda peretoetust on lapse emal, isal, eestkostjal, hooldajal, võõrasvanemal, kasuvanemal, mõningal juhul ka teistel isikutel (lapsehoolduspuhkust kasutav isik) või lapsel endal.

Peretoetuste taotlemiseks tuleb pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse, esitada avaldus ja isikut tõendav dokument ning vajalikud lisadokumendid.

Taotlust saab esitada ka elektroonselt aadressil www.eesti.ee, X-tee teenused kodanikule, pensionikindlustuse registri teenuste alt.

Peretoetusi finantseeritakse riigieelarvest. Enamus peretoetustest arvestatakse riigieelarvega kehtestatava lapsetoetuse määra (2006. a 150 krooni) või lapsehooldustasu määra (2006. a 1200 krooni) alusel.

Igakuulised peretoetused

Lapsetoetust makstakse lapse sündimisest kuni tema 16-aastaseks saamiseni. Lapse õppimisel päevases õppevormis või meditsiinilistel näidustustel muus õppevormis, põhikoolis, gümnaasiumis või põhikooli baasil kutseõppeasutustes makstakse toetust lapse 19-aastaseks saamiseni. 19-aastaseks saamisel makstakse toetust jooksva õppeaasta lõpuni. Lapsetoetuse suurus on kahekordne lapsetoetuse määr (2006. a 300 krooni).

Lapsehooldustasule **on õigus ühel vanematest, kes kasvatab:**

- 1) kuni 3-aastast last – pooles lapsehooldustasu määras iga kuni 3-aastase lapse kohta (600 kr);
- 2) lisaks ühele või enamale kuni 3-aastasele lapsele ka 3 – 8-aastaseid lapsi – ¼ lapsehooldustasu määras iga 3 – 8-aastase lapse kohta (300 kr);
- 3) kolme ja enamalapselises perekonnas kolme või enamat vähemalt 3-aastast lapsetoetust saavat last – ¼ lapsehooldustasu määras iga 3-8-aastase lapse kohta (300 kr).

Isikul, kellele makstakse lapsehooldustasu, on õigus **täiendavale lapsehooldustasule** 100 krooni kuus iga kuni 1-aastase lapse kohta.

**Õigus
pere-
toetusele**

Lapsetoetus

**Lapse-
hooldustasu**

<p>Üksikvanema laps</p>	<p>Lapsehooldustasu ei maksta lapse kohta, kelle sünniga seoses makstakse vanemale sünnitushüvitist või vanemahüvitist.</p> <p>Kui üks vaematest on lapsehoolduspuhkusel, on temal õigus lapsehooldustasule. Lapsehoolduspuhkust antakse lapse emale (isale, hooldajale) lapse kuni 3-aastaseks saamiseni.</p> <p>Üksikvanema lapse toetust makstakse juhul, kui lapse sünniaktis puudub kanne isa kohta, see on tehtud ema ütluste alusel või vanem on tunnistatud tagaotsitavaks. Toetuse suurus on kahekordne lapsetoetuse määr (300 kr).</p>
<p>Ajateenija laps</p>	<p>Ajateenija lapse toetust makstakse kaitsejõudude ajateenistuses oleva vanema lapsele lapsetoetuse viiekordses määras (750 kr).</p>
<p>Eestkostel laps</p>	<p>Eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetust makstakse vanemliku hoolitsuseta jäänud lastele, kelle üle on seatud eestkoste või kelle suhtes on sõlmitud perekonnas hooldamise leping. Toetuse suurus on kuuekordne lapsetoetuse määr (900 kr).</p>
<p>Suure pere vanem</p>	<p>Seitsme- ja enamalapselise pere vanema toetusele on õigus ühel vanematest, kes kasvatab peres seitset või enamat last. Toetuse suurus on 2006. aastal – 2,1 ja alates 2007. aastast 2,2 lapsehooldustasu määra (2520 ja 2640 krooni).</p>
<p>Ühekordsed peretoetused</p>	
<p>Sünni- ja lapsendamistoetus</p>	<p>Sünnitoetust makstakse ühele vanematest lapse sünni korral. Sünnitoetuse suuruseks on alates 2006. aastast 5000 krooni iga lapse kohta.</p> <p>Lapsendamistoetust makstakse lapsendajale, kellest lapsendatav laps ei põlvne ja kes ei ole selle lapse võõrasvanem, kui varem ei ole sellele perele sama lapse kohta sünnitoetust makstud. Lapsendamistoetuse suuruseks on 5000 krooni iga lapsendatud lapse kohta.</p>
<p>Elluastumistoetus</p>	<p>Elluastumistoetust makstakse lapsena hoolekandeesutuses või erivajadustega õpilaste koolis kasvanud vanemliku hoolitsuseta isikule, kui ta asub uude elukohta iseseisvalt elama. Elluastumistoetust makstakse 40-kordses lapsetoetuse määras (6000 kr). Kui taotleja elas hoolekandeesutuses või erivajadusega laste koolis alla 3 aasta, vähendatakse elluastumistoetust iga 3-st aastast vähem oldud kuu eest 2,5%.</p>
<p>Muud peretoetused</p>	
<p>Koolitoetus</p>	<p>Lapse koolitoetust makstakse lapsetoetust saavale lapsele iga õppeaasta alustamiseks kolmekordses lapsetoetuse määras (450 kr).</p>

Kolme- ja enamalapselise pere ning kolmikuid kasvatava pere toetust makstakse kord kvartalis. Selle suurus on sõltuvalt laste arvust peres alates 1.01.2006. a. järgmine:

- kolmelapselisele perele kahekordses lapsetoetuse määras (300 kr) iga lapse kohta,
- nelja- ja enamalapselisele perele kolmekordses lapsetoetuse määras (450 kr) iga lapse kohta;
- kolmikuid kasvatavale perele üheksakordses lapsetoetuse määras (kokku 1350 kr).

Neid toetusi üheaegselt ei maksta.

Vanemahüvitis

Õigus vanemahüvitisele on last kasvataval vanemal, lapsendajal, võõrasvanemal, eestkostjal või hooldajal, kes on Eesti alaline elanik, Eestis tähtajalise elamisloa alusel elav välismaalane või kes elab Eestis püsivalt välismaalaste seaduse alusel.

Üldjuhul on kuni lapse kuue kuu vanuseks saamiseni õigus hüvitisele last kasvataval emal, edasi on vanemate endi otsustada, kellele seda makstakse. Kui üks vanematest on pärast lapse kuue kuu vanuseks saamist lapsehoolduspuhkusel, on õigus hüvitisele sellel vanemal.

Alates 2006. aastast **pikenes vanemahüvitise saamise periood.**

Õigus vanemahüvitisele algab rasedus- ja sünnituspuhkuse lõupäevale järgnevast päevast.

Õigus vanemahüvitisele lõpeb, kui rasedus- ja sünnituspuhkuse algusest on täitunud 455 päeva. Lisatingimuseks on, et ema pidi jääma rasedus- ja sünnituspuhkusele vähemalt 30 päeva enne arsti määratud eeldatavat sünnikuupäeva. Kui ema jäi puhkusele hiljem, väheneb nende päevade võrra hüvitise maksmise periood. Kui lapse ema ei töötanud ning tal polnud õigust sünnitushüvitisele, makstakse hüvitist lapse sündimisest kuni 14 kuu vanuseks saamise päevani.

Vanemahüvitist makstakse igas kuus eelmise kalendrikuu eest.

Vanemahüvitise saamise aja saab täpselt välja arvutada sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee

Vanemahüvitise suurus arvutatakse taotleja hüvitisele õiguse tekkimise päevale eelnenud kalendriaasta ühe kalendrikuu keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tulu alusel.

Kui hüvitise taotlejal on veel alla 2 aasta ja 6 kuu vanuseid lapsi ning kui ta eelmise aasta ühe kalendrikuu keskmine tulu on väik-

**Lasterikka
pere toetus**

**Vanema-
hüvitise
saamise
periood**

**Hüvitise
suurus**

Vanema- hüvitis töötamise korral

sem, kui talle eelmise lapse puhul määratud hüvitise arvutamise aluseks olnud tulu, arvutatakse hüvitis varasemast tulust.

Hüvitise suuruseks kuus on reeglina 100% hüvitise saaja tulust, kuid mitte rohkem kui hüvitise maksimaalsuurus. Hüvitise maksimaalne suurus kuus on eelmise aasta kolmekordne vabariigi keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud ühe kalendrikuu tulu. 2006. aasta maksimumhüvitis on 19 191 krooni.

Kui hüvitise taotleja eelmise kalendriaasta kuu keskmine tulu oli väiksem kuupalga alamäärast, makstakse vanemahüvitist kuupalga alammääras. 2006. aastal on selleks 3000 krooni.

Kui hüvitise taotleja ei saanud eelmisel kalendriaastal sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu, on vanemahüvitise suuruseks hüvitise määr, mis kehtestatakse igaks aastaks riigieelarvega. 2006. aastal on selle suuruseks 2480 krooni.

Vanemahüvitist makstakse ka juhul, kui hüvitise saaja saab samaaegselt töist tulu. **Hüvitise suurus** aga **sõltub** isiku poolt saadud **sotsiaalmaksuga maksustatavast tulust**.

Hüvitist makstakse **täies ulatuses**, kui hüvitise saaja saab kuus juurde kuni kehtiva hüvitise määra suuruse summa, mis on 2006. aastal 2480 krooni.

Kui hüvitise saaja saab hüvitise maksmise kalendrikuul hüvitise määrast suuremat sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu, **vähendatakse** hüvitist sõltuvalt sellest, kui suur on saadud tulu.

Hüvitise uue suuruse leidmiseks kasutatakse valemit:

$$\text{hüvitis} = (\text{hüvitis} + \text{saadud tulu}) / 1,2 - \text{saadud tulu}$$

Näide: juhul, kui hüvitise suurus on 6000 krooni ja sotsiaalmaksuga maksustatav kalendrikuu tulu on 3000 krooni, arvutatakse selle kuu hüvitis järgmiselt:

$$(6000 + 3000) : 1,2 - 3000 = 4500 \text{ krooni, st hüvitist vähendatakse } 1500 \text{ krooni võrra.}$$

Hüvitist ei maksta, kui hüvitise maksmise kalendrikuul saadud tulu ületab viiekordset hüvitise määra, see on 2006. aastal 12 400 krooni.

Vanema- hüvitise taotlemine

Vanemahüvitise saamiseks tuleb hüvitise taotlejal esitada elukohajärgsele pensioniametile avaldus ja isikut tõendav dokument. Mõningal juhul on vaja esitada ka lisadokumente.

Avalduse vanemahüvitise saamiseks saab esitada ka elektroonselt kodanikuportaali kaudu (toodud peretoetuste juures).

Vanemahüvitis maksustatakse tulumaksuga. Kui vanemahüvitise saaja soovib, et talle hüvitise maksmisel rakendataks tulumaksuvaba miinimumi, peab ta selleks esitama avalduse pensioniametile.

Täiendav info: www.sm.ee; www.ensib.ee

Õppelaenu osaline kustutamine

Riik kustutab õppetoetuste ja õppelaenu seaduse alusel **lapse sündimise puhul osaliselt isiku õppelaenu.** Ühe lapse kohta kustutatakse 50% (kaksikute puhul 75%, kolmikute puhul 100%) ulatuses laenujäägist ehk sellest osast, mis taotlemise hetkeks on veel maksmata jäänud. Iga järgmise lapse kohta kustutatakse pool sellest laenuosast, mis laenuvõtjal on selleks ajaks maksta jäänud.

Kustutamisele kuuluvad ainult laenud, mis on võetud lõpetatud õppe nominaalaja kohta. Laenuvõtja peab olema lõpetanud õpingud ning tal peab olema kuni 5-aastane laps. Üleminekuperioodil on õigus õppelaenu osalisele kustutamisele vanemal, kes 2006. aastal kasvatab kuni 3-aastast last ja 2007. aastal kuni 4-aastast last.

Riigipoolne laenu kustutamise periood on kahekordne õpingute nominaalae, mida arvestatakse alates õpingute lõpetamisest.

Laenu kustutamiseks tuleb esitada taotlus pank, kellega laenuleping on sõlmitud. Panka tuleb kaasa võtta kooli diplom, lapse sünnitunnistus ning kui laenusaja on riigiteenistuja, siis töökoha tõend, et tema õppelaenu juba ei kustutata. Otsuse laenu kustutamise kohta teeb Sotsiaalkindlustusamet. Laenu osalist kustutamist on võimalik ka lõpetada. Näiteks asub laenusaja tööle riigiteenistusse ning eelistab laenu kustutamist täies mahus. Selleks tuleb esitada kirjalik taotlus pank.

Lapse sündides saab laenuvõtja kasutada 3-aastast laenupuhkust, mille ajal tasub õppelaenu intressid riik. 3-aastase laenupuhkuse ajal kustutab riik ka omapoolset laenuosa.

Tööülesannete täitmisel saadud tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamine

Töötajal, kes on saanud tööülesannete täitmisel tervisekahjustuse, on õigus nõuda töandjalt tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamist. Tervisekahjustus võib olla tekkinud kas tööõnnetuse

Hüvitise maksustamine

Riik kustutab lapse sündimisel 50% õppelaenust

Taotlus esitada pank

Töötutoetus

või kutsehaigestumise tagajärjel, mille tõttu **töötajal on tuvastatud püsiv töövõimetus**. Kahju hüvitisele on isikul õigus, kui tervisekahjustus on tekkinud tööandja süül.

Kahju hüvitamine seisneb rahasummade väljamaksmises sissetuleku (või selle osa) ulatuses, millest isik jäi ilma töövõime kaotuse või selle alanemise tagajärjel.

Lisaks tervisekahjustuse tõttu saamatajäänud **sissetuleku hüvitamisele** tuleb kahju eest vastutaval tööandjal hüvitada kannatanule **tervisekahjustusest tingitud lisakulutused**, nagu proteesid ja abivahendid, retseptiravimid, sanatooriumituusikud, sõidukulutused raviasutustesse või sanatooriumi, kannatanu hooldamiskulud.

Kui tervisekahjustuse põhjustanud tööandja, st asutus või ettevõtte, on likvideeritud, peab inimene hüvitise taotlemiseks pöörduma elukohajärgsesse pensioniametisse.

Tööturutoetused

Õigus tööturuteenustele ja -toetustele on:

- 1) Eesti alalisel elanikul;
- 2) tähtajalise elamisloa alusel Eestis elaval välismaalasel;
- 3) Eestis viibival pagulasel;
- 4) Eestis viibival Euroopa Liidu, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi ja Šveitsi Konföderatsiooni kodanikul.

Tööturutoetused on:

- 1) töötutoetus;
- 2) stipendium;
- 3) sõidu- ja majutustoetus.

Tööturutoetusi maksavad Tööturuameti piirkondlikud struktuuriüksused.

Töötutoetus

Töötutoetust on õigus saada töötul, kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul olnud vähemalt **180 päeva hõivatud tööga või tööga võrdsustatud** tegevusega (nt õppimine, ajateenistus) **ja kellel puudub sissetulek tööturutoetuse ulatuses**.

Sissetuleku hulka ei loeta muid tööturutoetusi, toimetulekutoetust, enamus peretoetusi, puuetega inimeste sotsiaaltoetusi, elatist vastavalt perekonnaseadusele, matusetootust.

Õigus saada töötutoetust, kusjuures ei nõuta varasemat tööga või tööga võrdsustatud tegevusega hõivatust, on töötul,

kes töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vähemalt 180 päeva on:

- 1) kasvanud ühe vanema või eestkostjana kuni 18-aastast keskmise, raske või sügava puudega last, alla 8-aastast last või 8-aastast last kuni esimese klassi lõpetamiseni;
- 2) olnud haiglaravil;
- 3) hooldanud haiget, püsivalt töövõimetut isikut või vanurit või saanud hooldajatoetust puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse alusel;
- 4) olnud püsivalt töövõimetu;
- 5) olnud vahi all või kandnud karistust vanglas või arestimajas.

Töötutoetust makstakse kaheksandast päevast peale toetuse taotlemist ning kuni 270 päeva. Töötule, kes enne töötuna arvelevõtmist õppis päevases õppevormis või täiskoormusega õppes, määratakse töötutoetus 61. päevast peale selle taotlemist. Kui töötu on tööandja algatusel lõpetanud viimases töökohas töötamise töökohustuste rikkumise, usalduse kaotamise või vääritud teotõttu, makstakse töötutoetust kuni 210 päeva.

Kui töötu on saanud töötuskindlustushüvitist, kuid pole tööd leidnud, makstakse kindlustushüvitise maksmise lõpetamisest kuni 270 päeva täitumiseni töötutoetust.

Töötutoetust arvestatakse päevamäära alusel, mis kinnitatakse riigieelarvega. **2006. aastal on päevamäär 14,30 krooni** (30 päeva eest 429 krooni). Vt Tööturuteenused lk 244.

Stipendium

Õigus saada stipendiumi on töötul, kes osaleb Tööturuameti piirkondliku osakonna poolt korraldatud:

- 1) tööturukoolitusel, mis kestab vähemalt 40 tundi;
- 2) tööpraktikal;
- 3) tööharjutuses.

Stipendiumi arvutatakse tunnimäära alusel. Tööturukoolituse stipendiumi tunnimäär kehtestatakse igaks aastaks riigieelarvega. 2006. aastal on stipendiumi tunnimäär 3,75 krooni. Vt Tööturuteenused lk 237.

Tööturukoolituse stipendium arvutatakse iga õppetööl osaletud tunni eest stipendiumi ühekordse tunnimäära alusel.

Tööpraktika stipendium arvutatakse igal selles osaletud tunni eest, kusjuures esimesel kuul ühekordse, teisel kuul pooleteiskordse, kolmandal ja neljandal kuul kahekordse tunnimäära alusel.

Nõuded toetuse saamiseks

Toetuse saamise periood

Toetuse päevamäär

Stipendiumite saamise tingimused

Stipendiumi suurus

<p>Sõidu- ja majutustoetus</p>	<p>Tööharrjutuse stipendium arvutatakse iga selles osaletud tunni eest stipendiumi poole tunnimäära alusel.</p> <p>Töötutoetust saava, koolitusel ja tööpraktikas osaleva töötaja eest maksab riik sotsiaalmaksu, millega tekib isikul õigus ravikindlustusele.</p> <p style="text-align: center;">Sõidu- ja majutustoetus</p> <p>Õigus saada sõidu- ja majutustoetust on isikul, kes osaleb Tööturuameti piirkondliku osakonna poolt korraldatud tööturukoolitusel või tööpraktikas. Töötule hüvitatakse ühe päeva kohta kas sõidu või majutuskulud. Nende ülemmäär kuus on 1200 krooni. Vt Tööturuteenused lk 237.</p>
<p>Töötuskindlustuse makse</p>	<p style="text-align: center;">Töötuskindlustus</p> <p>Töötuskindlustus on sundkindlustus, mis kindlustab töötajale hüvitise töötuks jäämisel, kollektiivse koondamise ning tööandja maksejõuetuse korral.</p> <p>Töötuskindlustuse makset maksavad nii tööandjad kui kindlustatud (st töötajad).</p> <p>Tööandja töötuskindlustuse makse määr on 2006. aastal 0,3% ja töötajal 0,6% töötajale/teenistujale makstud palgalt ja muudelt tasudelt ning võlaõiguslepingu alusel makstud tasudelt. Töötuskindlustusmakset ei maksa vanaduspensionieas töötaja.</p> <p>Töötuskindlustushüvistele tekib õigus töötul, kellel on kindlustusstaaži vähemalt 12 kuud töötuna arvelevõtmisele eelnenud 24 kuu jooksul. Töötuskindlustushüvitisele ei ole õigust inimesel, kes lahkus töölt poolte kokkuleppel, omal soovil või kelle tööleping lõpetati töötaja vääritu teo, töökohustuste mittetäitmise või usalduse kaotuse tõttu.</p>
<p>Hüvitise suurus</p>	<p>Hüvitist arvutatakse kindlustatu viimase 12 töötatud kuu keskmisest kalendripäeva töötasust, kuid mitte rohkem kui kolmekordsest Eesti keskmisest.</p> <p>Töötuskindlustushüvitis on esimesel 100 kalendripäeval 50%, edasi 40% kindlustatu töötasust. 2006. aastal on maksimaalne hüvitis 9764 krooni kuus.</p>
<p>Maksmise periood</p>	<p>Töötuskindlustushüvitist makstakse kuni 180 päeva, kui kindlustusstaaž on lühem kui 5 aastat. 2006. aastal on veel kõigil kindlustatutel staaž alla 5 aasta. Edaspidi hüvitise maksmise periood pikeneb 5 –10 aastase staaži puhul 270 päevani ning 10 ja enama aasta puhul 360 kalendripäevani.</p> <p>Töötuskindlustushüvitise saamiseks peab inimene olema Tööturuameti piirkondlikus osakonnas töötuna arvele võetud, aktiivselt tööd otsima ning olema valmis võimalusel koheselt tööle asuma.</p>

Töötuskindlustushüvitise maksmine lõpetatakse, kui töötu ilma mõjuva põhjuseta keeldub individuaalse töötuskindlustuskava kinnitamisest, täitmisest või talle pakutavast sobivast tööst, samuti kui töötu ei tule vähemalt kord 30 päeva jooksul või talle määratud ajal tööturuameti kohalikku osakonda vastuvõtule.

Töötuskindlustushüvitist saab taotleda Tööturuameti piirkondlike osakondade kaudu, kuid seda maksab välja Töötukassa.

Hüvitis töölepingu kollektiivse ülesütlemise korral

Kui tööandja koondab 30 päeva jooksul arvukalt töötajaid, mille arv sõltub ettevõtte suurusest, siis hüvitab riik osa koondamishüvitisest. Töötajal on õigus Töötukassalt saada hüvitist oma ühe keskmise kuupalga ulatuses, kui tema töösuhe on selle tööandja juures kestnud kuni 5 aastat, 1,5 kuupalka, kui töösuhe on kestnud 5 – 10 aasta. Üle 10 aasta kestnud töösuhte puhul on hüvitis 2 keskmist kuupalka.

Hüvitis tööandja maksejõuetuse korral

Tööandja maksejõuetuse korral on töötajal õigus saada riigilt hüvitist saamata jäänud palga ja puhkusetasu ning töölepingu lõpetamisel saamata jäänud hüvitise eest. Kokku maksab Töötukassa töötajale välja töötaja kuni 3 keskmist brutokuupalka, kuid mitte rohkem kui kolm vabariigi keskmist kuupalka. (2006. aasta I kvartalis 26 070 kr).

Täiendav info: www.tootukassa.ee

Ohvriabiteenus ja hüvitis

Ohvriabiteenusele on õigus kõigil isikutel, kes on langenud hoole-letuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägi-valla ohvriks. St ohvriabiteenuse saamiseks on õigustatud iga ini-mene, kellele on põhjustatud kannatusi või tekitatud kahju. Abi saamise eelduseks ei ole seatud kuriteo toimepanemist.

Ohvriabiteenus on ohvri nõustamine ja ohvri abistamine suhtle-misel erinevate asutustega, mille tagab Sotsiaalkindlustusamet oma piirkondlike üksuste kaudu.

Kuriteoohvritele makstavad riiklikud hüvitised

Hüvitist makstakse nii tahtlikult kui ka ettevaatamatuse tõttu

**Õigus
ohvriabi-
teenusele**

**Kuriteo-
ohvrite
hüvitis**

**Hüvitise
maksimum-
piir on
50 000 krooni**

toimepandud kuriteo tagajärjel tekkinud raske tervisekahjustuse, vähemalt kuus kuud kestva tervisehäire või ohvri surma korral.

Kuriteo raskus tehakse kindlaks kohtuarstliku ekspertiisiga. Pärast kohtuarstliku ekspertiisi akti koostamist tuleb hüvitise taotlemiseks pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse.

Õigus hüvitist saada on Eesti Vabariigi territooriumil toimunud vägivallakuritegude eest.

Õigus saada hüvitist on Eesti kodanikul, välismaalasel, kes elab Eestis alalise või tähtajalise elamisloa alusel, Euroopa Liidu kodanikul, vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi kodanikul (alates 1.05.2006) ja Eestis viibival pagulasel.

Hüvitise suuruse määramise aluseks võetakse vägivallakuriteoga tekitatud järgmine varaline kahju:

- 1) töövõimetusel tulenev kahju;
- 2) ohvri ravikulud;
- 3) ohvri surmast tulenev kahju;
- 4) prillidele, hambaproteesidele, kontaktläätsedele ja muudele keha funktsioone asendavatele abivahenditele ning riie-tele tekitatud kahju;
- 5) ohvri matusekulud.

Ohvriabi seaduse alusel hüvitatakse 70% eelpoolnimetatud asjaoludel tekkinud varalisest kahjust, kuid mitte rohkem kui **50 000 krooni**.

Matusekulude hüvitamisel on piirmääraks 5500 krooni, millest arvutatakse maha riiklik matusetootus, mis 2006. aastal on 2400 krooni.

Hukkunud ohvri ülalpeetavatele makstakse hüvitist ohvri eelnevast töötasust järgmiselt:

- ühele ülalpeetavale 75%;
- kahele ülalpeetavale 85%;
- kolmele või enamale ülalpeetavale kokku 100%.

Hüvitise taotlemiseks tuleb pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse.

Taotlus tuleb esitada pensioniametile ühe aasta jooksul kuriteo toimepanemisest või ohvri surma päevast alates.

Hilisem taotlus vaadatakse läbi:

- 1) kui ülalpeetav sai ohvri surmast teada rohkem kui kuus

- kuud pärast surmapäeva ja taotlus on esitatud ühe aasta jooksul ohvri surmast teada saamise päevast alates;
- 2) kui hüvitise taotleja tervisehäire kestis üle kuue kuu ja taotluse õigeaegne esitamine ei olnud terviseseisundi tõttu võimalik ja kui vastav taotlus on esitatud ühe aasta jooksul pärast terviseseisundi paranemist.

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg www.ensib.ee,
sotsiaalministeeriumi kodulehekülg www.sm.ee.

Matusetootus

Riiklik matusetootus on Eesti territooriumil korraldatava matuse kulude osaliseks kompenseerimiseks ettenähtud ühekordne toetus.

Matusetootust makstakse:

- Eestis registreeritud surma korral;
- Eesti alalise elaniku, tähtajalise elamisloa alusel Eestis elava välismaalase või välismaalaste seaduse alusel Eestis viibiva isiku väljaspool Eestit registreeritud surma korral.

Matusetootust ei maksta:

- isiku surnuks tunnistamise korral;
- juhul, kui matusekulud hüvitatakse mõne teise seaduse (näiteks Kaitseväeteenistuse seaduse alusel).

Matusetootust makstakse matuse korraldajale, st isikule, kes kan-

Matusetootust makstakse matusekorraldajale – isikule, kes kannab surnu transportimise, tuhastamise või matmise ning leinatalituse kulud

**Matuse-
toetuse
suurus**

nab surnu transportimise, tuhastamise või matmise ning leinatalituse kulud. Matusekorraldajaks võib olla ka valla- või linnavalitsus, kui ta korraldab tundmatu või omasteta isiku matuse.

Matusetootust maksab matusekorraldaja elukohajärgne või surmaakti koostanud perekonnaseisuasutuse asukohajärgne pensioniamet. Matusetootuse suuruse kehtestab Riigikogu igaks eelarveaastaks riigieelarvega. 2006. aastal on matusetootus **2400** krooni.

Tarbijakaitse

Tarbijaõigused

Kui osta mingi toode või teenus isiklikuks tarbimiseks, käitatakse tarbijana ja rakendub tarbijakaitse seadus. Harilikult jäädaakse ostetud kaupade ja teenustega rahule, vahel harva juhtub, et ostud osutuvad mittekvaliteetseks. Ilmnunud probleemide lahendamine toimub kergemini, kui ollakse teadlik oma õigustest. Kui ei õnnestu müüjaga ühist keelt leida, on abi saamiseks võimalus pöörduda Tarbijakaitseametisse. Tarbijakaitse ülesanne on turusuhetes nõrge- ma poole huvide esindamine ja negatiivsete tagajärgede vältimine.

Tarbijakaitseametil on kolm põhiülesannet tarbija elu ja tervise ning majanduslike huvide kaitse tagamisel:

- turujärelevalve teostamine;
- tarbija kaebuste lahendamine;
- tarbijate informeerimine ning koolitus.

Nende ülesannete täitmiseks on Tarbijakaitseamet esindatud üle Eesti kõikides maakondades.

Tarbijakaitseameti kodulehekülj www.tka.riik.ee.

Lisateave infotelefonil 620 1707 või e-postil: info@consumer.ee.

Tarbijakaitse seaduses on sätestatud tarbijate põhiõigused:

- 1) nõuda ja saada kaupa või teenust, mis vastab nõue-

Kui ei õnnestu müüjaga ühist keelt leida, on abi saamiseks võimalus pöörduda Tarbijakaitseametisse

**Tarbija-
kaitseameti
ülesanded**

**Tarbija
õigused**

Tutvu kauba märgistuse ja kasutus- juhendiga

Hoia ostutšekk alles

Müüja kohustused

- tele, on ohutu tarbija elule, tervisele ja varale ning mille omamine ja kasutamine ei ole keelatud;
- 2) saada pakutavate kaupade ja teenuste kohta vajalikku ja tõest teavet teadliku valiku tegemiseks ning õigeaegset teavet kauba või teenusega seotud riskide kohta;
 - 3) saada tarbijaõigus- ja tarbimisalast teavet;
 - 4) saada nõu ja abi, kui tema õigusi on rikutud;
 - 5) nõuda endale tekitatud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist;
 - 6) taotleda oma huvide arvestamist ning olla oma ühingute ja liitude kaudu esindatud tarbijapoliitikat kujundavate otsuste tegemisel.

Nende õiguste tagamiseks peavad kõik kaubad vastavalt Eestis kehtivatele õigusaktidele olema varustatud eestikeelse märgistusega ning tehniliselt keerukad kaubad eestikeelse kasutusjuhendiga.

Samas on tarbija aga kohustatud põhjalikult tutvuma kauba või teenusega kaasasolevate juhenditega ning märgistusega.

Kui tarbija on seoses teabe ebatõesuse või selle puudumisega kasutanud kaupa mittesihipäraselt ja saanud kahju, on müüja kohustatud kahju hüvitama.

Kui olete ostnud või tellinud kaupa või teenust ja hiljem avastanud, et vaatamata õigele kasutamisele ja hooldusele on ilmnenud mingi viga, siis pöörduge viivitamatult kauplusesse või teenindusettevõttesse tagasi, et seal oma probleem lahendada. Et kõiki hilisemaid probleeme oleks lihtsam lahendada, säilitage kindlasti ostudokumendid (ostutšekk, leping jne), mis tõendavad, et olete ostu teinud just sellest poest või teenindusettevõttest. Ilma müüki tõendava dokumendita võib hilisemate pretensioonide lahendamine olla raskendatud.

Vastavalt tarbijakaitseadusele:

- vastutab müüja nende kaupade ja teenuste eest, mida ta müüb;
- peab kaup olema ohutu ja tavaliselt eeldatavate tarbimisomadustega;
- peab müüja andma tarbijale kauba kohta tõest infot.

Seadus kehtib iga kauplusest, tänavalt, turult, kataloogi- või postimüügist ostetud kauba või teenuse puhul sh allahinnatud kaupade puhul, aga ainult siis, kui hinda ei ole alandatud kauba defekti tõttu. Viimase korral peab muidugi olema kauba juures märges kauba puudusest.

Alati lugege korralikult läbi kaubaga kaasa antud kasutamisyjuhend ja pange tähele hooldustingmärke, et saaksite kaupa sihipäraselt kasutada ja ei rikuks kaupa oma oskamatusesega.

Hinnast

Iga müügiks väljapandud kauba peal või juures peab olema hind, millega see kavatsetakse müüa.

Kui soovite osta kaupa, mille kogust mõõdetakse kilogrammides, liitrites või meetrites, siis peab lisaks müügiks pakutava koguse ja selle hinna kohta olema kauba juures ka selle kauba ühe ühiku (kilogrammi, liitri või meetri) hind. Müüja peab andma maksmist tõendava **dokumendi** ehk tšeki, kus peavad olema kirjas järgmised andmed:

- 1) kaupleja nimi või ärinimi ja tegevuskoha aadress;
- 2) müügikuupäev;
- 3) iga kauba või teenuse hind ja tasutud summa.

Kui tasutav summa on väiksem kui 300 krooni, antakse nimetatud dokument tarbija nõudmisel.

Garantiiga kauba puhul peab tarbija saama kirjaliku tõendi garantii kohta, samuti tuleb garantiitingimused anda tarbija nõudmisel kirjalikult või muul püsival andmekandjal. Samas peab müüja kindlasti tarbijale enne kauba ostmist garantiitingimusi tutvustama.

Märgistusest

Lisaks kirjalikule teabele peab müüja oskama anda täiendavat suulist teavet kauba omaduste, rahvusvaheliselt kasutatavate tingmärkide jms kohta.

Märgistus peab olema eestikeelne, kergesti mõistetav ja kantud nähtavale kohale selliselt, et ta oleks: **kergesti nähtav, selgelt**

Kaubale, mille kasutamine võib tekitada mistahes ohtu, peavad olema lisatud ka ohutusele viitavad märgid

**Hinnad
peavad
olema
võrreldavad**

**Nõuded
märgistusele**

Harilikult jääte ostetud kaupade ja teenustega rahule, vahel harva juhtub, et ostud osutuvad mitte kvaliteetseks

loetav, vastupidav ning ei tohi olla varjatud, peidetud või kaetud muu sildil oleva graafilise materjali või tekstiga.

Kui kaupmees müüb puudustega või siis kasutatud kaupa, peab kauba juures olema kindlasti vastavasisuline teave. See annab Teile võimaluse teha teadlik valik.

Toidukaupade ja mõnede tarbekaupade (näiteks kosmeetika, tarbekeemia) tarvitamine on ajaliselt piiratud. Sel juhul kannab tootja kaubale vastava märgistuse, mille abil saab teada, kui kaua säilivad kauba parimad omadused õigetest hoiutingimustel.

“Kõlblik kuni”

Kui kaubal on märgistus “**kõlblik kuni**”, on tegu kiirestirikneva toidukaubaga, mida tohib nii müüa kui kasutada (tarvitada) vaid selle kaubale märgitud kuupäevani (kaasa arvatud).

“Parim enne”

Märgistusega “parim enne” kindlustab tootja parimate omaduste säilimise nimetatud ajani. Näiteks: “parim enne 05.04.2007” märgistusega kauba eest vastutab tootja kuni 05.04.2007, “parim enne mai 2008” märgistusega kauba eest vastutab tootja kuni 31.05.2008.

Meelespea – kui kaupmees on kindel, et kaup, mille “parim enne” tähtaeg on möödunud, on ohutu, võib ta seda ka hiljem müüa. Kuid siis peab ta asetama selle kauba teistest eraldi, juures olgu selge teatis, et “parim enne” tähtaeg on möödunud.

Kaupmees ei tohi seada tingimust, et ühe kauba ostmisel peate ostma teise kauba. Näiteks kui kaupluses on kingituspakk kahest raamatust, peate te saama neid raamatuid ka eraldi osta.

Soovi korral saab kontrollida enne kauplusest lahkumist ostetud kauba kaalu ja mõõdu õigsust. Võimaluse seda teha peab kindlustama müüja.

Restoranis, baaris, kohvikus jne, tuleb esitatav arve koostada vastavalt menüüs näidatud hindadele. Teenustasu ei ole lubatud arvele eraldi lisada. Meeldiva teeninduse eest kelnerile või ettekandjale lisatasu, nn jootraha andmine on aga kliendi otsustada.

Toitlustuskohtade peasissekäigu läheduses peab olema pakutavate roogade ja jookide hinnakiri, et enne sisseastumist oleks võimalik valida endale meelepärane ja rahakotile sobiv söögikoht.

Lepingute sõlmimisest

Erinevate **lepingute sõlmimisel** (sh tarbijakrediidi- ja kindlustuslepingud) peab olema väga tähelepanelik. Esmalt valige teenusepakkujate hulgast endale sobiv ja veenduge selle usaldusväärsuses. Enne lepingu allkirjastamist tuleb hoolikalt tutvuda lepingutingimustega. Veenduge, et need on arusaadavad. Kui ei ole, siis paluge asjatundjal neid selgitada. Lepinguga tutvudes pöörake erilist tähelepanu väikses kirjas olevale informatsioonile. Just selles osas on lepingusõlmijad hoolitud ja võivad endale pahaaimamatult ebasoodsaid lepinguid sõlmida.

Ülepiirilistest ostudest

Järjest enam ostavad tarbijad kaupu ja teenuseid ka teistest Euroopa Liidu liikmesriikidest – kas äri- või puhkuseraisil olles või hoopis teises riigis registreeritud internetikaubamajast. Väga palju ostavad Eesti kaupmeeste käest ka siia reisivad välismaalased. Selliste ülepiiriliste ostudega seotud probleemidega tegelemiseks on loodud terves Euroopas spetsiaalsed tarbijakaitsekeskused. EL õigusest tulenevalt on kehtestatud tarbijakaitset puudutavad miinimumnõuded kõikide liikmesriikide seadusandluses. Tarbijakeskused moodustavad koostöövõrgustiku *European Consumer Centre Network*. Selleks, et ka Eesti tarbijad teaksid, mida probleemide ja ebaõnnestunud ostude korral ette võtta ning kuhu pöörduda, on Tarbijakaitseameti juurde loodud spetsiaalne EL tarbija nõustamiskeskus. Igakülgset teavet ülepiiriliste ostudega seotud küsimustes leiata keskuse koduleheküljelt www.consumer.ee.

Kuidas käituda, kui on ostetud lepingutingimustele mittevastav kaup või teenus?

Kui peale kauba ostu, tellimist või teenust on vaatamata õigele kasutamisele ja hooldusele ilmnenud mingi viga, siis tuleb pöör-

**Enne
allkirjastamist
tutvu lepingu
tingimustega**

**Tarbijakaitse
Euroopa
Liidus**

<p>Kaebusi saab esitada kahe aasta jooksul</p>	<p>duda viivitamatult kauplusse või teenindusettevõttesse tagasi, et seal probleem lahendada.</p> <p>Et kõiki hilisemaid probleeme oleks lihtsam lahendada, tuleb kindlasti säilitada ostudokumendid (ostutšekk, leping jne), mis tõendavad, et ost on tehtud just sellest poest või teenindusettevõttest. Ilma müüki tõendava dokumendita võib müüja/teenindaja probleemi lahendamata jätta.</p> <p>Puudusega kauba või teenuse puhul on tarbijal õigus esitada kauplejale kaebus kahe aasta jooksul alates ostmise päevast. Puuduse tekkimise põhjuste tõendamise kohustus esimesel kuuel kuul peale ostu sooritamist on müüjal ja pärast kuue kuu möödumist otsustatakse tõendamise üksikasjad kokkuleppel. Tarbijal on õigus esitada müüjale kaebus kahe kuu jooksul alates mittevastavuse avastamisest.</p>
<p>Müügigarantii</p>	<p>Oluline on vahet teha pretensiooni esitamise õiguse ja müügigarantii vahel. Müügigarantii on müüja (samuti tootja, vahendaja) lubadus, millega antakse tarbijale seaduses sätestatust soodsam seisund. Mõiste “müügigarantii” või “garantii” kasutamine on ebaseaduslik, kui see ei anna tarbijale midagi enam, kui seaduses sätestatud pretensiooni esitamise õigusega ette nähtud. Garantii andmine müüja, tootja või vahendaja poolt ei võta tarbijalt ära seaduslikke õigusi, sealhulgas õigust esitada pretensioon asjal puuduste ilmnemisel kahe aasta jooksul.</p> <p>Pärast kaubal puuduse avastamist koguge kokku müügidokumendid ja minge kauplusse tagasi. Selgitage probleemi ja esitage oma-poolne soovitatav lahend. Müüja kas nõustub esitatud pretensiooniga ja lahendab selle ostjale positiivselt või on müüja seisukohal, et tootel esineva puuduse tekkepõhjus vajab tõendamist.</p>
<p>Kui kaubal on puudusi ...</p>	<p>Tarbijal on õigus puudusega kauba korral:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nõuda esmalt asja tasuta parandamist või selle asendamist uue kaubaga; • nõuda ostuhinna alandamist või; • lepingust taganeda, kui: <ol style="list-style-type: none"> 1) müüjal ei ole võimalik kaupa parandada või asendada või, 2) parandamine ebaõnnestub või, 3) müüja ei ole kauba puudust mõistliku aja jooksul kõrvaldanud; 4) müüja on õigustamatult keeldunud asja parandamast või asendamast. <p>Mõistlikkuse põhimõte</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistlik – see, mida samas olukorras heas usus tegutsesivad isikud loeksid tavaliselt mõistlikuks;

- **mõistlikkuse hindamisel** arvestatakse võlasuhte olemust, teingu eesmärki, vastava tegevus- või kutseala tavasid ja praktikat jt asjaolusid.

Kauba puuduse kõrvaldamisega seotud kulutused nagu posti-, veo-, tööjõu- ja materjalikulu peab tasuma müüja.

Kui olla faktide esitamisel täpne, jääda mõistlikuks ja viisakaks, on suurem tõenäosus, et koos müüjaga leitakse probleemile lahendus.

Puudusega teenuse korral on tarbijal õigus nõuda:

- teenuse hinna alandamist;
- puuduse tasuta kõrvaldamist;
- samast või sama kvaliteediga teisest materjalist uue asja valmistamist või uue teenuse osutamist.

Kui tegemist on olulise lepingutingimustele mittevastavusega (olulise puudusega), siis saab lepingust taganeda ja nõuda teenuse osutamise eest tasutud summa tagastamist.

Mida loetakse oluliseks puuduseks?

Oluliseks puuduseks loetakse seda, kui:

- töö parandamine või uue töö tegemine ei ole võimalik või ebaõnnestub või,
- kui töövõtja õigustamatult keeldub tööd parandamast või,
- uut tööd tegemast või ei tee seda mõistliku aja jooksul,
- kui töö parandamise või uue töö tegemisega tekitati tarbijale põhjendamatuid ebamugavusi.

Neil juhtudel ei pea tellija määrama töövõtjale täiendavat tähtaega ning võib muu hulgas lepingust taganeda.

Kuhu pretensioon esitada?

Probleemi ilmnemisel tuleb pöörduda koheselt müüja poole. Kui suulise kaebuse peale ei reageerita, tuleb esitada kaebus kirjalikult ja lisada juurde koopia müügidokumendist.

Kaebuses tuleb märkida:

- 1) oma nimi ning kontaktandmed;
- 2) kaebuse esitamise kuupäev;
- 3) kaubal või teenusel esinev puudus;
- 4) kauplejale esitatav nõue ehk omapoolne soovitatav lahendus.

Müüja on kohustatud vastavalt tarbijakaitseadusele kaebuse vastu võtma ja **15 päeva** jooksul alates kaebuse saamisest selle läbi vaatama. Kliendil on õigus nõuda müüjalt kirjalikku märget kaebuse vastuvõtmise kohta. Kui müüja keeldub kaebust lahendamast või klient ei ole nõus müüja poolt pakutud lahendiga ja

Kui teenus ei rahulda ...

Olulise puuduse korral võib lepingust taganeda

Kaebuse esitamine

Kaebust ei rahuldata kui ...

leiab, et tema õigusi on rikutud, võib abi saamiseks pöörduda tarbijakaitseametnike poole.

Kui tegutseda eespool esitatud soovitude kohaselt, saab vältida enamikel juhtudel võimalikku kahju ja klient saab oma seaduslikke õigusi suhetes müüjaga kaitsta.

NB! Pretensiooni ei ole mõtet esitada, kui:

- kaup on olnud igapäevaselt pidevalt kasutuses (nt jalats) ja sellest tulenevalt lihtsalt ära kulunud;
- kasutatud ebaõigetes kasutustingimustes või ei ole järgitud kasutusjuhendis toodud nõudeid;

Näide: Toodi kauplusse tagasi kiledressid. Puudusena näidati tekkinud auke, kuid tegelikult oldi neid dresse kandes istunud lõkkele liiga lähedal ja kohesel vaatlusel selgus, et augud on tekkinud sulamise tagajärjel. Sellises olukorras ei eeldata, et tegemist on tootmisdefektiga, sest puudus on oma olemuselt eeldusega vastuolus. Sama eeldus kehtib ka näiteks juhul, kui kutsikas on jalatsid katki närinud.

- valesti hooldatud, mille tulemusena on kaup mehaaniliselt kahjustatud (põletused, sisselõiked, rebendid, kemikaalidega kahjustumine). Sellistel juhtudel ei pruugi ekspertiis teha otsust tarbija kasuks.

Kui on tekkinud probleemi lahendamisel arusaamatusi võib pöörduda Tarbijakaitseametisse ja seejärel vajadusel Tarbijakaebuste komisjoni poole. Tarbijakaebuste komisjoni näol on tegemist kohtuvälise institutsiooniga, kes töötab erapooletult Tarbijakaitseameti juures ning lahendab osapoolte jaoks tasuta tarbija ja müüja vahelisi vaidlusi. Viimane samm oma õiguste kaitseks on pöörduda kohtusse, sest on probleeme, mida ei ole võimalik või ei õnnestu kohtuväliselt lahendada.

Näited elust

Näide: Jalatsitel tulid tallad liimist lahti. Neid on võimalik parandada ning kui tegemist ei ole jalatsite väärkasutamisest või -hooldamisest tuleneva puudusega, korraldab müüja jalatsite parandamise.

Näide: Äsjaostetud televiisor plahvatab tootmisdefekti tõttu. Asja parandamine ei ole võimalik ning kaupluses pole enam samasuguseid televiisoreid. Müüja võib pakkuda televiisori asendamist uue samaväärsega. Kui aga tarbija nõuab raha tagasi, siis peab müüja selle nõude rahuldama.

Näide: Autol läks kütuse sissepritesüsteem rikki. Autosalong, kust auto oli ostetud, teatas tarbijale, et see on parandatav viga, kuid võtab aega kolm kuud. Et mitte tekitada ostjale põhjendamatuid ebamugavusi, tuleb maksta ostjale raha tagasi juhul, kui ta seda nõuab.

Näide: Kaupluses on müügil viimane muusikakeskus, mille magnetofoni lindistusrežiim ei tööta. Tarbija, olles seisukohal, et ta midagi lindistada ei kavatse, tahab just sellist keskust ja ostabki selle ära. Ostutšeki tagaküljele kantakse müüja poolt märkus "Magnetofoni lindistusrežiim ei tööta". Mõne aja pärast tekib tarbijal siiski soov lindistamiseks. Ta pöördub kaupluse poole ja nõuab keskuse parandamist. Kauplus keeldub sellest ja täiesti põhjendatult. Kui muusikakeskusel oleks aga ilmnunud mingi muu puudus, siis oleks tarbijal täielik õigus esitada pretensioon ilmnunud puuduse kohta.

Näide: Osteti kallis muusikakeskus, mis läks kuu aja jooksul rikki. Kas tarbija peab nõustuma garantiiremondiga või võib nõuda uut kvaliteetset muusikakeskust?

Kui tegemist on tootmisdefektiga, on ostjal vastavalt võlaõiguseadusele õigus nõuda:

- **esmalt** asja tasuta parandamist (kõrvaldatud puudusele algab uus kaheaastane pretensiooni esitamise aeg parandamisest arvates) ning juhul, kui parandamine ei ole võimalik, siis
- asja asendamist (asendatud asjale hakkab kehtima uus kaheaastane pretensiooni esitamise tähtaeg).

Kauba parandamise või asendamise vahel valib müüja kui asjatundja ja kui see osapool, kes kannab kõikvõimalikud materiaalsed kulud seoses asja parandamisega või asendamisega. Kui defekt on kõrvaldatav ja sellega ei kaasne müüjale ebamõistlike kulusid, siis tõenäoliselt asi parandatakse. Kui aga defekt ei ole kõrvaldatav või asja parandamine ei ole otstarbekas, siis müüja võib asja asendada.

Näide: Tarbijal läks ostetud asi (nt külmkapp) katki. Müüja otsustas kauba asendada. Paari nädala möödudes asi läheb uuesti katki. Kas tarbijal on õigus oma raha tagasi küsida?

Kui asja asendamine ebaõnnestub, siis loetakse see müüjapoolseks oluliseks lepingurikkumiseks, mille korral on ostjal õigus taganeda lepingust ja saada raha tagasi.

Näide: Tarbija ostis näidise (tootekataloog) järgi kauplusest mööbli komplekti. Mööbel toimetati koju ja selgus, et mööbel ei vasta näidisele ning mööblikomplektil ei ole kokkulepituid omadusi. Kas on võimalik sel juhul taganeda lepingust ja küsida oma raha tagasi?

Tegemist on asja lepingutingimustele mittevastavusega. Tarbija saab nõuda asja parandamist, selle võimatusel või ebaõnnestumisel asja asendamist. Kui müüja ei täida mõistliku tähtaja jooksul

**Müügigarantii
annab müüja****Säilimisaeg**

tarbija nõudmist, on tarbijal õigus nõuda lepingu lõpetamist ja küsida raha tagasi.

Näide: Kas kasutatud kaupadele (nt mobiiltelefonid) kehtib mingisugune garantii ja kas müüja on kohustatud seda garantiid andma?

Kasutatud kaupadele laieneb seaduses sätestatud pretensiooni esitamise tähtaeg, kuid sealjuures tuleb kindlasti lähtuda ka mõistlikkuse põhimõttest ja arvestada kasutatud kauba kulumist. Kui müüja soovib, võib ta kasutatud kaubale müügigarantii anda, kuid kohustust ei ole.

Müügigarantii on müüja poolt ostjale antud seaduses sätestatud soodsam seisund, mille tõttu määrab müüja kindlaks müügigarantii ajal teostatavate toimingute korra. Tarbijat peaks ostu tegemisel müügigarantii tingimustest ja olemusest informeerima. Oluline on aga see, et müügigarantiiga ei tohi piirata tarbija seadusest tulenevaid õigusi ja tarbijal on seadusest tulenevad õigused alati sõltumata garantii kehtivusest ja muudest tingimustest.

Mis vahe on müügigarantii ja pretensiooni esitamise tähtaja vahel?

Pretensiooni esitamise tähtaeg on võlaõigusseaduses sätestatud tähtaeg (2 aastat), mille jooksul vastutab müüja asja lepingutingimustele mittevastavuse eest ehk siis selle aja jooksul on tarbijal õigus esitada pretensioon müüjale. **Müügigarantii** on müüja lubadus garantiiaja jooksul asi tasuta parandada, välja vahetada või tagada mingil muul viisil asja vastavus garantiis ettenähtud tingimustele, millega antakse ostjale seaduses sätestatud soodsam seisund (nt asendustoode garantiiremondi ajaks).

Müügigarantii annab müüja ise, seega kehtestab ka tähtajad ja tingimused, mida saab käsitleda ostja ja müüja vahelise kokkuleppena, jälgides seejuures, et nende poolt pakutav müügigarantii tagaks mingil viisil tarbijale seaduses sätestatud soodsama seisundi.

Näiteks: Müügigarantii 3 aastat sisaldab tasuta parandamist tootmisvea ilmnemisel. Esimese kahe aasta jooksul laienevad tarbijale kõik võlaõigusseadusest tulenevad õigused müüjapoolse müüglepingu rikkumise korral. Ülejäänud ühe aasta jooksul tuleb nõustuda asjaoluga, et müüja ainult parandab, raha tagasi küsimise õigust ei ole.

Kuidas osta toidukaupu?

Kõikide kaupade ostmisel on oluline pöörata tähelepanu toote märgistusele. Eriti oluline on see aga toidukaupade juures.

Toiduainete ostmisel on oluline jälgida 2 tähtaega – “parim enne” ja “kõlblik kuni”, mis esitatakse toidu müügipakendil või lahise toote puhul müügikohas.

Märgistusega “parim enne” tagab tootja parimate omaduste säilimise nimetatud ajani. Minimaalse säilimisaja viimane päev, kuu või aasta arvestatakse säilimisaja sisse.

Toidukaubad märgistusega “**parim enne**” säilivad hoiutingimuste järgimisel kvaliteetsena vähemalt näidatud kuupäevani. Pärast seda võib sellist toidukaupa müüa vaid juhul, kui see on kvaliteetne ja tarbijat teavitatakse “parim enne” kuupäeva möödumisest.

Minimaalset säilimisega ei pea märkima värsketel töötlemata puuviljadel, marjadel ja köögiviljadel, maitsestatud või värvitud suhkrust või nendest mõlemast koosnevatel kondiitritoodetel, äädikal, soolal, suhkrul, jäätise üksikportsjonil ja närimiskummil.

Kui kaubal on **märgistus “kõlblik kuni”**, siis on tegu kiiresti rikneva toidukaubaga, mida tohib müüa ja tarvitada vaid selle kuupäevani. Märgitud tähtpäev arvatakse säilimisaja sisse.

Tähisega “**kõlblik kuni**” märgistatud kaupa ei tohi pärast tähtaja möödumist mingil juhul müüa, kuna kiirestiriknevates toidukaupades võivad säilimisaja möödumisel hakata arenema tervisele ohtlikud mikroorganismid ja toimuda olulised muutused toidu koostises.

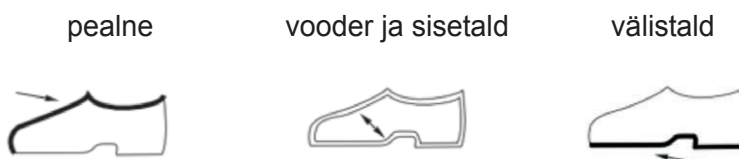
Mida teha, kui poest on ostetud toidukaup, mille realiseerimistähtaeg kehtib, kuid pakendi avamisel selgub, et toit (nt jogurt) on halvaks läinud?

Kui tarbija ostis toidukauba, mille realiseerimistähtaeg kehtib, kuid pakendi avamisel selgub, et toit on halvaks läinud, siis eeldusel, et kauba ostutšekk on alles, on soovitatav raha tagasi saamiseks koheselt pöörduda kauplusesse (soovitavalt kirjaliku avaldusega).

Kuidas osta jalatseid?

Jalatsite otstarbekohane valik, õige ja korrapärane hooldus ning õigeaegne remont hoiab ära enneaegse lagunemise.

Vastavalt jalatsite märgistamise nõudele peavad jalatsitel olema näidatud pealsete, voodri ja talla valmistamisel kasutatud materjalid järgmises järjekorras:

Minimaalset säilimisega ei pea märkima ...

Materjali märgistatakse järgmiste tähistega:

Kaebuse esitamine

Kui olete ostnud jalatsid ning vaatamata õigele kandmisele ja hooldusele on ilmnenud mingi viga, siis pöörduge viivitamatult kauplusesse tagasi, et seal oma probleem lahendada. Üldiselt ilmnevad jalatsite vead õigel kandmisel ühe kuu jooksul, kuid varjatud tootjapraak võib välja tulla ka hiljem.

Kuidas osta rõivaid ja teisi tekstiilkaupu, vältida vigu keemilise puhastuse kasutamisel?

Rõivaste ja tekstiilitoodete ostmisel on mõttekas esitada endale järgmised küsimused:

- **Kas kaup on varustatud märgistusega kiusisalduse kohta?** Laske meetrikaupa ostetavatel kaupadel märkida kiusisaldus täiendavalt ostutšekile.
- **Kas kaup on varustatud hooldustähistusega?** Kui seda ei ole, langeb risk toote vale hooldamise eest ostjale.

Jälgi enne ostu

Pesemine	Kõrgeim temp. 95° C : Normaalne toiming	Kõrgeim temp. 95° C : Möödukas toiming	Kõrgeim temp. 70° C Normaalne toiming	Kõrgeim temp. 60° C Normaalne toiming	Kõrgeim temp. 60° C Möödukas toiming	Kõrgeim temp. 50° C Möödukas toiming	Pesemine keelatud
	Kõrgeim temp. 40° C Normaalne toiming		Kõrgeim temp. 40° C Möödukas toiming		Eriti möödukas toiming		
Rõhtkriips tingmargi all tähendab õrnadele toodetele kavandatud pesemistoimingut, katkendlik rõhtkriips eriti möödukas toimingut. Kui pesumasinal sellised toimingud puuduvad, siis vähendatakse ühekorraga pestava pesu hulka.							
Kloorpleegitamine 			Kloorpleegitamine lubatud 			Kloorpleegitamine keelatud 	
Triikimine 	Triikimine temp mitte enam kui 300°C 	Triikimine temp mitte enam kui 200°C 	Triikimine temp mitte enam kui 100°C 	Triikimine temp mitte enam kui 100°C 	Triikimine keelatud 		
Keemiline puhastamine 	Normaalne keemiline puhastamine 		Möödukas keemiline puhastamine 		Keemiline puhastamine keelatud 		
Tähed teavitavad keemiliste puhastuste töökodadele sobivad lahustid ja puhastusviisid. Rõhtkriips margi all tähendab õrnadele toodetele kavandatud möödukamat toimingut.							
Kuivatamine 	Normaalne kuivatamine 	Kuivatamine madalal temperatuuril 			Trummelkuivatus keelatud 		

- **Kas riie on pestav?** Vaadake maksimaalselt lubatud pesemistemperatuuri.
- **Kas rõivas on pestav või keemiliselt puhastatav?** Kui ei, siis on ta lihtsalt äraviskamisartikkel, mida ei tohiks osta. Kas etiketil on selliseid toote erilist hooldust nõudvaid termineid nagu “eraldi pesta”, “annab värvi”, “lokaalne plekieemaldus ei ole võimalik” jne? Enamasti näitavad need halbu värvipüsivusi, mis ei avaldu üksnes toote pesemisel, vaid mida võib märgata ja mis võivad jätta endast jälje ka toote kandmisel. Seetõttu võivad sellised riided kujutada ohtu ka tervisele.
- **Kas rõivad on kaunistatud või töödeldud eriliste lisanditega nagu nahast narmad, pärlid jt?** Sel juhul tuleb arvestada probleemidega toote hooldamisel.
- **Kas rõivas on küllalt vastupidavalt valmistatud?** Kontrollige, et õmblused ja palistused oleksid piisavad, korrektselt puhastatud ja sirged.

Vahel juhtub, et klient **ei jää keemilise puhastuse** töökoja teenustega rahule. Rõivaid kätte saades avastab ta seal plekke ja defekte (kulunud kohti, isegi auke), mida varem ei olnud. Reeglina nõuab tarbija kompensatsiooni rikunud rõivaste eest, kuid ka teenindaja jääb endale kindlaks: ta on rõivast puhastanud vastavalt hooldustähistusele.

Lepingutingimustes tuleb eelnevalt kokku leppida, et hilisemaid arusaamatusi vältida. Keemilise puhastamise teenusega osutamise lepingu tüüptingimused peavad olema teenuse osutamise kohas väljas tarbijale nähtavas kohas.

Pretensioonide esitamine

Nagu kõikide kaupade ja teenuste osas, on ka siin tarbijal õigus teenuse kvaliteedi kohta pretensioon esitada. Klient peaks töö kättesaamisel eseme kohe üle vaatama ja vajadusel viivitamata töö teostamise kohta pretensiooni esitama.

Vale hooldustähistuse tõttu tekkinud defekti eest vastutab tarbija ees müüja, tootja peab varustama esemed õige märgistusega.

Kuidas osta kaupu väljaspool äriruume ning sidevahendi kaudu?

Sidevahendi abil sõlmitud leping on leping, mis sõlmitakse telefoni, Interneti, postitellimuse, TV-poe või e-posti kaudu ning mille puhul tarbija ja pakkuja ei kohtu isiklikult.

**Keemilises
puhastuses**

<p>Ostes kataloogi kaudu</p>	<p>Näide: Kõige levinum sidevahendi abil sõlmitav leping on kataloogimüük. Paljud on sellega kokku puutunud või vähemalt leidnud oma postkatist kenasti kujundatud katalooge koos meelitava kauba- valikuga. Eestis tegutsevad sellised suured kataloogimüügi firmad nagu Hobby Hall, Anttila, Halens, Otto, Quelle, Select jt.</p>
<p>Ostes käest kätte</p>	<p>Koduukseleping on leping, mis sõlmitakse tarbija eluruumis või töökohas, ühissõidukis või tänaval või vabaajaüritustel ehk väljas- pool pakkuja äriruume. NB! Koduukselepingu kohta sätestatud ei kohaldata lepingule, mille puhul tarbija tasub lepingus ettenähtud tasu lepingu sõlmimisel ja tasu ei ületa rahasummat, mis võrdub 15 euroga (vaata kurssi Eesti Panga kodulehelt www.eestipank.ee). Näide: Müügiagent tuleb teile koju ukse taha või töökohta. Ta tutvustab ennast ja küsib, kas võib teile pakkuda teatud tooteid. See on kõige tüüpilisem, kuid meil vähem levinud koduukselepingu liik.</p>
<p>Ohud</p>	<p>Ohud kaugmüügi (isiklikult müüjaga kohtumata ning kaup a nägemata) teel kaup ostes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kui tellite kaup esimest korda, tutvuge erinevate tel- limisvõimalustega. Ostujuhised (tingimused) leiata hari- likult kataloogi viimastelt lehekülgedelt. Kui lehekülgedele kirjapandu ei ole piisavalt ülevaatlik, otsige üles firma info- telefon ning esitage oma küsimused otse klienditeeninda- jale. Kui kataloogi järgi saab tellida ainult firma esinduses, saate samad küsimused esitada tellimuste vastuvõtjale. Nõudke, et müüja annaks olulise suulise info (maksetingi- mused, kauba tagastamine, ümbervahetamine ja garantii), mis puudub kataloogis või on arusaamatu, teile kirjalikus vormis. See aitab lahendada hilisemaid võimalikke preten- sioone. Kui lepingupooled ei ole kokku leppinud teisiti, peab pakkuja tarbija tellimuse täitma hiljemalt 30 päeva jooksul tellimuse edastamisest. • Kõige rohkem pöörake tähelepanu sellele, kuidas ja millal peate kauba eest maksma ja millised lisakulud (posti- või teenustasud) võivad veel lisanduda. Juhul, kui postimüügifirma soovib mingit osa kauba hinnast ettemak- suna, peab see olema lepingu tingimustes kirjas.
<p>Ostja õigused</p>	<p>Ostjal on õigus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lepingutingimustele mittevastav kaup (ei vasta kataloo- gis pakutud näidistele või on puudusega kaup) tagastada ja esitada pretensioon. Lepinguks on tellimisblankett. <p>Vastavalt võlaõigusseadusele on tarbijal õigus koduukselepin- gust taganeda 14 päeva jooksul alates pakkuja poolt kirjaliku teate saamisest taganemisõiguse kohta.</p>

Näide: Ostate teie töökohta tulnud müüja käest moodsad päikesepillid. Kodus prille veelkord proovides leiате, et need siiski ei sobi. Teil on õigus lepingust taganeda. Seejuures ei pea te müüjale selgitama taganemise põhjust.

- Vastavalt võlaõigusseadusele võib tarbija **sidevahendi abil sõlmitud lepingust taganeda 14 päeva jooksul** ajast, mil asi on jõudnud tarbijani. Kui tarbijat pole teavitatud taganemisõigusest või edastatud muud seadusega ettenähtud teavet (pakkuja tegevuskoha aadress, kuhu kaebusi saab esitada; teave teeninduse võimaluste kohta; teave garantiitingimuste kohta) võib ta lepingust taganeda **kolme kuu jooksul** asja tarbijani jõudmise päevast.

Näide: Ostate kodumaise kataloogi kaudu endale triikimislaua katte. Kaubapaki avamisel kodus selgub, et triikimislaua kate ei vasta kataloogis olevale pildile, kuna on erinev värvide poolest. Kui teile ei meeldi tellitud kaup, on teil õigus see tagastada müüja poolt määratud aja, kuid mitte kauem kui 14 päeva (kehtib alates 15. aprillist 2004. a) jooksul koos kauba kättesaamisdokumendiga.

Kuidas osta kaupu Interneti vahendusel?

Enne ostu sooritamist internetist tasub alati kontrollida, kas ostulehekülj sisaldab piisavalt infot firma kohta, kes teenust pakub.

Olemas peab olema vähemalt järgmine info:

- ettevõtte nimi, asukoht ehk postiaadress ja telefoni number, kuhu probleemide puhul saab pöörduda;
- kauba põhitunnused;
- kauba hind, sellele lisanduvate kulude maksumus (nt postikulud) ja kauba eest maksmise kord;
- selgelt välja toodud kauba tagastamise ja garantii tingimused;
- kui kaua aega võtab kauba kohalejõudmine ja sobimatu kauba korral selle tagastamine;
- kes on vastutav tagastamiskulude kandmise eest;
- milliste riikide seadused kehtivad;
- pakkuja jälgitavad reeglid ja elektroonilised võimalused nendega tutvumiseks.

Alati peaks kontrollima, et firma ka tegelikkuses eksisteerib. Taus-tainfot plaanitava tehingu turvalisuse kohta annab see, kas internetilehe klienditeeninduse aadressile edastatud küsimused saavad vastuse või mitte. Samuti tuleks hoolsalt jälgida, mis on tehingu lõppsumma, sest lisaks toote hinnale võivad lisanduda postitamise kulud, võimalikud maksud jne. Kuna kliendid ei tutvu sageli piisavalt tähelepanelikult vastavate tingimustega, siis tulevad

Millist infot vajate?

**Ärge avaldage
tehingu
tegemiseks
mittevajalikku
infot**

täiendavad kulutused sageli klientidele üllatusena ning tingivad palju pahameelt ja protsessimist.

Võimalike arusaamatuste vältimiseks on oluline üles märkida tehtud ostud ning ka kavatsatud ostud ja printida endale välja tellimuse blankett.

Ostud krediitkaardiga nõuavad ettevaatust

Maksmisvõimalusi interneti kaudu kaupu tellides on erinevaid: traditsioonilised postimüügi arve saatmise viisid – arve võib tulla koos kaubaga, mis on tarbija seisukohast väga hea, kuna siis on võimalik kaup eelnevalt üle vaadata ja seejärel alles maksta. Juhul, kui soovitakse mingit osa kauba hinnast ettemaksuna, ei tohi see olla rohkem kui pool kauba maksumusest. Otse internetis on võimalik maksta pangakaardiga, aga ilma kaitstud sideta võib konto number sattuda valedesse kättesse.

Arenevad tehnoloogiad muudavad ostmise interneti vahendusel küll üha turvalisemaks, kuid täielikult pole pettusi võimalik siiski vältida, seetõttu on vaja jälgida lihtsaid ohutusreegleid. Eelkõige tasub kontrollida, kas krediitkaardi info sisestamise lehe allservas on tabuluku kujutis ja aadressi algusele on lisandunud "s" – <https://...>, mis näitab turvalist salastatud andmesideühendust. Seejuures tasub meeles pidada, et krediitkaardi numbri küsimise eesmärgiks on maksenõude esitamine.

Suurt lootust pangakaartide turvalisuse tõstmisel on pandud uutele turvalistele protsessor- ehk kiipkaartidele. Kiipkaardi tehingud on PIN-koodi põhised, mis takistab kaotatud ja varastatud pangakaartide kasutamist. Sellise kaardi olemasolul tuleb tehingu sooritamiseks teada kaardi PIN-koodi.

Kui te saate sooritamata ostu eest arve, tuleb koheselt võtta ühendust maksekaardi väljastanud asutusega ja esitada pretensioon ehk teha reklamatsioon. Kui müüja ei suuda tõestada, et maksekaardi omanik on tellinud antud toote, siis ei pea Te seda arvet tasuma.

Oma pangakaardi andmeid ei maksa jätta internetis esinevate arvamusküsitluste kodulehekülgedele. Mida hoolikamalt te oma isikuandmetega ringi käite, seda turvalisem on see teile endale.

Taganemisõigus

Pakkuja peab kirjalikult edastama teabe taganemisõigusest, taganemise viisi ja tähtaja ning lisama teatele oma rekvisiidid (nimi, aadress jms), samuti teate saatmise või andmise aja.

Vastavalt võlaõigusseadusele võib tarbija **sidevahendi abil sõlmitud lepingust taganeda 14 päeva jooksul** ajast, mil asi on jõudnud tarbijani. Kui tarbijat pole teavitatud taganemisõigusest või edastatud muud seadusega ettenähtud teavet (pakkuja tegevuskoha aadress, kuhu kaebusi saab esitada; teave teeninduse võimaluste kohta; teave garantiitingimuste kohta), võib ta lepingust taganeda **kolme kuu jooksul** asja tarbijani jõudmise päevast. Kui tarbija lepingust taganeb, tuleb talle tema poolt tasuta tagastada viivitamata, kuid mitte hiljem kui 30 päeva jooksul lepingust taganemisest. Selle aja jooksul võib tellimusest loobuda ilma põhjuseta ning saada täies ulatuses makstud raha tagasi kasutamata kauba eest.

14-päevane tagastamisaeg ei kehti kaupadele nagu ajalehed ja ajakirjad, samuti videod, tarkvara ja CD-d, mille ümbris (nt kilepakend) on avatud ning samuti mõned reisi- ja finantstooted.

Tarbijal ei ole õigus taganeda loteriist vms enampakkumismängust. Samuti ei saa tagastada kiirestiriknevaid kaupu (toiduaineid) ja esemeid, mis on tehtud eritellimusel, nt tellija poolt esitatud mõõtude järgi.

Internetipoodide ja veebilehtede kohta, mis asuvad Euroopa Liidu riikide lehtedel, kehtivad sarnased õigused, kuid alati tasub enne ostmist kontrollida oma õigusi.

Tarbijalt võidakse küsida raha mittesoovitavate esemete tagastamise eest, kuid mitte juhul, kui tagastatakse puudusega kaupa. Samuti juhul, kui tarbijale on saadetud vale kaup ja tarbija selle tagastab.

Sõltumata ostukohast peab pakkuja parandama või asendama puudusega kauba. Kui see ebaõnnestub, on õigus kaubast loobuda ja nõuda raha tagasi.

Klient võib saada halva üllatuse osaliseks, kui tahab tagastada suuremõõdulist või rasket kaupa, sest siis võidakse nõuda saatekulude maksmist, kui tagastatakse mitte vigane kaup. Ettevõtte on kohustatud teavitama, kui tarbija peab saatekulud ise tasuma. Mõned firmad nõuavad, et kaup tagastataks originaalpakendis, mis võib kingituste puhul olla keeruline. Paljudel interneti poodidel on ka tavalised kauplused, kuhu võib kaubad tagastada, mis on mugavam, kui neid tagasi saata.

Nõuanded turvaliseks internetiostuks (*allikas Äripäev*)

- Osta tuntud veebilehekülgedelt, ära usalda tundmatut firmat.
- Ära esita endast rohkem andmeid, kui vaja turvaliseks maksmiseks.

**Tagastamis-
aeg
14 päeva**

**Tagastada
ei saa ...**

**Turvaliselt
internetist**

Tellimuse vormistamine**Info teenuse pakkuja kohta**

- Ükski internetipood ei saa küsida sinult internetipanga kohta muud, kui vaid seda, millises pangas soovid maksta. Ära sisesta oma salasõnu või muud pangaarve infot kaupluse leheküljel.
- Kui tahad perele või tuttavatele anda võimalust interneti-ostudeks, soorita ostud koos nendega, mitte ära anna oma krediitkaarti neile kasutada.
- Enne ostu uuri, kas transport on hinna sees.
- Vajadusel küsi kauba tagastamise kohta, sest Internetis ei pruugi kaubast õiget ettekujutust saada.
- Kuigi ostud toimuvad elektrooniliselt, on kasulik tellimisvormid pärast täitmist välja trükkida, samuti tellimuse kinnitamise leheküljel. Kui mingil põhjusel väljatrükk ei õnnestu, salvesta ekraanipilt (klahv Print Scrn).
- Välismaa veebilehti saab kontrollida usaldatavuse edetabelis www.bizrate.com.
- Ole ettevaatlik liiga soodsate pakkumistega – kiirustamisega võib mõni detail kahe silma vahele jääda.
- Ettevaatust oksjonilehekülgedega! Kuigi oksjonikorraldajad võivad olla usaldusväärsed, on kauba müüja tavaliselt eraisik.

Kuidas osta teenuseid?**Kas teate, et:**

- iga ettevõtte vastutab nende teenuste lepingutingimustele vastavuse eest, mida tema on müünud;
- teenus peab olema ohutu ja nende tarbimisomadustega, mida tavaliselt eeldatakse;
- peaksite saama teenuse kohta tõest teavet pakutavate teenuste hulgast teadliku valiku tegemiseks.

Igasuguse tellimuse vormistamisel tuleb järgida seadusandlust (võlaõigusseadus, tarbijakaitseadus, kaubandustegevuse seadus jt) ning poolte vahel saavutatud kokkuleppeid. Samuti on teenuse müüja kohustatud andma tellimuse vastuvõtmist tõendava dokumendi s.o kas kviitungi, arve, lepingu või mõne muu dokumendi.

Teenuse tellimuse vastuvõtmise või müügi kohas peab olema nähtaval järgmine teave:

- kaupleja nimi või nimetus ja kontaktandmed,
- teenuse hinnakiri,
- tüüptingimused või nende alusel koostatud tüüplepingu tekst, kui teenust müüakse nende alusel.

Samuti peab teenuse osutajal olema registreering majandustegevuse registris (vt <http://mtr.mkm.ee/>).

Selline informatsioon annab kindlustunde, et teenuseid osutav ettevõtja tegutseb legaalselt ja kliendi suhtes ausalt ning hilisemate lahkkelide korral on kliendil võimalus oma õigusi kaitsta.

Tarbija tegevus tellimuse vormistamisel

Tellimuse vormistamisel on soovitatav sõlmida teenuse osutajaga kirjalik leping.

Leping võiks sisaldada järgmisi andmeid:

- teenuse müüja nimi või nimetus, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- lepingu sõlmimise kuupäev s.o kuupäev, millal teenuse (töö) tellisite;
- kokkulepitud tööde loetelu ja võimalusel kvaliteeditingimused, nende hind;
- teenuse (töö) täitmise kuupäev;
- Teie poolt teenuse müüjale üleantud materjalide ja töövahendite kogus ja maksumus ning võimaluse korral nende identifitseerimist võimaldavad andmed või näidised;
- maksetingimused ja käsiraha suurus.

Kui teenuse müüjast sõltumatutel asjaoludel nõuab tellimuse täitmine lisakulutusi, mida teenuse müüja lepingu sõlmimisel ei võinud teada, siis on teenuse müüja kohustatud Teid sellest teavitama, teatades ühtlasi lisatööde vajaduse ja nende maksumuse ning saama Teilt kirjaliku nõusoleku nende tegemiseks. Kui Te ei anna lisatööde tegemiseks nõusolekut, ei ole müüjal õigus nõuda nende eest tasu.

Garantiitingimused

Teenuse osutaja **võib anda** töövõtugarantii, mis Teie nõudel on kirjalikus vormis, ja mis peab sisaldama vähemalt järgmisi andmeid:

- 1) garantiandja ärinimi, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- 2) garantiist tulenevate õiguste ja kohustuste selge ja üheselt arusaadav loetelu;
- 3) garanti territoriaalne kehtivus;
- 4) garanti kehtivusaeg.

Samas, kui teenuse osutaja ei ole andnud garantiid, siis see ei võta ära seadusest tulenevaid õigusi, milleks on kaheaastane pretensiooni esitamise õigus.

Kui kliendiga sõlmiti kirjalik leping, siis tuleb hoolikalt lugeda mitte

**Lepingu
sisu**

**Kirjalik
garantiikiri**

**Ettemaksu
kohta nõudke
dokumenti**

ainult lepingu vormistamisel kirjutatud teksti, vaid tähelepanelikult tasub uurida ka trükitud tekstiosa. Täpsustust vajavad, mida tähendavad tekstis esinevad lühendid, märkused, tundmatud mõisted jms. Kõik mõisted peavad olema selgeks räägitud ning mõlemale poolele üheselt arusaadavad. Näiteks: "Teenuse (töö) eest tasumisel" – siin peavad lepingupooled kokku leppima, mida nad tasumise all mõistavad: kas ülekande tegemist või raha teenuse osutaja arvele laekumist.

Teenuse hind ja eelarve

Teenuse hinna ja selle arvutamise viisi määramisel lähtutakse hinnakirjast või kirjalikust kokkuleppest, mis peab olema kinnitatud teenuse müüja poolt. Samuti on kliendil õigus tellimuse vormistamisel nõuda teenusega seotud tööde eelarvet (kalkulatsiooni). Kui kinnitatud hinnakirjad puuduvad, siis tuleb tellimuse vormistamisel teenuse (töö) hind kokku leppida. Lepinguga kokkulepitud hinda või kinnitatud hinnakirjas esitatud hinda või eelarvet ei tohi kirjaliku nõusolekuta suurendada. Töövõtulepinguga võib kokku leppida töö eelarves, mis on töövõtjale kas siduv või mittesiduv. Sellise kokkuleppe puudumisel eeldatakse, et eelarve on siduv.

Kui tellimuse vormistamisel tasub tarbija osa teenuse hinnast ettemaksuna (lubatud mitte üle 50% hinnast), siis tuleb tal kindlasti nõuda dokumenti (kvititung, tšekk vms), mis tõendab nimetatud summa tasumist teenuse osutajale. Marge ettemaksu tasumise kohta võib sisalduda ka lepingus.

Olge tähelepanelik

a) töö teostamise ajal

Kui töö kipub venima, siis tuletage teenuse osutajale seda kohe meelde. Lisage lepingusse punkt leppetrahvi kohta tähtaegadest mittekinnipidamisel. Kui teenuse osutaja kasutab teatud töö tegemisel kolmandaid isikuid (alltöövõtjaid) ning nende töö pole teile vastuvõetav, siis kutsuge kohe teenuse osutaja kohale (see, kellega sõlmisite lepingu). Ärge laske lepingu sõlmimisel lepingusse sisse viia punkti, et alltöövõtjad vastutavad oma töö eest.

b) töö vastuvõtmisel

Püüdke enne vastuvõtmist veenduda, et töö on tehtud teie soovi kohaselt. Kui kahtlete töö kvaliteedis, kasutage asjatundja abi. Ärge andke kergekäeliselt allkirja töö vastuvõtmise kohta. Puuduste ilmnmisel on teil hiljem palju raskem tõestada, et ilmnenu vigades on süüdi teenuse müüja.

Kuidas käituda ehitus- ja remonttööde tellimisel?

Tellimuse vormistamisel tuleb järgida seadust ning poolte vahel saavutatud kokkuleppeid. Vähegi mahukamate või kallimate tööde puhul, aga võimalusel alati, tuleks nõuda kindlasti kirjaliku lepingu sõlmimist.

Lepingus peaks sisalduma:

- **kaupleja nimi või nimetus**, registri- või isikukood, posti-aadress ja sidevahendite numbrid;
- **tellimuse esitamise ja täitmise kuupäev**. Kindlasti lisage lepingusse, et iga tähtaega ületanud päeva eest peab teenuse osutaja maksma Teile leppetrahvi. See väldib töö venitamist;
- kokkulepitud tööde loetelu, **võimalusel nende kvaliteet, nende hind**.

Peale selle võiks lepingus täiendavalt sisalduda:

- 1) teie poolt teenuse müüjale üleantud materjalide ja töövahendite kogust ja maksumust ning võimaluse korral nende identifitseerimist võimaldavad andmed või näidised;
- 2) maksetingimused ja ettemaksu suurus. Ettemaksu suurus ei või võlaõigusseaduse alusel olla üle 50% töö maksumusest.

Näide: Lepingujärgselt on tarbija kohustatud tasuma köögimööbli valmistamise eest 60000 krooni, millest 40000 nõutakse ettemaksuna. Tegemist on tarbijatöövõtulepinguga.

Võlaõigusseaduse alusel:

- ei tohi nõuda rohkem ettemaksu kui 50%, seega vaid 30 000 krooni;
- ülejäänud summa makstakse peale töö tulemuse saavutamist.

Kui teenuse müüjast sõltumatutel asjaoludel nõuab tellimuse täitmine lisakulutusi, mida teenuse müüja lepingu sõlmimisel ei võinud teada, siis on teenuse müüja kohustatud teid sellest teavitama, teatades ühtlasi lisatööde vajaduse ja nende maksumuse ning saama teilt kirjaliku nõusoleku nende tegemiseks. Kui te ei anna lisatööde tegemiseks nõusolekut, ei ole teilt õigus nõuda nende eest tasu.

- 3) garantiitingimused.

Näide: Tarbija tellis firmalt metallukse koos paigaldamisega. Ukse paigaldamine pidi toimuma kahe nädala pärast. Kokkulepitud ajal keegi metallust paigaldama ei tulnud, firmasse helistades öeldi, et uks ei ole veel valmis ja nad ei tea, millal see valmis saab. Siin kohal tuleks kõigepealt kaaluda leppetrahvi kehtestamist ja uue

Lepingu
sisu

Ettemaksu
võib nõuda
kuni 50%

Lisatööd

Garantii-
tingimused

	<p>tähtaja kokkuleppimist. Kui müüja aga ka sel juhul tellimust ei täida on tarbijal õigus lepingust taganeda ja raha tagasi nõuda.</p> <h3>Kuidas käituda reisieenuse ostmisel?</h3> <p>Pakettreis on reisikorraldaja poolt ühtse hinna eest pakutav, eelnevalt kindlaks määratud ja vähemalt 24 tunni jooksul osutatav vähemalt kahe järgmise reisieenuse kogum:</p> <ol style="list-style-type: none">1) sõitjate veoteenus;2) majutusteenus;3) muud reisieenused, mis ei ole sõitjate veoteenuse või majutusteenuse kõrvalteenused ja mis moodustavad koguteenuse olulise osa (nt autorent, konverentsiteenus jt). <p>Näide: Teil on 2 nädalat talvepuhkust ning otsustate selle veeta Egiptuses. Leiate, et parim viis selleks on kasutada mõne reisi- korraldaja poolt pakutud reisieenust. Loete ajalehest kuulutust, kus reisibüroo X pakub pakettreisi Egiptusse Punase mere kuu- rortlinna Sharm el Sheikhi. Pakettreisi kirjeldus ajalehes on järg- mine:</p> <p>Paketi hind alates 8690 EEK. Hinna sisse kuulub:</p> <ul style="list-style-type: none">• lend Tallinnast (kestus 4,5 tundi)• bussisõit lennujaamast hotelli;• majutus ja toitlustamine vastavalt valitud hotellile;• eesti keelt valdava esindaja teenused. <p>Lisatasu eest on võimalik tellida bussiekskursioone ja reis Niilusel.</p> <p>Seda, kas turismifirma on registreeritud kantud, saab kontrollida Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi kodulehel asuvast majandustegevuse registrist aadressil http://mtr.mkm.ee.</p>
Tagatis	<p>Kui on plaanis osta pakettreisi välismaale, tuleb kontrollida, kas reisifirmal on registris märges tagatise olemasolu kohta.</p> <p>Tagatise olemasolu kindlustab reisifirma pankroti korral:</p> <ul style="list-style-type: none">• reisijate naasmise reisi lähtepunkti;• reisijate reisi lähtepunkti naasmise käigus osutatava maju- tusteenuse;• ettemaksu tagastamise tarbijale reisi mittetoimumise korral.
Vajalik lisainfo	<p>Teinud valiku:</p> <ul style="list-style-type: none">• pöörduge reisifirma kontorisse. Telefonitsi tehtud kokkulep- peid ei ole hiljem võimalik kontrollida, ka ei saa telefonitsi täielikku informatsiooni;• reisi kohta peab firmal olema esitada ammendava infoga materjal;• küsige reisifirmalt, missugune on kõige pikem ja kõige lühem

aeg reisist äraütlemiseks ja kui palju reisist loobumisel raha tagasi makstakse;

- esitage reisifirmale kõik oma erisoovid;
- valinud reisi, uurige, milliseid reisidokumente on vaja (kas on aktsepteeritav ID-kaart), kas üldse ja milliseid viisasid on vaja ja kui palju need maksavad (sageli on viisad reisi-paketi hinna sees). Selgitage välja, kas viisad muretseb turismifirma või tuleb endal neid taotlema hakata;
- arvestage ka sellega, et viisavabadus ei pruugi sugugi olla vabadus, sest turistidelt nõutakse päevarahade ettenäitamist (nt Inglismaa) ja informatsiooni ööbimise kohta;
- tutvuge reisikindlustuse pakkumistega. Tavaliselt pole kindlustus paketi hinna sisse arvestatud, soovitatav on valida võimalikult täiuslik kindlustusleping;
- väljapoole Eestit autoga reisima minnes võtke oma kindlustusfirmast kaasa ka nn roheline kaart;
- tundke huvi, mis juhtub siis, kui teil tekivad reisi ajal pretensioonid. Kuidas saab neid lahendada, kelle poole pöörduda? Firma peab Teile esitama andmed korraldaja ja/või edasimüüja kohaliku esindaja nime, aadressi ja telefoni-numbri kohta;
- tundke huvi, kas reisifirma, kellelt kavatsete reisiteenust osta, on registrisse kantud ja omab tagatist;
- säilitage esimese sissemaks sooritamise hetkest kuni reisi lõpuni kõik tšekid, piletid ning muud tasumist tõendavad paberid. Need aitavad teid hilisemate pretensioonide lahendamisel;
- enne reisile minekut kontrollige enda ja oma laste passi kehtivust;
- enne reisile minekut veenduge, et kõik dokumendid on korras;
- arvestage, et valuutat on kasulikum vahetada Eestis.

Kui Te otsustate pakettreisi kasuks

Vastavalt Turismiseadusele peavad reisikorraldaja ja reisibüroo väljastama isikule **pakettreisi** müümisel selle pakettreisi kohta **kirjaliku dokumendi**, mis peab sisaldama järgmisi andmeid:

- reisikorraldaja kontaktandmed (ettevõtja tegevus reisikorraldajana või reisibüroona on lubatud registri registreeringu ja nõuetekohase tagatise olemasolu korral);
- pakettreisi hind ja selle tasumise tingimused;
- reisi alguse ja lõpu kuupäev, kellaaeg ja koht;
- reisi sihtkoht ja reisiteekonna kirjeldus, võimalikud külastused, väljasõidud ja muud teenused;

Viisa

Kindlustus

**Kas pass
kehtib?**

**Kuidas
kujuneb
lõpphind**

- kasutatavad transpordivahendid;
- majutuse liik, mugavusaste ja põhitunnused;
- võimalik toidlustamiskava;
- võimalikud reisidokumentide, viisa- ja tervishoiualased nõuded;
- pakettreisilepingust taganemise tingimused ning taganemisega kaasnevad õigused ja kohustused (nt kliendi haigestumine enne reisileminekut).

Uurige kindlasti, milliseks kujuneb **paketi lõpphind** ning kui suur peab olema esimene sissemaks. Vastavalt võlaõigusseadusele tuleb reisisasu suurendamisest teile ette teatada vähemalt 21 päeva enne reisi algust.

Reisikorraldaja võib reisisasu suurendada üksnes juhul, kui:

- 1) see võimalus on lepingus otseselt ette nähtud ning lepingus sisaldub reisisasu uue suuruse arvutamise kord;
- 2) reisisasu suurendamise vajadus on tekkinud veokulude, sealhulgas kütusehinna, samuti maaletulekutasude, sadamate või lennujaamade sisse- ja väljasõidutasude, teenusega seotud maksude või reisi suhtes kohaldatava raha vahetuskursi muutumise tõttu.

Reisijal on õigus endast tuleneval põhjusel enne reisi algust lepingust igal ajal taganeda. Sel juhul reisikorraldaja kaotab õiguse reisisasule, kuid saab nõuda mõistlikku hüvitist. Hüvitise suurus on tavaliselt ettenähtud protsendina reisisasust ja esitatud reisikorraldaja poolt kasutatavates tüüptingimustes.

Hoiatus: enne reisist taganemist tuleb väga põhjalikult tutvuda taganemise tingimustega. Vastasel korral võib kaotus olla eba-proportsionaalselt suur.

Reisikorraldaja vastutab lepingu täitmise eest sõltumata sellest, kas lepingu tingimused peab täitma tema või keegi teine.

**Reisija
õigused****Reisija õigused lepingu rikkumisel:**

- reisijal on õigus pöörduda vahetult oma reisikorraldaja poole. Korraldaja vastutab lepingu täitmise eest sõltumata sellest, kas lepingu tingimused peab täitma tema või keegi teine;
- reisijal on õigus teatada reisiteenuse vahetule osutajale ning reisikorraldajale või vahendajale rikkumisest ja nõuda selle kõrvaldamist;
- juhul, kui reisikorraldaja rikkumisi ei kõrvalda, võib reisija ise vastavad abinõud tarvitusele võtta ja nõuda reisikorraldajalt selleks tehtud kulutuste hüvitamist;
- olulise rikkumise korral on reisijal õigus leping üles öelda.

Näide: Teile lubatud hotellituba ei vasta nõuetele. Teil on õigus pöörduda oma vahetu reisikorraldaja poole ja nõuda hotellituba vahetamist. Kui seda mõistliku aja jooksul ei tehta, on õigus nõuda reisisitu vähendamist, samuti kahju hüvitamist või rakendada muid õiguskaitsesevahendeid.

Kui te olete reisil olles midagi kaotanud või langenud varaste ohvriks

- reisidokumendi kaotamisel pöörduge konsulaati;
- juhiloa kaotamisel pöörduge politseisse ja võtke sealt sellekohane kinnitus;
- pangakaardi kaotamisel (sh krediitkaart) võtke ühendust kaardi väljastanud pangaga. Kui teil ei ole käepärast panga kontakte, võtke ühendust oma kodustega ja laske neil need välja uurida.

Pretensiooni esitamine

Pretensioon tuleb esitada firmale, kust reis ostetud on. Isegi juhul, kui tegemist on vahendusfirmaga ja reisipaketi on koostanud teine firma, tuleb pöörduda vahetu müüja poole. Pretensiooni esitamisel tuleb tegutseda kiiresti ja täpselt.

Näide: Perekond Ivanovid sõidavad puhkusereisile Pariisi, kuid piiriületamisel teatab piirivalvur, et hr Ivanov ei saa reisi jätkata. Halli passi omanikuna peab tal olema vastav viisa. Pakettreisi ostmisel reisibüroost Päikesepaiste tundis hr Ivanov viisanõuete kohta huvi, aga büroo ei selgitanud nõuete tingimusi selgelt ja piisavas mahus. Nüüd on hr Ivanovil õigus pöörduda kahjunõudega reisibüroo poole.

Antud juhul ei tule kõne alla mitte ainult ära jäänud reis, vaid ka rikutud puhkusest tekkinud kahju. Perekond Ivanovid saavad nõuda kahju hüvitamist kahel alusel:

- saavad nõuda tagasi reisi eest makstud raha;
- nad on võtnud kuu aega puhkust, kuid reisiks planeeritud aega ei saanud reisiks tegelikult kasutada.

Lennureisijate õigused

Väga aktuaalseks teemaks kogu Euroopas on lennureisijate õigused. Euroopa Parlamendi määrusega on kehtestatud ühtsed reeglid hüvitise ja abi kohta, mida tuleb reisijatele osutada lennureisist mahajätmise, lendude tühistamise või pikaajalise hilinemise korral. Oluline on meeles pidada, et antud määruses ette nähtud õigused kehtiks, on tarbijatel omalt poolt ka teatud kohustused. Näiteks on reisija kohustatud end õigeaegselt lennule registreerima, samuti peab reisijal olema asjaomasele lennule kinnitatud broneering. Kõne

**Kui olete
reisil olles
midagi
kaotanud**

**Pretensioon
esitada reisi
vahetule
müüjale**

**Lennureisija
kohustused**

**Kui lend
hilineb**

all oleva määrusega kehtestatud õigused kehtivad reisijatele, kelle lend väljub või saabub Euroopa Liidu liikmesriigi lennujaama, samuti kehtivad õigused väljaspool Euroopa Liitu asuvast lennujaamast saabuvate lendude puhul, kui teenindajaks on liikmesriigi lennuettevõtja.

Olukorras, kus lend oluliselt hilineb, jäetakse hoopis ära või reisi-
jaid ei lubata lennule, tuleb esmalt pöörduda vastava lennufirma
töötajate või esindajate poole, kes on kohustatud reisijaid abista-
ma. Juhul, kui vajalikku abi ei pakuta või rikutakse reisijate õigusi,
on soovitatav esitada koheselt kaebus vastavat lendu teenindava-
le lennuettevõtjale. Kui tarbija ja lennuettevõtja kokkolepet ei saavuta,
on tarbijal õigus pöörduda abi saamiseks Tarbijakaitseameti poole.

**Näiliselt
soodne****Kas haarata kinni näiliselt soodsast
investeeringisvõimalusest?**

Meedias ja internetist avaldatakse sageli pakkumisi, millega püütakse luua petlikku ettekujutust, nagu võiksite lühikese ajaga dividendide kogumise või pajakinnaste õmblemisega rikkaks saada. Kiire ja kerge raha saamise võimalus ergutab inimeste fantaasiat. Viimaste aastatega on agressiivse reklaami abiga püütud sadu ja tuhandeid inimesi püramiidmängude lõksu meelitada. Lugeses ajalehest reklaami või kuuldes tuttava käest muinasjutulist lugu soodsast investeeringisvõimalusest, tuleks eelkõige mõelda, miks üks firma tahab lihtsalt niisama raha kinkida.

**Et vältida
pettasaamist**

Soovitused selleks, et võimalikku pettasaamist vältida:

- 1) Vältige kodus töötamise partnerit otsides firmasid, kes püüavad anonüümseks jääda. Paljud sellised tööpakkujad teatavad ajakirjandusreklaamis vaid oma postkasti numbrid, ei mingeid aadresse ega telefoninumbreid. Inimesel puudub igasugune võimalus tööpakkujaga kontakti võtmiseks. Tõenäosus, et sellise pakkumise taga on kelmus, on äärmiselt suur.
- 2) Kui teil on tööpakkujaga võimalik kohtuda, nõudke näha firma dokumente. Kindlasti veenduge, et firma oleks kantud äriregistrisse. Tutvuge firma põhikirjaga – kas töövahenduse pakkumine on firma põhikirjaline tegevusala.
- 3) Suhtuge umbusklikult firmadesse, kes pakuvad liiga suurt teenistust. Arvestage sellega, et iga firma eesmärk on kasumi teenimine, mitte heategevus. Kui kvalifikatsiooni mitte nõudva töö eest pakutakse normaalse pikkusega tööaja korral kuu töötasuks 16 tuhat krooni, siis hoidke sellisest firmast eemale – miks peaks firma sellise töö eest, millega

võib hakkama saada praktiliselt igäüks ja mis ei nõua väljaõpet – maksma keskmisest mitu korda rohkem palka.

- 4) Kui te olete siiski otsustanud kodustöötajaks hakata, sõlmige firmaga kirjalik leping, kus oleks ära toodud mõlema lepingupoole kohustused. Eriti tähtis on töötasu suurus ja selle maksmise kord. Loomulikult tuleb ka pidevalt jälgida, et lepingupartner tehtud töö eest õigel ajal ja kokkulepitud ulatuses maksaks. Rahamängudega võivad suuri summasid vaid esimeste seas mänguga liitunud.
- 5) Ärge minge liialt hasarti ja ärge pange tööprotsessi alla liiga palju oma raha, ükskõik kui usaldusväärne äripartner ka tundub.
- 6) Ärge unustage, et sellise töö eest saadud tasult nagu igasuguselt töötasult tuleb maksta tulumaksu. Tulumaksu maksmise korra saab teada oma elukohajärgsest maksuametist. Konsulterige Maksuametiga juba enne töö alustamist.

Kui olete kõik poolt- ja vastuargumentid kodustöötamise alustamiseks läbi arutanud ja Teil säilib ikkagi mingi kahtlus, soovitaksime ettevõtmisest, nii ahvatlev ning vajalik kui see Teie jaoks ka ei ole, ikkagi loobuda, sest võimalus saada petetud on väga suur.

Tarbijakaitseameti kontaktid

Maakond	Telefon	Aadress	e-post
1	2	3	4
Harjumaa	620 1707	Kiriku 4 Tallinn 15071	info@consumer.ee
Ida-Virumaa	337 8561	Keskallee 19 Kohtla-Järve 30331	idaviru@consumer.ee
Järvamaa	385 0797	Rüütli 25 Paide 72713	reet.muru@consumer.ee
Lääne- ja Hiiumaa	473 7066	Lossi plats 6 Haapsalu 90502	haapsalu@consumer.ee
Lääne-Virumaa	325 8066	Kreutzwaldi 5 Rakvere 44314	tiiu.baumann@consumer.ee
Põlvamaa	799 3058	Kesk 20 Põlva 63308	sirje.rooden@consumer.ee
Pärnumaa	447 1010	Esplanaadi 10-402 Pärnu 80014	parnu@consumer.ee

1	2	3	4
Raplamaa	485 7644	Tallinna mnt 14 Rapla 79513	malle.vassiljev@consumer.ee
Saaremaa	455 4484	Rohu 5 Kuressaare 93812	koidu.allvee@consumer.ee
Tartu- ja Jõgevamaa	748 2262 748 2270	Õpetajate 9a Tartu 51003	tartu@consumer.ee
Valgamaa	766 6330	Aia 17 Valga 68203	leini.kirsimae@consumer.ee
Viljandimaa	433 3433	Vabaduse plats 6 Viljandi 71020	aivar.rosma@consumer.ee
Võrumaa	782 3518	Jüri 12 Võru 65620	liilia.laks@consumer.ee

Tervishoid: HIV/AIDSi ja tuberkuloosi ennetamine

HIV (*human immunodeficiency virus*) ehk HI-viirus ehk inimese immuunpuudulikkuse viirus on viirus, mis põhjustab inimesel AIDSi (*Aquired Immunodeficiency Syndrome*) ehk omandatud immuunpuudulikkuse sündroomi.

AIDS ehk HIV-tõbi on HIV-nakkuse lõppfaas. AIDS ei ole iseseisev haigus, vaid avaldub mitmesuguste nakkushaigustena ja/või pahaloomuliste kasvajatena. Kuigi HI-viirusega nakatumisest AIDSi kujunemiseni võib kuluda kümnekond ja isegi enam aastat, ei kao viirus organismist kuhugi ning nõrgestab inimese immuunsüsteemi järk-järgult. Inimene on nakkusohtlik kogu aeg, kuigi võib end üsna hästi tunda pikka aega.

HI-viiruse kandvat inimest nimetatakse **HIV-positiivseks**.

Kuidas HIV levib?

HIV-i peamised ülekandeteed on järgmised:

- 1) Kaitsevahenditeta ehk kaitsmata seksuaalvahekord nakatunud inimesega. Eriti suure riskiga on kaitsevahendita vaginaal- ehk tupe- ja anaalseks. Kaua aega peeti oraal- ehk suuseksi HIVi suhtes ohutuks, kuid nüüd on arvukad uurinud näidanud, et nakkuse võib saada ka sel viisil. Risk on küll väiksem kui vaginaal- või anaalseksi korral, kuid siiski olemas.
- 2) Kontakt nakatunud verega:
 - Viirusega nakatunud nõeltega süstimine, torke- ja lõikehaavad – kõik toimingud, mille käigus nakatatud terariist või kehaeritis satub kontakti nakatumata inimese vereringega. Eriti on ohustatud narkomaanid, kes süstivad end kasutatud süstaldega. Ohustatud on ka kõik meditsiinitöötajad ning teised, kes võivad kokku puutuda nakatunud vere ja muude kehavedelikega.
 - Nakatunud vere ülekanne või nakatunud organi siirdamine.
 - Niinimetatud vertikaalne nakatumine ehk emalt-lapsele

HIV

AIDS

HIV-i
ülekande
teed

HIV ei levi ...

nakkuse levik. HIV-positiivne naine võib lapsele nakkuse edasi anda nii raseduse ajal, sünnituse käigus kui ka rinnaga toites. HIV-positiivsete emade loodetest nakatub umbes 10 – 40%. Õige ravi, sünnitusviisi ning rinnaga toitmisest loobumise korral võib nakatumist oluliselt vähendada.

Tavalise põsemusi või suudluse kaudu HIV ei levi. Kui suus on haavandeid või igemed veritsevad, siis on võimalik viirusega nakatuda avatud suuga suudeldes.

HIV ei levi õhu, vee ega tolmuga, sest ta pole võimeline väliskeskkonnas pikalt elama. HIV-i ei ole võimalik nakatuda tavalise kodumajapidamise, ühistranspordi ning töökeskkonna igapäevategevuses. HIV ei levi ühiste käterättide, tualettruumide, toidunõude kasutamisel. Nakkus ei levi köhides ega aevastamisel, kättpidi tervitamisel ja embamisel. HIV ei levi ka verdimevate putukate vahendusel.

Kuidas kindlaks teha HIV-nakatumist?

HIV-nakkuse diagnoos põhineb **laboratoorsetel uuringutel**. HI-viirus on organismis võimalik kindlaks teha verd, vereseerumit ja/või vereplasmat, samuti sülg, seljaajuvedelikku (liikvorit), uriini uurides. Igapäevases praktikas kasutatakse esmatestimisel vereproovi.

Testimise käigus otsitakse verest **HIV-vastaseid antikehi**, mida organism hakkab tootma, kui inimene on HI-viirusesse nakatunud. Nakatumata inimestel selliseid antikehi ei ole. Viirusvastased antikehad tekivad HIV-nakatunud inimese organismis kogu elu jooksul. Antikehade kindlakstegemiseks peab nakatumisest mööduma vähemalt neli kuni kuus nädalat.

Kus saab Eestis HIV-testiks vereproovi anda?

Vereproovi HIV-antikehade määramiseks võib teha kõikides meditsiinasutustes, AIDSi anonüümsetes kabinetides ja noorte nõustamiskeskustes.

- 1) **Anonüümsed AIDSi kabinetid**. Kabinet on avatud kõigile vanusest ja ravikindlustuse olemasolust sõltumata. Neid kabinette on Eestis praegu kuus (vt lk 230). Testimine on anonüümne ja tasuta. Lisaks HIV-le saab lasta end tasuta uurida ka süüfilise suhtes.
- 2) **Noorte nõustamiskabinetid**. Neid on Eestis praegu 18 (vt www.amor.ee). Noorte nõustamiskabinetid teenindavad kõiki alla 19-aastasi ning neid 19–24-aastasi, kellel on olemas ravikindlustus. HIV-testimine noorte nõustamiskeskustes on isikustatud, sest testimise eest tasub haige kas-

Otsitakse antikehi

sa ning seega on vaja isik tuvastada. Testi tulemused saadetakse arstile kinnises ümbrikus.

- 3) **Perearst või eriarst.** Näiteks perearsti, günekoloogi või suguhaiguste arsti juures saab end samuti HIV-nakkuse suhtes testida lasta.

Kui kaua testimine aega võtab?

AIDSi nõustamiskabinettides võtab testimine koos nõustamisega aega umbes 15 minutit. Nii nõustamis-, anonüümikabinettides kui ka meditsiiniastutustes räägitakse testida soovijale HI-viirusest, tema levimisteedest, ennetamisest ja ravist. Võetud vereproov saadetakse laborisse, kus seda analüüsitakse ühe tööpäeva jooksul. Tavaliselt saab inimene oma testi vastuse teada kolme tööpäeva jooksul.

Kes peaks end HIVi suhtes testima?

Inimene võib elada pikemat aega teadmata, et ta on HIVi nakatunud, sest haigus võib mitme aasta vältel kulgeda ilma sümptomiteta.

On soovitatav, et ennast testiksid inimesed:

- kes on olnud kaitsmata seksuaalvahekorras inimesega, kellel on omakorda olnud mitmeid seksuaalpartnereid;
- kes on narkootikumide, vitamiinide või steroidide süstimisel, või tätoveerimisel ja aukude torkamisel kasutanud teiste süstlaid ja nõelu või on olnud kaitsmata seksuaalvahekorras inimesega, kes on teiste nõelu kasutanud;
- kellele on tehtud vereülekanne enne 1989. aastat;
- kes on vigastatuna tööl või õnnetusolukorras kokku puutunud võõra inimese verrega.

End testida lasta võiksid ka inimesed, kellel on

- suur (põhjusteta) kaalukaotus;
- pidev väsimus- ja jõuetustunne;
- nädalaid kestev väike palavik;
- nädalaid kestev kõhulahtisus;
- öine higistamine;
- kuiv köha, mis ei ole põhjustatud suitsetamisest, bronhiidist ega kopsupõletikust;
- suurenenud lümfisõlmed kaelal, kaenlaalustes ja/või kubeme piirkonnas.

Tungivalt soovitatakse end testida rasedatel, kinnipeetavatel ning patsientidel, kes põevad suguhaigusi ja/või tuberkuloosi.

Testimise korraldus Eestis

Eestis on HIVi testimine vabatahtlik ja seda võib teha ainult inimese

**Vastuse saab
3 tööpäeva
jooksul**

**Testima
peaksid
inimesed,
kes ...**

Testimine on vabatahtlik

enda nõusolekul. Kohustuslik on aga doonorvere ja siirdatavate organite testimine. Samuti on ka kõik välismaalased, kes taotlevad endale ajutist elamisluba Eestis, kohustatud tegema HIV-testi.

HIV-testimiseks võetud vereproove uuritakse tavalaborites, mida on Eestis 33. Kui esimene test osutub positiivseks või jääb selgusetuks, siis uuritakse seda uuesti referentslaboris, mis asub Tallinnas.

Inimene saab oma testi vastuse teada selle arsti käest, kes võttis tema vereproovi ning saatis selle laborisse uurimiseks.

Testi tulemuste teatamine**Patsient peab ise otsustama, kellele ta oma nakkusest räägib**

Arst annab testi tulemuse teada üksnes patsiendile endale. Nooremate kui 16-aastaste patsientide puhul räägib arst kõigepealt nakatunu ning siis tema vanematega. Üle 16-aastaste puhul arst vanematele rääkima ei pea. Andmekaitseseaduse tõttu ei ole arstil õigust kedagi teist, sh teisi arste, testi tulemusest teavitada.

Patsient peab ise otsustama, kellele ta oma nakkusest räägib. Inimene peaks kindlasti rääkima sellest oma sekspartneritele, et nemadki saaksid minna ennast testima. Oluline on rääkida oma nakatumisest ka teistele arstidele, kelle juurde mingi muu probleemiga minnakse, sest HIV-nakatumine, eriti aga HIV-nakkuse vastase ravi saamine võib muuta mõne teise haiguse kulgu või ravi.

Mida testi tulemuse teadasaamine annab?**Probleemi eitamine on enese petmine**

Paljud inimesed, kes on olnud nakatumisohtlikes olukordades, ei taha testi teha või selle tulemust teada saada, sest nad kardavad, et on nakatunud. Probleemi eitamine on inimestele vägagi omane toimetulekuvii. Siiski on sellisel juhul tegu eelkõige enda petmise ning vastutusest hoidumisega. Inimene, kes julgeb testima minna, võtab oma elu juhtimise enda kätte. Testitud inimene on tulemusest hoolimata tunduvalt **enesekindlam** ning tal on oma elu ja endaga **toimuva üle rohkem kontrolli**. Inimene, kes tunnistab, et tal on põhjust end testida ja kes seda ka teeb, **hoolib oma lähedastest**, seksuaalpartneritest ja tulevastest lastest.

Mida teha, kui testi tulemus osutub positiivseks?

Eestis toimub HIV-nakatunud inimeste tervise jälgimine, täiendav uurimine, vajadusel ravimine ning nõustamine infektsionisti ehk nakkushaiguste arsti juhtimisel. Seetõttu peaks iga nakatunu pöörduma talle lähimasse nakkushaiguste haiglasse (vt lk 230) ning võtma end infektsionisti juures arvele.

HIV-nakkuse ravi ja ravimid on patsiendile tasuta. Ravi alustamise aeg sõltub inimese enesetundest ja vereanalüüside näitajatest. Ravimise alustamisega ei ole sageli kiiret. Ravi aeglustab viiruse paljunemist ja takistab sellega immuunsüsteemi hävitamist.

Korrapäraselt raviga saab organismi nõrgenenud vastupanuvõimet muuta tugevamaks. Selliselt suudetakse haiguse süvenemist pidurdada. Kahjuks ei suudeta käesoleval ajal kasutusel olevate ravimitega viirust siiski organismis lõplikult hävitada. Ravi kavandatakse iga inimese jaoks individuaalselt, kasutades mitut erinevat ravimit. Mõnikord võidakse seoses kõrvalnähtudega ravi katkestada või mõni ravim asendada teisega.

Kindlasti võiks **võtta ühendust ka HIV-positiivsete tugigruppidega**, mis tegutsevad mitmel pool Eestis (vt lk 231). Tugigruppide peamisteks eesmärkideks on HI-viirusega nakatunud inimeste ja nende lähedaste teavitamine ja nõustamine (psühholoogiline, tervisliku toitumise- ning eluviiside-alane, sotsiaalsete probleemide lahendamisele suunatud) ning nende õiguste eest võitlemine, aga ka HIV-nakatunute kaasamine HIV-ennetustöösse.

Tuberkuloos

Tuberkuloos on haigus, mida tuntakse ka tiisikuse nime all. Tuberkuloositekitaja levib inimeselt inimesele õhu kaudu. Kui inimene põeb nakkusohtlikku kopsutuberkuloosi, siis köhimisel, aevastamisel, rääkimisel, laulmisel satub õhku hulgaliselt rögapiisku, mis sisaldavad tuberkuloositekitajaid. Kui teine inimene hingab sellist õhku sisse, on võimalik nakkuse ülekandumine ühelt inimeselt teisele.

Tuberkuloosi ei ole võimalik nakatuda kätlemisel, ühiste toidunõude, voodipesu ja tualeti kasutamise kaudu. Tuberkuloosihaigega kokku puutunud esemed (toidunõud, mööbel jne) ei vaja eritöötlust.

Mitte kõik inimesed, kes tuberkuloosihaigetega kokku puutuvad, ei pruugi ise haigestuda. Haigestuvad pigem need, kelle organism on mingil põhjusel nõrgem, näiteks need, kes on nakatunud HI-viirusega, tarvitavad liigselt alkoholi või narkootikume, põevad mingeid kroonilisi haigusi (näiteks suhkurtõbe, vähkkasvajaid või kilpnäärme alatalitlust) või kes elavad niisketes ja külmades ruumides ning ei söö piisavalt täisväärtuslikku toitu.

Kopsutuberkuloosi sümptomite hulka kuuluvad köha, valu rinnus köhimisel ja hingamisel, röga eritus, veriköha. Samuti kaaluangus, väsimus, halb enesetunne, palavik ja öine higistamine. Oluline on, et tuberkuloosi suhtes laseksid end uurida kõik need,

Ravi ja ravimid on patsiendile tasuta

Tugigrupid

Tuberkuloos ehk tiisikus

Nakatumine

Sümptomid

**AIDSi
nõustamis-
kabinetid**

kellel esineb eelpooltoodud kaebuseid ning need, kes on kokku puutunud mõne teadaoleva tuberkuloosihaigega.

Tuberkuloosi kahtlusel tuleb ühendust võtta kas perearstiga või pöörduda otse kopsuarsti poole (vt lk 231). Kopsuarst teostab vajalikud uuringud, et teha kindlaks, kas inimene põeb tuberkuloosi või mitte. Juhul kui inimene on tõesti haigestunud, määratakse talle ravi. Kuigi tuberkuloosist paranemine võib võtta mitmeid kuid, on ravi enamusel juhtudel väga tõhus ning inimene paraneb. Ravi tulemused on seda paremad ja kiiremad, mida varem haigestumine avastatakse.

Eestis on tuberkuloosi avastamiseks tehtavad uuringud ning kogu tuberkuloosi ravi kõigile inimestele tasuta, sõltumata sellest kas inimesel on ravikindlustus või mitte. (Vt Ravikindlustus lk 164).

AIDSi NÕUSTAMISKABINETID:

- **Tallinna AIDSi nõustamiskabinet Merimetsa Nakkuskeskuses**
Tallinn, Paldiski mnt. 62; tel. 645 5555
- **Tallinna AIDSi nõustamiskabinet AIDSi Ennetuskeskuses**
Tallinn, Mardi 3; tel. 660 7871
- **Tartu AIDSi nõustamiskabinet Tartu Ülikooli Kliinikumi Nakkusosakonnas**
Tartu, Lina 6; tel. 742 7611
- **Pärnu AIDSi nõustamiskabinet SA Pärnu Haiglas**
Pärnu, Ristiku 1; tel. 447 3388
- **Puru AIDSi nõustamiskabinet SA Ida-Viru Keskhaiglas**
Kohtla-Järve, Tervise 1; tel. 337 8825
- **Narva AIDSi nõustamiskabinet Narva haiglas**
Narva, Karja 6; tel. 357 2848

Infektsionistid**INFEKTSIONISTIDE VASTUVÕTUKOHADE:**

- **AS Lääne-Tallinna Keskhaigla nakkuskeskus**
Tallinn, Paldiski mnt 62; tel 659 8592
- **SA Ida-Viru Keskhaigla**
Kohtla-Järve, Tervise 1; tel 337 8798
- **SA Narva Haigla nakkusosakond**
Narva, Karja 6; 354 8802
- **SA TÜK Sisekliiniku nakkushaiguste osakond**
Tartu, Lina 7; tel 747 4250
- **SA Pärnu Haigla**
Pärnu, Ristiku 1; tel 447 3388

HIV-POSITIIVSETELE TUGIGRUPPE KORRALDAVAD ORGANISATSIOONID:

- **MTÜ LIGO** (tugigrupp naistele)
Tallinn, Mardi 3; tel 660 7026
- **MTÜ ESPO Ühing** (tugigrupp kõigile, kes on nakkuse saanud sugulisel teel)
Tallinn, Mardi 3; tel 660 7707
- **MTÜ Concictus Eesti** (tugigrupp naistele, kellel esinevad sõltuvusprobleemid)
Tallinn, Gonsiori 31-2; tel 641 0133
- **MTÜ "Sind ei jäeta üksi"** (tugigrupp kõigile HIV-positiivsetele)
Narva, Karja 6c; tel 354 8344

TUBERKULOOSI SUHTES ON VÕIMALIK UURINGUID TEHA:

- **SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla**
Tallinn, Hiiu 39;
Registratuuri tel 651 9529
- **SA TÜK Kopsukliinik**
Tartu, Riia 167
Dr A. Albrecht, tel 731 8949
- **SA Pärnu Haigla**
Pärnu, Ristiku 1
Dr U. Moon, tel 447 3381
- **SA Ida-Viru Keskhaigla**
Kohtla-Järve, Torujõe 15
Registratuuri tel 334 4300;
Kopsukabineti tel 337 3821
- **SA Narva Haigla**
Narva, Karja 6; tel 354 7900
- **MTÜ Rakvere Haigla**
Rakvere, Lõuna põik 1
Dr P. Stamm, tel 322 3983
- **AS Järvamaa Haigla**
Paide, Tiigi 8
Dr Ü. Kirs, tel 384 8117
- **SA Kuressaare Haigla**
Kuressaare, Aia 25
Dr J. Suluste, tel 452 0124
- **SA Läänemaa Haigla**
Haapsalu, Vaba 6
Dr M. Ratt, tel 472 5855

Tugigrupid**Tuberkuloosi uuringud**

- **SA Jõgeva Haigla**
Jõgeva, Piiri 2
Dr P. Kivi, tel 776 6217
- **AS Lõuna-Eesti Haigla**
Võrumaa, Meegomäe
Dr U. Tiidla, tel 786 8591
- **AS Põlva Haigla**
Põlva, Uus 2
Dr T. Toss, tel 799 9162
- **SA Viljandi Haigla**
Pärsti vald, Jämejala
Dr A. Rosenfeld,
Registratuuri tel 435 2050
- **AS Valga Haigla**
Valga, Peetri 2
Dr L. Praks, tel 766 5140

Tööturuteenused

Tööturuamet tegutseb Sotsiaalministeeriumi valitsemisalas. Tööturuametil on 19 osakonda: tööturuteenuste ja -toetuste osakond, Euroopa Sotsiaalfondi osakond, personali- ja koolitusosakond, haldus- ja finantsosakond ning 15 piirkondlikku osakonda. **Tööturuameti piirkondlikud osakonnad** asuvad igas maakonnas ja Tallinnas ning vajadusel asuvad bürood või klienditeenindused väiksemates linnades.

Tööturuameti eesmärgiks on pakkuda töötajatele nõuannet, toetust/tuge ja tööturuteenuseid sobiva töö saamisel ning tööandjatele informatsiooni ja abi tööjõu leidmisel.

Tööturuameti peamiseks ülesandeks on korraldada tööturuga seonduvaid tegevusi:

- võtta isikuid töötuna ja töötajana arvele;
- hallata töötuna ja töötajana arvel olevate isikute ning tööturuteenuste osutamise riiklikku registrit koostöös Sotsiaalministeeriumiga;
- korraldada riikidevahelise EURES võrgustiku raames pakutavaid teenuseid;
- täita Euroopa Sotsiaalfondi ning Euroopa ühenduse algatuse EQUAL rakendusüksuse ülesandeid.

Tööturuteenused töötule

Alates 01.01.2006 kehtib tööturuteenuste ja -toetuste seadus, mis asendab seni tööturuteenuseid ja töötule sotsiaalset kaitset reguleerinud tööturuteenuste seadust ning töötule sotsiaalse kaitse seadust.

Tööturuteenus on teenus, mida osutatakse töötule ja töötajale töö leidmiseks ja tööalase arengu soodustamiseks ning tööandjale sobiva tööjõu saamiseks.

Töötule on isik, kes ei tööta, on Tööturuametis arvele võetud ja otsib tööd (täidab töötusimiskava, on valmis vastu võtma sobiva töö ning on valmis kohe tööle asuma).

Tööturuamet pakub töötuna arvel olevale isikule järgmisi teenuseid:

- teave töötule olukorrast ning tööturuteenustest- ja toetustest;
- töövahendus;

**Tööturuameti
ülesanded**

**Tööturu-
teenus**

Töötule

**Puudega
töötü**

- tööturukoolitus;
- karjäärinõustamine;
- tööpraktika;
- avalik töö;
- toetus ettevõtluse alustamiseks;
- tööharjutus;
- palgatoetus.

Tööturuteenused puudega inimestele

Puudega töötü on töötü, kellel on puue või kes on tunnistatud osaliselt või täielikult töövõimeetuks. Teenused, mida Tööturuamet pakub ainult puudega töötule või tema tööandjale:

- **Tööruumide ja -vahendite kohandamine.** Töökoha muutmisel puudega isikule ligipääsetavaks ja kasutatavaks hüvitab Tööturuamet tööandjale pärast puudega isiku tööandja juures tööle/teenistusse asumist töökoha ja -vahendi kohandamise maksumusest 50%, kuid mitte rohkem kui 30 000 krooni;
- **Töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine** töötajale, kellel puudest tulenevalt ei ole võimalik tööülesandeid täita. Abivahendi vajalikkus selgitatakse välja individuaalses töötusimiskavas, mille koostavad juhtumikorraldaja ja töötü üheskoos;
- **Abistamine tööintervjuul**, kui isik on näiteks kuulmis- või kõnepuudega, aga ka muude suhtlemisprobleemidega puudega töötü puhul, kui ta loob esmast kontakti tööandjaga;
- **Tugiisikuga töötamine.** Teenust osutatakse töötule, kes vajab puudest tulenevalt töötamisel abi ja juhendamist, kui tööandja võtab puudega töötü tööle/teenistusse määramata tähtajaks.

Tööturuteenused töötusijale**Töötusija**

Inimene, keda ei saa töötuna arvele võtta, võib ennast võtta Tööturuametis arvele **töötusijana**. Töötusija on isik, kes otsib tööd ja on töötusijana arvele võetud. Töötusija otsib tööd, kui ta pöörduv vähemalt kord 30 päeva jooksul töövahendusteenuse saamiseks Tööturuametisse.

Samuti on töötusijal võimalik saada teavet tööturu olukorrast, tööturuteenustest ja toetustest ning karjäärinõustamist, kui ta esitab teate töö- või teenistussuhte lõpetamise kohta.

Inimeselt, kes ei ole töötuna või töötusijana arvele võetud, teavitatakse ainult tööturu olukorrast ning tööturuteenustest ja -toetustest.

Töötuna arvele võtmine

Töötuna arvelevõtmiseks pöördub taotleja isiklikult Tööturuameti piirkondliku osakonna poole (asuvad maakonna keskustes). Taotleja võib valida, millise osakonna kaudu tal on kõige sobivam tööd otsida ja esitada töötuna arvelevõtmise taotlus soovitud osakonnale – valiku võib teha selle järgi, millises piirkonnas inimene soovib tööd leida või koolitustel osaleda.

Arvele võtmiseks tuleb esitada:

- kehtiv isikut tõendav dokument (ID-kaart, pass, meremehe teenistusraamat või meresõidutunnistus);
- haridust tõendav dokument;
- eriala, ametit ja kutset tõendav dokument;
- tööraamat;
- töövõtu-, käsundus- või muu teenuse osutamiseks sõlmitud võlaõigusliku leping, kui see ainukesena tõestab inimese töötamist mingi perioodi kestel.

Kui taotlejal on vastunäidustusi või piiranguid, mis takistavad teatud töö tegemist, tuleb esitada sellekohane arstitõend.

Puudega töötuna arvelevõtmiseks tuleb esitada lisaks eelpoolnimetatule dokumentid töövõime kaotuse protsendi ja puude raskusastme kohta. Esitada võib ka rehabilitatsiooniplaani.

Töövahendus

Töövahendus on töötule ja tööotsijale sobiva töö ning tööandjale sobiva töötaja leidmine.

Töövahendusel suunab tööturuameti piirkondlik osakond töötuid ning tööotsijaid sobivatele tööpakkumistele ning otsib tööandjale tema esitatud nõuete järgi sobivat töötajat. Tööturuamet ei sekku tööandja ja töövõtja vahelistesse läbirääkimistesse.

Töövahendust kui teenust tuleb osutada tööotsijale tasuta. Ka eraõiguslik juriidiline isik ja füüsilisest isikust ettevõtja ei tohi nõuda tema poole tööleidmise sooviga pöördunud inimeselt tasu töövahendusteenuse eest. Seda võib nõuda üksnes tööandjalt või teiselt eraõiguslikult juriidiliselt isikult või füüsilisest isikust ettevõtjalt.

Sobiv töö

Sobivaks tööks peab seadus tööd, mis ei ole tööotsijale tervislikult vastunäidustatud ning mille puhul transpordiks elukoha ning töökoha vahel ei kulu üle 2 tunni päevas ega 10% palgast.

Sobiva töö mittevastuvõtmisel kaotab töötu saadava rahalise toetuse.

Esitatavad dokumentid

Töövahendus

Sobiv töö

<p>Sobivast tööst keeldumisel ...</p>	<p>Esimese 20 nädala jooksul alates töötuna arvele võtmisest on sobivaks tööks selline töö, mis vastab töötü haridusele, erialale ning kogemustele ning mille eest pakutav töötasu on vähemalt 60% isiku senisest töötasust, kuid mitte alla 2 Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära.</p> <p>Peale 20-ndat nädalat alates töötuna arvelevõtmisest loetakse sobivaks ka tähtajalist tööd ning see ei pea enam vastama isiku haridusele, erialale ega kogemustele. Palk tehtava töö eest peab olema vähemalt 1 Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud palga alammäär ning peab olema suurem samal perioodil saadavast töötuskindlustushüvitisest.</p> <p>Töötuskindlustushüvitisest loetakse sobivaks iga tööd, mida ta ise endale sobivaks peab.</p> <p>Sobivast tööst keeldumise puhul võib Tööturuamet lõpetada töötuskindlustushüvitise maksmise või peatada töötutoetuse maksimise 10 päevaks. Teisel põhjendamata keeldumisel lõpetatakse ka töötutoetuse maksimine ning kolmandal korral lõpetatakse töötuna arvelolek.</p>
<p>Eesmärk</p>	<p>Tööturukoolitus</p> <p>Tööturukoolituse eesmärk on kutseoskuste täiendamise või ümberõppega tõhustada töötü konkurentsivõimet tööturul ehk lihtsalt parandada tööd leidmise võimalusi. Lisaks erialastele oskustele on töökoha leidmiseks vajalikud ka teadmised töötü üldistest põhimõtetest ning ootustest, mis tulevasel töötandjal on juba elulookirjeldusest (CV) või töötüintervjuust alates. Vt lk 248.</p>
<p>Koolituse pikkus on kuni 1 aasta</p>	<p>Tööturukoolitus jaguneb töö- ning kohanemiskoolituseks. Töökoolitus on otseselt seotud ametioskuste omandamisega, kas esmase-, ümber- või täiendõppe teel. Kohanemiskoolituse eesmärk on tutvustada töötü nõudeid ja valmistada klient psühholoogiliselt ette töötüinguteks.</p> <p>Töötü suunatakse tööturukoolitusele individuaalse töötüsimiskava alusel. Tööturukoolituse pikkuseks on kuni 1 aasta.</p> <p>Soovitused tööturukoolituse taotlejale</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tutvu ajalehtede, interneti, meediakanalite ja Töötüruameti piirkondliku osakonna töötüpakumistega. • Kujunda endale ülevaade, keda vajatakse töötüurul ja millise pakutava tööd vastu tunned huvi. • Kaalutle, kas pakutav tööd sulle sobiks ja milliseid lisaoskusi vajad.

- Vajadusel abistab Sind karjääri planeerimisel või õppesoo- vi täpsustamisel karjäärinõustaja.

Soovitused koolitusel osalejale

- Osale kõigis õppetundides ja omanda õppekavas ettenäh- tud oskused.
- Mõjuval põhjusel, näiteks haiguse tõttu puudumisest teata kohe kursuse korraldajale ja tööturuameti piirkondlik osa- kond konsultandile.
- Haiguse tõttu puudumise kohta esita Tööturuameti konsul- tandile arstitõend.
- Pöördu Tööturuameti piirkondlikku osakonda konsultandi poolt määratud ajal.
- Pärast kursuse lõpetamist esita konsultandile koolituse läbi- mist tõendav dokument.
- Täida kursuse lõpetamisel küsitlusleht.

Tööturukoolitusel osalemise toetused

Stipendiumi on õigus saada töötul, kes osaleb vähemalt 40 tundi kestval tööturukoolitusel. Stipendium arvutatakse koolitaja esitatud andmete alusel iga õppetööl osaletud tunni eest. Ühe osaletud tunni eest saab stipendiumi 3,75 krooni. Stipendiumi makstakse kord kuus vastavalt töötü soovile tema pangakontole või posti teel.

Sõidu- ja majutustoetuse saamiseks esitab tööturukoolitusel osaleja iga kuu kohta avalduse. Toetust makstakse koolitaja esita- tud osavõtutabeli alusel. Sõidu- ja majutustoetust ei maksta päe- vade eest, mil töötü tööturukoolitusel ei osalenud.

Ühes kuus hüvitatakse nii sõidu- kui majutuskulusid kokku kuni 1200 krooni eest. Ühe päeva eest hüvitatakse kas sõidu- või ma- jutuskulud.

Sõidukulude hüvitamine

Sõidukulude arvutamisel arvestatakse lühimat teed töötü elukoha ja koolituskoha vahel. Toetust makstakse läbitud kilomeetrite alusel. Vahemaad alla 500 meetri ei arvestata ning vahemaa 500 meetrit ja üle selle ümardatakse kilomeetrini.

Sõidukulusid hüvitatakse iga läbitud kilomeetri kohta 1,50 krooni, kuid mitte rohkem, kui kuu päevamäär. Kuu päevamäär leitakse kuu ülemmäär jagamisel tööpäevade arvuga vastaval kalendrikuul.

Näiteks: Kuu ülemmäär on 1200 krooni. 2006. aasta mais on 22 tööpäeva. Maksimaalne päevamäär selles kuus on 1200:22 ehk

Stipendium

**Sõidu- ja
majutus-
toetus**

**Sõidukulude
arvutamine**

Majutus- kulude arvutamine

54,50 krooni. Kuna ühe sõidukilomeetri hüvitise suurus on 1,50 krooni, siis mais 2006 hüvitatakse sõidukulusid maksimaalselt 36 km eest päevas.

Septembris 2006 on 21 tööpäeva, seega maksimaalne päevamäär septembris on 1200:21 ehk 57,10 krooni. Sõidukulusid hüvitatakse $57,10:1,50=38$ km kohta päevas.

Majutuskulude hüvitamine

Majutusteenuse osutajaks võib olla vastavalt turismiseadusele registreeritud majutusettevõtte või majutust pakkuv õppeasutus. **Majutuskulusid** hüvitatakse tasutud arve alusel, kuid ühe päeva kohta mitte rohkem, kui kuu päevamäär. Kuu päevamäär leitakse sarnaselt sõidukulude päevamäärale.

Ühe päeva kohta hüvitatakse ainult kas sõidu- või majutuskulusid. Mõlemat kulu sama päeva kohta ei hüvitata.

Karjäärinõustamine

Kiiresti arenev töömaailm nõuab inimeselt pidevate valikute ja otsuste tegemist läbi kogu elu. Teadlikkus töö- ja õppimisvõimadustest, iseenda eeldustest ja vajadustest tõstab inimese suutlikkust kohaneda toimivate muutustega ning võimaldab teha asjakohaseid otsuseid, seada eesmärgid ja nende nimel tegutseda. Nendele probleemidele lahendusi otsides tekib inimesel sageli vajadus asjatundlike nõuannete järele.

Töö valiku, tööalase karjääriga ning töö saamise või kaotamisega seoses tekkinud küsimustele võib lahendusi leida karjäärinõustamise käigus.

Karjäärinõustamine on haridusele, tööoskustele ja isiku omadustele vastava haridustee, töö, tööalase valiku või töölesaamiseks vajaliku koolituse soovitamine.

Karjäärinõustamist osutatakse kõikides Tööturuameti piirkondlikes osakondades, kus töötavad spetsiaalse ettevalmistusega karjäärinõustamiskonsultandid.

Karjääri nõustamine

Karjäärinõustamine võib kasulik olla eelkõige siis, kui Te ei leia tööd oma kutsealal, kuna tööturul puudub selle järele nõudmine

Karjäärinõustamist osutatakse siis, kui inimene on end arvele võtnud Tööturuameti piirkondlikus osakonnas:

- töötuna;
- töölepingu lõpetamise kohta teate saanud tööotsijana.

Karjäärinõustamise kasulikkus

Karjäärinõustamine võib kasulik olla eelkõige siis, kui:

- ei omata tööks vajalikku väljaõpet;
- ei omata varasemat töökogemust ja teadmised töömaailmast on vähesed;
- ei ole pikemat aega töötanud ja kutseoskused on vananenud;
- tervislikel või teistel olulistel põhjustel ei saa enam töötada oma kutsealal;
- ei leia tööd oma kutsealal, kuna tööturul puudub selle järele nõudlus;
- soovitakse hinnata oma eeldusi kutsevaliku tegemiseks, sobiva koolituse ja töö leidmiseks;
- vajatakse nõuandeid tulemuslikumaks tööotsimiseks.

Individuaalne ja grupinõustamine

Individuaalne vestlus toimub koostöös karjäärinõustajaga. Üldjuhul on nõustamisvestluse pikkus üks tund. Soovitud tulemuse saavutamine võib võtta aga vähem või rohkem aega. Kui tulemuse saavutamine võtab rohkem aega, kujuneb nõustamine mitmeks järjestikuseks konsultatsiooniks.

Grupinõustamisest võtab osa rohkem inimesi (tavaliselt 8 – 16). Grupis suheldes saab õppida teiste kogemustest ja jagada oma kogemusi, arendada koostöö- ja eneseväljendusoskusi ning leida tuge grupikaaslastelt.

Tegevused karjäärinõustamisel

Karjäärinõustamise käigus on võimalus:

- saada teavet tööturul toimuvast, õppimisvõimalustest, elukutsetele esitatavatest nõuetest ja tööotsimisallikatest;
- täpsustada oma töö- ja õppesoove;
- hinnata enda olemasolevaid ja edasiarendamist vajavaid teadmisi ja oskusi;
- saada nõuandeid kutse-, õppe- ja töövaliku otsuste tegemiseks;
- saada juhtnõore edasiste tegevuste kavandamiseks ja töö otsimiseks;
- hinnata oma kutsesobivust testimise teel.

Kutsesobivuse testimine aitab selgusele jõuda enda tugevamates

**Kasud
karjääri-
nõustamisest**

**Karjääri-
nõustamise
käigus ...**

külgedes – võimetes, isiksuseomadustes ja huvides. Testimine on siiski vaid nõustamist toetav tegevus ja selle vajaduse otsustab karjäärinõustaja.

Karjäärinõustamise tulemusena:

- osatakse paremini hinnata enda tööalaseid eeldusi ja võimalusi tööturul;
- orienteerutakse õppimisvõimalustes ja osatakse selle põhjal teha enda jaoks sobiv valik;
- suudetakse teha sobivamaid kutse- ja töövaliku otsuseid;
- osatakse koostada elulookirjeldust (CV) ja avaldust töökohta taotlemiseks ning valmistuda tööintervjuuks;
- osatakse kavandada oma tööalast karjääri pikemas perspektiivis.

Tööpraktika

Tööpraktika

Teenus on mõeldud eelkõige noortele töötutele, kes on omandanud eriala, kuid kellel puudub töö leidmiseks vajalik praktiline töökogemus. Tööpraktika teenus annab tööandja juures praktiseerimise ja õppimise võimaluse ka nendel erialadel, kus puudub koolitusvõimalus koolitusasutustes, kuid samas on vabu töökohti.

Tööpraktika jooksul omandab töötü vastaval töö- või ametikohal töötamise oskused. Tööandja juures tööpraktika läbiviimine suurendab töötü võimalusi pärast teenuse lõppemist saada tööd sama tööandja juures.

Tööpraktika kestab kuni 4 kuud. Töötü osaleb tööpraktikal kuni 8 tundi päevas ehk kuni 40 tundi nädalas. 16 – 17-aastane töötü osaleb tööpraktikal kuni 7 tundi päevas ehk kuni 35 tundi nädalas. Tööpraktikal osaleja on kohustatud:

- osalema tööpraktikal vastavalt kokkuleppele Tööturuameti piirkondliku osakonna ja tööandjaga.
- pidama praktikapäevikut, mis sisaldab täidetud tööülesannete kirjeldust ning esitama selle Tööturuameti piirkondlikule osakonnale hiljemalt iga kuu 5. kuupäeval.
- teatama kohe mõjuvast põhjusest, näiteks haiguse tõttu puudumisest, tööandjale ja Tööturuameti piirkondlikule osakonnale. Haiguse tõttu puudumise kohta tuleb esitada Tööturuameti piirkondlikule osakonnale arstitõend.
- pöörduma Tööturuameti piirkondlikku osakonda konsultandi poolt määratud ajal.

Tööpraktikal osalejale on õigus saada samasid toetusi, mis tööturukoolitusel osalejale. (vt lk 237).

Tööpraktikal osaleja kohustused

Avalik töö

Avalik töö on ajutine tasuline töö, mis ei eelda töötul kutse-, eriega ametialase ettevalmistustuse olemasolu. Avalik töö on mõeldud peamiselt pikaajaliste töötute tööharjumuse taastamiseks ja nende sotsiaalseks kaasamiseks.

Avalikule tööle ei kohaldata tööõigusakte, välja arvatud töötervis- hoiu ja tööohutuse seadus ning töö- ja puhkeaja seaduse §-d 1-5 ja 12-35.

Avalikku tööd korraldab Tööturuameti piirkondlik osakond koos avaliku töö korraldajaga, milleks võib olla kohaliku omavalitsuse üksus (linna- või vallavalitsuse), mittetulundusühing või siht- asutus.

Avaliku töö tunnipalga alammäär on Vabariigi Valitsuse kehtes- tatud tunnipalga alammäär. 2006. aastal on kehtestatud tunni- palga alammääraks 17,80 krooni.

Avalikul tööl osalemise aeg

Avalik töö asendab senised hädaabitööd. Avalik töö parandab töötute toimetulekuvõimalusi, sest osalejale tuleb maksta kehtes- tatud tunnipalga alammäära. Avalikule tööle suunatakse töötute tema nõusolekul kümneks tööpäevaks, kuid mitte kauemaks kui 50 tunniks ühe kuu jooksul. Töötute osaleb avalikus töös kuni 8 tun- di päevas. 16 – 17-aastane töötute osaleb avalikus töös kuni 7 tundi päevas.

Juhul, kui avaliku töö korraldaja soovib töötut tööle võtta pike- maks ajaks kui tööturuteenuste ja -toetuste seaduses ette nähtud, peab ta sõlmima töötuga lepingu. Töötute on kohustatud sellest tea- vitama Tööturuameti piirkondlikku osakonda ja tema töötuna arvel- olek lõpetatakse. Pärast töö lõppemist saab isik uuesti taotlema töötuna arvelevõtmist.

Ettevõtluse alustamise toetus

Tööotsing pole sugugi ainuke võimalus tööd leida. Ettevõtlikud töötud võivad saada oma hea äriidee teostamiseks tagastamatut toetust ning töö otsimise asemel luua endale või mitmele inime- sele võimalus töötamiseks. Stardiraha suurus on maksimaalselt 20 000 krooni. Kindlasti on mõistlik tutvuda ka Ettevõtluse Aren- damise Sihtasutuse poolt pakutavate võimalustega (lisainfo inter- netis www.eas.ee; www.aktiva.ee)

Õigus ettevõtluse alustamise toetust saada on Tööturuameti piir- kondlikus osakonnas arvele võetud töötul, kes on vähemalt 18-

Avalik töö

**Kuni 8 tundi
päevas**

Stardiraha

Vajalikud dokumendid

aastane ja kes on läbinud ettevõtluskoolituse või kellel on kutse- või kõrgharidus majanduse alal või kellel on ettevõtluskogemus.

Toetuse saamiseks tuleb Tööturuameti piirkondlikule osakonnale esitada avaldus, äriplaani ning dokumendid, mis tõendavad ettevõtluskoolituse läbimist või ettevõtluskogemust.

Otsus toetuse saamise kohta tehakse 30 tööpäeva jooksul arva- tes avalduse esitamisest.

Kui otsus on positiivne, kannab Tööturuamet toetuse töötü pangakontole 10 tööpäeva jooksul peale otsuse langetamist.

Toetuse laekumisega pangakontole kaasneb töötuna arveloleku lõpetamine ning töötutoetuse maksmise lõpetamine.

Ettevõtluse alustamise toetust saanu peab:

- alustama majandustegevusega 6 kuu jooksul toetuse saamisest;
- kasutama toetust sihtotstarbeliselt vastavalt esitatud äriplaanile;
- tagastama toetuse täies ulatuses, kui majandustegevuse alustamata jätmise või lõpetamine ei ole seotud mõjuvate põhjustega.

Tööharjutus

Tööharjutuse eesmärk on aidata tööelust pikalt eemal olnud töötutel omandada või taasomanda esmast tööharjumust. Rõhk ei ole selle teenuse puhul mitte kindlate tööoskuste õppimisel, vaid pigem tööalase vastutuse ja kohusetunde ning kaastöötajatega arvestamisoskuse kujundamisel.

Tööharjutuse teenus on eelkõige suunatud töötule, kes pole pikka

Tööharjutus on esimene samm uuesti tööturule tulemisel

aega töötanud, kellel puudub töökogemus ning kes ei ole valmis töötama iseseisvalt avatud tööturul.

Töõharjutus on esimene samm uuesti tööturule tulemisel. Selle käigus tehakse kergemaid töid, mis ei nõua erialaseid teadmisi või milleks vajalikud oskused on omandatavad töõharjutuse käigus juhendaja nõustamisel.

Töõharjutuse kestus on kuni kolm kuud. Töõharjutuse teenuse osutaja võib olla nii eraõiguslik juriidiline isik, füüsilisest isikust ettevõtja kui kohaliku omavalitsuse üksus.

Töõharjutuses osaleval töötul on õigus stipendiumile. Stipendiumi makstakse kord kuus vastavalt töötü soovile tema pangakontole või posti teel. (Vt lk 237).

Peale töõharjutuse läbimist võib taotleda teisi tööturuteenuseid nagu tööturukoolitus ja töõpraktika.

Palgatoetus

Palgatoetuse eesmärk on aidata tööle pikaajalisi ja noori töötuid. Pikaajaliselt töötanud inimesed on tihtipeale kaotanud tööoskused ja enesekindluse. Vahetu töökogemus aitab inimesed taas tööturule.

Palgatoetust saab taotleda töõandja, kes rakendab tööle isikuid, kes on olnud töötuna arvel järjest üle 12 kuu või kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vabanenud vanglast ning noori, 16 – 24-aastaseid töötuid, kes on töötuna arvel olnud järjest üle kuue kuu.

Palgatoetuse maksmine

- Palgatoetusega toetatakse töõandjat kuue kuu jooksul poole töötajale makstava palga ulatuses (kuid mitte rohkem kui miinimumpalga ulatuses)
- Palgatoetust makstakse riskirühma kuuluva töötü tähtajatu töölepinguga rakendamise eest.
- Palgatoetust makstakse töõandja pangaarvele esitatud palgatõendi alusel kord kuus.

Töõandja peab tagastama palgatoetuse täies ulatuses, kui töõ- või teenistussuhe lõpetatakse töõandja algatusel enne ühe aasta möödumist töölepingu sõlmimisest või kui töõandja on teadlikult esitanud valeandmeid palgatoetuse saamiseks.

Töötuskindlustushüvitis

Esimesed 100 töötüks olemise päeva makstakse töötuskindlustushüviti 50% töötaja varasemast töötasust. Alates 101. päevast makstakse hüviti 40% töötaja varasemast töötasust. (Vt lk 192).

**Töõharjutuse
kestus on
kuni 3 kuud**

**Palgatoetust
makstakse
töõandjale**

<p>Hüvitise suurus</p>	<p>Hüvitise suurus arvutatakse keskmisest ühe kalendripäeva töötasust viimasel 12 töötatud kuul. Seejuures ei võeta arvesse kindlustatule töölepingu või teenistussuhte lõpetamisel makstud hüvitisi, kuna koondamistasud on juba iseenesest üks hüvitise liik töö kaotamise korral.</p> <p>Töötuskindlustushüvitisele ei ole õigust inimesel, kes lahkus töölt poolte kokkuleppel, omal soovil või kelle tööleping lõpetati töötaja vääritud teo, töökohustuste mittetäitmise või usalduse kaotuse tõttu.</p>
<p>Õigus saada</p>	<p style="text-align: center;">Töötutoetus</p> <p>Töötutoetust on õigus saada töötul, kellel puudub sissetulek töötutoetuse ulatuses ja kes töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vähemalt 180 päeva:</p> <ul style="list-style-type: none"> • töötas või oli hõivatud tööga võrdsustatud tegevusega või • muu tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 26 lg 4 loetletud hõivega (kasvatanud ühe vanemana või eestkostjana kuni 18-aastast keskmise, raske või sügava puudega last, alla 8-aastast last või 8-aastast last kuni esimese klassi lõpetamiseni või on olnud haiglaravil või muud seaduses loetletud juhud). <p>Kui töötul oli hõivatud töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul mitme tegevusega, liidab Tööturuameti piirkondlik osakond erinevate tegevustega hõivatuse ajavahemikud, kui need ei kattu.</p>
<p>Toetust makstakse töötule, kes järgib töötusimiskava</p>	<p>Töötutoetust makstakse töötule, kes täidab töötusimiskavas kokkulepitud tegevusi ja tuleb talle määratud ajal isiklikult Tööturuameti piirkondlikku osakonda vastuvõtule. Kui töötusimiskavas on kokkulepitud, et töötul võtab tööturukoolitusel või tööpraktikal osalemise ajal vastuvõtul käimise asemel ühendust telefoni teel, võrdsustatakse telefoni teel ühenduse võtmine vastuvõtule tulemisega.</p>
<p>Töötutoetuse arvutamine</p>	<p style="text-align: center;">Töötutoetuse suurus ja arvutamine</p> <p>Töötutoetus arvutatakse tagasiulatuvalt. Töötutoetuse arvutamise aluseks on toetuse päevamäär (14,30 krooni). Töötutoetuse arvutamisel korrutatakse päevamäär töötul eelviimase ja viimase vastuvõtul käimise vaheliste päevade arvuga.</p> <p>Näiteks: 11.07.2006.a. tuli töötul vastuvõtule (määratud ajal). Enne seda käis ta vastuvõtul 1.07.2006. a. Tööturuameti piirkondlik osakond arvutab töötutoetuse 11. juulil eelviimase (2.07.2006) vastuvõtul käimise ja viimase vastuvõtule tulemise päeva (11.07.2006) vaheliste päevade eest. Kahe pöördumise vahel on 10 päeva, seega töötutoetuse suurus on 10 päeva x 14,30 kr ehk 143 krooni.</p>

Tööturuamet maksab töötutoetuse töötaja isiklikule pangakontole või posti teel. Posti teel maksmise korral lisandub Eesti Posti poolt kehtestatud teenustasu. Toetuse arvutamisest kuni raha laekumiseni töötaja pangakontole või postkontorisse kulub umbes 8 tööpäeva.

EURES

EURES (European Employment Services) on Euroopa tööturuvõrgustik, mis asutati 1993. aastal. EURES toetab töötajate vaba liikumist Euroopa Liidu ja Euroopa Majanduspiirkonna (EL/EMP) riikides (Austrias, Belgias, Taanis, Soomes, Prantsusmaal, Saksaamaal, Kreekas, Iirimaa, Itaalias, Luksemburgis, Hollandis, Portugalis, Hispaanias, Rootsis, Suurbritannia- ja Põhja-Iirimaa Ühendatud Kuningriikides, Islandil, Liechtensteinis, Norras, Šveitsis, Eestis, Lätis, Leedus, Poolas, Slovakkias, Sloveenias, Maltal, Ungaris, Tšehhis ja Küprosel).

EURES-e eesmärgiks on pakkuda:

- töötajale infot ja nõustamisteenust töövõimaluste ning elamis- ja töötingimuste kohta Euroopas;
- olla toeks tööandjatele töötajate värbamisel Euroopast;
- pakkuda informatsiooni piirialade elanikele töötamiseks naaberriigis.

Rahvusvahelisest EURES töötajaportaalist (<http://europa.eu.int/eures/>) on võimalik informatsiooni saada osaliselt ka eesti keeles, tehes esilehelt valiku „et“. Eesti EURES koduleheküljel on aadressil www.eures.ee.

Töötajatel, kes on huvitatud töötamisest mõnes teises EL liikmesriigis, soovitatakse kasutada EURES-e osutatavaid teenuseid. Need teenused on tasuta nii töötajatele kui tööandjatele ning neid osutatakse nii personaalnõustamis- kui internetiteenusena. 5 EURES nõustajat tegutsevad Eestis alates 1. maist 2004. EURES nõustajad töötavad Tööturuameti Tallinna, Narva, Tartu ja Pärnu osakondades. Igas Tööturuameti piirkondlikus osakonnas on EURES võrgustikuga kursis olev konsultant.

EURES nõustajad on omandanud eriteadmised töötajate liikumist puudutavates praktilistes, juriidilistes ja administratiivsetes küsimustes. Nad on koolitatud spetsialistid, kes osutavad Euroopa tööturul töö leidmisest huvitatud isikutele kolme põhiteenust – teabe-, suunamis- ja töövahendusteenust.

Tööpakkumiste ja töötajate andmebaas

Nii töötajate kui tööandjate vajaduste rahuldamiseks on loodud

Kuidas makstakse

EURES

Nõustajad

Andmebaas

tööpakkumiste andmebaas. Selles sisalduvad Euroopas pakutavad töökohad, millele võivad kandideerida ka isikud, kes ei ole vastava riigi kodanikud. Andmebaas on kättesaadav internetis aadressil <http://europa.eu.int/eures/>. Selle kaudu on tööotsijatel võimalik leida tööd kõigis EL liikmesriikides.

Lisaks tööpakkumistele on leheküljel ka **CV-de otsingu andmebaas**. Tööotsijad saavad kasutada seda andmebaasi oma CV-de kättesaadavaks tegemiseks laiale tööandjate ringile, kes otsivad andmebaasist sobivaid kandidaate ning võtavad nendega ise ühendust.

Leheküljel on saadaval ka andmebaasid, mis sisaldavad informatsiooni **elu- ja töötingimuste kohta EL liikmesriikides ning tööjõunõudluse kohta EL regioonides**.

Kuidas välismaal tööd otsida?

Kõige tavapärasem ning tõenäolisem viis saada informatsiooni vabade töökohtade kohta on läbi riikliku tööturuasutuse.

Töö leidmiseks peaks:

- külastama EURES-e tööalast liikuvust käsitlevat interneti lehekülge <http://europa.eu.int/eures>, kust võib leida tööpakkumisi ning muud kasulikku informatsiooni.
- pöörduma vastuvõtja riigi tööturuasutuste poole, soovitavalt EURES nõustaja poole, kes omab välisriikide kodanike abistamise kogemust ning on suuteline tööotsijat nõustama. Ülalmainitud interneti leheküljelt leiab kõigi EL tööturuasutuste kontaktaadressid. Tuleb meeles pidada, et EL liikmesriigi kodanikul on teises liikmesriigis võrdsed õigused vastava riigi kodanikega.
- Eestis pöörduma nõuande saamiseks Tööturuameti piirkondlikku osakonda.

Välismaale kolimine on suur samm

Oluline on teadlik olla ka probleemidest, mis võivad esile kerkida teise riiki kolimisel. Erinevate riikide elu- ja töötingimused võivad tekitada mõningaid raskusi – uue kultuuriga kohanemine, võõrkeeles tööalane suhtlemine ning harjumine uue maksu- ja sotsiaalkindlustussüsteemiga. Kõige paremini aitab end selleks ette valmistada igakülgse informatsiooni kogumine välja valitud riigi kohta. Kvalifikatsiooni ja võõrkeelte oskuse kõrval mängivad töö leidmisel rolli ka isikuomadused ning otsusekindlus. Vastuvõtjariigi keele oskus on töö leidmise eeltingimuseks.

Enne, kui alustada töö otsimist, on oluline endale teadvustada, et välisriigis töö leidmine ei pruugi olla lihtsam kui kodumaal. Üldine

Uus kultuur

töötute arv Euroopa Liidus on ikka veel kõrge. Sellele vaatamata võivad Euroopa tööturul mõned tegevusharud nagu turism, finants-teenused, juhtimiskonsultatsioonid, ehitussektor, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning mõned tervishoiusfäärid, aga ka hooajad tööd põllumajanduses, pakkuda avaraid töövõimalusi. Tuleb meeles pidada, et töösaamisvõimalused erinevates Euroopa regioonides erinevad märkimisväärselt ning olukord tööturul võib muutuda väga kiiresti.

**Võõrkeeles
töötamine**

CV koos avaldusega palume saata ...

Enamus tööandjaid soovivad tutvuda töökohale kandideerija elu-lookirjelduse ehk curriculum vitae'ga. Selle alusel otsustatakse, keda kutsuda vestlusele, keda mitte. Järelikult tuleb Teil oma elu-lookirjelduse koostamist väga tõsiselt võtta.

Mis on curriculum vitae?

Curriculum vitae (CV) on lühike ja ülevaatic kokkuvõte Teie haridusest, oskustest, töökogemustest, saavutustest ja huvidest.

Tööandja jaoks peab see looma võimalikult täpse pildi Teie tööalastest eeldustest. Teie jaoks on see aga enesereklaamivahendiks, mis peab tagama tööintervjuule pääsemise. Oluline on osata vaadata CV sisu ja vormi selle inimese silmadega, kellele see mõeldud on. Küsige endalt: mida tööandja teada soovib ja tähele paneb? Kuidas Te saate enda vastu huvi äratada? Teil tuleb rõhutada oma tugevaid külgi ning välja tuua need oskused ja eeldused, mis on vajalikud pakutava töö juures.

CV

Pea meeles!

Meelespea

- CV peab olema lühike, aga informatiivne.
- Olge aus – kirjutage vaid sellest, mida tõesti oskate.
- Kirjutage oma CV kindlasti ise.
- Lähtuge konkreetsest tööpakkumisest.

CV vormistamisel

- Kasutage A4 formaadis puhast valget paberit.
- Vormistage oma CV korrekselt (näiteks Wordi dokumendina).
- Püüdke teksti loogiliselt liigendada.
- Mahutage CV 1 leheküljele.
- Vältige kirjavigu – andke CV enne ärasaatmist kodustele või tuttavale lugeda.

Mida peab CV sisaldama?

Isikuandmed

Isikuandmed

- Ees- ja perekonnanimi;
- Aadress, telefoninumber;
- E-posti aadress, kui on;
- Sünniaeg.

Haridus

Nimetage

- koolid, kus olete õppinud (loetlege need kronoloogiliselt vastupidises järjekorras, st viimane kool esimesena jne)
- õppimise periood
- eriala(d), omistatud kvalifikatsioon(id)
- silmapaistvamad saavutused – medali või kiitusega lõpetamine, lõputunnistuse hinne või riigieksami tulemus, kui need on piisavalt kõrged.

Kui olete kooli kõrvalt või peale kooli lõpetamist käinud kursustel ja omandanud seal tööks vajalikke oskusi, siis tooge need eraldi välja. Pange kirja

- koolituse aeg, koolitusasutuse ja läbitud kursuse nimetus ning kvalifikatsioon.

Töökogemus

Varasemate töökohtade puhul näidake

- töötamise perioodi
- ettevõtte nimetust
- ametikohta
- tähtsamaid tööülesandeid ja saavutusi.

Töökogemuse puudumise või vähesuse korral näidake koolivaheaegadel, õpingute ajal või õppepraktika raames tehtud töid.

Täiendav teave

Tutvustage oma üldoskusi ja hobisid.

- Keelteoskus – tooge eraldi välja suulise ja kirjaliku eneseväljendusoskuse tase.
- Arvutioskus – loetlege programmid, millega oskate töötada.
- Autojuhtimisoskus – näidake kategooriat ja sõidustaaži.
- Huvid ja harrastused. Nendega ei maksa üle pakkuda! Mõelge sellele, milliseid oskusi ja teadmisi on hobid Teile on andnud ning kas need võivad osutada vajalikuks ka soovitud töö juures.

Soovitajad

Soovitaja olemasolu korral kirjutage tema nimi, asutuse nimetus, kus ta töötab, ametinimetus ning töötelefoni number.

NB! Ärge unustage soovitajalt selleks nõusolekut küsimast.

Avaldus

Kui saadate teele elulookirjelduse, on vajalik sellele lisada ka avaldus. Avaldus võimaldab Teil:

- anda tööandjale teada, millisele ametikohale kandideerite

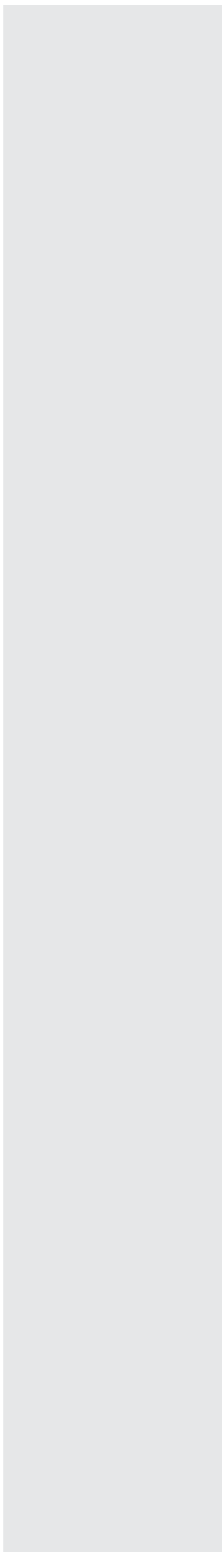
Haridus

Töökogemus

Muud oskused

Soovitajad

Avaldus

-
- tuua välja Teie isikupära ja osutada tähelepanu tugevatele külgedele
 - põhjendada sobivust antud ametikohale
 - näidata oma teadmisi firmast, kuhu kandideerite
 - lisada midagi täiendavalt.

Allikas: Tööturuamet

Vabariigi Valitsus

Vabariigi Valitsus asub Tallinnas Stenbocki majas.

Vabariigi Valitsus:

- viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat;
- suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
- korraldab seaduste, Riigikogu otsuste ja Vabariigi Presidendi aktide täitmist;
- esitab Riigikogule seaduseelnõusid ning välislepinguid;
- koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule riigieelarve täitmise aruande;
- annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi;
- korraldab suhtlemist teiste riikidega;
- täidab muid ülesandeid, mis põhiseaduse ja seadustega on antud Vabariigi Valitsuse otsustada.

Vabariigi Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid. Alates 2002. aastast on valitsusel 14 liiget: peaminister, haridus- ja teadusminister, justiitsminister, kaitseminister, keskkonnaminister, kultuuriminister, majandus- ja kommunikatsiooniminister, põllumajandusminister, rahandusminister, regionaalminister, siseminister, sotsiaalminister, välisminister ja rahvastikuminister.

Ministeeriumid täidavad seadusest tulenevaid ja Vabariigi Valitsuse poolt antud ülesandeid. Ministeeriume juhivad ministrid, kes korraldavad ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi ning vastutavad põhiseaduse, ministeeriumi valitsemisala korraldavate teiste seaduste, Riigikogu otsuste, Vabariigi Presidendi seadluste, Vabariigi Valitsuse määruste ja korralduste täitmise eest.

Miks valitsused suhtlevad kodanikega?

Nii Vabariigi Valitsusel kui ka igal valla- ja linnavalitsusel on kohustus selgitada kodanikele oma eesmärgid, otsuseid ning tegevusi, tutvustada kodanikele nende õigusi ja kohustusi ning vajadusel inimesi ohu eest hoiatada.

Samas on nii riigi- kui ka kohalikel juhtidel oma otsuste tegemisel vaja arvesse võtta kodanike ootusi ja vajadusi. Selleks tuleb kodanikega suhelda.

**Vabriigi
Valitsuse
ülesanded**

Ministrid

Ministeeriumid

Ajakirjandus**Kuidas suhtlevad valitsused kodanikega?**

Nii Vabariigi Valitsus kui ka kohalikud omavalitsused annavad oma plaanidest, otsustest ja tegudest kodanikele teada ennekõike **ajalehtede, televisiooni, raadio ja interneti vahendusel**. Tuhandete inimestega lihtsalt ei ole võimalik kogu aeg silmast-silma kohtuda, muidu jääks töö unarusse.

Õnneks on olemas ajakirjanikud, kelle tööks on nii kohalike omavalitsuste kui ka riigi juhtimisest meile kõigile uudiseid edastada. Ajakirjanikud jälgivad valitsuste tegemisi, kirjutavad sellest nii kohalikes kui ka üleriigilistes ajalehtedes, räägivad sellest raadios ning televisioonis.

**Pressi-
konverents**

Näiteks **igale Vabariigi Valitsuse istungile** Tallinnas Stenbocki majas **järgneb pressikonverents**, kus ajakirjanikud saavad peaministrile või ka teistele ministritele küsimusi esitada. Vastused avaldatakse ajalehtedes ning sageli võib intervjuusid näha televisioonis ning kuulata raadios.

Nii ministrid kui ka kohalike omavalitsuste juhid püüavad võimaluse korral **suhelda kodanikega otse**. Näiteks käivad valitsuse liikmed visiitidel linnades ja maal, et kohtuda kohalike inimestega.

**Erinevad
ootused**

Nii riigi- kui kohaliku elu küsimustes on erinevatel inimestel ja gruppidel sageli erinevad ootused ja arvamused. Valitsuste ees seisab keeruline ülesanne neid vastuolusid tundma õppida ja lahendusi otsida. Kodanike ootuste ja arvamuste teadasaamiseks korraldavad valitsused rahvaküsitlusi ja uuringuid, peavad nõu erinevate organisatsioonide ja kodanikeühenduste esindajatega ning hoiavad ennast kursis ajalehtedes avaldatavate arvamustega.

Kas igaühel on õigus suhelda riigi- ja kohalike omavalitsuste asutustega?**Igaühel
on õigus
saada
saada
teavet**

Jah. **Eestis on igaühel õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni ning igaühel on ka õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole**. Valitsuste ja ametiasutuste kontaktandmed – postiaadressid, telefoninumbrid ja e-posti aadressid – on avalikud.

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud andma Eesti kodanikule tema nõudel informatsiooni oma tegevuse kohta. Kõik see peab loomulikult toimuma vastavalt seadustele.

Linna- ja vallavalitsuste ning riigiasutuste juhtidel on sageli ka kindlaks määratud iganädalased **vastuvõtuajad** kodanikega rääkimiseks.

Eesti kodanikul on õigus tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega. Teatud juhtudel võib seadus seda õigust piirata, näiteks teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning lapse põlvnemise saladuse kaitseks, samuti kuriteo tõkestamise, kurjategija tabamise või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid. Paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igaühel õigus saada riigiasutustelt ja kohalike omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles.

Kelle poole peaksin oma probleemiga pöörduma?

Kõik teavad, et kõhuvaluga ei pöörduta politsei poole ja vargusest ei teatata arstile. Sama lugu on suhtlemisel valitsusega – **kõigepealt on mõistlik endale selgeks teha, kes teie jaoks olulise asja üle otsustab ja kelle ülesanne on teid just selles küsimuses aidata.**

Valdades ja linnades otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi kohalikud omavalitsused. Nii on kodanikul mõistlik paljude haridust, kultuuri ja sporti, sotsiaalhoolekannet, tervishoidu, kommunaalmajandust, teede korrashoidu, jäätmemajandust, ühis-transporti ja kohalikku arengut puudutavate küsimustega **pööruda linna- või vallavalitsuse poole.**

Kohalikel omavalitsustel on elanikega suhtlemiseks infotelefonid, veebilehed või spetsiaalsed infopunktid, samuti võivad omavalitsusel olla kindlaks määratud iganädalased kodanike vastuvõtuajad.

Igaühel on õigus taotleda valla- või linnavolikogult või -valitsuselt nende poolt vastuvõetud õigusaktidesse muudatuste tegemist või nende tühistamist, kui nendega on seadusvastaselt kitsendatud tema õigusi.

Kui küsimus, mida soovite valitsusele esitada, puudutab paljusid inimesi, võib sellega **pööruda ka kohaliku ajalehe toimetusse.** Paljud ajakirjanikud on pühendunud elanike probleemide uurimisele ja nendest kirjutamisele ning nad oskavad teie küsimustega õigete asutuste ja ametnike poole pöörduda. Kui ajaleht teie väljapakutud teemal kirjutab, saavad sellest ühekorraga teada paljud inimesed.

**Õigus
tutvuda
andmetega**

**Tee selgeks,
kes otsustab
või kelle
ülesanne on**

Teabenõue

Kui mõni riigiasutus või ametnik on teie arvates rikkunud teie põhiõigusi või -vabadusi, võite **pöörduda õiguskantsleri poole**. Eesti Vabariigi õiguskantsler on põhiseaduslikkuse järelevalvaja ning isikute põhiseaduslike õiguste ja vabaduste tagamise kaitsja. Õiguskantsler lahendab ka diskrimineerimisvaidlusi, st kui isikut on diskrimineeritud seoses tema soo, rassi, usu või muu sarnase tunnuse pärast. (Vt lk 266).

Üldisemate ja laiemat avalikku huvi pakkuvate riigieluküsimustega tasub **pöörduda Riigikogu liikmete poole**. Riigikogu on rahva esinduskogu, millele kuulub Eestis seadusandlik võim ning ühtlasi kohustus seista hea selle eest, et valitsus tegutseks rahva huvides. Riigikogu peab valvet Vabariigi Valitsuse tegevuse üle – seda kutsutakse parlamentaarseks kontrolliks. Iga Riigikogu liige võib pöörduda arupärimisega Vabariigi Valitsuse poole. Siis peab peaminister või minister minema parlamendi ette ning andma vastused esitatud küsimustele. Riigikogu istungid on reeglina avalikud, neid saab jälgida Toompea lossis ning neid näidatakse sageli ka televisioonis.

Kuidas küsida valitsusasutuselt teavet?

Kui küsimus puudutab mingi eluvaldkonna juhtimist kogu riigis, mõne ministri või Vabariigi Valitsuse konkreetset otsust, on võimalik pöörduda otse valitsusasutuste või ministeeriumide poole **teabenõudega**.

Valitsusasutusest suuliselt või kirjalikult teavet küsides tuleb esitada järgmised andmed:

- 1) ees- ja perekonnanimi;
- 2) posti- või elektronpostiaadress või faksi- või telefoninumber, mille kaudu vastaja saab ühendust võtta;
- 3) taotletava teabe sisu ehk mida soovitakse teada;
- 4) selgitus, kas soovitakse vastust saada suuliselt või kirjalikult.

Teabenõue täidetakse viie tööpäeva jooksul. Kui ametnikul on vaja teabenõuet täpsustada või kui teabe väljaselgitamine on aeganõudev, võib ta teabenõude täitmise tähtaega pikendada kuni 15 tööpäevani. Tähtaja pikendamisest koos põhjendustega teatab ametnik teabenõudjale viie tööpäeva jooksul. Kui ametnik ei valda taotletud teavet, selgitab ta välja pädeva teabevaldaja ja edastab talle teabenõude viivituseeta, kuid mitte hiljem kui viie tööpäeva jooksul, teatades sellest samal ajal teabenõude esitajale.

Õige vastaja leidmine konkreetsele riigi juhtimist puudutavale küsimusele ei pruugi olla lihtne, sest erinevate ühiskonnaelu valdkondadega tegelevaid riigiasutusi on palju. Täidesaatvat riigivõimu teostab Eesti Vabariigi Valitsus põhiseaduse ja teiste seaduste

Demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist

alusel kas vahetult või valitsusasutuste kaudu. **Valitsusasutused on ministeeriumid, Riigikantselei ja maavalitsused, samuti ametid ja inspeksioonid ning nende kohalikud täidesaatva riigivõimu volitusi omavad asutused.**

Kas pöörduda valitsuse poole üksi või koos teistega?

Demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimalul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist. Otsuseid langetades peab avalik võim arvestama paljude ühiskonnaliikmete ja nende ühenduste erihuvide, väärtushoiakute ja eesmärkidega ning neid tõsiselt kaaluma ka siis, kui nende kandjad moodustavad arvulise vähemuse.

Valitsused kaaluvad ilmselt tõsisemalt ettepanekuid ja proteste, mida esitavad ühendused, see tähendab paljud inimesed koos, mitte ainult üksikisikud. Mitmetes valdkondades (piirkondlik areng, inimõigused, huvide esindamine jne) oskavad küsimustele vastata või nendega vastutavate asutuste poole edasi pöörduda **kodanikeühendused**, kelle eesmärgiks on oma liikmete ühishuvide kaitsmine. (Vt Ühiskond ja kodanik lk 273).

Kui probleemiks on töö- ja sotsiaalmajanduslike õiguste kaitse, võib pöörduda ametiühingu poole. **Ametiühingute ülesanne** on töötajate huvide eest seismine Vabariigi Valitsuse, tööandjate ja nende ühenduste ees, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes, kohtus ja töövaidlusorganites.

Väärtuslikud infoallikad

Praktilist teavet Eestis elavate inimeste õiguste ja kohustuste kohta ning näpunäiteid asjaajamiseks Eesti riigiasutustega leiate teabeportaalist www.eesti.ee.

Kas üksi või ühiselt

Kodanikeühendused

Ametiühingud

Vabariigi Valitsuse liikmete ja tegevuse kohta saate lugeda veebilehelt www.valitsus.ee.

Eestis kehtivad seadused asuvad elektroonilises Riigi Teatajas aadressil www.riigiteataja.ee.

Euroopa Liitu puudutavatele küsimustele vastab Euroinfo telefon 800 3330. Tasuta infotelefon on avatud E-R 10:00-18:00 ning vastab teile kohe või 2 tööpäeva jooksul. Vaata ka <http://elik.nlib.ee>.

Valitsuse Kommunikatsioonibüroo

Vanusest sõltuvad õigused, kohustused, vabadused, piirangud

Eesti seaduste kohaselt on **laps** alla 18-aastane isik, kui tema suhtes kohaldatava seaduse alusel ei loeta teda varem täisealiseks.

Õigusvõime algab inimese sündimisega ja lõpeb surmaga.

Pärimisvõimeline on iga õigusvõimeline isik, seega ka alaealine.

Teovõime on täisealisel isikul, s.o 18-aastasel isikul. Kui vähemalt 16-aastane isik on abiellunud enne 18-aastaseks saamist, saab alaealine teovõime abielu sõlmimise ajast.

Kuni 7-aastasel alaealisel puudub **teovõime**. Tema nimel teeb tehinguid seaduslik esindaja, kelleks on lapsevanem, erandina kohutu poolt määratud eestkostja. Kuni 7-aastane alaealine võib iseisvalt teha pisitehinguid.

7- kuni 18-aastasel isikul on **piiratud teovõime** ning tal on õigus teha tehinguid oma seadusliku esindaja (lapsevanema, eestkostja) nõusolekul. Ilma seadusliku esindaja nõusolekuta tehtud tehing loetakse kehtivaks, kui alaealine täidab tehingu vahenditega, mille temale selleks otstarbeks või vabaks kasutamiseks on andnud seaduslik esindaja või viimase nõusolekul kolmas isik.

Vanemad, laps, perekond

Isik on **abiellumisealine**, kui ta on saanud 18-aastaseks.

15 – 18-aastane alaealine võib abielluda oma vanemate või eestkostja kirjalikul nõusolekul. Kui kas või üks vanematest või eestkostja ei anna abiellumiseks nõusolekut, võib kohus anda abiellumisloa, kui abiellumine vastab alaealise huvidele.

Lapse huvid. Vähemalt 10-aastasel lapsel on õigus oma huve kaitsta ja teatud otsustustel nagu lapsendamine, nime muutmine, elukoha määramine, kaasa rääkida. Kogu Eesti seadusandlust läbib põhimõtte, mille kohaselt tuleb lapse arvamust temasse puutuvates küsimustes arvestada. Seejuures arvestatakse lapse vanust ja arengutaset.

Perekonnaseaduse § 48 kohaselt saab vähemalt 10-aastase lapse perekonnanime muuta ainult lapse nõusolekul.

Õigusvõime

Teovõime

Lapsega peab arvestama

**Vähemalt
10-aastase
lapse soovi
tuleb
arvestada**

Vähemalt 10-aastase **lapse soovi** tuleb arvestada:

- lapse elukoha määramisel;
- lapsendamisel;
- ees- ja perekonnanime muutmisel;
- lapsesse puutuva vaidluse läbivaatamisel.

Arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui tema arengutase seda võimaldab.

Sotsiaalhoolekannet puudutava küsimuse lahendamisel tuleb arvestada 10-aastaseks saanud lapse enda soovi, samuti vanema, vanema puudumisel kasuvanema või eestkostja soovi. Lapse eraldamisel kodust ja perekonnast tuleb arvestada ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui tema arengutase seda võimaldab.

Lapsendamisel antakse lapsendaja soovil lapsele lapsendaja perekonnanimi ja võidakse muuta lapse eesnime. Vähemalt 10-aastase lapse puhul on vaja selleks lapse nõusolekut.

Kunstliku viljastamise tulemusena sündinud ja täisealiseks saanud isikul on õigus pöörduda perekonnaseisuasutusse, et saada andmeid oma kunstliku eostatuse kohta. Kui selline isik on sündinud doonori seemnerakkudega eostatult, avaldatakse talle ainult seaduses lubatud andmed (ei sisalda isikuandmeid). Kunstliku viljastamise doonoril ei ole õigust nõuda ema ega lapse isiku kindlakstegemist ega enda tunnistamist isaks. Kohus ei tuvasta lapse põlvnemist kunstliku viljastamise doonorist. Kunstliku viljastamise korraldanud isikud on kohustatud hoidma kunstliku viljastamise saladust.

Lapse eestkostjale ja lapsevanemale on seatud piirangud tehingute tegemisel

Ei tohi:

- võõrandada lapse kinnis- ja vallasasja, millel on eestkostetava jaoks eriline väärtus;
- pantida ja kinkida tema asju ning võtta tema nimel varalisi kohustusi, laenu;
- loobuda võla sissenõudmisest ja eestkostetava nimel pärandi vastuvõtmisest.

Keelatud on tehingud lapse ja vanema ning eestkostja ja eestkostetava vahel.

Eesti seadustega ei ole kehtestatud vanuse alampiiri õigusabi saamiseks ilma vanemate nõusolekuta. Samuti ei ole määratletud vanusepiiri õigusabi saajale.

Lapse omand**Usuvabadus**

Usulised veendumused

Lisaks Põhiseaduse § 40 ja 41 käsitleb **usuvabaduse** realiseeri-

mist ka kirikute ja koguduste seadus, mille järgi on igal isikul õigus vabalt valida, tunnistada ja kuulutada oma usulisi veendumusi. Keegi ei ole kohustatud andma andmeid oma usutunnistusliku või kirikliku kuuluvuse kohta. Noorem, kui 12-aastane laps saab oma vanemate soovil kuuluda ainult oma vanemate kogudusse ning 15-aastane isik võib iseseisvalt otsustada kogudusse astumise või sealt lahkumise üle.

Vanus ja õigused

Alkoholi ja tubakatooteid ei tohi müüa alla 18-aastasele isikule. Müüjal on kohustus sellekohase kahtluse korral nõuda ostjalt isikut tõendava dokumendi esitamist ja keelduda alkoholi müümisest dokumendi mitteesitamise korral. Alla 18-aastased isikud ei tohi alkoholi ja tubakatoodetega kaubelda. (Vt Politsei lk 124).

Piiramata tsiviilkäibega relva (spordiotstarbeline vehklemisrelv, jahinuga, gaasipihusti jms) ega selle laskemoona ei või soetada, omada, vallata, kanda, hoida ega edasi toimetada alla 18-aastane isik.

Eesti kodanik võib soetada, omada ja vallata järgmisi relvi:

- 1) vähemalt 18-aastane – sporditulirelva, pneumo- ja gaasirelva, ambu ja sileraudset püssi. Vintraudse ja kombineeritud jahipüssi võib ta soetada ja seda omada tingimusel, et tal on jahitunnistus;
- 2) vähemalt 21-aastane – kõiki tsiviilkäibesse lubatud relvi, välja arvatud kumminui.

Sporditulirelva võib laenutada vähemalt 16-aastasele isikule.

Õppeasutuse või põhikirja alusel tegutseva laskespordiorganisatsiooni lasketiirus võib laskeinstruktori või relvaluba omava lapsevanema vahetu järelevalve all sporditulirelva kasutada anda vähemalt 12-aastasele isikule.

Jalgratta ja mopeediga sõitmine. Jalgratast võib sõiduteel juhtida vähemalt 10-aastane isik. Mopeedi võib juhtida vähemalt 14-aastane isik. 10 – 15-aastaselt jalgratturil ja 14 – 15-aastaselt mopeedijuhil peab sõiduteel sõitmisel olema kaasas vastav juhiluba. Jalgratta või mopeedi ning nendega võrdsustatud sõiduki juhtimiseks ei nõuta juhiluba isikult, kes on vähemalt 16-aastane.

Piiratud juhtimisõigus. Piiratud juhtimisõiguse võib B-kategooria auto juhtimiseks anda 16- kuni 17-aastasele isikule tingimusel, et mootorsõidukis on tema kõrval lapsevanem (seaduslik eestkostja) või lapsevanema (seadusliku eestkostja) poolt selleks volitatud isik. Nimetatud isikutel peab olema B-kategooria auto juhiluba vähemalt kaks aastat.

Alkohol ja tubakas

Relvad

Jalgratas ja mopeed

Auto

**Juhi vanuse
alammäär**

Piiratud juhtimisõiguse võib R-kategooria¹ mootorsõiduki juhtimiseks anda vähemalt 15-aastasele isikule tingimusel, et ta ei vea veoseid teedel ja juhtimine toimub lapsevanema (seadusliku eestkostja) enda või tema poolt selleks volitatud isiku vahetu järelevalve all. Nimetatud isikutel peab olema R- või T-kategooria² mootorsõiduki juhtimise õigust tõendav juhiluba vähemalt kaks aastat.

Piiratud juhtimisõigus annab õiguse juhtida mootorsõidukit üksnes Eestis.

Juhi vanuse alammäär. Olenevalt mootorsõiduki kategooriast võib (välja arvatud piiratud juhtimisõiguse juhtudel) juhtimisõiguse anda isikule, kes on vähemalt:

- 1) **16-aastane** – A1-alamkategooria mootorratas, B1-alamkategooria auto, R-kategooria mootorsõiduk;
- 2) **18-aastane** – A-kategooria mootorratas, mille mootori võimsus ei ületa 25 kW või erivõimsus ei ületa 0,16 kW/kg, B-kategooria auto, C1-alamkategooria auto, T-kategooria mootorsõiduk;
- 3) **21-aastane** – A-kategooria mootorratas, mille mootori võimsus ületab 25 kW või erivõimsus ületab 0,16 kW/kg; C-, D-kategooria ja D1-alamkategooria auto.

Liiklusseaduse § 32 lõigetes 1 ja 2 nimetatud õppesõit või sõidu-praktika on lubatud B-kategooria ja B1-alamkategooria autoga, A1-alamkategooria mootorrattaga ja R-kategooria mootorsõidukiga alates 15,5-aastaselt ning C1-alamkategooria autoga alates 17-aastaselt.

C-, D-kategooria auto ja CE-kategooria autorongi juhtimise õiguse võib anda vähemalt 18-aastasele kaitseteenistuse ajateenijale üksnes teenistusülesannete täitmiseks.

Kodanikuõigused ja -kohustused

18-aastaselt isikul on õigus valida kohaliku omavalitsust ja Riigikogu, 18-aastaselt võib kandideerida kohaliku omavalitsuse, 21-aastaselt Riigikogu liikmeks.

Mittetulundusühingute seaduse kohaselt võivad lapsed asutada mittetulundusühinguid ning olla nimetatud ühingute liikmeteks. Mitte-

MTÜ

¹ R-kategooria – juhitava esisillaga ratastraktor või liikurmasin haagisega või haagiseta. Ratastraktoriks loetakse ka nimetatud tingimustele vastavat mootorsõidukit, mille põhifunktsioon on veose vedamine ja mille valmistajakiirus ei ületa 50 km/h

² T-kategooria – liigendraamiga ratastraktor või juhitava tagasillaga liikurmasin haagisega või haagiseta ja muu R-kategooriasse mittekuuluv ratastraktor või liikurmasin.

tulundusühingute seadus sätestab, et ühingu liikmeks võib olla iga füüsiline isik, kes vastab mittetulundusühingu põhikirja nõuetele. Erakonna liikmeks võib olla vähemalt 18-aastane teovõimeline Eesti kodanik. Üheaegselt võib kuuluda ainult ühte erakonda.

18-aastaseks saanud meessoost Eesti kodanikud on kohustatud end **kutsealusena** arvele võtma. Ajateenistusse kutsutakse 19 – 27-aastasi kodanikke.

15-aastaselt saab laps taotleda Eesti Vabariigi kodakondsust.

Töösuhted

Eesti Vabariigi töölepingu seaduse (RT 1992, 15, 241) kohaselt võib töötajaks olla 18-aastaseks saanud isik. 13 – 14-aastane laps võib reeglina töötada ainult koolivaheaegadel või osaledes õppimise kõrval teatri- ja kontsertasutuste loomingulises tegevuses.

Erandjuhtudel võib töötajaks olla 15-aastaseks saanud alaealine ühe vanema või hooldaja kirjalikul nõusolekul, kui töötamine ei ohusta alaealise tervist, kõlblust ja hariduse omandamist ning ei ole alaealisele keelatud.

Töölepingu seaduse alusel **tööandja ei tohi alaealist** tööle võtta ega **rakendada tööl**, mis:

- 1) ületab alaealise kehalisi või vaimseid võimeid;
- 2) ohustab alaealise kõlblust;
- 3) sisaldab õnnetusohte, mille puhul võib eeldada, et alaealine ei suuda neid õigel ajal märgata ega vältida kogemuse või väljaõppe puudumise tõttu;
- 4) takistab alaealise sotsiaalset arengut või hariduse omandamist;
- 5) ohustab alaealise tervist töö laadi või töökeskkonnas toimivate ohutegurite tõttu. Selliste tööde ja ohutegurite loetelu kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.

Noortele lubatud kergete tööde loetelu kehtestatakse valitsuse määrusega. 2004. aastast on 13 – 14-aastaselt alaealisel ja 15 – 16-aastaselt koolikohustuslikul alaealisel lubatud teha järgmisi kergete töid:

- 1) põllumajandustööd, näiteks aia- või põllukultuuride istutamine, rohimine, kastmine või muldamine (välja arvatud pestitsiididega töödeldud põldudel), saagi koristamine, marjade või puuviljade korjamine, köögivilja puhastamine või müügiks ettevalmistamine, ravimtaimede kogumine, kuivatamine või pakkimine;
- 2) tööstusettevõttes tehtavad lihtsamad abitööd;

Ajateenistus

Keelatud tööd

Lubatud tööd

<p>Tööaeg</p>	<ol style="list-style-type: none"> 3) kaubandus- või teenindusettevõttes tehtavad abitööd, näiteks kauba lahtipakkimine, asetamine riiulitele, hinnasiltide või etikettide kleepimine, pakkematerjalide või pakendite ettevalmistamine, väikesemõõduliste esemete pakkimine, samuti müügitöö; 4) toidlustus- või majutusettevõttes tehtavad abitööd, näiteks laudade katmine, nõude koristamine või pesemine, majutusruumide koristamine; 5) käsitöö, näiteks suveniiride või muu sarnase valmistamine või müük; 6) kontoritööd, näiteks töötamine asjaajajana, käskjalana; 7) puhastus- või koristustööd, näiteks tootmisega mitteseotud ruumide või territooriumide koristamine või puhastamine, väikesemõõduliste esemete pesemine; 8) kultuuri-, spordi- või reklaamitegevusega seotud tööd, näiteks osalemine etendusasutuse töös loominguilise töötajana, töö modelliagentuuris, töö siseturismiga seotud üritustel, väikesemõõduliste ja odavate kaupade müümine, reklaamnäidiste või reklaamtrükiste jagamine, müümine või kuulutustulpadele või kuulutustahvlitele kleepimine.
<p>Katseaega ei tohi rakendada</p>	<p>Töötavatel alaealistel on lühendatud tööaeg: 13 – 14-aastastel 20 tundi nädalas; 15 – 16-aastastel 25 tundi nädalas; 17-aastastel 30 tundi nädalas.</p> <p>Alaelise töölevõtmisel ei tohi rakendada katseaega, et kindlaks teha töötaja sobivus ettenähtud tööde tegemiseks, samuti tervise, võimete, suhtlemisalase sobivuse ja kutseoskuste kindlakstelemiseks. Samuti ei ole lubatud saata alaealist töölähetusse, st tööülesannete täitmisele väljapoole töölepinguga määratud töötegemise asukohta.</p>
<p>Nõuded tööajale</p>	<p>Töö- ja puhkeaja seaduse § 14 keelab rakendada alaealist ületunnitööle ja tööle ööajal, st tööle kella 22.00 õhtul kuni kella 6.00 hommikul. Alaealist ei ole lubatud rakendada tööle puhkepäevadel. Paragrahv 12 kohaselt ei või 13 – 14-aastaste töötajate tööaja kestus ületada summeeritud tööaja arvestuse korral viit tundi, 15 – 16-aastastel töötajatel kuut tundi ja 17-aastastel töötajatel seitset tundi päevas.</p> <p>Alaealistel on töösuhetes võrdsed õigused täisealisega ning seaduse, haldusakti ja kollektiivlepinguga ettenähtud soodustused.</p> <p>Alaelise vanem, eestkostja, hooldaja või tööandja asukoha tööinspektor võib nõuda alaealisega sõlmitud töölepingu lõpetamist, kui töötamine ohustab alaelise tervist, kõlblust või hariduse omandamist.</p>

Õigusruum

Kohtumenetluses Eesti seadused **tunnistajatele** vanusepiiranguid ei sea. Kui tunnistajaks on noorem kui 15-aastane isik, tuleb teda üle kuulata pedagoogi või psühholoogi osavõtul, vajalikel juhtudel ka vanemate või teiste seaduslike esindajate juuresolekul.

Kriminaalvastutusele võtmisele kuulub isik, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud **viisteist aastat vanaks**.

Raskete kuritegude (tahtlik tapmine, üliraske ja raske kehavigastuse tahtlik tekitamine, piinamine, röövimine jt) eest võetakse kriminaalvastutusele ka 13 – 15-aastaselt. Kui kohus leiab, et isikut, kes pani kuriteo toime enne 15-aastaseks saamist (samuti isikut, kes 15 – 18-aastaselt pani toime kolmanda astme kuriteo), saab mõjutada kriminaalkaristust kohaldamata, nähakse ette muud mõjutusvahendid – eri-õppekasvatusasutusse või ravikasvatusasutusse paigutamine (KrK § 61 lg1). Isikule, kes kuriteo toimepanemise ajal oli noorem kui 18-aastane, ei tohi määratava vabadusekaotusliku karistuse aeg ületada 8 aastat. Alaealised kannavad vabadusekaotust noortevanglas. Alaealisele võib mõista aresti tähtajaga kuni üks kuu õpingutest ja tööst vabal ajal. Rahatrahvi ei saa mõista alaealisele süüdimõistetule, kellel puudub iseseisev sissetulekuallikas. Alaealisus on karistuse mõistmisel vastutust kergendavaks asjaoluks.

Kriminaalvastutusele võtmisele kuulub isik, kes enne kuriteo toimepanekut on saanud 15 aastat vanaks

Tunnistaja

**Kriminaal-
vastutus
15-aastaselt**

Karistused

**Vastutus
väärteo eest**

Vastavalt Karistusseadustikule võib väärteo eest võtta vastutusele isiku, kes enne väärteo toimepanemist on saanud 15-aastaseks. 15 – 18-aastase alaealise poolt toimepandud väärteoasja arutav ametiisik, halduskohtunik või kohus võib menetluse lõpetada ja materjalid üle anda sotsiaaltalitusele, kui haldusõiguse rikkuja isikut arvestades on otstarbekas kohaldada kasvatuslikke abinõusid.

Mõjutusvahendid**Mõjutus-
vahendid**

Alaealisele võib kohaldada ühte või mitut järgmistest mõjutusvahenditest:

- 1) hoiatus;
- 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid;
- 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde;
- 4) lepimine;
- 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus;
- 6) üldkasulik töö;
- 7) käendus;
- 8) noorte- või sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemine;
- 9) kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine.

Alaealiste komisjon võib kooskõlas põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega kohaldada järgmisi koolikorralduslikke mõjutusvahendeid:

- 1) põhiharidust omandavate kasvatusraskustega õpilaste eraldi klassi suunamine;
- 2) pikapäevarühma suunamine.

**Üldkasulik
töö**

Alaealine rakendatakse üldkasulikule tööle 10-50 tundi üksnes tema nõusolekul ning tööst ja õppimisest vabal ajal. Alla 13-aastastele alaealistele võib määrata üldkasulikke tööd kuni 10 tundi.

**Kasvatuse
eritingimused**

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kool on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse alusel moodustatud kool, kuhu õpilane suunatakse alaealiste komisjoni taotlusel kohtumääruse alusel. Alaealiste komisjon võib taotleda kohtult luba 12 aasta vanuse või vanema alaealise kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamiseks. Erandkorras võib kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamiseks luba taotleda ka juhul, kui alaealine on vähemalt 10 aasta vanune. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutatakse alaealine kuni kaheks aastaks. Tähtaja määramisel arvestatakse õppeaasta lõpuga.

Laps ja reklaam

Reklaamiseaduse § 9 reguleerib **lastele suunatud reklaami**.

Seadus sätestab, et reklaamis ei tohi ära kasutada laste loomulikku kergeusklikkust ja kogemuste puudust. Reklaami suhtes, mis on suunatud peamiselt lastele, tuleb järgida täiendavalt järgmisi nõudeid:

- 1) reklaam ei tohi sisaldada teavet, et mõne toote omandamine või teenuste kasutamine või mõne muu reklaami eesmärgi saavutamise muudab lapse teistest samaealistest paremaks või selle puudumisel on vastupidine mõju;
- 2) reklaam ei tohi sisaldada ülekutset lastele selliseks käitumiseks või teoks, mille tulemusena nad satuvad või võivad sattuda ohtlikku olukorda;
- 3) reklaam ei tohi sisaldada pöördumist laste poole, millega neid otseselt või kaudselt kutsutakse üles nõudma teistelt isikutelt neile reklaami objektiks oleva kauba või teenuse omandamist;
- 4) reklaam ei tohi tekitada lastes alaväärsustunnet või õhutada neid agressiivsele käitumisele.

Ringhäälingu seaduse kohaselt ei tohi ringhäälingujaam edastada saateid, mille **sisu on kõlblusevastane** või vastuolus põhiseaduse või seadustega. Samuti reguleerib ringhäälinguseadus reklaami edastamist, sisaldades samuti nõudeid reklaamile.

Reklaam peab olema aus ja õiglane ning ei tohi tarbijat eksitada. Reklaam ei tohi kutsuda üles negatiivsele suhtumisele mingi toote, teenuse või idee suhtes. Reklaam tuleb paigutada üldjuhul saadete vahele. Reklaami ei tohi edastada vahetult enne ega pärast saateid, mis vahendavad jumalateenistust, ega nende saadete jooksul. **Lastesaadet ei tohi reklaami edastamiseks katkestada.** Samuti on seaduses reguleeritud reklaami maht programmis.

**Nõuded
lastele
suunatud
reklaamile**

**Reklaam
peab olema
aus ja õiglane**

Ülesanded

Õiguskantsler

Õiguskantsleri tegevuse aluseks on põhiseadus

Oma ametitegevuses on õiguskantsler sõltumatu kõrge riigimees, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide Eesti Vabariigi põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle.

Teise olulise ülesandena täidab õiguskantsler ka ombudsmani ehk õigusvahemehe funktsiooni. Ombudsmanina valvab õiguskantsler selle üle, et avalikke ülesandeid täitvad asutused ja ametnikud ei rikuks isikute põhiõigusi ja -vabadusi ning järgiks hea halduse tava.

Õiguskantsler täidab ka teisi talle seadusega antud ülesandeid.

Neist olulisemad on:

- Riigikohtule põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses arvamuse andmine
- kohtuniku suhtes distsiplinaarmenetluse algatamine
- võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise edendamine
- Riigikogu liikme arupärimisele vastamine
- Riigikogule ettepaneku tegemine Riigikogu liikme, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse liikme, riigikontrolöri, Riigi kohtu esimehe ja Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmiseks
- Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu ning Riigikogu komisjonide istungitest sõnaõigusega osavõtmine.

Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste kaitseks õiguskantsleri poole

Õiguskantsler ei ole seadusandliku, täidesaatva ega kohtuvõimu osa ega ka poliitiline organ. Oma ametikohustuste täitmisel lähtub õiguskantsler üksnes põhiseadusest, seadustest ja oma südametunnistusest.

Millal saab inimene pöörduda õiguskantsleri poole?

- **Igaühel on õigus** pöörduda avaldusega õiguskantsleri poole seaduse või mõne muu õigustloova akti põhiseadusele ja seadusele vastavuse kontrollimiseks. Kui õiguskantsler leiab, et õigustloov akt (näiteks Riigikogus vastu võetud seadus või Vabariigi Valitsuse antud määrus) ei ole kooskõlas põhiseaduse või seadustega, teeb ta akti vastu võtnud organile ettepaneku see akt või selle säte 20 päeva jooksul põhiseaduse või seadustega kooskõlla viia. Kui õigustloova akti vastuvõtnud organ ei vii akti kooskõlla, teeb õiguskantsler Riigikohtule ettepaneku tunnistada õigustloov akt või selle säte kehtetuks.
- Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste kaitseks õiguskantsleri poole avaldusega kontrollida, kas riigiasutus, kohaliku omavalitsuse asutus või muu avalikke ülesandeid täitev asutus või isik järgib põhiõiguste ja -vabaduste tagamise põhimõtet ning hea halduse tava.
- Et õiguskantsler saaks avaldust kiiresti ja tõhusalt lahendada, peab avaldaja andma tema õiguste väidetava rikkumise võimalikult täpse kirjelduse; soovitav on avaldusele lisada ka kõikvõimalikke avaldaja väiteid kinnitavaid dokumente ja tõendeid. Kui õiguskantsler pärast uurimist leiab, et kaevatav asutus on rikkunud kaebaja õigusi ja vabadusi või hea halduse tava, on tal õigus anda soovitusi ja teha ettepanekuid rikkumiste kõrvaldamiseks. Need ettepanekud ei ole järgimiseks kohustuslikud, kuid neid täidetakse pea alati.
- Alates 1. jaanuarist 2004 võib igaüks õiguskantsleri poole pöörduda ka lepitusmenetluse läbiviimiseks. Avalduse saab esitada siis, kui inimene leiab, et teda on diskrimineeritud soo, rassi, rahvuse (etnilise kuuluvuse), nahavärvuse, keele, päritolu, usutunnistuse või usulise veendumuse, poliitilise või muu veendumuse, varalise või sotsiaalse seisundi, vanuse, puude, seksuaalse suundumuse või muu seaduses nimetatud diskrimineerimistunnuse tõttu.

Millal võib õiguskantsler avalduse menetlemisest keelduda?

Õiguskantsler jätab avalduse läbi vaatamata, kui:

- avalduse lahendamine ei kuulu õiguskantsleri pädevusse;
- avaldus ei vasta õiguskantsleri seaduses toodud nõuetele (näiteks on avaldus anonüümne või ei ole võimalik aru saada, mille või kelle peale avaldaja kaebab);

**Põhiseadus-
liikkuse
järelvalve**

**Põhiõiguste
ja vabaduste
kaitse**

**Diskrimi-
neerimis-
vaidluste
lahendamine**

- avaldusaluses asjas on jõustunud kohtuotsus või samaaegselt toimumas kohtueelne kohustuslik kaebemenetlus või kohtumenetlus.

Õiguskantsler võib jätta avalduse menetlemata, kui:

- avaldus on ilmselgelt alusetu;
- avaldus on esitatud pärast ühe aasta möödumist ajast, mil isik sai või pidi saada teada oma õiguste rikkumisest;
- isikul on võimalik esitada vaie või kasutada muid õiguskaitselahendusi;
- kui toimub vaidemenetlus või muu mittekohustuslik kohtueelne menetlus.

Millal õiguskantsler võib alustada riigiasutuste tegevuse kontrollimist omal algatusel?

Õiguskantsleril on õigus algatada menetlus omal initsiatiivil juhul kui on **eelneva teabe alusel põhjust arvata**, et ühes või teises riigiasutuses **on rikutud või rikutakse isikute põhiseaduslikke õigusi või vabadusi**.

Sellise teabe allikaks võivad olla korduvad avaldused, õiguskantsleri kantseleis läbi viidavad analüüsid või ka näiteks ajakirjandus. On kujunenud reeglilik, et õiguskantsler ei jäta tähelepanuta ajakirjanike vahendatud andmeid isikute võimalike õiguste rikkumise kohta. Õiguskantsleri erilise tähelepanu keskmes on need isikud, kes ise ei suuda piisavalt oma õiguste eest seista või kelle vabadusi ja teovõimet on piiratud. Need on lapsed, hooldekodudes ja psühhiaatriaiglates viibivad isikud, vangid, ajateenijad. Seetõttu külastavad õiguskantsler ja tema nõunikud erikava kohaselt lastekodusid, hooldekodusid, psühhiaatriaiglaid, vanglaid, väeosi, et kohapeal tutvuda põhiõiguste ja vabaduste tagamise olukorraga, vestelda neis asutustes olevate isikutega ning algatada vajaduse korral kontrollimenetlusi. Õiguskantsleri sekkumisel on avastatud õigusrikkumised peatatud ja süüdi olevad ametiisikud on saanud õiglase karistuse.

Kuidas saab pöörduda õiguskantsleri poole?

Õiguskantsleri poole saab pöörduda kirjalikult, saates postiga avalduse ning lisades sellele vajadusel avaldaja väiteid toetavaid materjale.

Õiguskantslerile võib esitada avalduse ka e-postiga (aadressil info@oiguskantsler.ee) või kodulehe www.oiguskantsler.ee kaudu.

Õiguskantsleri poole võib pöörduda suuliselt, tundes õiguskantsleri või tema nõunike vastuvõtule Õiguskantsleri Kantseleisse.

Õiguskantsleri nõunikud võtavad eelregistreerimise alusel isikuid vastu ka Pärnus, Tartus, Narvas ja Jõhvis.

Avaldus peab sisaldama järgmiseid andmeid:

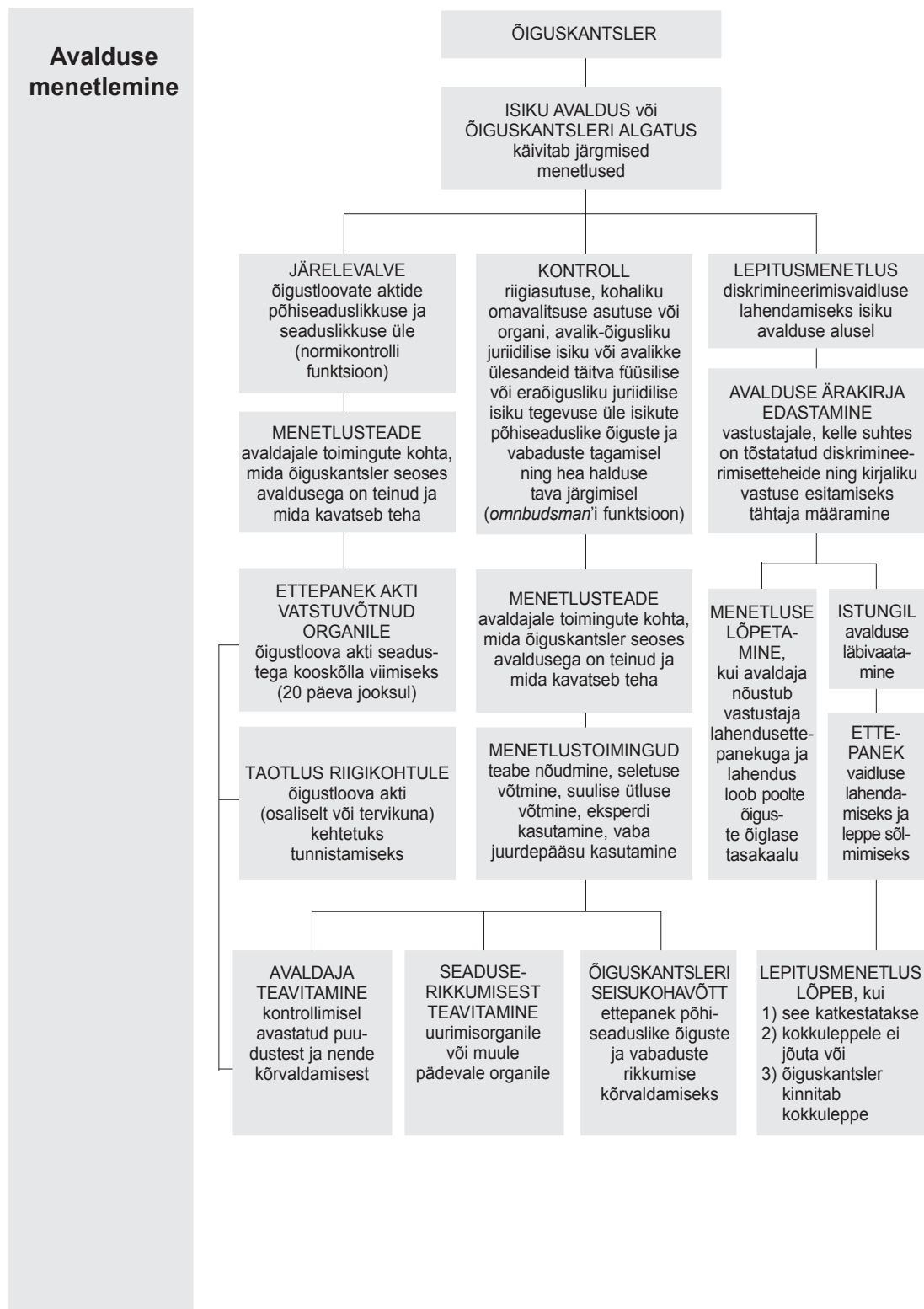
- avaldaja nimi, postiaadress ja isikukood või sünnikuupäev;
- avaldaja õigusi väidetavalt rikkunud asutuse nimetus või isiku nimi;
- avalduses käsitletud tegevuse piisavalt selge kirjeldus.

Õiguskantsleri kantselei asub Tallinnas Toompeal, aadressil Kohtu 8.

Lisateavet õiguskantsleri institutsiooni kohta leiab põhiseaduse XII peatükist, õiguskantsleri seadusest ja internetilehelt www.oiguskantsler.ee. Õiguskantsleri internetilehel on võimalik tutvuda ka õiguskantsleri ülesandeid ja institutsiooni tutvustava elektroonilise teatmikuga, kus selgitatakse õiguskantsleri poole pöördumise võimalusi laiemalt. Õiguskantsleri kantselei info-telefon on 693 8404.

Avaldus

Kontakt

Ühiskond ja kodanik

See on selline ühiskond, kus enamus inimesi käitub vabade inimestena, mitte orjadena. Milles on vahe?

Ori liigutab end vaid käsu peale ja katsub ka siis viilida nii palju, kui kubjas vähegi laseb. Vaba inimene tunnetab oma vabadust selle läbi, et teeb asju, mida ta ei pea. Kui ori vabaneb, ei vabane ta tingimata oma harjumustest. On miljonäre, kes käituvad orjadena. On palju neid, kes teevad leivatööd orja kombel, tööd vihates. Ja siis vihkab töö neid. On teisi, kes leiavad paratamatus töös mingi mänguosise, mingi väljakutse, mingi enesearendamise viisi. Sellised elavad üle. Nad jäävad vabaks ka vangis olles.

Paljutki peame tegema, kuna otsene või kaudne sundus on peal. Vabana saame end tunda ainult tehes midagi vabatahtlikult ja nimelt kellegi teise või ühiskonna heaks. Võib vastu vaielda. Saab ju ka vabatahtlikult kallisse restorani minna, golfi mängida, või lihtsalt sillal seista ja vaadata, kuidas vanamees juuri sikutab. Ega sellega midagi viltu ole. Aga kui meeleheitlikult sellest hoidud, mis teistele kah kasu toob, siis on ikkagi mängus orjajarjumus.

On veel mõndagi tähtsat öelda kodanikuühiskonna kohta. Aga see on peamine. **Kodanik algatab, kodanik teeb, kodanik tunneb oma õigusi, kodanik vastutab. Ja teab, et tal on põhjust endast lugu pidada.** Ja kodanikuühiskonnas on inimesed läbilõikes õnnelikumad ja kauem terved kui teistes ühiskondades.

Kolmas sektor

Ühiskonna struktuure võime jagada **era- ja riigisektoriks**. *Erasektori* all mõtleme majanduslikke eraüritusi. Seal toodetakse ja müüakse kaupa või teenuseid ja loodetakse saada küllalt palju vaheltkasu (kasumit), et ise ära elada ja ka ettevõtet laiendada. *Riigisektori* all mõtleme valitsusasutusi ja -ettevõtteid, aga ka valla ja linna omi. Nende ülesanne on ühiskonda teenindada, mitte kasumit saada. Nende tulud on rohkem maksudest kui millegi müügist. Kolmandaks on asutused ja ühingud, mis pole ei valitsus ega äri. Nagu äriandus, on nad loodud eraisikute poolt. Nagu valitsusasutused, ei taotle nad kasumit. See on *kolmas sektor*.

Mõned toovad mingit kasu ühingu enda liikmeile – näiteks korteri-

Vaba
inimene

Kodanik
algatab,
kodanik
vastutab

Erasektor

Riigisektor

Kolmas
sektor

<p>Erakond</p>	<p>ühistud. Mõned taotleavad mingit üldisemat hüve – näiteks karskusseltsid. Mõned pakuvad vaheldust ja eneseteostust – laulukoored ja spordiühingud. Mõned on püsivad ja mõned ajutised, et korraldada mingit ühisüritust.</p>
<p>Ametiühing</p>	<p>Ka kirik ja usuühingud on osa kolmandast sektorist, kui riik neid kinni ei maksa näiteks riigikiriku näol. Kas erakonnad on osa kolmandast sektorist? Nad on nii lähedal poliitikale, et just nagu kuulaks riigisektorisse. Ometi pole nad riigi poolt asutatud ja organiseeritud (välja arvatud diktatuurimaades), kuigi saavad tihti riigi poolset toetust. Nad on kuskil kolmanda ja riigisektori vahepeal. Sama lugu on ametiühingutega. Enamasti on nad alguse saanud eraalgatusena, kuid nende sihid on tugevasti seotud leivateenimisega. Nad on kuskil kolmanda ja majandusliku erasektori vahepeal. Mingi organisatsioon kuulub seda selgemini kolmandasse sektorisse, mida selgemini ta ühendab vabu inimesi väljaspool riigi struktuuri ja otsese rahalise kasu sihti.</p>
	<p>Kodanikuühiskonna tavalisem definitsioon on, et see on selline ühiskond, kus kolmas sektor on tugev. Varem ütlesin, et see on selline ühiskond, kus enamus inimesi käitub vabade inimestena, mitte orjadena. Kuidas need omavahel on seotud, see jääb sinu mõelda.</p>
	<p style="text-align: center;">Kodanikuühiskond ja heaolu</p> <p>On ühiskondi, kus kõik kuulub riigile. Riik kannab siis inimeste eest hoolt nagu talunik koduloomade eest. Me oleme aga keerulisemad kui koduloomad ja riik ei suuda arvesse võtta meie erivajadusi. Sellises ühiskonnas on inimesed kas tuimad käsutäitjad või põikpäised, kes kiiresti taltsutatakse või hävitatakse. Omaalgatust, mis elu paremaks teeb, ei saa olla ja ühiskond kängub. Põhja-Korea on praegu ehk kõige ligemal sellele mudelile. Elekter on tihti katkestatud, paljud on näljasurma äärel ja aegajalt surevadki. Vaikselt ja korralikult.</p>
<p>“Vaba rebase vabadus vabas kanakuudis”</p>	<p>On ühiskondi, kus eraettevõtlus on vaba ja riik sekkub sellesse võimalikult vähe. Kui seal välja areneb ainult teine sektor – majanduslikku kasu taotlevad ettevõtted – siis võib tulemuseks olla “vaba rebase vabadus vabas kanakuudis”. Inimesed ei ole siis nagu koduloomad, küll aga natuke metsloomade moodi, kel üksteise eest vähe kaitset on. Riik hoiab küll tapmist ja röövimist vaos, aga vahe jõukaimate ja vaesemate vahel kasvab ning on selliseid vajadusi, mida kasumi nimel töötavad üksikettevõtjad ei saa pakkuda ei teistele ega seega ka endile. Kui kõige jaoks, mida pole kasulik müüa ja osta, oleneme edasi riigist, siis tuleb min-</p>

gi kooslus metsloomadest, kes oma otsest kasu jahivad ja koduloomadest, kes riigi kaitset otsivad.

Sinna poole kalduvad mõnedki maad, mis on hiljuti kommunismi alt vabanenud. Ka Eestis kohtab neid jooni. Ja tihti arvatakse neis maades, et niimoodi aetaksegi asju ka Lääne-Euroopas ja Põhja-Ameerikas, kus heaolu on kõrge. Mis on raskem näha, on see, et seal lisandub ulatuslik kolmas sektor. Rikas ei piirdu seal alati vara kokkuajamisega, vaid mõtleb ka kuidas seda huvitavalt kasutada. Ja huvi pakub muu hulgas, kuidas ühiskonda muuta ja sellega oma jälg jätta. Vaesem omakorda ei piirdu riigilt nõudmisega, vaid katsub oma kitsaskohti ise lahendada. Mis tihtipeale tähendab koostööd teiste samahuvilistega. Tulemuseks on, et vähem jõudu läheb tühjaks tööks, hõõreteks ning kaeblemiseks ja rohkem kasulikuks.

Kas oled kohanud inimesi, kes ootavad, et riik kõik nende probleemid lahendaks? Aga riik ei suuda seda. Kolmanda sektori organisatsioonides õpivad inimesed ennast aitama, aidates teisi. Nad õpivad, kuidas organiseeruda ja vajaduse korral riigiasutustega niimoodi suhelda, et sel on tulemusi. Nad õpivad ka teisi inimesi rohkem usaldama, saades neist paremini aru. Kas oled kohanud inimesi, kes kurdavad, et mis suudavad nemad üksi terve maailma vastu? Üksi tõesti ei suuda, aga koos teistega suudab märksa enam.

Kodanikualgatus ja usaldus

Suurema osa ajast määravad teised selle, mida teeme. Ka selline kodaniku tegevus nagu valimine on mujalt ette valmistatud. Valija läheb ettenähtud kohta, saab trükitud sedeli, otsustab ainult, millise erakonna või kandidaadi nime juurde oma märgid teha, ja laseb sedeli selleks mõeldud kasti. Meil on siiski võimalus ka ise mõndagi algatada ja teostada, kui näeme, et midagi saaks paremini korraldada meie endi või ka paljude teiste huvides.

Kodanikualgatus

Võime pöörduda ametniku või valitud esindaja poole mingi sooviga või ettepanekuga, olgu suuliselt või kirjalikult. Mõnikord saame vastuse, mõnikord mitte. Mõnikord liigub asi edasi, mõnikord jääb soiku. Mõnikord saadetakse meid edasi kellegi teise juurde, sealt kolmanda ja sealt ehk koguni esimese juurde tagasi. Kuidas asju nii ajada, et tulemusi on?

Kõigepealt, **mis tulemust sa soovid?** Kas oled märganud inimesi, kes just nagu loodavad, et asjast midagi välja ei tule. Mida ne-

**Aidata
ennast
ja teisi**

**Kodaniku-
algatus**

**Näita
pikaajalist
huvi****Ametniku
aeg on
piiratud**

mad soovivad, on mõnus võimalus kurta, et keegi ei hooli. Neid isegi häirib, kui keegi neid aitama asub ja kaeblemise katkestab. Aga oletame, et ikka tõesti soovime, et midagi muutuks. Paneme siis ennast ametniku või valitud esindaja olukorda. Tal on palju teha ja mõnede asjadega on kiire. Kuidas teha nii, et minu küsimus teiste taha kinni ei jää?

Lühike vastus on: **Veena teda, et sul on tõsi taga, et see on paljude inimeste ühine mure ja et sul on probleemi lahendus välja töötatud, nii et selle käivitamine tal palju pingutust ei nõua.** Mida see pikk lause tähendab?

Kas sul on juhtunud, et keegi satub hoogu, käib sulle peale, et sa midagi teeksid, aga kui sa selle ära teed ja temale teatad, on ta ise juba ära unustanud ega ole üldsegi enam huvitatud? Mul küll on seda juhtunud. Sellest õpib ametnik, et ei maksa ka väga hoogsat nõuet päris puhta kullana võtta, enne kui inimene näitab, et ta huvi on pikaajaline. **Kui kirjalik avaldus on saadetud, on mõtet nädala pärast helistada ja viisakalt küsida, kas on vaja lisaandmeid.** See näitab, et sa ise pole tuhinas kirjutatud kirja ära unustanud. Sinu kui kodaniku õigus on muidugi saada vastus ka ilma korduva pärimiseta. Aga sa võistled paljude teistega, kel on sama õigus, ja ametniku aeg on piiratud. Kui tahad tulemusi, siis kordad pärimist. Ka see on sinu kui kodaniku õigus.

Selge on, et ametnik või valitud esindaja pöörab rohkem tähelepanu **paljude inimeste ühisele murele** kui üheainsa omale. See pärast on mõtet organiseeruda. Kui kümnel inimesel on sama mure, siis võivad nad tegutseda eraldi või koos. Kui eraldi, siis peab igaüks üles otsima, kelle poole peaks pöörduma, mis nende aadress ning telefoninumber on ja kuidas just oma küsimust sõnastada. Avaldused tulevad eri aegadel, võibolla koguni eri asutustele, ega tarvitse tunduda pakilistena. Koos tehes saab tööd jagada. Muidugi võtab samahuviliste üles otsimine ja kokkutoomine lisa-pingutust, aga see tasub end kuhjaga. Kas saata üks avaldus kümne allkirjaga, või kümme eraldi kirja? See on taktika küsimus. Kui eraldi, siis on vaja kooskõlastada, mida üks või teine kiri ütleb. Ja nad peavad saabuma umbes samaaegselt, nii et oleks näha, et see on laialdane probleem.

Demokraatlikus ühiskonnas on kodanikel õigus nõuda, aga ka õigus ise asju lahendada. Kujuta end ette ametnikuna, kes saab kaks samalaadset avaldust. Üks nõuab midagi ja pakub välja ka lahenduse, mis paistab mõistlik. Teine ainult nõuab ja jätab lahenduse otsimise ametniku mureks. Kummaga sa enne tegelema hakkaksid? Muidugi sellega, mis vähem pingutust nõuab ja

kindlamalt tulemusi toob. Teise üle peab alles hakkama järele mõtlema – kui selleks aega leiab.

Võibolla kohtad inimesi, kelle arvates selline jutt ei kõlba kuhugi. Et selle eest ju ametnikud palka saavadki, et lahendusi otsida. Demokraatlikus kodanikukultuuris pole siiski vahe valitsejate ja lihtrahva vahel sugugi nii terav. Ametnik on kah kodanik. Ja “liht” kodanik on kah valitseja, mis tähendab, et ka tema otsib lahendusi. Kui mingi küsimus sind huvitama hakkab ja sinu elusse puutub, siis tead sa sellest varsti palju rohkem kui ükski ametnik või valitud esindaja. Mis tähendab, et just sina ja sinu kaaslased suudavad leida paremaid (ja teile sobivamaid!) lahendusi.

Kodanikualgatusel on mitmesuguseid vorme. Mõnes riigis võivad kodanikud algatada rahvahääletust (Eestis mitte). Võib **allkirju koguda** seaduste muutmiseks või mingi valitsuse otsuse poolt või vastu. Sel puhul näitavad allkirjade kogujad kodanikualgatus, allkirjutajad juba vähem. Kõige vähem ametlik kodanikualgatus on näiteks naabruskonna vanemate otsus **ühistöö** korras rajada lastele mänguplats. Teadagi peab linnalt või vallalt saama loa ja järgima ehitusnõudeid, muidu aga on asi nii omavaheline, et võib tunduda, et see polegi “kodanikualgatus”. Ometi on just see kodanikukultuuri tuum, et teeme ise nii palju kui annab, enne kui läheme ametnike juurde.

Usaldus

Raske on elada usalduseta. Peaksime kogu aja valvel olema kõigi teiste vastu. See on pingutav ja me tunneksime end maailmas üksi. Oleksimegi üksi, kuna me tõukaksime endast ära ka need, keda võiksime usaldada. Ja siis tuleb meil tunne, et miks minagi peaksin usaldusväärset käituma, kui teised seda ei tee? See paneb meid endale lubama igasuguseid pisikesi ja mitte nii pisikesi valesid ja nurjatusi, nii et teised ei saa meid usaldada. Kui see ring käima läheb, süvendab usaldamatus iseennast.

Võib ka vastupidi minna. **Kui küllalt usaldad teisi, käitud ka ise usaldust väärivalt.** Siis läheb käiku ring, kus usaldus kasvatab usaldust.

Nüüd ütled ehk, et see on jama. Et sul on küllalt kogemusi, kus sa liialt usaldasid ja see maksis kibedalt kätte. Et igaks juhuks on parem mitte usaldada. Käia teistega läbi pealiskaudselt, aga mitte end neile sügavamalt avada. Paistab, et liigne usaldus võib tuua karistuse, liigne mitteusaldamine aga mitte. Kas see on ikka nii?

Kui liiga palju usaldame teisi inimesi, siis juhtub aegajalt, et seda

Ka ametnik on kodanik

Kodanikualgatuse erinevad vormid

Usaldus kasvatab usaldust

**Kodaniku-
ühiskonnas
usaldatakse
üksteist**

kuritarvitatakse. See on juhtum, mida me märkame. Kui me liiga vähe usaldame, siis jääb mõnigi kord midagi ilusat toimumata. Aga seda me ei märka, sest see pole juhtum vaid "mitte-juhtum". Mis on liigse mitteusalduse hind?

Oled ehk märganud inimesi, kes kõike kahtlustavad ja iga pealtnäha tubli teo taga näevad midagi halba. Ega nad sellega endale elu kergemaks tee. Muidugi ei soovita ma kõiki ja alati usaldada. Kahtluse puhul aga julge riskida natuke suurema usaldamisega, kui meie ühiskonnas keskel läbi harjumuseks on! N. Liidu okupatsiooni ajal oli parem suu kinni hoida, sest kunagi ei teadnud, keda on meelitatud või sunnitud sinu juttu valitsusvõimudele ette kandma. See on teinud meid kinnisemaks kui olime.

Usaldus on kodanikuühiskonna põhialus

Kodanikuühiskonnas usaldatakse üksteist rohkem kui teistes ühiskondades. Absoluutses monarhias ja diktatuuririigis on riigil alamad, mitte kodanikud. Neid organiseerib riik, nii palju või vähe kui soovib. Mida vähem nad üksteist usaldavad, seda kindlamini riik ennast tunneb. Riigi alam võib ettevaatlikult avaldada soove ja palveid ametnikele, aga ta ei tohi pakkuda lahendusi või omal algatusel teistega koos organiseeruda – see ajab riigile kohe hirmu peale.

Kui sellises ühiskonnas demokraatia sisse murrab, siis arvavad paljud, et kodanike osa piirdub valimistega. Kodanikud esitavad küll soove julgemalt ja tohivad valitsejaid arvustada, muidu aga läheb edasi vana moodi. **Kodanikuühiskond tekib vähehaaval, kui hakatakse oskama, kuidas tegutseda koos.** See nõuab usaldust mitmes suunas.

On vaja usaldust ametnike ja valitud esindajate vastu, et enamus neist katsub teha oma osa korralikult, sest muidu ju ei hakka neile ettepanekuid tegema. Ametnike oskamatust esineb ja ajapuudus on üldine mure, sellest aga aitab üle saada omapoolsete lahenduste väljatöötamine. On ka vaja usaldust kaasinimeste vastu enda ümber, sest muidu ei katsu ju nendega koostööd arendada.

Rein Taagepera

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni elluviimine on pikk protsess

Kirju mittetulundussektor

Eesti mittetulundussektor on kirju, kasvav ja arenev. 2006. aasta 1. veebruari seisuga on registreeritud 23 530 mittetulundusühingut ja sihtasutust. Lisaks tegutsevad veel paljud seltsingud. Kindlasti kannavad seltsingud koos teiste kodanikualgatuse vormidega kohalikul tasandil elu arendamisel olulist rolli.

Vajame kokkuleppeid

On selge, et kiirelt muutavas ühiskonnas vajame kokkuleppeid, mis annavad meile turvalise aluse edasiliikumiseks. Seepärast käivitusid 1999. aastal arutelud avaliku võimu ning kodanikuühenduste vahelise koostöö põhimõtete paikapanelamiseks. Muidugi ei ole see eestlaste poolt leiutatud ainulaadne idee. Näiteks Kanadas, Suurbritannias ja mujal on valitsus ning ühenduste esindajad allkirjastanud sektoritevahelised "vastastikuse arvestamise kokkulepped". Mõnel juhul koordineerib valitsus kodanikuühiskonna arengu toetamist strateegia või programmi alusel. Aga on ka riike, kus eraldi kokkuleppe sõlmimist ei peeta vajalikuks, kuna kodanikualgatus ning sellega arvestamine on kujunenud ühiskonnakorralduse ja poliitilise kultuuri loomulikuks osaks.

Tõsise töö tulemusena valmis Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK), mis sõnastab kodanikuühenduste ja avaliku võimu partnerluse põhimõtted ning raamistiku kodanikuaktiivsuse elavdamiseks. Riigikogu kiitis kontseptsiooni heaks 2002. aasta detsembris.

Kodanikuühiskond

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonis mõistetakse *kodanikuühiskonna* all inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, vör-

Kodanike-
ühendused

Eesti
kodaniku-
ühiskonna
arengu
kontseptsioon

Kodaniku-
ühiskond

**Ühis-
komisjon****Komisjon
annab aru
1. juuniks**

gustikke ja institutsioone. Seejuures on olulised märksõnad: avatus, osalemine, aktiivsus, partnerlus, vastutus.

Partnerlus

Kontseptsioon lähtub põhimõttest, et ühiskonna arengu kujundamisel on oluline tagada sektoritevaheline usaldus, rolliselgus ja vastastikune toetamine. Partnerluses töötades saab otstarbekamalt kasutada ideede elluviimiseks vajalikke ressursse ning otustamisel arvestada erinevate osapoolte huvisid.

Kontseptsioonis on vaatluse alla võetud teemad kodanikuharidusest sektori statistikani, ühenduste riigieelarvelisest toetamisest elanikkonna teadlikkuse tõstmiseni, avalike teenuste delegeerimisest kuni kaasamise hea tava loomiseni.

Valitsuse ja ühenduste ühiskomisjon

Kontseptsiooni elluviimiseks moodustati 2003. aasta oktoobris valitsuse ning kodanikuühenduste esindajate ühiskomisjon, mille töösse on kaasatud erinevate ministeeriumide ning suuremate valdkondlike kodanikuühenduste katusorganisatsioonide esindajad. Ühiskomisjoni eesmärgiks on kontseptsiooni rakendamise tegevuskavade ettevalmistamise, elluviimise ja arendamise ning protsessi hindamise eest seismine. Komisjoni tööd koordineerib Siseministeerium ja juhib regionaalminister.

Kohe alguses tuli palju aega pühendada vastastikuste ootuste ja vajaduste väljaselgitamisele, ühiste arusaamade kujundamisele ning mõistete täpsustamisele. Ühiskomisjoni temaatilised töögrupid alustasid oma tegevust probleemvaldkondade olukorra analüüsimise, kitsaskohtade kaardistamise ning lahendusvõimaluste välja pakkumisega. Valmis kontseptsiooni tegevuskava aastateks 2004-2006, mis sai 2004. aasta suveperioodi lõpus ka valitsuse heakskiidu.

Komisjon annab oma töö tulemustest valitsusele aru iga aasta 1. juuniks. Protsessi edasimineku ning tulemuslikkuse hindamise oluliseks vaheetapiks saab olema 2006. aasta kokkuvõte, kus vaadatakse üle kogu protsessi toimimine.

Kindlasti on oluline teada, et kontseptsiooni rakendamisega seonduv iga kahe aasta tagant Riigikogus toimuv kodanikuühiskonna valdkonna arutelu. See aitab teemale olulisemat kõlapinda anda.

Koostöö ja kaasamine

Soovitud areng eeldab tihedat koostööd väga paljude riigiasutuste ja ühenduste vahel ning suure arvu organisatsioonide ja huvigrup-

pide kaasamist. Kaasamine on tervikuna nii oluline teema, et erinevate osapoolte ühise tööna on valminud vastavasisuline hea tava.

Pikk protsess

Mitmed EKAKi elluviimise jälgijaid tunnevad muret, et kontseptsiooni esimene kaheaastane tegevuskava ei vii koheselt nähtavate muudatusteni, kas siis seadusandluses, statistiliste andmete kogumise süsteemides, rahastamises või muudes kitsaskohtades. Tuleb mõista, et tegemist on pika protsessiga ja sageli mõttelaadi muutmisega. Enne uuenduste tegemist peame olema kindlad tegelikes probleemides, muudatuste vajalikkuses ning sobivates lahendustes. Samas tuleb tõsiselt mõelda sellele, kuidas püstitatud eesmärgid reaalset ellu viia, sest ühiskomisjon on sisuliselt teemat koordineeriv nõukogu, mitte rakendusüksus koos töötajatega. Siiani on märgatav tugi olnud erinevatelt organisatsioonidelt, kes on sageli võtnud ülesannete täitmise enda peale.

Nähtav tegevus

Kahtlemata on viimaste aastate jooksul mittetulundusühendused muutunud ühiskonnas palju nähtavamaks. Üha sagedamini jõuab meediasse näiteid, kuidas riik ja kodanikuühendused koostööd teevad, kuidas organisatsioonid toovad läbi projektide kohaliku elu edendamisse üha suuremaid summasid, kuidas väärtustatakse vabatahtlike tööd. Toekama kuju on võtnud mittetulundussektoris tegutsejate nõustamine ja koolitamine läbi maakondlike arenduskeskuste. EKAKi rakendamine on sellele arengule jõudsalt kaasa aidanud ja lisaks saab oodata konkreetset tuge peagi valmivast Vabariigi Valitsuse kodanikualgatuse toetamise strateegiast.

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni erilisus võrreldes teiste samalaadsete dokumentidega seisneb eelkõige selles, et see kirjeldab sektorite omavahelisi suhteid läbi kodanikuühiskonna tugevdamise, kus arenguna ei käsitleta üksnes avaliku võimu koostööd valitsusväliste organisatsioonidega, vaid eesmärgiks on sellise ühiskonna kujunemine, kus inimese põhiõigused ja -vabadused on kaitstud ning neil on võimalik mõjutada poliitilisi otsuseid.

Osale ja otsi infot

Infovõravad kodanikuühiskonna valdkonna juurde:
www.sisemin.gov.ee/atp/kodanikuyhiskond

**Riigi ja
kodaniku-
ühenduste
koostöö**

Sisukord

KODANIK, RIIK JA DOKUMENDID	9
Eesti riigilipp	9
Eesti riigivapp	10
Eesti riigihümn	11
Suverääne võim	12
Eesti maismaapiir	13
Eesti riigikord	14
Eesti ja Euroopa Liit	15
Kodanikud ja välismaalased	15
Eesti kodanike ja välismaalaste põhiseaduslikud kohustused, õigused ja vabadused	16
Põhiõigused ja -vabadused	17
Välismaalase õigus töötada	18
Õigus valida ja olla valitud	18
Eesti kodakondsus	19
Kuidas kodakondsust taotleda?	21
Kuidas lapsele kodakondsust taotleda	22
Kodakondsusest vabastamine	23
Isikutunnistus ja pass	24
Kuidas dokumenti taotleda	25
Riigilõivud – kuhu ja kuidas maksta	26
Dokumenti kantavad andmed	27
Dokumendi väljastamine	28
Dokumendi kasutaja kohustused ja dokumendi tagastamine	29
Dokumendi kehtivus	29
KOHALIK OMAVALITSUS	30
Kohalike omavalitsusüksuste organisatsiooniline ülesehitus	30
Volikogu	31
Valitsus	32
Administratsioon	32
Linnaosad ja osavallad	33
Kohaliku omavalitsuse ülesanded	33
Haridus ja noored	33
Kultuur ja sport	34
Tervishoid	34
Sotsiaalhoolekanne	34
Kommunaalteenused ja infrastruktuuri korrashoid	35
Keskkonnakaitse ja jäätmemajandus	35

Planeerimis- ja ehitustegevus	35
Korrakaitse ja päästeteenistus	35
Muud riigifunktsioonid	35
Kuidas on asjad korraldatud	36
Eluasemega seotud küsimused	36
Sotsiaalküsimused	39
Represseeritud ja nendega võrdsustatud isikute hüvitised ja soodustused	42
Rahvastikuregistriga seotud küsimused	43
Avalikud üritused ja koosolekud	45
Maaküsimused	47
Maa erastamine ja tagastamine	48
Loodus ja keskkond	49
Liikluskorraldus	50
Ehitus	50
Ettevõtluskonsultatsioon, stadiabi	52
LOODUS JA INIMENE	55
Looduses liikumine	55
Looduses viibimine	57
Teed ja jalgrajad	57
Külastusmaks	58
Loodusandide korjamine	58
Kalastamine ja jaht	59
Looduse risustamine	59
Igaühe vastutus	59
Kust saab infot?	60
Lühikokkuvõte	60
MAKSUD	62
Sissejuhatus	62
Maksukorraldus	62
Küsimused maksukorralduse seaduse kohta	64
Tulumaks	66
Füüsilise isiku tulust tehtavad mahaarvamised	67
Mida peab füüsiline isik maksuvaba tulu arvesse võtmiseks tegema?	68
Mis on ettevõtlustulu ja mida ma pean selle saamisel silmas pidama?	68
Füüsilise isiku tulumaks vara võõrandamisest saadud kasult	69
Millist kasu ei maksustata tulumaksuga?	69
Tuludeklaratsioon	70
Välisriigid ja tulumaks	71
Küsimused füüsilise isiku tulumaksu kohta	72
Maamaks	75
Käesoleva ülevaate koostamisel kasutatud kirjandus	76
Kus kohast on võimalik saada lisainformatsiooni?	76

NOORTE ÕIGUSED JA HARIDUS	78
Lastekaitse	78
Mis on haridus?	79
Üldnõuded kooliastmeti	80
Koolikohustusele üldnõuded	81
Õpilase üldised õigused koolis	83
Õppekoormus	83
Koolitee pikkus ja koolikoti raskus	84
Õppepäeva korraldus	84
Välis- ja siseõhu temperatuuri mõju õppetegevuse korraldamisele	84
Hindamine	85
Kokkuvõttev hinne ja hindamise üldjuhud	87
Kokkuvõttev hindamine gümnaasiumiastmel	88
Õpilase järgmisesse klassi üleviimise, täiendavate õppetööle või klassikursust kordama jätmise otsustab kooli õppenõukogu	89
Õpilase tunnustamine	90
Õpilasomavalitsus	90
Eesti Õpilasomavalitsuste Liit	91
Miks?	91
Kuidas?	91
Hoolekogu	92
Põhikooli lõpueksamid	93
Millised eksamid on vaja sooritada põhikooli lõpetamiseks?	93
Gümnaasiumi lõpueksamid	96
Mitu eksamit on vaja sooritada gümnaasiumi lõpetamiseks?	96
Koolieksamid	97
Riigieksamid	99
Millal toimuvad riigieksamid?	99
Kes peale gümnaasiumilõpetajate võivad sooritada riigeksameid?	99
Millal ja kuidas toimub riigieksamitele registreerimine?	99
Kooli astumine, lahkumine ja koolist väljaheitmine	104
Valikuvõimalused kutsehariduses	105
Olles lõpetanud põhikooli	105
Kelleks tahad saada	105
Olles lõpetanud gümnaasiumi	106
Kutsestandard	106
Isikuomadused – karjääri alustala	107
Kuidas saada teavet kutseõppeasutuste, õpetatavate erialade ja õppekavade kohta?	108
Sisseastujale	109
Kutseõppeasutuse lõpetamine	109
Kutsekvalifikatsiooni tõendamine ja omistamine	110
Europass	111
POLITSEI	112
Tegevuse põhialused	112

Avalikustamine	112
Struktuur	113
Politseiametnik	113
Kohustused	114
Õigused	116
Tulirelva kasutamine	119
Joobeseisundis isiku raviasutusse või kainenemisele toimetamine	120
Vabatahtlikud abilised	121
Abipolitseinikuks võtmine ja kohustustest vabastamine	121
Abipolitseiniku ametitunnused	121
Abipolitseiniku politsei tegevusse kaasamise korraldamine	122
Abipolitseiniku tegevusvaldkond	122
Naabrivalve	123
Politsei koostöö häirekeskuste ja kiirabi brigadidega	123
Teabevahetus	123
Politsei ja kiirabi õigused ja kohustused	123
Alkohol, tubakas ja narkootilised ained	124
Kehtiv vanusepiirang	124
Alkohoolsed joogid	124
Tubakatooted	124
Narkootilised ained	125
Politsei ja liiklus	125
Politsei tegevus liiklusjärelvalve teostamisel	125
Kodaniku kohustused liiklusõnnetusest teatamisel	128
Kannatanuga liiklusõnnetusest teatamine	129
Varalise kahjuga liiklusõnnetusest teatamine	129
Politsei nõuanded liiklejale	129
Väärtegude menetlemine	131
Kuidas otsust vaidlustada?	132
Kuritegude menetlemine	133
Politsei ja ohvriabi	139
Politsei annab nõu	140
RAVIKINDLUSTUS	144
Kindlustatud inimesed	144
Euroopa ravikindlustuskaart	146
Üldarstiabi	147
Kiirabi	147
Perearsti valimine ja vahetamine	147
Kuidas end perearsti juurde registreerida?	148
Kuidas saab perearsti vahetada?	148
Ravikindlustuseta inimene ja perearstabi	149
Perearsti nõuanne 1220	149
Ajutise töövõimetuse hüvitis	150
Ajutise töövõimetuse hüvitise maksmine	151

Ajutine töövõimetus	151
Haigushüvitis	151
Sünnitushüvitis	152
Sünnitushüvituse arvutamine	152
Hooldushüvitis	153
Lapsendamishüvitis	153
Ajutise töövõimetuslehe hüvitise saamise õiguse piirangud	154
Töövõimetuslehe esitamine	154
Ajutise töövõimetuslehe hüvitis välisriigi territooriumil väljastatud haigestumist tõendava dokumendi alusel	154
Hambaraviteenuse hüvitis	156
Hambaproteeside hüvitamine	157
Täiendav ravimihüvitis	158
Hüvitise taotlemine kindlustatu surma korral	160
Arstiabi Euroopa Liidus	160
Arstiabi ulatus ajutiselt teises Euroopa Liidu riigis viibides	160
Igasugune arstiabi teises riigis elades	161
Plaaniline arstiabi välismaal vaid haigekassa loal	162
Patsiendil on õigus otsustada oma ravi üle	162
Lepinguline suhe arsti ja patsiendi vahel	163
Väljavõtte võlaõigusseadusest	163
Ravist keeldujatele on võimalik rakendada tahtevastast ravi	164
SOTSIAALHOOLEKANNE JA -KINDLUSTUS	166
Sotsiaalhoolekanne	166
Kuidas abi saada?	167
Sotsiaalteenused	167
Toimetulekutoetus	169
Sotsiaalkindlustus	169
Riiklik pension	170
Vanaduspension	172
Ennetähtaegne vanaduspension	174
Edasilükatud vanaduspension	174
Soodustingimustel vanaduspension	174
Töövõimetuspension	175
Toitjakaotus pension	176
Rahvapension	176
Pensionilisad	177
Pensioni maksmine töötamise korral	177
Pensioni tulumaksustamine	177
Represseeritud isikute pensioniõigused	178
Pensionilisa	179
Eriseaduste alusel makstavad pensionid	179
Pensioni maksmine, kui isik on töötanud mitmes riigis	180
Sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimine EL riikides, Norras, Liechtensteinis, Islandil ja Šveitsis	180
Lepingud	181

Kohustuslik ja täiendav kogumispension	181
Kohustuslik kogumispension	181
Täiendav kogumispension	181
Hüvitised ja toetused	183
Sotsiaaltoetused puuetega inimestele	183
Peretoetused	185
Igakuulised peretoetused	185
Ühekordsed peretoetused	186
Muud peretoetused	186
Vanemahüvitis	187
Õppelaenu osaline kustutamine	189
Tööülesannete täitmisel saadud tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamine	189
Tööturutoetused	190
Töötutoetus	190
Stipendium	191
Sõidu- ja majutustoetus	192
Töötuskindlustus	192
Hüvitis töölepingu kollektiivse ülesütlemise korral	193
Hüvitis tööandja maksejõuetuse korral	193
Ohvriabiteenus ja hüvitis	193
Kuriteoohvritele makstavad riiklikud hüvitised	193
Matusetoetus	195
TARBIJAKAITSE	197
Tarbijaõigused	197
Hinnast	199
Märgistusest	199
Lepingute sõlmimine	201
Ülepiirilistest ostudest	201
Kuidas käituda, kui on ostetud lepingutingimustele mittevastav kaup või teenus?	201
Mida loetakse oluliseks puuduseks?	203
Kuhu pretensioon esitada?	203
Mis vahe on garantii ja pretensiooni esitamise tähtaja vahel?	206
Kuidas osta toidukaupu?	206
Kuidas osta jalatseid?	207
Kaebuse esitamine	208
Kuidas osta rõivaid ja teisi tekstiilkaupu, vältida vigu keemilise puhastuse kasutamisel?	208
Pretensioonide esitamine	209
Kuidas osta kaupu väljaspool äriruume ning sidevahendi kaudu?	209
Kuidas osta kaupu Interneti vahendusel?	211
Ostud krediitkaardiga nõuavad ettevaatust	212
Taganemisõigus	212
Kuidas osta teenuseid?	214
Tarbija tegevus tellimuse vormistamisel	215
Garantiitingimused	215

Teenuse hind ja eelarve	216
Olge tähelepanelik	216
Kuidas käituda ehitus- ja remonttööde tellimisel?	217
Kuidas käituda reisi teenuse ostmisel?	218
Kui Te otsustate pakettreisi kasuks	219
Pretensiooni esitamine	221
Lennureisijate õigused	221
Kas haarata kinni näiliselt soodsast investeerimisvõimalusest?	222
Tarbijakaitseameti kontaktid	223
Tervishoid: HIV/AIDSi ja tuberkuloosi ennetamine	225
Kuidas HIV levib?	225
Kuidas kindlaks teha HIV-nakatust?	226
Kus saab Eestis HIV-testiks vereproovi anda?	226
Kui kaua testimine aega võtab?	227
Kes peaks end HIVi suhtes testima?	227
Testimise korraldus Eestis	227
Testi tulemuste teatamine	228
Mida testi tulemuse teada saamine annab?	228
Mida teha, kui testi tulemus osutub positiivseks?	228
Tuberkuloos	229
TÖÖTURUTEENUSED	233
Tööturuteenused puudega inimestele	234
Tööturuteenused töötajale	234
Töötuna arvele võtmine	235
Töövahendus	235
Sobiv töö	235
Tööturukoolitus	236
Soovitused tööturukoolituse taotlejale	236
Soovitused koolitusel osalejale	237
Sõidukulude hüvitamine	237
Majutuskulude hüvitamine	238
Karjäärinõustamine	238
Individaalne ja grupinõustamine	239
Tööpraktika	240
Avalik töö	241
Avalikul tööl osalemise aeg	241
Ettevõtluse alustamise toetus	241
Tööharjutus	242
Palgatoetus	243
Palgatoetuse maksmine	243
Töötuskindlustushüvitis	243
Töötutoetus	244
Töötutoetuse suurus ja arvutamine	244
EURES	245
Tööpakkumiste ja töötajate andmebaas	245
Kuidas välismaal tööd otsida?	246
Välismaale kolimine on suur samm	246

CV koos avaldusega palume saata ...	248
Mis on curriculum vitae?	248
Mida peab CV sisaldama?	248
VABARIIGI VALITSUS	251
Miks valitsused suhtlevad kodanikega?	251
Kuidas suhtlevad valitsused kodanikega?	252
Kas igaühel on õigus suhelda riigi- ja kohalike omavalitsuste asutustega?	252
Kelle poole peaksin oma probleemiga pöörduma?	253
Kuidas küsida valitsusasutuselt teavet?	254
Kas pöörduda valitsuse poole üksi või koos teistega?	255
Väärtuslikud infoallikad	255
VANUSEST SÕLTUVAID ÕIGUSED, KOHUSTUSED, VABADUSED, PIIRANGUD	257
Vanemad, laps, perekond	257
Lapse eestkostjale ja lapsevanemale on seatud piirangud tehingute tegemisel	258
Usulised veendumused	258
Vanus ja õigused	259
Kodanikuõigused ja -kohustused	260
Töösuhted	261
Õigusruum	263
Mõjutusvahendid	264
Laps ja reklaam	264
ÕIGUSKANTSLER	266
Õiguskantsleri tegevuse aluseks on põhiseadus	266
ÜHISKOND JA KODANIK	271
Kolmas sektor	271
Kodanikuühiskond ja heaolu	272
Kodanikualgatus ja usaldus	273
Kodanikualgatus	273
Usaldus	275
Usaldus on kodanikuühiskonna põhialus	276
Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni elluviimine on pikk protsess	277
Kirju mittetulundussektor	277
Vajame kokkuleppeid	277
Kodanikuühiskond	277
Partnerlus	278
Valitsuse ja ühenduste ühiskomisjon	278
Koostöö ja kaasamine	278
Pikk protsess	279
Nähtav tegevus	279
Osale ja otsi infot	279